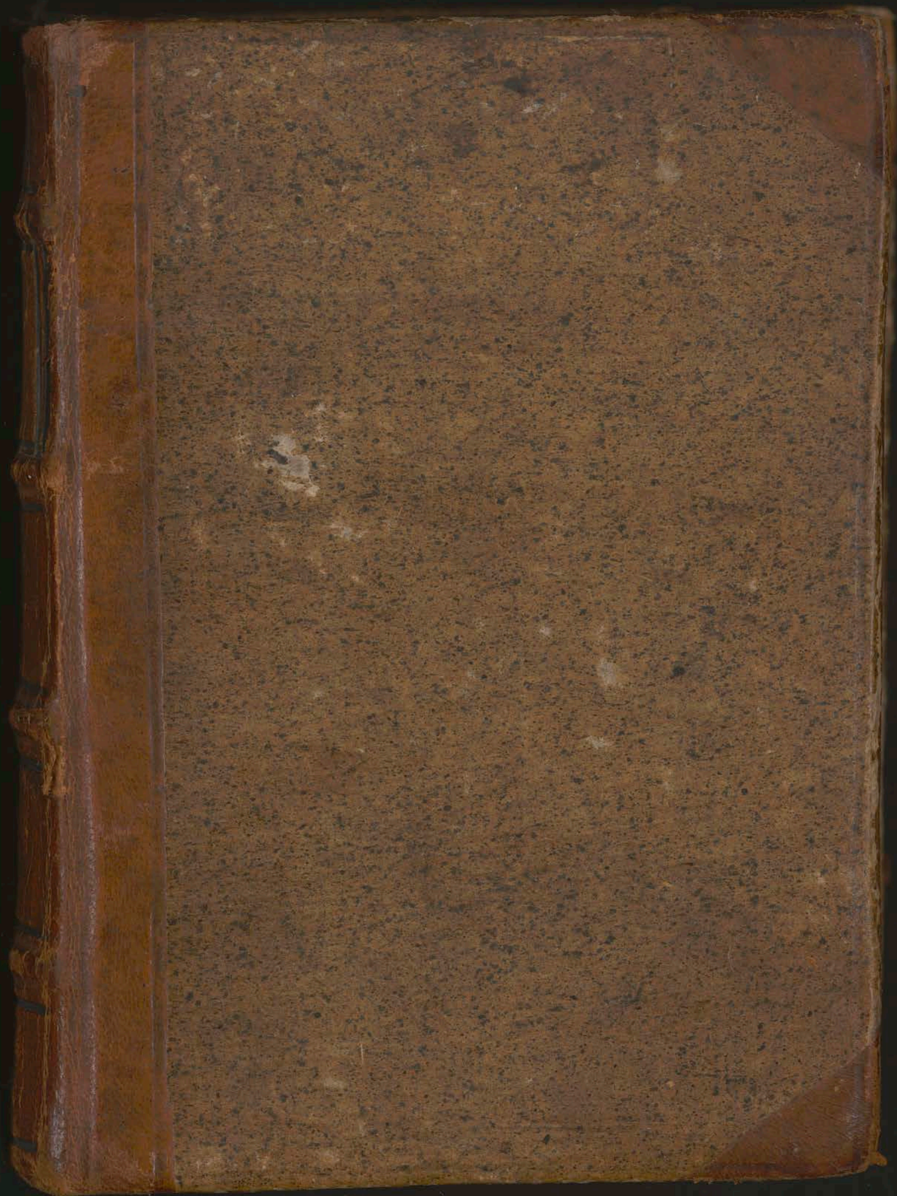

V
B
J
C

3/

N

ME

SAM

Domo

I

W SZY

TRZ

Zniem

cz

Jan

PA

W DR

MEDYK DOMOWY

SAMUELA BEIMLERA DOKTORA
KURFALSKIEGO Y
GERMERSHEIMSKIEGO FIZYKA,
Nauczaiący
Domowemi y mało kosztuiacemi lekarstwy,
Leczyć Choroby,
I owszem zdrowie zachowywać,
WSZYSTKIM OSOBLIWIE TYM POTRZEBNY, KTORZY OD MEDYKOW
są odlegli; a prędkiego ratunku potrzebuiący,
Zniemieckiego na Polski Język przetłumaczony, y roznemi bardzo gruntownemi
ANNOTACYAMI
OBJASNIONY, przez
Jana Jerzego Jelonka,
Filozofii y Medycyny Doktora,
J. W. Jego Mośći
PANA GRAFFA SUŁKOWSKIEGO
Łowczego W. X. Litewskiego
Medyka Nadwornego.
Roku 1749.

W DRUKARNI LESZCZYNSKIEY WYDANY
U MICHAŁA WAWR. PRESSERA.

Ignacy Sobierayski

Taxiuszka

AUGUSTUS TERTIUS

DEI GRATIA REX POLONIÆ, Magnus Dux Lithuaniæ Russiæ Prussiæ Masoviæ Samogitiæ Kijoviæ Volhyniæ Podoliæ Podlachiæ Livoniæ Smolensciæ Severiæ Czerniechoviæq;, nec non HÆREDITARIUS DUX SAXONIÆ et PRINCEPS ELECTOR.

ignificamus Præsentibus Literis Nostris quorum inter-est Universis

et Singulis. Nihil ulli Regno decentius imo nihil utiliús obvenire poteſt, quam Viros prudentes, Literarum Amantes, Eruditionisqve Fama conſpicuos, publicæ Laudis Gloriæqve Præmiis coronari, ut Eorum laudabilis Ingenii Opera, non tantum præſentibûs, ſed etiam perennaturis temporibûs Fatis ipſis ſuperſtes vivere vigereqve intelligatur. Hinc cum Nobis per certos Conſiliarios Noſtros Lateri noſtro aſſidentes relatum ſit, Eruditum ac Clarè Doctum *Joannem Georgium JELONEK* Philoſophiæ ac Medicinæ Doctorem, laudabile pariterque Saluti publicæ utile compilaſſe Opus, ſub

Titu-

Titulo *Medyk Domowy Samuela Beimlera* ex Germanico Idiomate in Polonicum interpretatum, multîsqve Annotationibûs Medicis, Labore notabili, Curaqve diligenti augmentatum, Typo imprimendum in Lucem publicam edere velle, supplicatumqve Nobis sit, ut aliis Bibliopolis, Typographis, et Omnibus Rem Librariam seu Negotiationem exercentibus (præter Consensum Authoris) idem Opus recudere, vel alibi recudendum divendere prohiberemus, id ipsumqve memorato Authori caveremus, et firmaremus, uti quidem præsentibus Literis Nostris prohibemus, cavemus, & firmamus, caven-

dumqve ac firmandum ab Omnibus Offi-
ciis Caſtrenſibus et Civilibus eſſe volu-
mus, ne quispiam ex Typographis in
Regno et M. D. Lithv. Provinciisqve
annexis in Tempore editorum et promul-
gatorum hujus operis Exemplarium ad De-
curſum Annorum Duodecim præter Con-
ſenſum Authoris in Scripto concedendum
illa audeat reimprimere, vel alibi reim-
preſſa Venum exponere ſub pœna Qvingen-
torum Aureorum Hungaricalium quorum
medietas Fiſco medietas Authori cedere
debebit. In qvorum fidem præſentes
Manu noſtra ſubſcriptas Sigillo Regni
communiri juſſimus. Datum Varſaviæ

Die

Die XXVIII. Menſis Novembris. Anno Domini MDCCXLVII. Regni veró Noſtri XIV. Anno

AUGUSTUS Rex.

(L.S.)

Privilegium Erudito ac Clare Docto Joanni Georgio Jelonek Philoſophiæ ac Medicinæ Doctori, ſuper non impreſſione Libri, ſine conſenſu ejus, ad decurſum Duodecim Annorum.

Joannes Kłoſowski
Canonicus Cathedralis Præmislienſis Præpoſitus Solecenſ. S. R. Maieſtatis Sigilli Regni Secretarius.

*** *** ***

Pro Cancellariatu.

Illustrissimi Excellentissimi et Reverendissimi Domini Michaelis de Granow WODZICKI Decani Cathedralis Cracoviensis, Abbatis Vąchocensis et Cervenensis ProCancellarii Regni

Sigillatum.

*** *** ***

Łaskawy Czytelniku,

Nic nam Fortuna droſzszego nad zdrowie dać nie może: Coż po tym życiu, ktore uſtawicznemi dolegliwośćiami śćisnione codziennie umiera. Nie-

miłe nawet naywiękſze doſtatki w utrapieniu. Dla tego bacznieysi zdrowie nad wſzyſtko przekładali, rządząc ſię prawem Boſkim y Natury; ktore obowiązek włożyło na każdego człowieka, aby ie miał na dobrey pieczy. Ze zaś częśćią z dyſpozycyi ſkazytelney natury, częśćią z rożnych przypadkow y danych ſobie okazyi paroxyzmom podlegać muśi człowiek; wſzyſtko przenikaiąca z daleka Mądrość Boſka dała ludźiom umieiętność y biegłość w rzeczach kochaiącym poznac cnotę wielorakich źioł, drzewek, wod, ptaſtwa, ryb, zwierźąt, kruſzcow, kamieni, z ktorychby przyzwoite lekarſtwa na uleczenie chorob robić ſię mogły, a przez nie ſmierći zabiegać przynaymniey na czas

iaki; bo na to abyſmy wiekowali na tym ſwiećie (iak ſobie wielu niebacznie zyczą) żadney Recepty nie znaydźiemy; ani prawa znieśiemy owego: Statutum eſt hominibus ſemel mori. Ztym wſzyſtkim to pewna, że zyćie ludzkie podobne drzewu: ktoremu gdy wilgoći nie doſtaie: uſychać muśi. Podobnismy owocom, z ktorych iedne zdrowe dłużey trwaią; inne zaś zarażone ledwie rość zaczynaią; iuż ſię konczą: inne zaś robakiem toczone choć ſię przez nieiaki czas trzymaią, w krotce z drzewa ſpadać przymuſzone. Lecz iako owoc przy umiejętnym znim ſię obchodzeniu długo od ſkazytelnośći zachowany być może, tak człowiek zdrowia ochronny, gdy wczesnie defektom ſwoim zabiega. Do do-

ſtąpie-

ſtąpienia tego ſzczęśćia nie żadną prożney chwały albo pozytku uwiedziony ponętą; lecz ſamą uięty ku bliżnym miłośćią podaię wtey Książce ſpoſoby, chcąc ſię całey Koronie Polſkiey przyſłuzyć. Maſz tu Łaſkawy Czytelniku wſzyſtkie gruntownie (iak mogłem) opiſane choroby, y onych przyczyny, przymioty oraz znaki wyrażone; a przećiw wſzelkim Paroxyzmom zbawienne rady y lekarſtwa, (iakie rozumiałem) znaycelnieyſzych Doktorow wybornieyſze zalecone, własnym doſwiadczeniem wyprobowane; y miec będźieſz wdrugim Tomie. Lecz chciey tu y tam wſzyſtkie punkta wczytaniu dobrźe zważać, pamiętać y one zachować, a le-

piey ſobie poradziſz; niż ſiłu (ktorych ſię nie mało znayduie) Pſeudo-Doktorow, raczy zycioboycow. Co ſię tycze Polſzczyzny, nie patrz na ſłowa, lub drukarſkie błędy, rzecz zwazać proſzę. Piſałem po proſtu: pokładłem według używania wielorakich w Koronie Polſkiey Prowincyi wielorako iedno ſłowo, naprzykład Febra, Frebra, Frebr, Febr; Gozdziki, Gwozdziki; (ile iedny tak, drudzy sak chcą) y tak niektore inne; a to nie dla tego, żebym nie wiedźiał, iak ſię w czyſtey Polſzczyznie mowic lub piſać ma; lecz, żebym każdemu czy to Godnośćią dyſtyngwowanemu, czy

pro-

proſtakowi w wyrozumieniu ſłow dogodźił. Co ſię zaś znaydźie Drukarſkich błędow, tę wyrażę. Tym czaſem bywayzdrow, y łaſkaw; czego Author życzy.

W Rydzynie

Dnia 20. Lipca.

Roku 1749.

TOM
PIERWSZY.

O

iż be
cyi c
kliw
Nad
zwą
raczk
inneg
cze p
ła, c
no;

INFORMACYA.
O Frebrach w pospolitosci.

Od frebry niebez mocney racyi dzieł Doktorskich początek zabieram: ponieważ tak pospolite ſą, iż bez wątpienia ledwie się takiey kondycyi człowiek znaydzie, ktoremu by dokliwa frebry natarczywość niedokuczyła. Nad to każdy, gdy go choroba słabością zwątli, zimnym trzęsieniem wzruszy, gorączką dopieczę, ſądzi zaraz, iż nic innego nie ieſt, tylko frebra; lubo iescze przed wiadomością iego natura zataiła, czy to maligna, czy ordynaryine źimno; dopiero po upłynieniu kilku godzin

lub iednego dńia, doswiadczeniem się nauczy, iakiego w domu swoim zywi nieprzyiaciela zdrowia. Lecz ten znak ieszcze nie dosyc iasny y dowodny, gruntownieyszych trzeba: więc ie masz.

1. Wszelka Frebra, ktoregokolwiek rodzaiu nic innego nie ieſt, iak zbawienna (ze tak rzękę) usilność natury, a żeby przez większą Cyrkulacyą krwi, wyćisnienie potu, ſtolce, urynę, cieczenie krwi ćiało od naſtępuiącego większego niebezpieczenſtwa chorob uwolnila y dla tego według teraznieyszego opiſania wszelkie frebry, wiſtocie, ſwoiey niczym się nieroznią.

2. Że zas frebry rozne nazwiska nadane ſobie maią, to się dzieie częśćią zdaniem mniey znaiących się na tym ludzi, częśćią względem barziey lub mniey skodliwey materyi, ktora ciału niebezpieczenſtwem groźi; To zas wielorakim ſpoſobem ſtac się może, albo (iak Doktorowie mowią) ad proportionem motus, ktorym natura takowemu niebezpie-

pie-

pieczenſtwu się opiera, albo zwielu innych przyczyn ktorych tu wyliczaniem bawic, zdami się rzecz mniey pozyteczna, ile ie ruzey opiszemy. Raczey przystąpmi do Freber względem pierwszey konſideracyi, te są inne katharowe; inne exanthematicæ, ktore się na wierszch ciała wyrzucaią; iako to petocie, ospa, fryzle lub zarnice. Potym frebra cholerycźna, ktorey zbitnia zołc matką bywa Po tey Hektyka ſamym nazwiskiem ſtraszliwa. Tych wszyſtkich y innych freber nayprzyncypalnieysza przyczyna albo iadowita materya, albo żołc, albo roziątrzenie wewnętrznie. Do drugiego opiſania nalezy frebra codzienna, trzeciaczka y czwartaczka, albo Kwartanna. Te zas dla tego przez kilka godzin; ieden albo dwa dni folguią, y odmiennemi przeto nazywaią się, że natura w nich tak szkodliwey materyi nieznayduie, dla tego nie iako ſobie ſpoczywa, gdy uſtawicznym uporem oſtrości, y natarczywości chumorow się nieprzeciwia, ani zniemi walczy. Przeciwnym ſpoſobem ieżeli ta frebryczna materya wielce ieſt zaraźli-

wa, albo raczey iadowita w ſobie, to uſtawicznego oporu natury wyciaga: y nazywamy takie frebry malignami, albo choroba łożną. I takie frebry ſą albo uſtawiczne; albo uſtaiace, to ieſt kiedy frebra z ſwey nieco okrutney ſurowośći ſpuśći; Lub też w rownym ſtopniu gorączki od początku trwa aż do konca.

Mogłbym tu ieszcze y trzeci gatunek Frebry opiſac, ktorey łoze y siedlisko nazywamy *Phrenitis*, kiedy w błonkach w mozgu krew się zatamuie y inflammacyą czyni. Rownym ſpoſobem kiedy materya w plucach zoſtaie, y inflammacya rodzi, nazywa się *Peripnevmonia*. Kiedy zas w nerkach materya zaległa, nazywa się *Nephrytis*. W wątrobie hepatitis.

3. Jakom z początku wZmiankę uczynił: Żadna frebra bez wyrzutu iakiey kolwiek materyi szkodliwey nigdy nie uſtaie, czyli to przez Womity, czyli przez ſtolec, czy poty, Zbytnia urynę, cieczenie krwi znoſa, czyli przez dobrowolną ſalwacyą natury, lub przez wyrzu-

rzucenie iadowitey materyi zKroſtami na ciało; W malignach zas to oſobliwie wazac trzeba, ze takowe wyrzuty tylko na pewnych dniach zawisły, iako to na 4. lub: 7. y 14. dniu od początku choroby; takowe dni Doktorowie medycyny nazywaią *dies criticos:* dni Krytyczne, ktore osobliwie na wielkiey mięc trzeba baczności.

4. W każdey frebrze przymioty, skutki, y okoliczności głęboko zwazyć należy: poniewaz frebra nic innego nie iest (iako się iuz rzekło) tylko usilność natury, a żeby zprymnożenia Cyrkulacyi krwi szkodliwą materyą zciała wyprowadziła, więc to inaczey ſtac się nie może, tylko ta uſilność natury z wiela przeciwnemi ſobie przymiotami koniecznie walczyc musi, y bez utarczki z niemi, tak byc nie może, iak ciało bez umbry. Na przykład przy tym będzie osłabienie członkow, obmirzłość do potraw, y ſtrata appetytu; powierzchowne rozpalenie, goraczka wewnętrzna; bez ſenność, pragnienie wielkie, głowy bolenie &c.

wszyſtkie te przymioty nazywaią Doktorowie *Symptomata*. Co zas przy Kuracyi takowych freber trzeba czynic, w krotce pokażę. Teraz z takiego opiſania frebry, możesz ſobie rozne wnieść nauki wielce potrzebne: bo ieżeli,

1. Intencya każdey frebry lub termin zamierzony tak dobry iest, toć zatym idzie, iz ten sobie arcy zle postępuie, ktory frebrę nagle usmierża. Przestregam ćię dla tego, a zebyś w pierwszych dniach od wszyſtkich gromiących ią lekarstw zachował wstrzęmięzliwość; inaczey łatwo w grob się wsadzisz, bo naturę w swoiey dobrey usilnośći pomięszasz y do wykonania skutku przeszkodzisz. ieżeli zas moiey rady nieusłuchasz; a tam, gdzie ćię własny woli impet popycha, poydziesz frebrę zatamuiesz, iakbys wilka w owczarniey zamknoł, ktory y naynie winnieyszey nieprzepuśći owcy; uſtawiczne bolenie żołądka, kaszel ſuchy, puchlinę, na reszcie ſuchoty ſprowadzisz; albo się niewdzięczney recydywy zgorzkim żalem twoim nabawisz.

2. Przy

2. Przy kazdey frebrze nade wszystko uważay z iakiey okazyi wynikła; y co za skutki wniey natura twoia mieć usiłu ie, a ztąd nauczysz się, iak teyże naturze pomagac, y trudnośći iey ułatwiac bez czynienia przezkody we wszystkim rozumnie postępowac trzeba. Do czego dam ci osobliwszą naukę w szczegulnym traktacie o frebrach.

3. Naywiększe staranie pod czas dni Krytycznych, w malignach miec powinienes; y upraszam cię przez własne zdrowie twoie (ktore rozumiem kochasz) zebyś wtych dniach usilności natury nieczynił żadney przeszkody, bobys tey swey woli zyciem własnym przypłacic muśiał, iezelibys wte dni naprzykład na purgans mocny nawomity wziął, albo krew puśćił, albo się oziembił.

4. Przy każdey frebrze zachoway ścisłe umartwienie się od wszelkiey wodki, miodu; starego wina osobliwie pod czas zimney alteracyi: bo to tu *contraria contra-*

trariis curantur; cale niesłuzy: y owzzem bardzo szkodzi: Niezazywey żołądkowych essencyi na appetyt: Dieta naylepsza. Strzesz się lekarstw na oddalenie słabośći y głowy bolenie: wte dni nayskutecznieysze lekarstwo: ćierpcu przyłozyc w samey rzeczy albowiem było by to: przymioty y naturę drażnic, a fundamentu choroby nieruszyc: bo iezeli szkodliwa materya w sposobnym czasie przez przyzwoite lekarstwa wykorzenioną będzie y wygnaną to y przymioty wygnaniem skarane zostaną za uczynioną naturze wiolencyą.

Jużbym mogł teraz do całey rzeczy przystąpić, lecz muszę ieszcze zpowinnośći iednę truduość ułatwic: to iest: Zważaiąc mowę moię, mogłbyś tu sobie pomyslić: iezeli frebra tak dobrą natury usilność iest? zacoż tyle ludzi z życia obiera? odpowiadam: iz przyczyna smierci wtym razie nie z frebry, lecż z przeciwney pochodźi Kuracyi lub z nieobserwy Doktorskich rozkazow, lub z własney samego siebie nieochrony,

albo

albo tez z wielkiey iado xitości frebry: czney materyi, ktorey natura sama przez się niemogąc wykorzenić własną siłą; ruinie podlegac musi.

ROZDZIAL PIERWSZY.

O ordynaryinych Malignach niezarazliwych.

Lubo krwistość częstokroc Matka niezliczonych, a pod czas nieuleczonych chorob bywa: to iednak w prawdzie na tym zawisło, ze poki nienaruszona, y niewzburzona zostaie: nie tak prędko chorobę rodzi; chyba w ten czas kiedy przez cięzką fatygę przez upał słoneczny, przez gniew, albo przez piianstwo, albo też przez niewczas poruszona bywa.

Między innemi rodzaiami malignow, następuiąca rzetelnie się opisuie naprzod.

Człowiek taką maligną zarazony z samego początku zaraz czuie wielką y nagłą słabość; przerazliwe zimno, przenikaiące wskroś głowy bolenie, obrzydzenie zwyczaynych potraw y tr...ku.

Ta żimna alteracya częstokroć nagle ustaie: Lecz się znowu odmienia w natarczywą gorączkę ktora to gorączka od godziny do godziny coraz wiekszą gorę bierze, u niektorych az do dwudziestu godzin bez pofolgowania siły swoie wywiera. Potym przy wolnym użeniu y przy zwoitym krwi odwilżeniu przez napoie lekkię, lekki pot przypada; znieiakim snem. Jużby się tu podobno cieszył pacyent przyszłym zdrowiem! bynaymniey: bo taka radość ledwie iednę, lub druga godzinę trwa; Po ktorey go choroba barziey trapic zaczyna: ile znowu pacyent niespokoynym bywa; puls prędki z wielkim głowy boleniem następuię; usta suche przykrym pragnieniem y gorycza częstokroc scisnione, w piersiach wielką nudność tak dalece, iz z ciężkością oddychac przychodzi. A ieżeli chory z niecierpliwości w stanie złozka, to tacza, się iako piiany dla zawrotow głowy. Uryna bywa czerwona. I takowy paroxysm niby się konczy na mały czas, y znowu zroznemi dole-

legliwośćiami zaczyna; y wrowności ciągnie się aż do siodmego dnia ile kto ieſt bardziey krwiſty lub mniey; albo iezeli do w zburzenia krwi przyczyna dana większa lub mnieysza; oraż iako kto spokoynie lub niespokoynie się zachowuie: bo y ztąd przymioty maligny cięższe lub leksze bywaią. Niektorych (uchoway Boze!) głowy bolenie az do szalenstwa przy prowadza; ięzyk z piekły ſię pada, y zbytnie napoiu pragnie ktorym częstokroc zołądek ziembiony y przeładowany do niebezpieczney. Kczawki, womitow, y biegunki przyprowadza.

Siodmego dnia wszyſtkie te pomienione własnośći okrucienſtwo swoie barziey a barziey pomnazaią, aż poki albo przez zbytnie poty albo urynę częsty ſtolec albo tez cieczenie krwi znoſa, srogośći swoiey nieposkromią. W młodych ludziach; ktorzy w zupełnym zdrowiuś cieczenie krwi cierpieli; gdy toż w maligne nastąpi, wszystkie przymioty razem giną. Przeciwnym sposobem, iezeli pierw-

pierwszy siodmy dzien bez takiey operacyi się trafi, to drugie siedm dni maligna kontynuie w ktorym to ostatnim krytycznym dniu skutek zdrowia pokazuie się. A iezeli smiercią choroba ma się zakonczyc, to 14. dnia niedoczeka chory, lecz ordynaryine umiera przed dziewiątym.

Z tey relacyi uznawamy, że natura w takiey malignie nic innego nie szuka, tylko umnieyszenia krwi zbytniey y wzburżoney, a lubo konkluzya takich malignow nie zawsze cieczeniem krwi, lecz obfitemi potami konczyc się zwikła; iednak wiedziec trzeba że pot nic inszego nie iest, iak krew rozwolniona, ktora się wzbytniey Cyrkulacyi swoiey zwolna wistotę chumorow odmienia, ktore Doktorowie Serum nazywaią. Te chumory przez pory na kształt pary wyprowadzone bywaią: kiedy zas zyły u ktorego człowieka głęboko leżą, lub dla mocney swoiey struktury tak prędko porow nieotworzą to zapewne dzien krytyczny bez cieczenia krwi nie będzie.

Jeżeli

Jeżeli natura ſwą usilnośćią zwyciężyła przymioty to nieomylnym zdrowiem w dzien krytyczny cieszyc się będziesz. Przeciwnym zaś ſpoſobem, iezeli przez nieſpokoyne rzucanie się włożku przez powierzchne y wewnętrzne oziembienie, przez przeciwne lekarſtwa okazya dana była tak; że ani w pierwszym dniu pod czas godzin, w ktore gorączka cokolwiek folguie żadne nie były wyrzuty; tym barziey ieszcze gdy w krytyczne dni te wyrzuty zatamowane były, to niebezpieczny wielce pacyent. Czemu zas ſiodmy dzien w tych malignach natura deſtynowała do wyrzutu, raczey się temu dziwie trzeba, bo poiąc ledwie można.

W kuracyi tey maligny oſobliwie uważac należy; ieżeli żołądek y kiszki szpetnośći pełną materyą zarażony. Mogłby kto rozumiec, iż krwi puszczenie było by w tym paroxyzmie naypożyteczniey-sze zdrowiu; ponieważ zobfitośći krwi pochodzi; Lecz tego obawiac się trzeba, żeby pozoſtała szpetność materyi w kisz-

kach

kach po krwi puszczeniu większey maligny przyczyną nie była, ieżelis tey wprzod niewykorzenił. Jeżeli tedy w uſtach gorycz czuiesz, lub masz skłonność do womitow, to bezpiecznie lekkie *womitorium* zaraz zpoczątku zazyc możesz, w ktorym przypadku radzę ći wziąc połcwierci łota *Hipecacuhanny* na proszek ſtartey z ſołą piołunkową, gran. 6. iey przymięszawszy; w szklance wyleconego piwa, herbaty, lub wody wypic. Częſtokroc się trafia, że zpoczątku tey frebry natura ſama takową operacyą dobrowolnie czyni; więc nie obawiay się tych skutkow pożytecznych, ani o usmierzenie womitow niemiey zadney troskliwośći. Jezeliby zas womity zbyt długo trwały z cięzkim zołądka bolem, y paleniem; to weżmi na raz połcwierci łota ſoli piołunkowey, y cwierc łota prawdźiwey Weneckiey dryakwi. Zteyze ſamey dryakwi y muszkatowey gałki plaſter ſobie zrobic możesz y na żołądek przyłożyć. W okrutnym zas paleniu zołądka nayskuteczniey szym lekarſt-

karſt-

karſtwem zazyc połłyszki od caffy, lub na koniec noza proszku zoſtrzyg morskich ziednym granem bobrowego ſtroiu. Możesz przytym daley na żołądek chuſtę w Wodce Anyżkowey umoczoną, ćiepło przykładac.

Jeżeli do womitow nieieſteś skłonny, to ći zazyte lekkie laxuiące lekarſtwo znaczny ſprawi skutek, lecz go zaraz z początku choroby brac powinienes. Toż laxuiące lekarſtwo naſtępuiące ieſt.

Weżmi:

Senefu Alexandryiskiego Łot ieden.
Centuryi szczypty dwie.
Sal nitry preparowaney Ćwierć Łota.
Anyżku pułcwierci Łota.
Manny kalabryny 2. Łoty.

Zgotowawszy to wszyſtko pospołu, y przecadziwszy przez chuſtę gęſtą, wypiy ciepło. Gdy zas łożne choroby zwyrzutami panuią, a to ci tayno pierwszego dnia, do ktorego gatunku twa choroba nalezy, czyli do malignow ordynaryinich, czy łożnych? To wszelkiego purgansu wyſtrzegay się, albowiem przeszkod-

szkodziłbyś naturze do iey usilnych operacyi: a tak za miast purgansu wolno ći żołądek otworzyc enema lub czopkiem. Do czopka weżmi kawałek mydła; lub ćiasta kwasnego z solą zmięszanego, na kształt czopka zrobionego. Enema zas tak byc może sporządzona, Weżmi pułkwarty wody, garść ruty ogrodney, warsz, a przecadziwszy włoż sztukę masła niesłonego, lub cztery albo pięc łyżek oliwy, albo oleiu lnianego. Niemniey w następuiących dniach teyże maligny strzesz się purgansu; raczey enemą y czopkami za twardziałość żołądka miękcz, y uwalniay; osobliwie około 6. y 7. dnia, gdzieby naybardziey krytyczne wyrzuty purgansem zatamowane zostały.

Co się ieszcze tycze womitow; o ktorych tu wzmiankę uczyniłem: Wiedziec trzeba, że częstokroc ie natura z początku tey maligny u niektorych przez biegunkę dobrowolnie sprawuie. Takową biegunkę przez dwa dni nienaruszoną zostawic mozesz, y w niey nic więcey zazywac nie trzeba, tylko

co

co cztery godziny proszku z ostryg morskich z szescia gran preparowaney sal nitry zmięszanego, a niewięcey, bo większa dosis sal nitri, większą by rozmnozyła biegunkę; osobliwie, gdy zbytnim trunkiem żołądek oblany bywa: To się mowiło o biegunce w pierwszych dniach przypadaiącey, co zas znią w następuiących dniach czynić się ma; niżey wyrażę.

Gdy tedy pierwszego dnia szkodliwą materyą z żołądka y kiszek przez womity albo poty, albo przez lekki purgans wyprowadziłes, to drugiego dnia bez odwłoki krew z ręki puścić możesz, a to tym bardziey, gdy pod czas zdrowia w tym czasie do cieczenia krwi znosa, lub do puszczania iey przyzwyczaiony byłes. Jeżeli zas w tymże drugim dniu po wziętych pierwszych lekarstwach gorączka cię trapi, nie puszczay poty krwi; poki cię ten upał natury nieopuści, albo przynamniey cokolwiek niesfolgnie.

I to pewna że w tym razie na dalszy czas krwi puszczenie odkładac, szkodzi więc trzeba upatrywac czasu, y mądrze go miarkowac byc sposobnym do pomocy dania naturze: w Wielkiey potrzebie trzeci dzien od początku choroby pozwala się, byle nie pod czas samey (iakom napomniał) wielkiey gorączki. Czwartego dnia zaniechac cale krwi puszczenie należy, ponieważ tym procederem frebra zmaligna iuz by cale w społeczność zupełną weszła. Dla tego lepiey cale od krwi puszczenia umartwic się, ieżeli w trzecim dniu niepuściłes iey; I owszem nawet z początku nie radzę ci puszczac krwi, ieżeli w wielkiey biegunce zaraz zrazu podległym iesteś. Zważ tedy tu mocno, iak, kiedy, z ktorych okoliczności żyły otworzenie radzę, kiedy y w ktorych okolicznościach nie życzę.

Jezeli tedy według zachowania moiey przestrogi nastąpi krwi puszczenie, to naywiększa oto byc powinna troskliwość

wość iak ſobie złą frebrą maligną poſtąpic, żeby wiey popędliwośći żadney przeszkody nieuczynić, co do upłynienia szkodliwey materyi należy. Ile gdzie zbytnia gorączka gorę bierże, tam dla zbytniego burzenia się krwi, szkodliwe iadem napoione chumory, czyli materia peccans, zgruntu wykorzenic się nie może, ztey przyczyny pacyenci zpiekłość y nie wytrzymaną prawie cierpią gorączkę; a przy tym wszyſtkim do żadnego potu skłonnośći nie maią. Niektorzy wtym razie zalecaią skorkę china de china; ale ponieważ malignie ieſt przeciwna wielce, chociażby y naylepiey preparowana była; nie radzę iey tedy zażywać, dla uniknienia większey irrytacyi natury. Niemniey sok rozchodniku małego (albo ſedi minoris) w gorączce dawac szkodliwe, bo bardzo chłodząc, krew y porządek frebry przewraca. Więc lepiey sobie poradzisz, gdy naſtępuiące reguły obſerwowac będziesz:

 1. Nie

1. Nierzucay się zbytnie: leż spokoynie.
2. Zażyway wstrzęmięźliwie dekoktu niżey wyrazonego: w ktorym co cztery godziny proszek usmierzaiący gorączkę, na koniec noza go biorąc, wielką ci folgę przyniesie: bo tym sposobem nie tylko exces frebry niespokoyny uspokoisz, ale też potrzebny pot wsprowadzisz. Co się tycze dekoktu możesz sobie wybrac z naśtępuiących.

Weźmi: Korzenia Sczawiego.
Perżu albo radicis graminis.
Cykoryi każdego garść iednę.
Kopru włoskiego szczyptę iednę.

To pokraiawszy y potłukszy weźmi garść iednę na pułgarca wody y przez kwadrans nakrywszy gotuy: potym piy. Albo

Weźmi: Rogu ieleniego piłowanego łot ieden.
Rozynkow małych dwa łoty.
Preparowaney Sal nitry pułtory cwierci łota.
Kopru włoskiego cwierc łota.

Y zgotuy tak iak się dopiero rzekło: Chcesz do tego kawałek Cynamomu przy-

przydac; to ći wolno. Albo

Weźmi: Swieżey Cytrynowey skorki łot ieden.
Cynamomu pułtory ćwierći łota
Wentsźteynu preparowanego pułłota.

Y zgotuy. Lecz tu przeſtrzegam cię że ten oſtatny, albo trzeci po dwoch pierwszych dekoktach nie służy, gdy frebra zbiegunką złączona ieſt.

Jeżeliby zas zbytny koszt zdał się ći na pomieniony dekokt; to

Weżmi: garść lipowego kwiatu y zgotuy z pułgarcem wody. Albo garść iednę rozynkow małych, zaley wrzącą woda, według proporcyi. Albo wźiąwszy małych rozynkow y ośrodku białego chleba, skruszywszy go, naley na to żimney wody według upodobania; niech tak ſtoi kilka godźin, y przecadziwszy przez chuſtę, piy według pragnienia. Jeżeliby zas natura twoia takich dekoktow znośic nie mogła, to pozwolam ci kryniczna wodę grzanką chleba wylecona pić.

Takie trunki nawet pod czas wielkiey gorączki pić się mogą, byle letnie, w ułzeniu zas gorączki, kiedy transpiracya swe skutki sprawowac zechce, to lepiey kilka fiżanek Herbaty pragnienie posilic; ile tak wielką ma cnotę w tym paroxiżmie, iż nie tylko nie pomiarkowane pragnienie gasi, ale też natężoną gorączkę z głowy boleniem mityguie, y przez otworzenie porow lekko pot pędźi. Przytym boiazni miec nie trzeba, że sobie tym ciepłym napoiem zoładek oźiembisz, y owszem upewnić mogę, że takiemi lekarstwy w malignach podobnych więcey dokazałem, niż innemi. Jeżeliby cię nie stało na herbatę; to Weronika rowny skutek ci uczyni za miast herbaty cukrem przysłodzona, iak się piie zwyczaynie. I to niechay dosyc będzie o dekoktach albo napoiu.

Teraz ći rozne sposoby zazywania proszkow gorączkę usmierzaiących pokażę.

Weźmi: Dobrze upalonego na proch startego ieleniego rogu.

Salitry preparowaney.
Rakowych oczu każdego pułłota.
Soli piołunkowey Cwierć łota.

Wszystko dobrze zmięszawszy, y na miałki proszek starszy, zazyway co cztery godźiny, biorąc na koniec noża, w łyszce napoiu wzwyz opisanego. Albo

Wezmi: Palonego ieleniego rogu.
Skorup iaieczných.
Preparowaney Salitry każdego pułłota.
Antimonyi Diaphoretici Cwierć łota.
Zrob z tego proszek, y zazyway wyzey namienionym sposobem.

Do tegoż proszku ieszcze mozesz przymięszac bursztynu preparowanego: Korzenia rożowego, albo korżenia piwonii, każdego po cwierći łota.

Gdy postrzezesz, że pacyent twoy niezmierne rozpalenie, a w tym drżenie albo wzdryganie członkow ćierpi: Nieco kosztownieyszego, lecz skutecznieyszego dasz mu proszku następuiącego.

Wezmi: Ostrzyg morskich preparowanych,
Kłuczniku preparowanego.

Antimonii Diaphoretici.
Jeleniego rogu bez ognia preparowanego.
Każdego po cwierci łota.
Cynobru Węgierskiego pułcwierci łota.
w Aptece na proszek starszy, y zmięszawszy, zazyway.

Takiemi proszkami, co trzy lub cztery godziny pilno kontynuowac kuracyą pod czas gorączki; a kiedy pofolguie, to ciepłey herbaty napic się. Jeżeli zas do potow natura barzo cięzka y trudna, to dla wymuſzenia ich, znaſtępuiącey bezuardowey eſsencyi czterdzieśći pięc, albo y pięcdziesiąt kropel w Herbacie dac mozesz. A ponieważ ta eſsencya w roznych przypadkach skuteczna wielce, a nie siła kosztuie, zyczyłbym ią więc każdemu gospodarzowi miec w domu.

Weźmi: Korzenia dzięgielowego.
Korzenia imperatoria lub miſtrzownik nazwanego
Korzenia biedrzęcowego.
Omonu.
Korzenia Wince toxicum *lub troieść.*
Encyanny czerwoney.
Scordium lub czoſnikowego ziela.
Każdego w rowney częśći według upodobania.

Pokra-

Pokraiawszy drobno, naley na te ſpecies wodki dobrey na cztery palce wyzey, y niechay ſtoi przez kilka dni wciepłym mieyscu, potym przecadziwszy, eſſencya w flaſzce dobrze zawiązana dla potrzeby chоway.

Kto zas doſtatecznie potem opływa; ten niechay niezazywa tey eſsencyi, a tym barziey wyſtrzegac się trzeba, żebyś wodki kanforowey na poty niebrał, ile krew niezmiernie burzy, y prawie przez to wtym paroxizmie do szaleńſtwa; daley do ſtraty zycia przywodzi. Tym ſpoſobem w pierwsze 6. dni o twe zdrowie miec powinieneś ſtaranie, ieżeli ie kochasz. Teraz zadasz mi Kweſtyą, co w krytyczne dni, iako to 7. y 14. czynic, odpowiadam ći; iż czekac trzeba w ſpokoynym na łożku leżeniu, co natura za wyrzut uczynic usiłuie. Jeżeli przez poty, to ich przez oźiembienie ćiała nietamuy, raczey częſtokroc ſuchemi ciepłemi chuſtami chorego ocieray. Gdyby zas pacyent wzbytnym pocie osłabiał, to dla pomnozenia sił y utwierdze-

nia tłuczone gwożdźiki y Cynomon octem skropiwszy na pulſy mu przykładay. Wewnątrz zas naſtępuiącym trunkiem mocy mu przydasz. Weźmi garść ſuchych wiśien y naley kwartę wody na nie, niech mokną poty, poki nienapęcznieią, potym zlawszy ten likwor, dać pic choremu. Niemniey Emulsye chociasz trudnieysze do zrobienia zmacuiaią słabego. Weźmi dwa łoty naśienia konopnego, y gotuy w wodźie tak długo, aż się na nim popęka łupina, pierwszą wodę odlawszy, przyday do tego nasienia ugotowanego łot ieden migdałow zskorek ociągnionych, y pułłota białego maku, a nalawszy proporcyonalnie krynicznéy wody na to, utłucz y wyciśniey przez chuſtę; y to tak długo ponawiay, poki iaką essencyą w migdałach lub w tym nasieniu znaydziesz. Takowe zas mleko lub emulsyą cukrem trochy osłodziwszy, day choremu, niechay często gęſto piie. Jeżeli zas kto kosztownieyszego pragnie kordyału, to z Apteki naſtępuiący służyc może:

Weźmi

Weżmi: Wody Czeresniowey.
Wody Poźiomkowey.
Wody Kwiatu lipowego.
Wody maczku polnego, z każdey łot ieden.
Woźki rozaney pułłota.
Rakowych oczu preparowanych.
Perłowy maćicy z każdego, po 15. gran.
Tynktury rożowey pułłota.
Julepku maczkowego łot ieden.

To wszystko zmieszawszy daway choremu po łyszce.

Jeżeli zas 7. dnia nie tak przez poty, iak przez cieczenie krwi znosa wyrzut swoy natura wykonywa, to też same wyżey opisane kordyały słabemu daway choremu. Żeby się zas im zatamowac niedała krew, to dalszego innego ratunku szukac trzeba, naprzykład funt ieden krwi pacyent puśćić może, wprzod, nim się tamowac zacznie lekarstwem. Nad to w tym przypadku radzę ći podeszwy trzeć szczotką poty, poki nie sczerwienieia, tym tarćiem afflux od głowy śćiaga się do nogi, przytym przykładay na pulsy y szyię we dwoie złożoną chustę zmaczaną w rożowym

occie

occie y kanforowey wodce, ktora krew rozwalnia. Albo weźmi maczku polnego na proszek ſtartego, y niechay ći go w nos piorem zdmuchuią. To zrobiwszy gębką (po łaćinie *fungus Chirurgorum* lub *crepitus lupi,)* nazwaną, nos ſobie zatkay. Niemniey *liqvor gemmæ* oczywiſty skutek przynośi, w nos go poćiągnąwszy, y uſta nim popłokawszy; ktory likwor w naszey domowey Aptece znaydziesz. Wewnątrz krom wżwyż pomienionych kordyałow w zbytnim ćieczeniu krwi znoſa, radzę ći zażywac herbaty zmaczku polnego, y roży czerwoney, kilka filżanek piiąc. Albo pułćwierći łota, (kiedy tego potrzeba wyciąga) preparowaney ſalitry w dopiero zyczoney herbacie na raz zażyc możesz.

Wżwyz uczyniłem wzmiankę, że na Symptomata, albo przymioty wtakiey chorobie nie barzo uwazac trzeba; lecz na fundament y przyczynę choroby miec baczność: iezeli zas te przymioty większą siłę wywieraią, niż choroba ſama;

to

to oſtrozność z niemi wielka potrzebna. Co do pierwszego: to ieſt; biegunki częſtokroc z frebrą złączoney, to iuż rzekłem, że do pierwszego y drugiego dnia nie trzeba iey apprehendowac, ieżeli zas poźniey w frebrze biegunka przypadnie, przyczyna iey będzie oziembienie ciała, albo trunek żimny. Więć takowych okazyi wyſtrzegac się trzeba. Gdy zas iuż w tym ieſtes położony ſtanie przypadku; to day ſobie zrobic grzankę chłeba, na ktorą muszkatowey gałki, gwoźdźikow tłuczonych, cynamonu nasyp. y pokropiwszy mocną wodką, na zołądek przyłoz, na ktory wraz z tą grzanką worka z ciepłym owsem przyłozyc niezawadźi, albo też płaſter z Dryakwi y muszkatowey gałki według upodobania ſobie zrobic możesz, y na skorkę iaką nasmarowawszy, na żołądek przyłożyc. Przy takowey biegunce napoy twoy ordynaryiny odmieni y zamiaſt tego weźmi dwie łyszki ryzu, y zgotuy z pułgarcem wody, a ochłodziwszy, weż kawałek cukru iak orzech

włos-

włoski, y utrzey go dobrze na ſwieżey cytrynie poki wszyſtkiey żołtośći skorki nieotrzesz: potym ten cukier włoż do tey rożowey wody, y piy według upodobania.

2do. Czkawka także w tych paroxyzmach zoziembienia pochodzi; iezli nie długo trwa, to nieszkodliwa, ieżli nad zwyczay wielka y długo trwaiąca, to niebezpieczenſtwem groźi, poniewaz znakiem ieſt skancerowanego żołądka: w takiey okoliczności na wewnętrzne zarazy wielce sławny ieſt *Spiritus Vini rectificatisſimus* albo wodka proch zapalaiąca: z ktorey dwadźieśćia kropel zwolna w gardło ſpuszczac, raz ieden lub dwa na dźien, poki czkawka nieuſtanie. Przytym na pępek przyłoż mięk wi ogrodowey, roży czerwoney z zakwaszonym chlebem y octem zmięszaney ciepło.

3tio. Kiedy ięzyk schnie zbytnie, y pada się, oraz barzo zapala, tak, iż wcale suszy się lub wyschnąć zechce: to przy-

łoż kawałek słoniny swieżey, z ktorey ſol wyciągnąc trzeba ciepłą wodą: do razu gorączkę tę wyciągnie, y ięzyk od-wilży. Albo też weźmi pigwowych ziarnek, y naley w rzącey wody na nie, to za kilka godźin wyciągnie sliską eſsencyą, ktorą ięzyk smaruy. Albo też weźmi ſal-nitry preparowaney, y zmięszawszy z masłem nie słonym, zwyczaynym ſpoſobem ſmaruy. Jeżeliby to nie pomogło, to dla oddalenia większego niebezpieczenſtwa zaraz z początku bez odwłoki (zachowuiąc pierwsze napomnienia) krew z ręki puśćić trzeba; y we dwu godzinach potym z pod ięzyka.

4to. Głowy bolenie ordynaryinym przymiotem bywa wszelkiey frebry, lecz że na czas razem z gorączką folguie, to nie trzeba wielkiey onię miec troskliwośći. Jeżeliby zas bołeść głowy natęzona była, to możesz rozwalniaiący plaſter przyłożyc ktory taki byc może. Weźmi ſoli, ruty ogrodowey, iałowcu, majeronu, maćierzanki y lewandy, gdy

ia masz, oszrodku chleba według upodobania, y pokrop ciepłym octem; przyłoż potym na czoło y skronie. Skutecznieyszy zas iest Spiritus Kanfory, czoło y skronie nim smaruiąc. Krom tego może pod czas bolenia głowy rżodkiew z solą zmięszaną, y octem skropioną na podeszwy przywiazac, ktora zgłowy boleść wyciąga.

5to. Przećiwko bezsenności mała rada moia, ponieważ lekarstwa sen sprawuiące więcey szkodzą, niż sama bezsenność lub niespanie. Ztym wszystkim, abym kazdey okoliczności zadosyc uczynił, takie wtym razie naznaczam lekarstwo. Weźmi brzoskwiniowych ziarnek według upodobania, maczkową wodą skropiwszy, stłucz, zmięszay, y przykładay na skronie. Także dryakiew z makowym oleiem zmięszana, na skronie przykładana dobra iest.

6to. Większey apprehensyi iest letarg, albo y szalenstwo woboygu przypadkach, więc bez odwłoki na obydwu łyt-

kach

kach weſikatorya przyłożyć trzeba, ta. kowy płaſter wezykatoryczny na skorkę w wielkośći talerowi bitemu rowną natrzeć, potym przywiązać mocno, do łytki trzeba, a żeby przez niespokoyne rzucanie się, nie poruszył go pacyent z mieysca. Toż Wezykatorium przez 12, godzin trzymac należy; przez ktory czas wielki pęcherz ten plaſter wyćiągnie żołtą wodą napełniony. Pę. cherz ten od dołu nożyczkami poderzniy, a iak zniego materya wypłynie, rano y wieczor liśćiem burakowym zawiiay, swieżym masłem niesłonnym posmarowawszy, to za kilka dni się zagoi. Jeżeli zaś kto daleko od apteki ieſt, to niechay przynaymniey cyrulikowi po dwie banki na łytki ſtawic ſobie każe.

7mo. Rozpalenie gardła dobrym płokaniem leczy się; nad to radzę ći dwie garśći nasienia konopnego wziąć; trzy częśći wody y iedne cześć octu, zgotowawszy dobrze, gardło płokac.

Teraz iuż zdrowego pacyenta zoſtawuię: to mu na koniec radząc, żeby się

tego wszytkiego wystrzegał, coby krew iego wzburzyc mogło. Takze żeby niepomiarkowanie łaknącemu appetytowi zbytnie potrawami niedogadzał; ale raczey miernie stołow używał. Rownym sposobem aeryi ostrey się wystrzegac; zwolna się do niey po chorobie swoiey przyzwyczaiąc. Następuiący trunek możesz ieszcze przez ktory czas zamiast piwa, lub wina pic.

Weźmi: Rozynkow małych cwierć funta, Cynamonu połłota: zgotuy ztrzema kwartami wody, y wygotowawszy na dwa palce, weżmi całą cytrynę, pokraiawszy ią włoż wten trunek, na ostatek przyday kwartę wina, y zaraz od ognia odstaw, a ochłodziwszy piy według pragnienia. Jeżeli wiadle zbytkowałes, y ztąd w żołądku oppressyą cierpisz, to nie długo czekay, lecz laxuiącym lekarstwem wyżey opisanym złemu zabiegay za wczasu. *Principiis obsta sero medicina paratur.*

Anno-

*** *** ***

ANOTACYA.

1mo. *Ponieważ dosyc obszernie y gruntownie oraz rzetelnie w tym rozdźiale rzecz okryslilem piorem, więc tylko małą obserwacyą przydaię, a żebym obszernośćią łaskawego niebawił czytelnika; a ta annotacya tycze się kanfory; od ktorey w malignach wystrzegac się wielce trzeba: to się zas o wodce kanforowey tylko rozumiec powinno, nie o samey kanforze. Poniewaz nie tylko przez innych Doktorow uczonych, ale też przez moie doswiadczenie rozumne zazywanie kanfory w wielu niebezpieczenstwach zdrowiu zaleca się osobliwie w powietrzu y innych łożnych chorobach znacznego doznałem iey skutku 7 owszem wyrzuty łożne iako to pytacie, dymienice, ospę czarną; choc iuz na wnętrzności z wierzchu powrocone, kanforą znowu wypędziłem z podźiwieniem wszystkich przytomnych y z polepszeniem chorego.*

Takowa recepta była następuiąca:

Recipe: Pulveris Pannonici rubri
Bezuartici mineralis ana Drachmam semis.
Nitri depurati scrupulum unum.
Camphoræ grana quinque.
Misce, divide in 4. partes æqvales.

Proszek bezuartowy co pięć godzin w trunku ordynaryinym pic przytym. Niemnieyszego skutku także następuiąca mixtura iest w takiey okoliczności Doktora Hoffmanna.

Recipe: Aquæ acetosæ.
Cardui benedicti, ana unciam unam.
Bezuartici mineralis Drachmam semis.
Camphoræ grana 6.
Syrupi acetositatis Citri unciam semis.
Zmięszawszy to, na dwa razy dać.

Ze zaś kanfora między, betsuartowemi lekarstwy prym prawie trzyma, codzienne doświadczenie uczy. Jeżeli zaś przeciwnie nad opinią y spodziewanie inną operacyą czyni; to albo pacyenta nie ostrozność y pokawienie wczym, lub też samego lekarza niedosknałe preskrypcye winny temu. Kto więcey o kanforze wiedziec pragnie: niechay czyta sławnego niegdyś doktora Hoffmana opuscula medica varii argumenti decuria. Secunda Dissert: 4. de Camphora *y iak Bog pozwoli w naszey domowey aptece de materia medica.*

2do. *W wszelkich malignach tak ordynaryinych, iak łożnych następuiący iulepek arcyskuteczny przez experiencyą moię zalecic mogę.*

Recipe: Aquæ Cerasorum nigrorum.
Borraginis.

Bu-

Bugłossæ ana unciam unam ex semiss.
Nymphea.
Cinamomi Cydoniatæ ana unciam unam.
Syrupi Cerasorum acidorum.
Rubi Idæi.
Acetositatis Citri.
Cydoniorum ana unciam unam.
Clyssi Antimonii Sulphurificati quantum satis. ad gratam aciditatem.

Z tego julepku po dwie lub trzy łyszki według upodobania pacyent pic może: gorączkę uśmierza, y w słabośći wielce chorego zmacnia. Ten Julep między proszkami pomienionemi byc może zażywany.

Niemniey skuteczny ieszcze następuiący Julep.

Weźmi: Wody Czereśniowey.
- - Malinowey.
- - Poziomkowey, z każdey według upodobania.
Wodki Cynamonowey cokolwiek.
Julepku malinowego.
Poziomkowego.
Cytrynowego z każdego co potrżeba dla przyiemney kwaśnośći, y zażyway.

O preparacyi tych wodek y Julepku w domowey Aptece.

**************** * *************

ROZDZIAŁ DRUGI.

O Petociach.

W przeszłym rozdźiale mowiłem o ordynaryinych malignach, ktore ani zaraźliwe, ani też wiedney porze od początku aż dokonca trwac zwykły: gdyż iednę, a na czas więcey godźin swoich maią, w ktore nieco gorączka folguie. Teraz mowić będę o malignach, ktore bez żadney folgi goraczki od początku aż do zakonczenia choroby bawic się, swoię własność nieodmienna prawie maią; oraz zaraźliwe sa. Między temi niebez przyczyny petocie prym wzięły; ktore bez wątpienia (krom powietrzney zarazy) nayiadowitsza, nayniebezpiecznieysza, y nayzdradliwszą choroba nazwać się moga, Z Początku barzo lekka zda się być ta choroba; y pacyentom

tom niezbyt dokliwa, bo tylko nieiaką słabość w członkach, głowy bolenie y zawrot sprawuie; gdy prosto siedzą.

Żebyś tedy tak zdradliwego gośćia, ktory cię nieprzyiemnie nawiedźił, wdomu swoim poznał dobrze, to ci o przytomnośći iego utaioney następuiące znaki obiawiam. Z tych pierwszy iest powszechna wszystkich członkow słabość: osobliwsza nudność, cięzka żołądka oppressya, do ktorey uporna obstrukcya w stolcu łączy się; y choremu nie inaczey zdaie się, tylko iakby cale zgruchotany był, lub stłuczony w Krzyżach. Czuie przytym nieznośne śćiągnienie ciała, iakby miał pal iaki w Krzyz wbity. Nad to kilka nocy bezsennych przed przypadkiem formalnym tego nieszczęśliwego paroxyzmu prowadzic musi drugi: W drugich zas przeciwnym sposobem twardy sen na kształt letargu panuie, ktory zaraz zimna alteracya z goraczka sciga; Puls bardzo słabo biie, y nierowno; przy ktorym częstokroc drzenie

członkow (ktore *Medici subsultum tendinum* nazywaią) przypada. Taka zaś okoliczność wielkim niebezpieczenstwem choremu groźi. Jest ieszcze znakiem tey choroby, kczliwość, niespokoyne sobą tam y sam rzucanie; pragnienie, obmierzłość, potraw, suchosć ust, boleść głowy coraz większe od godźiny do godźiny wywieraiąca siły. Przy tych okolicznośćiach, czwartego, piątego lub siodmego dnia na krzyżach, biodrach, plamy wielorakiey rożnośći wyrzucać się zwykły.

Jm mnieysza liczba tych plam, y im barźiey rownaią się w podobienstwie ukąszenia pchły; tym większa y lepsza nadźieia dla chorego; a to tym barziey, kiedy przy wyrzucaniu się plam, uryna nieklarowna sedyment mętny wydaie, y kiedy przytym oddech pierśi wolny, pot kwaśny, zwolnym tłolcem bywa. Niebezpieczeństwo pociągaią za sobą wtey chorobie następuiące znaki. Często mdłość, słaby

y led-

y ledwie co czuyny puls, ustawiczne szaleństwo z bezsennością, uryna klarowna: ieszcze, gdy te plamy są błękitne, lub zielone; Kczliwość y ciężkość w piersiach, ięzyk czarny y suchy. Niemniey niebezpieczny chory, ktory się na słabość nieskarzy, y gdy żadnego, albo zbytne pragnienie ma. Rownym sposobem, ieżeli pościel, niby gęś z pior skubie; y strawione potrawy pod się tak puszcza, iż się sam nieczuie, co czyni. Nayniebezpiecznieyszy y pewny iest znak smierci ustawiczne szaleństwo, zbytni pot, y uryna bez folgi goraczki wewnętrzney tak że wewnatrz ogniem, zwierzchu źimnym potem przerażone członki, iako niedawno wteyże łożney chorobie na iednym smiertelnie złożonym pacyencie doswiadczyłem: do ktorego dziewiątego dnia choroby mię wezwano; lecz iuż nierychło, bo go znalazłem z rozumu obranego. nogi do kolan, ręce do łokci potem opływały, plamy na ciele y twarzy czarniawe iuż niepochybną

smier-

smiercią groźiły. Lekarſtwa iednak z wszelką powolnośćią az ku południowi zażywał, aż iuz bez skutku; bo w krotce źimny smiertelny pot z słabośćią niezwykłą tak dalece się rozmnozył, iż w godźinę potym razem z sobą do wyniśćia z ciała duszę przymusił.

Takowe przymioty lub ſymptomata nie u wszystkich ludźi rowne; lecz u niektorych większe, u niektorych mnieysże bywaią. Zkąd zaś ten iad, ktory łozne choroby rodzi; pochodzi; nie tak ciekawym Czytelnikom, iak Doktorom zoſtawuię; raczey się do lekarſtw udaię.

Pierwszego dnia uważay w tym paroxyzmie; (ieżeli pod czas zdrowia w obżarſtwie się kochałes, y dyety nie zachowywałes) abyś zgromadzone w żołądek y kiszki przez to szpetnośći wyczyśćił: Jeżeli natura twoia ſama od siebie do womitow skłonna ieſt, toś wielce szczęsliwy: Jeżeliby zas ta materya barzo gęſta była; y wyrzućić się z żołą-

dka

dka nie dała; to bez odwłoki day sobie wody zgrzać doktorey ze dwie, lub trzy, lub cztery łyszki oliwy, albo oleiu, lub niesłonego masła włozyć możesz; y wypiwszy ćiepło, bez wątpienia womitować będziesz, y tę szkodliwą materyą wyrzucisz: ieżeliby zas ten ſpoſob nie doſyć mocny był do ſprowadzenia wymiotow w mocney iakiey naturże, to czym prędzey day ſobie z apteki proszek przynieść, o ktory Doktora poradzić się trzeba; ieżeliby zas Doktora nie było: naſtępuiący trunek na womity mozesz ſobie dać ſporządzić,

Weźmi: Wody dyſtyłłowaney z kwiatu bzowego. Cardui Benedicti każdego po 2. łoty:
Mixturæ ſimplicis: 30. gran.
Tartari Emetici 2. grana.
Julepku cardui Benedicti pułłota.

Zmięszawszy na raz wypiy; ktory trunek zakonczywszy womity lekką transpiracyą promowuie a to tym bardziey, gdy herbatę w pierszym rozdziale opisaną pić będziesz. Tym ſpoſobem żołądek naylepiey z wszelkiey szpetnośći

szkod-

szkodliwey oczyści się materyi. Po Zakonczeniu womitow, co cztery godziny w pierwszym rozdziale zaleconego zażyway proszku, ktory zbytnią gorączkę y nieznośne głowy bolenie usmierzyć potrafi.

W dźien po takich womitach, naydaley trzeciego dnia choroby, a niepoźniey uważay, ieżeli ci pożyteczne lub szkodliwe ieſt krwi puszczenie; a żebyś wtym się nie omylił; czynię przeſtrogę; szkodliwe ieſt krwi puszczenie kiedy poźniey iak przed trzecim dniem, albo trzeciego dnia naſtąpi. Gdy biegunka z chorobą złączona; gdy chory nie ieſt krwiſty albo słabey wielkie komplexyi: gdy żołądek y kiszki pełnością nieſtrawney materyi nalane; a wprzod nie są wykorzenione.

Pożyteczne tedy ieſt krwi-puszczenie wpierwszych trzech dniach, a tym barźiey; gdy od dopiero pomienionych przymiotow wolny ieſt pacyent, Także kiedy z początku choroby tey wielkie bur-

żenia

żenie krwi znayduie się: kiedy pacyent przedtym w Winie zbytkował; kiedy także przed choroba częſtokroć krew puszczał, kiedy wielkie niby krwią nabrane y nadęte żyły ma: Kiedy zpoczatku ſamego tak choroba znieznoſnym głowy boleniem zaczyna się. Wtych okolicznośćiach, ieżeli puszczenia krwi zaniedbasz, zapalenie błonek mozgowych y szalenſtwo nieomylne ztąd wyniknąć może. Jak na reszcie pożyteczne wtym razie krwi puszczenie, rozumny człowiek z usilnośći natury miarkować powinien, ile ſama natura częſtokroć dobrowolnie Krew do cieczenia przymusza, y od obfitośći iey uwalnia. Podobny przypadek niedawno miałem przy pewney Damie wteyże łożney chorobie zoſtaiącey, ktorey drugiego dnia paroxyzmu znoſa krew ciec poczęła, a trzeciego dnia miesiączny bieg ſalwuiacey się natury doſtała, ktory szoſtego dnia przeſtał. Zamiaſt tego znowu 7. dnia zbytnie cieczenie krwi znoſa przypadło, tak dalece; iż wszy-

scy przytomni przymuszeni byli dla zatamowania po rożne lekarſtwa do apteki biegać. Nad to petocie w mnoſtwie się wyrzuciły; gorączka się rozmnożyła. Dama zas złożona tą chorobą, uſtawiczną bezſennośćią y szalenſtwem, albo phreneſi do iednaſtego dnia trapiona była. Dopiero potym cokolwiek usypiac zaczęła: uryna ktora przedtym czyſta była, czerwonego y mętnego koloru doſtała z polepszeniem pulſu. Dwanaſtego dnia iuż cały dźien zasypiała, y ſpokoyność zachowała beż pomięszania zmysłow: Uryna tegoż dnia czerwieńsza y mętnieysza: Trzynaſtego dnia gorączka wielce zfolgowała y uryna się mętna zpolepszeniem zdrowia ode dnia do dnia. Ten przypadek dla tego tu położyłem, a żebyś pożytek krwi puszczania wtakich frebrach (ſervatis ſervandis) widziec mogł; y uznać. Także dla tego żebyś wtakiey chorobie cieczenia krwi się nie lękał; chociażby nieco zbytnie było; bo ieże-

ieżelibyś prędko takowe cieczenia krwi zatamował, to byś goraczki y niebezpieczenſtwa wszalenſtwie przyczynił.

Względem krwi puszczania, to ieszcze uważać trzeba; iż iezeli zpomienionych okoliczności potrzebne będźie, to zwiększym pożytkiem znogi, niżeli zręki puszcza się, poniewasz afflux do głowy, y ztąd pochodzące szaleńſtwo skuteczniey oddalone bywa, iak, gdybyś z ręki puścił.

Gdys zaś wzwyż pomienionym ſpoſobem żołądek od przytomney nieſtrawności y szpetności oczyśćił, y drugiego lub trzeciego dnia zbytkuiącey krwi sił umnieyszyłeś; to ſtarania przyłożyć masz, abyś iadowitość tey frebry z krwi przez pory wyprowadził potami; Do tego nienależą natarczywie pędzące y Krew burzace lub rozpalaiące eſsencye, ani też nakrywanie się wielośćią pośćieli. Podobniesz zbytniey gorącości wizbie wyſtrzegać się trzeba;

ile

śle takie postępki tylko nudność y chorobę barźiey rozmnazaią. A iako iad teyże frebry wielce (że tak rzekę) delikatny, y ledwie poięty iest; tak niecierpi, żeby przez grubą y gwałtowna lekarstw usilność był rugowany. Więc dla istności tey iego, wolno y ostrożnie wykorźeniac go należy. Tego codźienne uczy po całym swiecie Doktorow doswiadczenie, że lekkie y delikatne kwaskowate lekarstwa wtey chorobie osobliwsze skutki czynią; poniewaz barzo rozszedioną krew w swoim proporcyonalnym zmięszaniu utrzymuią, zbytne krwi rozpalenie oddalaią; y od korrupcyi zachowuią, a tym samym lekką transpiracyą w iednym gradusie konserwuią, Te zaś lekarstwa między innemi są: Rakowe oczy z sokiem cytrynowym preparowane, Proszek z ostrzyg morskich z weyszteynem preparowany. Także krople, ktore *Clissus Antimonii sulphuratus* nazywaią, Krom tych delikatnych kwaskowatych lekarstw są, Kanfora y Salnitra preparowane,

Weźmi

Weźmi: Palonego jeleniego rogu.

Rakowych oczu z Soktem cytrynowym preparowanych.

Salnitry preparowaney pułczwierci łota.

Kanfory grana cztery. Zmieszawszy na proszek co 4 godziny na koniec noża w herbacie zazyi.

A lubom cię przeſtrzegał, żebyś od wielkiego upału wiżbie miał oſtrożność y bardzo pędzacych niebrał lekarſtw; to tak iednak rozumiec trzeba, żebyś się rownym ſpoſobem ſtrzegł oziembienia, ile y to wielce szkodźi, mianowicie w krytycznych dniach iako to 7. y 14. dniu choroby, ktorych natura barźiey niż w insze dni ſwcie wywiera siły, aby rzucizne tey zarażliwey frebry z ſiebie wyrzuciła, przez ktore oziembienie w ſwoiey operacyi zatamowana bywa.

W gorączce potrzebne picie według pragnienia pozwala się; lecz z początku ani wina, ani piwa, tylko wodę warſzoną z grzanką chleba. Możesz przytym garść iednę y drugą Kwiatu lipo-

wego

wego wziąć, y wpołgarcu wody ugotować, ktory trunek y chłodzic ćię będzie w gorączce, y zmacniać, a tym barźiey kiedy ze 60, lub 70. kropli ex clisso antimonii przymięszasz sulphurato. Okolo 7 dnia lub potym, ieżli źimne poty cię trapią y osłabiaią, to dla ukrzepienia sił, pozwalam ći kieliszek tylko dobrego wina wypić. Lepsze zas Rynskie wtym razie niż Węgierskie wino, y bardźiey siły krzepi, niż wszystkie kordyały z apteki. Zimny zas pot, ciepłemi chustami oćieray.

Głowy bolenie wielce w tych chorobach dokucza: temu czymbyś mogł zabiec y uleczec; w pierwszym rozdziale opisałem obszernie. Ztym wszystkim ieszcze następuiący plaster mozesz sobie zrobić; Weźmi swieżego ziela koszysko nazwanego macierzanki, lisćia z kapusty; ztlukszy na proch, obłoż głowę. A ieżeli na dorędziu masz brzoskwiniowe źiarka; to zrob znich emulsyą, y chustę zmaczawszy, na czoło

ło y skronie przykładay: a doznasz wielkiego ulzenia boleści. Jeżeliby zas tęgość bolu nieledwie do szaleństwa przyprowadzała choruiącego, to corychley wezykatorya na obiedwie łykki przyłoż, y obserwuy, iak w przeszłym rozdziale zniemi się obchodzić powinno.

Przytym ieszcze bardzo potrzebną daię ci naukę, a żebyś łączącey się ztą chorobą biegunki nie tamował nagle, ani obstrukcyi albo zatwardziałości żołądka; krom bardzo lekkiey enemy nie odwylzac. Chyba o iedenastym, lub dwunastym dniu mozesz zazyć purgansu; ile wte dni natura rożne odmiany sprawuie: Jeżeli zas inaczey sobie postąpisz, to się do grobu wtracisz. Więc trzymay się mego zdania; a ieżeli gwałtowna tego potrzeba wyciąga to w opisanych dniach, purgans dać mozesz, to iest pierwszego dnia, albo na końcu choroby.

Czasem w tych łożnych chorobach goracy flux oczy y uszy zaraża. W takim przypadku weź kanfory według upodobania kawałek, y rozpuściwszy ią w wodce rozaney letno oczy wycieray, albo też chustkę lnianą w tey wodce umoczywszy, oczy y uszy smaruy. W ciężkim niedosłyszeniu zażyway oleyku z migdałow gorzkich po kilka kropel letnio do uszu spuszczaiąc. Niemniey własney uryny po kilka kropel do uszy spuszczac rzecz pomocna; tylko trzeba ie wycierac chustą; ile uszy żadney mokrości niecierpią. Na ostatek przestrzegam cię, a żebyś w pierwszych dniach tey frebry wstrzęmięzliwość zachował od potraw zbytni nutryment czyniących. Od mięsa wołowego osobliwie wstrzymac się trzeba: na rosole y wodnistych zupach przestawac trzeba. Gdy zas iuż choroba ginie, to się potrawy y trunek pomiarkowanie zażywać może. Przez niektory czas w izbie zostawać musisz, żebyś przez oziembienie bardziey sobie niezaszkodził.

An-

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Lubo tak wtym rozdziale, iako y wprzeszłym opisały się dowodne reguły rozumney kuracyi łożnych chorob: zaraźliwey febry; oraż malignow ordynaryinych; z tym wszystkim dla większego ułatwienia y powtorzenia rzeczy; przydaię przestrogi niektore: z ktorych, (ieżeli gdźie, to tu osobliwie owa służy łaćina* medium tenuere beati, *to iest ani zbyt dufac sobie, ani się też niezmierną troskliwośćią lękac y bac o swoie zdrowie wtym razie: ile codźienne doswiadczenie uczy, że wiele tysięcy przez wielkie pokładanie nadźiei w krwi puszczaniu; w womitach, purgansach y innych lekarstwach gwałtownych siły y naturę wyniszczaiących (iakie miedzy innemi iest opium) zginąc musiało. Ci zas, ktorźy niepomiarkowaną boiaźnią lub niecierpliwośćią z dięci wtakowych chorobach zwyczayne przymioty, iako to biegunkę gorączkę etc. niebacznie támuią, pacyenta o stratę zycia przyprawiaią. Dla tego osobliwie w tym paroxyzmie zawsze trzeba miec w swieżey pamięci te okoliczności: Kto, co, kiedy, iako, komu. Poniewaź choleryczni ludźie gorącycb lekarstw znieść nie mogą. Przeciwnym zas sposobem flegmatycy y melancholicy z nich polepszenie odbieraią. Krwistym y cholerykom kwaskowate medycyny naylepiey służą.*

2do. *Ztąd wszelkie łożne choroby wielkiey wyciągaią ostrożności; żeby ani zbytnemi lekarstwami naturże nieuczynic gwałtu, ani iey też nie opuszczać, lecz przyzwoitemi mądrże pomagac medykamentami, bo częstokroc wiesniak samey naturże zostawiwszy skutek zdrowia, prędzey go odbiera, y do siebie przychodzi, niż pan nieroztropnie leczony, ktory przeto z tym swiatem żegnac się musi.*

3tio. *Krwi puszczenie tylko bardzo krwistym y do puszczania iey przyzwyczaionym oraz trunki gorące niegdys piiącym pozwala się: a to NB. pierwszego dnia, a ten omieszkawszy trzeciego. Po puszczeniu krwi zwyczaynemi bezuartowemi lekarstwy kontynuowac kuracyą.*

4to. *Od purgansow y laxatywy z początku choroby łożney wystrzegac się: poniewaz zawsze tego doswiadczyłem, iż złe skutki po nich nastąpiły. Lecz radzę ci raczey, gdy pomiarkuiesz że łożne choroby, lub iadowite febry okolicznie panuią, albo panowac zaczynaią, to za wczasu potrzebnym lekarstwem z chumorow ciało oczyście trzeba Takowe lekarstwa lubo się iuż w rożdziale opisały, iednak ieszcze niektore przydaię.*

Weżmi: Aquam Angelicam Viennensem.
Aquam laxativam.
Pilulas Ruffi.

Pi-

Pilulas balsamicas.
Elixirium proprietatis Paracelsi.
Ktorych Kompozycyą y opisanie w Aptece domowey znaydźiesz, Krwi puszczenie bardźiey dla prezerwatywy niż dla uleczenia zażywa się.

5to. *Co się womitow tyczę, te obżartym, flegmatykom, cholerykom do womytow skłonnym (iako się wzwyż nadmieniło); kiedy z betzuartowemi lekarstwy zmięszane bywaią; ...pomocne są*

6to. *W wszelkich łożnych y iadowitych febrach niebespieczna prosto siedźieć, osobliwie, gdy się iuż plamy wyrzuciły, y choroba konczyc się zaczyna, poniewaz w takiey okoliczności, wielkie pomięszanie natury się dzieie, zewnętrzne członki źimnem przerazaią się, y petocie znowu tam, zkąd wyszły, na powrot idą: potym mdłość po mdłośći następuie:* Plura vide in opusculis practicis Friderici Hoffmanni pag. 104.

7mo. *Naywiększa taiemnica [że tak rzekę] leczenia tych febr na tym zawisła; żebyś uważnie miarkował kiedy stolec ruszyc potrzeba choremu przez lekką enemę, (iako się iuż wtym rozdziale rzekło) poniewaz za wolnośćią stolca, wolność od bolenia głowy y szaleństwa następuie.*

8vo. *Zodmianą koszul w takowych chorobach wielce ostrożnie postępować żeby ich bez potrzeby*

 nie-

nieodmieniać: gdy zas koszula będzie potem wielkim y brudem zaszpecona, to iey nietrzeba długo na sobie trzymać, bo y ta niebezpieczna. Lecz inną cukrem lub bursztynem wykadzoną iuż zażywaną dobrźe wysuszoną tak obleć, żeby się nieoźiembić.

9no. *W Febrach łożnych wyrzutami niebezwielkiego pożytku kanfora na szyię bywa w chustce lub szmatce zawieszona, ponieważ zgniłe y iadowite powietrze przez swoię balzamiczną exhalacyą czyśći y poprawia, od złego broni y zachowuie. O tym iuż się rzekło w Annotacyach pierwszego rozdziału.*

10mo. *Naylepsze bezuartowe lekarstwa w takich zaraźliwych chorobach. Likworu (osobliwie Doktora Hoffmana) bezuartowego doświadczyłem*, sub n. 9. C de tertiana. *Niemniey następuiący likwor w powietrżu y petociach wielce skuteczny.*

Recipe:

Liquoris anodini mineralis optimi.
Spiritus nitri dulcis cujusq drachmas duas; *to iest pułłota.*
Spiritus cornu cervi rectificati, drachmam semis, *to iest 30. kropel: lub pułćwierći łota.*

Zmieszay; daway po 15. 20. 25. kropel w dekokcie ordynaryinym.

Tak-

Także następuiące lekarſtwa oſobliwsze, iako to:

Pulvis Pannonicus.
Pulvis Mantuanus.
Pulvis Betzuarticus Doctoris Schurii.
Pulvis Antimoniatus Stahlii.
Lapis de Goa.
Tinctura Betzuartica cum Spiritu cornu cervi.
Mixtura Simplex.

Ktorych wszyſtkich lekarſtw opiſanie znaydziesz w Aptece domowey.

11mo. *Betzuartowe lekarſtwa ordynaryine na dedniem, y w godźinę lub dwie przed połudnıem dawaią się w pomiarkowaney mierze; po południu zas aż do pułnocy lepiey dawac kordyalne emulſje.*

12mo. *Kiedy petocie y żarnice się wyrzucaią y znowu wracaią, następuiąca emulſya bardzo skuteczna do wypędzenia ich:*

Weźmi:

Maku białego.
Nasienia oſtowego, Semen cardui Mariæ *nazwanego, każdego połłota.*

Naśienia orlikowego, albo Semen Aqvilegiæ, *półtory cwierci łota.*

Migdałow słodkich, z skorek swoich ciepłą wodą ociągnionych łot ieden.

To wkupie utłukszy w mozdźierżu zaley wodą bzową, lipową, Cardui Benedicti, *zkażdey po cztery łoty; A kiedy chcesz y ſtanie cięna to, przyday łot ieden wody cynamonowey. Przecedziwszy przez chuſtkę toż młeko daway Pacyentowi co trzy albo cztery godziny po łyszce iedney lub dwu.*

ROZDZIAŁ TRZECI.

O Ospie y Odrze.

Zkąd takowa choroba początek ſwoy wzięła; nikt tego gruntownie opowiedźiec nie może. Pewna iednak rzecz zda się, że każde dziecię z Zywota macierzynskiego takie szpetnośći z krwi macierzynskiey razem wysało, ktora złość tak długo się tai, poki przez zewnętrzną alteracyą aeryi, lub przez zarazę się nie poruszy, y luboby niektorży ſądźili, iż to zdanie moie ieſt bez fundamentu; ponieważ idźie zatym, iż ta materya ospy prźez lat 20. y więcey pod czas, niemogłaby się w krwi zatrzymac, ile wiele ludźi dopiero w tym wieku ospy doſtaie: Lecz trzeba wiedźieć, iż iako ći ktorych wśćiekła ukąśi beſtya, przez długie czaſy częſtokroć bez pomieszania zdrowia zyią, nim tego ukąszenia skutek

tek naſtąpi, tak ta ospy materya przez długie lata wkrwi się tai, poki iadu niewyrzuci.

Ta trucizna zdomu do domu przenośić się zwykła, i owszem nawet przez obmirzłość, gdy się kto nią brzydzi; zaraża. Zkąd poznac możesz iż niepoięta złość wtey materyi zawierac się musi.

Początek tych chorob tak zdradliwy ieſt, że żaden człowiek, gdy by też nayrozumnieyszy dociec nie może, czy; ospa, czy odra będźie? Obydwa gatunki tych kroſt zaraźliwą wſobie zamykaią malignę; y zrownemi przymiotami nieiako się brataią: lub częſtokroc u iednego, niż u drugiego większe bywaią według większey, lub mnieyszey złośći materyi. Ordynaryinie zpoczątku tey choroby człowiek zda się byc niby iak ciężko ſpracowany, y przy pracy sfatygowany; w krotce zatym nieznosne głowy bolenie naſtępuie; ſwierbienie nosa, kaszel ſuchy, obrzydzenie potraw, y wielka gorączka do tego przyłącza się. Nie-

Niektorży ciężkie womity przy ospie y odrże miewaią; ktore pożyteczne ſą, ile złość materyi zniemi się wyrzuca; y kcliwość uſtaie. Niektorym przydaie się niepowściągliwa biegunka, ktora także niewielce szkodźi, y ſama przez się ginie, iak prędko odra albo oſpa wyrzuca się. Inni zaś extraordynaryiną konſtupacyą cierpią; czego bardzo nie trzeba apprehendować. W małych dźieciach te wzwyż pomienione przymioty, więcey dokazuią, niż w dorosłych ludźiach; ile krom wielkiey gorączki, krom zbytniey konſtupacyi, nad zwyczay wielkie nadęcie y twardość żywota pokazuie się częſtokroć zbiegunką. Podczas ſnu częſto bywa lękanie, a na końcu trzeciego dnia konwulſye dźieci trapią. Dźieci dorosleysże w szaleństwo zcieczeniem krwi znoſa trzećiego lub czwartego dnia wpadaią, ktore za wyrzuceniem się oſpy albo odry uſtaie. W szczegulności cieczenie krwi znoſa ordynaryinym ieſt przymiotem. Odry; niemniey puchlina powieki zaraza, kto-

ra

ra zaraz z początku znakomi cie widzieć się da. Daley fuchy kaszel przymięsza, ktory przy wyrzucie odry ulży. Wyrzut odry częstokroć pierwszego dnia czerwonemi plamami zaczyna się, ktore większe niż ospa fą, y nie tak nadęte albo ropą nalane &c. Piątego lub fzostego dnia ta czerwoność blednieie, y odpada iak łuszczki zwielkim swierzbieniem: Odra nieieft nigdy tak niebespieczna, iak ofpa, chyba żeby się żarnice zpetociami do tego przymięszały.

Ordynaryinie ofpa wyrzuca się między trzecim y czwartym dniem, y konczy się zumnieyszeniem frebry fzoftego lub dziewiątego dnia, kiedy zas drugiego dnia ospa wykwita, y znowu ginie, y znowu się pokazuie, to rzecz nie barzo bespieczna dla pacyenta, ile krofty takie znaczą zlewaiącą się ofpę.

Ordynaryina zas ofpa y prawdziwa fiedem dnia częśćią, dziewiątego zprzyłączeniem puchliny na twarzy y ropą pokazuie się: a kiedy trży lub cztery

dni

cyent taki ztym ſwiatem pozegnać się musi, ieżeli mu corychley krwi nie puścisz y zbytniey gorącości w izbie nie wyſtudzisz. Po krwi puszczeniu położ pacyentowi na pierśi pęcherz wołowy ciepłą wodą napełniony, wewnątrz zas co godźina po łyszce daway wodki z ruty polney z trochą orlikowego naśienia zmięszaney. Jeżeli to nieorzezwi słabego, to bez odwłoki wezykatorya na ręku, lub na łytkach przykładać mozesz. Jeszcze dla zabiezenia takowym okolicznośćiom niebezpieczeńſtwa bardzo rzecz pomocna, kiedy przez otwarcie okien aeryą zarazliwą wypuśćisz ziżby, lecz przytym wyſtrzegać się trżeba, żeby pacyenta nieoziębić. Gdy pacyent w oſpie bardzo ſzaleie, y twarż w uſtawiczney rownośći nabrżmiała zoſtaie, to krwi puszczenie nie potrzebne, co uważać dobrze, zalecam. Jeżeliby kto według Angielskiego zwyczaiu inokulacyi, albo wszczepienia oſpy pragnał, y na ſobie praktykować zechciał może to uczynić:

 tylko

tylko tego niech się ſtrzeże, żeby nie z zlewaiącey, lecz ordynaryiney oſpy materya do inokulacyi wzięta była, ktora być powinna biała y przygęſta. Także oſoba ta, ktora ſobie inokulacyą tę chce dać robić, niechay w przod lekki purgans weźmie, y przez dźiewięć lub dwanaśćie dni dobrą dietę zachowa w miernym iedzeniu y piciu: a dopiero ta inokulacya bez wszelkiego niebezpieczenſtwa przyięta być może.

Kiedy oſpa zlewaiącego gatunku ieſt, to tym większy dozor w niey mieć potrźeba: ile natęzensze przymioty miewa: y biegunka z nią się łączy ordynaryinie; ktorey (Boże uchoway) żadną miarą tamować nie trźeba; bo gdy ią zatamuiesz, pacyent z ręku śmierći się niewywikła. Gdy zaś przećiwnym ſpoſobem wielka konſtupacya zołądek ściśnie, wyſtrźegay się mocnych purganſow, lekką tylko odwilżaiąca enemą ſtolcom wolny z bieg uczyn. Iowſzem nawet lekkiemi enemami w tych

dniach, wktorych się ospa wyrzuca, nie trżeba draznić natury pacyenta; y lepiey uczynisz, gdy w ten czas przez parę dni konstupacyi naturże pozwolisz. Ta zlewaiąca się ospa częstokroć trzeciego dnia, na czas prędzey wyrzucac się zwykła, częstokroć przeciwko naturże swoiey czwartego lub piątego dnia na wierzch wychodźi, y czym prędzey się pokazuie, tym bardźiey zlewa y całą twarż oblewa. Goraczka tey febry kontynuie, y nieopuszcza tak, iako wpierwszey. Jm zaś bardźiey twarż oblana ospą iest, tym większe niebezpieczenstwo. Taż złewaiąca się ospa bywa plaska, lecz to mnieyszey iest apprehensyi, choćby się y cale sklęsła, y opadła. Przytym pilne mieć baczenie należy, żeby pacyent od wszelkiey zapalczywośći gniewu, goracey medycyny, wina, goracey zbytnie iżby y nakrywania się zbytnią pośćielą wystrzegał się, boby ztey przyczyny ustawicznego szalenstwa zletargiem y przymięszanemi petociami nabył; gdyby

by natura nie w ſwym czaśie gwałtownie przymuszona tę oſpę wyrzućiła. Gdy się zas oſpa nalezycie wyrzući, to chorego włożku utrzymuy; daiąc mu iednak wolność do przewracania się, żeby mu się przytym szkodliwy pot nieprzydał.

Przy takowey zlewaiącey się oſpie; trafia się, iż pacyentowi uſtawicznie sliny z uſt cieką: co mu wielki pożytek przynośi, więc slin tych tamować niepowinieneś; ktore zatamowanie bardżo gorace trunki, lub żimne ſprawić moga. Takowe slinienie się, kontynuie częſtokroć aż do dwunaſtego dnia. Jeżeli zaś na czas uſtaie, y znowu przypada, to wielkim niebezpieczenſtwem grożi, oſobliwie, gdy nabrzmiałość twarzy y rąk otęchnie. W takiey okoliczności bardzo skuteczną masz emulſyą.

Weźmi:

Naśienia oſtowego, Carduus Mariæ *po łacinie nazwanego.*

Naśienia rzepy podługowatey, każdego ćwierć łota.

Migda-

Migdałow słodkich połłota.
Wody kwiatu bukwicowego trzy łoty.
Wody kwiatu czerniowego, dwa łoty.

Zrob ztego wszyſtkiego emulſya ſtłukszy y przecadziwszy, iako w przeszłych rożdziałach napomniałem. A kiedy tak preparowana będźię, przyday połłota iulepku z maczku polnego. Ztey emulſyi około wieczora po kilka łyżek dobrże zmięszawszy dawać możesz choremu; albo też co dwie godźiny) gdy tego słabość wyciąga) a z Bożą pomocą melioracya zdrowia naſtąpi. Skorupa oſpy na twarży rozlaney dzieći nieznośnie pali; szukaiąc wtym folgi, znaydziesz, gdy swieżym niesłonym masłem twarz posmaruiesz. O zeszpecenie twarży bać się nietrzeba, ieżeli chorego od zbytniey gorącośći y nakrywania mnoſtwem pośćieli zachowasz. Letniego czasu mniey oſpa twarz psuie, żimie bardźiey. Niektorży przeciwko temu maią wzwyczaiu osmego dnia drobno porżnięty czoſnek w chuſtce przywiężywać na podeszwy; ktorego przedśię-

wzięcia nie ganię, ponieważ czosnek gwałtownie od głowy ściąga chumory, lecz pęcherźe na skorze robi, ieżeliby ći się więc pęcherz zrobił, to liliowym oleykiem łatwo zagoisz. Naycięższy y naywiększy przymiot iest w ospie, kiedy natęzona gorączka gardło cale wysusza, y slina gęstnieie tak bardźo, ze chory ledwie połykac może. Temu zabiegac z początku zaraz potrźeba. Weźmi nitkę iedwabiu czerwonego y posmarowawszy ią dryakwią gardło obwiąż. Ieżeli dryakwi niemasz, to ruty ogrodowey przyłoż. Ten sposob zabiega wysypaniu ospy w gardle. A ieżeliby ten cięzki przymiot iedenastego, dwanastego, albo trźynastego dnia nastąpił; to iak nayprędzey następuiące płokanie zrob; zgotuy w wodźie kryniczney lub rzeczney kwiatu slazu ogrodowego, kwiatu bzowego, y korźenia lukrecyi; Rownym sposobem woda z ięczmienieniem gotowana, y z miodem zmięszana pomaga, gdy nią płokac będźiesz gardło.

Jeże-

Jeżeliby zas angina lub skwinancya przypadac miała, to iest znaczna puchlina y rozpalenie gardła, to:

Weźmi:

Wody kwiatu bzowego 4. łoty.
Julepku malinowego łot ieden.
Salnitry preparowaney pułćwierći łota.
Szafranu gran dżieśięć,

Zmięszawszy pospołu często gardło płocz.

Wargi y ięzyk od ospy spalone posmaruy kliiem z naśienia pigwowego. Nozdrźe zatkane posmaruy swieżym niesłonym masłem. Jeżeli zas pacyent w ustawicznym szaleństwie leży, y żadnego oddechu przez gardło mieć nie może, w tym przypadku dla poratowania iego ostatnich chwycić się trźeba srzodkow, y zaraz lekkie dać womitorium z ipekakuhanny (iak w pierwszym rozdżiałe namieniłem) albo też ex syrupo emethico; a nadźieia w BOGU, że twoy chory zdrowia y zyćia bezpiecznym będzie.

Dla

Dla ochronienia oczu nader skuteczna woda z kwiatu swietlikowego y rozy preparowaney w ktorey trochę thucyi z kanfora rozpuścić, przytym korżeń ruciany na gardło powiesiwszy, pomocny, y zachowuię od zarazy, oczy. To zachowuiąc o oczy boiaźni mieć nie trżeba.

Jak zaś złaski Boga naywyższego tę chorobę zwyćięzysz, to pacyenta twego na wolną aeryą niepuszczay przez kiłka czasow, osobliwie nim się przelaxuie, albowiem ieżli purgansu zaniedbasz, to roziatrzenie płuc, albo żimnice, lub febrę suchotną, albo hektykę pacyentowi na kark łatwo zwalisz: Z czego dźieći osobliwie prędko z ciała zpadaią, y iak ćien giną, wielkie brzuchy lub nadęte pokazuiac. Niemniey zaniedbany purgans zatwardziałey puchliny; paralizu przyczyną bywa. A kiedy za w czasu tak niebezpiecznym przypadkom zabiega się, to nawet iadowite (iako częstokroć bywac zwykły) nie

wyni-

wynikaią w rozy. A lubo niektore dźieci z tey przyczyny zaraz nieumieraią, iednakże paraliżom podległe bywaią. Niedawno do kuracyi takie mi dźiecię przyniesiono, ktorego ręce nie użytemu kamieniowi podobną puchliną ściśnione były od łokćia aż do samych palcow; ciało wszystko wyniszczało, tylko skora y kośći w nim się kołatały; brzuch nad zwyczay nadęty y twardy, niby kamień, appetyt dosyć dobry, lecz taki niepożyteczny iest. Pod wieczor to dźiećię lekką alteracyą febryczną ćierpiało, iednak przez nią wielce osłabione zostawało. Temusz dźiecięciu, ktore lat 4. miało, dałem następuiące laxuiące lekarstwo.

Weżmi:

Resinæ Galapæ cum amigdalis præparatæ, grana tria & semis.
Mercurii dulcificati grana duodecim.

Jeżeli dzięćię starsze lub młodsze, to dosis według lat dana byc powinna.

Jeżli Doktora miec możesz, to się go poradz w tym punkćie.

Tę

Tę zas twardą puchlinę posmaruy oleo Philosophorum, oraz przyłoż na to następuiący plaster chustę nasmarowawszy.

Recipe:
Emplastri Diaphoretici, *dwa łoty*.
De ranis cum mercurio.
Galbani Crocati, *każdego łot*.

Ten plaster (że tak rzekę) cudownym sposobem zatwardźiałość puchliny miękczy, y wyniszcza. Na ostatek częstokroć trafia się, że ten sam, plaster na ćiele pęcherze robi, więc po kilku dniach odiąc go trżeba; á te pęcherze oleo Philosophorům posmarować. Miedzy tym też puchlinę smaruy oleiem świętego Jana; y położ na nie emplastrum de meliloto. A gdy zwazysz, iż się zagoiły pęcherźe, a puchlina ieszcze nalezycie nietęchnie, ile ta nabrzmiałość długo upornie trwac zwykła, to pierwszy plaster znowu przykładay.

Niektore dźieci wtym zostaią nieszczęśćiu, że im lice nabrzmiałość wzdyma; ten przypadek tymże znoś lekarstwem;

Nie-

Nieszkodźi przytym, gdy zaraz z początku gniazdo iaskołcze na puchlinę przykładać będźiesz.

Przećiwko suchotney febrze lub hektyce, weźmi pułłota drobno pokraianego Rhabarbarum, nalawszy pułkwarty wody wrzącey; nakrywszy postaw na ciepłym mieyscu przez dwie godźiny. Potym przyliy kwartę wina starego, y niechay stoi przez noc; na zaiutrz day według upodobania dźiecięciu pić; ale krom tego żadnego trunku niedaway: a kiedy wypiie połowę, znowu pułkwarty wody y tyleż wina źimnego przyliy, co niechay aż do reszty wypiie. To przylewanie do trzech lub czterech razy kontynuować możesz, poki się iaka cnota w Rhabarbarum znaydować będźie. Zewnętrznie smaruy zywot ćiepło następuiącą maśćią:

Weźmi:

Oleiu Dziewanowego dwa łoty.

Soku Korżenia przestępowego białego łot ieden,

Przy

Przy wolnym ogniu tak długo gotuy, aż wszystka wilgćo wysmaży się. Do tego przyday swieżego niesłonego masła pułtora łota: potym trochę przygotuy y wystudz. Ta maść osobliwszą cnotę w sobie zawiera, zatwardźiały zywot rozwalnia y miękczy. Jeszcze przy tey ostatniey okoliczności uprzykrzony kaszel bywa importunem; przeciwko ktoremu zażyway warżoney wody z skrobanym ieleniem rogiem, figami, lukrecyą y naśieniem kopru włoskiego; ciepło popiiaiąc. O odrze nie widzę potrzeby obszernie pisać, ponieważ rowney z ospą kuracyi wyciąga.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1. Krwi puszczenie w Ospie dla dźieći według Francuzkich Doktorow zwyczaiu nie iest potrzebne, ile przez to siła dźieći, ktore zyc mogły, trupem pada. Przeciwnym sposobem ludźiom wieku dorosleyszego mianowićie Krwistym, y ktorzy w dźiecinnych latach Ospy nie mieli, krwi puszczenie pozyteczne y potrzebne

w Ku-

w Kuracyi osobliwie w pierwszym dniu choroby. Lepiey iednak przed Ospą dla prezerwatywy żyłę dać otworzyć, gdy grassuie ta choroba wokolicy.

2. Naylepszy sposob dla preserwatywy od ospy zazaźliwego powietrza unikać, y strzec się.

3. A żeby tym mniey ospa kogo obsypała (czego sobie osobliwie dystyngwowaney kondycyi ludźie życzą) to zabieżec temu przez lekką laxacyą; ktora od szpetnośći kiszki y żołądek oczyśćiwszy, zbytek krost znośi. Pod czas przypadku tey choroby możesz zaraz pierwszego dnia [toż samo dla preserwatywy służy] lekkie vomitorium z korżenia Ipekakuhanny, albo przez julepek oxymell squiliticum, albo syrupum emeticum Viennensem według proporcyi łyżeczkę dwie lub trży od kaffy dawszy żołc y inne materye ospę żywiące y roziątrżaiące wykorżenić.

4. Wstrzemięźliwość od potraw zachowana być powinna, albo formalna dieta. Do gorących trunkow chuć y chęć umorżyć w sobie niemniey od gniewu y inszych passyi utrżymać się, bo to wszystko pomaga do umnieyszenia ospy.

5to. Przeciwko nudnośći drżęniu członkow, niespokoynośći, wzdryganiu się w snie, rwaniu w suchych żyłach y konwulsyi; zimney alteracyi

wracaniu się ospy, arcywysmienite następuiące lekarstwo.

Recipe: Essentiæ Castorei drachmam unam, *to iest ćwierć łota.*

Camphoræ gran. 3.

Extracti Croci gran unum.

Zmięszawszy daway pacyentowi po kilka kropel ze dwa lub 3. razy w dwudziestu czterech godźinach według proporcyi lat; lecz niedaway nigdy więcey nad 25. kropel. Nasz czerwony proszek przećiwko Konwulsyi bardzo skuteczny, ktorego opisanie w domowey Aptece znaydziesz.

610. *Zeby zaś ostrość materyi pod krostami zostaiąca wielkich dołow nieporobiła, y twarzy nie oszpeciła, to potrzeba nieledwie tego momentu, iak ospa osychać zaczyna, migdałowym oleykiem, lub niesłonym swieżym masłem skorupę ospy posmarować. A ieżeliby złość materyi tak mocna była, żeby się temu przezwyciężyć niedała, y twarż psuła, to zrob sobie następuiącą maść:*

Weźmi: Olbrotu pułłota.

Oleyku weynszteynowego, lub oleum Tartari per deliquium.

Ile potrżeba do pokropienia olbrotu, zmięszawszy w mozdzierzu, doday oleyku iazminowego ćwierć

ćwierć łota, soku cytrynowego 40 kropel, magisterii margaritæ; saccari Saturni każdego pułćwierći łota. To wszystko zmięszawszy, y maść zrobiwszy dołki od ospy porobione dwa razy na dźień smaruy. Oleiek z mirry preparowany, zoleykiem iaiecznym zmięszany przećiw temu arcyskuteczny.

7mo. Ponieważ ospa od wielkie subtelney, ostrey, y słoney materyi początek zabiera; to wszcitkie słone, y rozpalaiące lekarstwa nawet salitra, lubo chłodząca iest, zwielką roztropnośćią zażywana być powinna; ile takowe medycyny żołądek y kiszki irrytuiąc, sprawuią, ostrey materyi na wierzch wyrzuconey spadek na wnętrzności, żołądek y kiszki rozpalaią, y inflammacyą czynią.

8vo. Zeby ospa tym lepiey y bez bolu iątrzyła się, to strzesz się wszelkich kwasow, słonych y gorących rzeczy. Emulsye z naśienia maku białego, naśienia konopnego, nasienia ostowego lub Cardui Mariæ; migdałow słodkich &c. w tey okoliczności skutek naylepszy sprawuią.

9no. Kiedy z początku ospy Damy, lub w pospolitości biała płec upławy ćierpi, nie trzeba się tego lękać, ani tamuiącemi lekarstwy zatrzymywać; ani też pędzącemi przynaglać do płynienia, bo to wielce szkodźi, zaś pomieniony

przypadek razem zwyrzutem ospy ustaie zwyczaynie.

10mo. *Wolno laxuiące lekarstwa, iako też gorżkawe y z mirry preparowane medykamenta, że krew czyszczą, y pozostałą szpetność materyi wyprowadzaią do reszty; do leczenia ospy skuteczne. Odrom też same annotacye służą, ponieważ kuracya ich na iedno wychodzi.*

11mo. *Niektorży, żeby twarży ospa niepsuła, stawiać radzą, y zwykli na krżyże piiawki, lecz ia w tym żadnego nie doświadczyłem się skutku; zostawuię iednak woli każdego y dobrey opinii używanie tego sposobu.*

RO-

****

ROZDZIAŁ IV.

O Żarnicach.

Ta choroba osobliwie białey płći y młodym ludźiom pospolitsza. Początek tey choroby impet swoy wywiera źimnem, po nim następuiącą goraczką, y nieznosną koło dołku serca oppressyą; niemniey nudnośćią. Kiedy żarnice w połogu przypadną, bardzo wielki dozor mieć trźeba; ponieważ częstokroć z Zatrzymania położney krwi, gniewu, zbytnie napałoney iżby, gorących trunkow, y lekarstw, niemniey z oźiembienia przydaią się. W czwartym dniu, czasem poźniey żarnice występuią: naprźod szyię y dołek serca obsypią. Potym między plecami, na pierśiach, ramionach, ręku na ostatek na łytkach, na kształt iagieł w malenkich pęcherzykach wysypuią się. Skora podobna tey, ktora pokrzywą oćięta bywa. Niektore

pęcherzyki ſą białe, niektore czerwone; zkąd żarnice na białe y czerwone się dzielą. Białe żarnice w połogu nayczęściey y delikatney konſtytucyi Damy napaſtuią; ktore się albo cziembiły, albo gniewem poruſzyły. W poſpolitości albo ogołem napadaią połogiem leżące ztey przyczyny, gdy pod czas cięży ſwoiey niepomiarkowanym iadłem, y piciem żołądek obciązały, a zniego rodzacych się zamulaiących kiszki materyi przez laxacye niewyprowadziły; albo tez, gdy dla wielkiey krwiſtości, potrzebnego krwi puſzczenia zaniedbały; lub gdy przez cięzkie wydanie na ſwiat płodu, krew do niemałego burżenia się, przymuszona była, iako częſtokroć do tego przyczyna bywaią nierozſadne baby, płod gwałtownie popędzaiące.

Gdy extraordynaryina maligna przyłącza się do żarnic; to oſobliwie ſtaranie mieć trzeba o ratunek zdrowia, bo ledwie kiedy bez niebezpieczenſtwa bywa, ile to do ſiebie ma, że łatwo

wniey

wniey żarnice na wnętrznośći ſpadaią. Żarnice czerwone z białemi złączone możeyſzym niebezpieczenſtwem grożą, byłe się pacyent oźiembienia; z bytnie-go w izbie palenia, zbyt pędzących po-ty lekarſtw, gorących trunkow, y z mię-ſa gotowanych potraw wyſtrzegał. Niebezpieczne tey choroby znaki ſą naſtępuiące, kiedy ku koncowi łożnych chorob, iako to oſpy, odry, petoci, katarowych malignow, żarnice się po-kazuią. Rownym ſpoſobem, gdy pa-cyent po wyrzuceniu Żarnic, wielce nie-ſpokoyny, nudnośći ćiężkie cierpi, ćięż-ko oddycha; uryna blada y bardzo cienka, przytym wielka biegunka ſą znakami niebezpiecznemi.

Pod czas napaśći paroxyzmu tego zażyway w południowych godźinach iednego, lub dwu proſzkow, zprzerze-czonych wyżey, ktore na poczatku ten skutek uczynią że goraczka utempero-wana będźie zoſtrośćią krwi. Przy tym zamiaſt napoiu bierż w przeszłym

rozdziale opiſane ziołka, gotuy y piy iak herbatę, ktore ziołka oſtrą y słoną krew osładzaią, y rozwalniaią. Albo weźmi wody z ięczmieniem y ziołkiem skorzonera nazwanym, piy letnio y nie gorąco, ponieważ zarnice między wszelkiemi innemi chorobami ſzczegulnie gorącośći tak iżby, iak trunkow y lekarſtw znośić nie mogą.

W porankowych godźinach przez kilka dni zażyway eſſentiam Alexypharmacam po 45. lub 50. kropel; ktora pory otworźy, y lekką tranſpiracyą ſprawi. Purganſow zaś y pory pędzacych lekarſtw (iako się iuż rzekło) wyſtrzegać się. Pod czas cięźkie potraw lub napoiu połykanie inkommoduie pacyentow; w ktorey okoliczności częſte picie ciepłey herbaty, płokanie gardła, y obkładanie plaſtrami, ratunek przynośi. Inſzym przymiotom według pomienioney w przeszłym rozdźiale kuracyi zabiegać. Gdy zaś żarnice oſy-

chaią

chaią y łupią się, to nayskutecznieyſza pacyenta lekko przelaxować; do czego naſtępuiący trunek służy.

Weżmi:

Seneſu łot ieden.
Rhabarbarum verum ćwierć łota.
Rozynkow małych łot ieden.
Koprowego naśienia ćwierć łota.
Lukrecyi puttota.

Naliy na to wrzącey wody dwie fiżanki, y niechay ſtoi w ćieple przez noc zrana przygotowawſzy, wypiy ćiepło na raz.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Naybezpiecznieyſzy ſpoſob leczenia łożnych chorob y zaraźliwych malignow na tym zawisł, żebyś pacyenta gorąco napalonym pokoiem nie osłabił, ani pościelą niezwątlił, ani proſto ſiedzieć niepozwalał, oraz zimney aeryi się wyſtrzegał.*

2do. *Biegunka, gdy niegwałtowna w tych febrach nie ieſt ſzkodliwa, ieżeliby zas choremu siły targała, y trapiła nieznośnemi w żołądku*

łądku torsjami, to wtym razie rog ieleni piłowany, na proszek starty, koncem noża brany, y częstokroć dawany letnio w wodźie mastyxowey pomocny wielce. Powierzchownie wodka kanforowa letnio w chustce na żołądek przykładana: folgę wielką czyni. Niemniey dryakiew z oleykiem miękkwi zmięszana, zamiast plastru na pępek przyłożona, pomaga do uskromienia tego. Kwiat rumianku polnego, y krwawniku z skorką pomaranczową iak herbata zażywany w momenćie prawie ratunek przynośi. Też ziołka nawet położnicom po połogu wielce służą. Bogatsi zaś wody cynamonowey po kilka łyżek zażyć mogą Następuiący balzam, kogo nan stanie, wielce skuteczny.

Weźmi:

Sadła z Stroiow bobrowych wytopionego pułłota.
Oleyku dystyllowanego z kwiatu rumianku polnego.
Oleyku z Kwiatu krwawnikowego,
każdego po 20. kropli
Kanfory grana 3. lub 3. ziarka.

Zmięszawszy wszystko, zrob balzam y pępek ćiepło smaruy. I ubogim w tym razie za dosyć czynię:

Weźmi:

Weźmi: Oleyku bobkowego łot ieden.
Oleyku Kopru ogrodowego.
Oleyku karułkowego każdego 20, kropel.
Sadła zaięczego pułłota.
Zmięszawszy zrob balzam, y ciepło smaruy pomienione mieysce.

3tio. Obstrukcya żołądka, ktora nieledwie zawsze z początku tey choroby przypadać zwykła, bardzo ostrożnie traktowana być powinna: ile poruszenie iey choć przez enemę, biegunkę y inne ciężkie przymioty za sobą ciągnie. Dla tego [oprocz wielkiey potrzeby] żołądka nieotwierać, chyba by oczywista wiatrow, torsyi okrutność siła nad pacyentem, dokazywała. Wtym razie z mleka kawałka cukru y kwiatu rumiankowego enemę sporządzić możesz.

4to. Zodmianą koszul w żarnicach iak w petociach ostrożnie: ponieważ nudność serca mdłości sprawować zwykła.

5to. Ordynaryinie pacyenci w tym paroxyzmie nieznosnym paleniem y boleścią gardła dręczeni bywaią: przeciwko temu krom opisanych w rozdziale lekarstw, dekokt z kwiatu bzowego, lukrecyi, fig dobry. Niemniey mleko z szafranem y figami warżone pożyteczne uznaię z doświadczenia. Kto ma prawdziwy sok

lub

lub julepek z malin włoskich, ten sobie przeciw boleniu gardła naylepiey poradźi, gdy julepek ten w dekokcie liśćia zorzechow włoskich, albo w wodźie kwiatu bżowego rozpuśći, przydawszy trochę salitry y łayna psiego, lub album græcum. Następuiące płokanie bardzo sławnego niegdyś Doktora Węysbacha zwielorakiey experyencyi w affekcyach gardła (excepta venerea lue) arcypomocne:

Weźmi: Korźenia rożchodnikowego albo radicis cicoreæ.
Korźenia bistorta albo wężnik, każdego łot ieden.
Ziołka prunella.
Szalwii ogrodney.
Psiego ięzyczka lub plantaginis minoris, *każdego po pułgarśći.*
Kwiatu roży Czerwoney, łot ieden.
Rożj włoskiey, lub flores ballaustiorum, *pułłota.*
Albi Græci pułtory ćwierći łota.

To wszystko pokraiawszy, zgotuy w wodźie prostey, albo w wodźie szalwiiowey, lub kwiatu bżowego. A gdy się na palec wygotuie wody, to przecadźiwszy rospuść w tym dekokcie salnitry preparowaney pułłota, hałunu prostego ćwierć łota, y przydawszy dwa łoty miodu rożanego; płocz ćiepło gardło.

6to.

6to. *W tymże paroxyzmie oczom boleść wielce dokucza; na uśmierzenie iey, weźmi kilka ziarkow kanfory, y szafranu trochę, a w rożaney, albo swietlikowey wodce [po łacinie* Euphrasia] *rozpuściwszy, powieki często gęsto wyćieray.*

7mo. *Kiedy się wyrzucaią krosty na ięzyk, to weźmi naśienia pigwowego y ortikowego według upodobania, na ktore wrzącey wody nalawszy, gdy sliską essencyą wyciągnie, przecadź przez chustę; cokolwiek potym salitry przymięszay y rozaney wodki; a coraz płocz usta.*

8vo. *Wielu medykow w takowey chorobie krwi puszczenie wraż zemną ganią, iakoż kilka set tak choruiących bez puszczenia krwi uleczyłem. Ztym wszystkim, gdy dla wielkiey serca oppressyi, zatamowania tchu, konwulsye y troskliwość z nudnościami przydaie się, to z niemałym pożytkiem krew z nogi puszczona bywa; y ta wyrzuty potrzebne na wierzch ciała wysadza. Położnicom iednak w tym przypadku nieradzę krwi puszczać, lecz lepiey takiemu nieszczęściu zabieć otworzeniem zyły w nodze dwiema tygodniami przed połogiem, co zwielu miar pożyteczna.*

9no.

9no. *W niebezpieczney biegunce położnicom następuiący dekokt sławnego niegdyś Doktora Angielskiego Sydenhama wielce pożyteczny:*

Weźmi:

Jeleniego piłowanego rogu.
Białego chleba każdego 4. *łoty.*
Skorki kaskarylla pułłota.

Ugotuy w pułgarcu wody kryniczney, a gotuy poty, poki się trzecia część niewygotuie; osłodźiwszy cukrem lodowatym, piy według pragnienia.

10mo. *Na koniec ieszcze raz przestrzegam, a żeby się od zbytnich utrzymać lekarstw, ktore chorobie gwałt czynią, Naylepszym lekarstwem będźie między innemi ostrożność wszelka osobliwie wystrzeganie się gniewu, alteracyi, niecierpliwośći; bo ieżeli ktora choroba delikatnego traktowania wyciąga, to żarnice: tę przestrogę zachowuiąc, wybrniesz z toni, a pożądanego zdrowia dopłyniesz portu.*

RO-

****

ROZDZIAŁ V.

O Febrach Katarowych.

Przez katar tu rozumieią Doktorowie materyą gęſtą kliowatą, wodniſtą, y oſtrą ćiała naſzego, ktora łacinnicy lympham lub ſerum nazywaią. Ta materya im gęſtsza lub słonsza, tym bardźiey skliia się y zatrzymuie wćiele, lub ſpieka; a gdy impetem, natury gwałtownie przez upatrzone ſobie częśći ciała wyrzucać się iey przychodźi, częſtokroć biegunki białkom od iaiec podobne w materyi rodźi. Kaſzel wilgotny, ſapka katarowemi także nazywaią się chorobami: A gdy się te przymioty z febrą złączą; nazwisko katarowey febry maią ſobie dane.

Też febry nie zawsze maligną nazwane być powinny oſobliwie, gdy od początku az do konca nienatarczywie siły ſwoie wywieraią, nazwać śię raczey

moga

moga łagodnemi febrami poniewaź w kilka godźin folguia. I te ſą pierwſzego rodzaiu. W drugim rodzaiu katarowe febry z łoźnemi chorobami w ſpołeczność weszły; y te ludźi iak powietrźe prawie niſzczą. Ordynaryinie katarowey febry pierwſza przyczyna bywa wilgoć aeryi, a po tey naſtępuiących mrozow tęgość; czego w roku 1733. nieledwie cała Europa doswiadczyła. Powszechnie mowiąc odmiana aeryi taka febr katarowych przyczyną bywa nayprędzey tym ludźiom, ktorźy delikatnego ciała ſą, y dokliwi wielce na każdą powietrźa odmianę. Niemniey podeſzłego wieku ludźie tym paroxyzmom podlegaia, ktorźy wieloletnią affekcyą pierśi, lub dolegliwość płuc cierpią. Gdy tedy w pomienionych oſobach przeż zewnętrźne źimno pory ſciągnione zoſtaią; to tranſpiracya powinna zatamuie się, a przez to oſtrość szkodliwey materyi na osłabione ſpada płuca; y trapi ie, do uſtawicznego kaſzlu przymuſzaiąc

człeka.

złeka. I to wiedzieć trżeba, że ta oſtra materya nie zawsze na ſame płuca ſpada, ale też inſze częśći: ciała ludzkiego zaraża; naprzykład żołądek, w ktorym womity ſprawuie: Albo też gruzlom podległe częśći głowy opanuie, zkąd ſapka pochodźi. Częſtokroć na kiszki śię zlewa; y dyſenteryi przyczyną bywa. W tych tedy okolicznośćiach natura lepſzey ſobie nie może dać pomocy, tylko przez febrę, ktorey moc zaktaną tranſpiracyą y wolne poty przywraca, niemniey przeto w wnętrznych częśćiach zpiekła materya rozwalnia śię.

Też katarowe febry znaſtępuiących okoliczności poznać możesz. Niektorzy w pierwſzych dniach zaraz poczuwaią wielką słabość w udach y członkach. Inni zas przez oſm dni przed febrą wielki kaſzel cierpią z wyrzutami gęſtey kliowi podobney materyi, w ktorym przypadku aperyt zupełnie nie ginie; ztym wſzyſtkim mały bywa. Potym

nad ſpodźiewanie febra przypada z źimnym trzesieniem y uſtawicznie na czas trwaiącą gorączką; na czas dźień odednia więkſzą lub mnieyſzą. Niektorych źimno razem z gorączką trapi mianowicie około wieczora, ktora dniem po dniu w niektorych przez dobrowolne natury womity; w inſzych zaś przez biegunkę rozmnaża śię. Zrozmnożeniem gorączki nieznośna pierśi oppreſsya z kaszlem uprzykrżonym ſzerzy się; ktory w nocy naybardźiey człowieka morduie. W tym przypadku pacyent w uſtawiczney prawie bezsenności zoſtawać muśi. I lubo się zda, że ſpi, iednakże to nie za prawdźiwy ſen, lecz za skryte ſzaleńſtwo trzymać się powinno. Ci zaś ktorży nieſzaleia, okrutne głowy bolenie, iakby im się iuż miała na dwoię roſtąpic, ćierpią. W przeſzłym roku uważałem, iż niektorży krom ſzaleńſtwa drżenie członkow; niektorży dokliwy kurcz żołądka ćierpieli, w ktorym pacyentowi nie inaczey się zdawało,

wało, tylko iakby mu kto pięściami żołądek ściskał. Ztym wszystkim te dwa ostatnie przypadki, to iest drżenie y kurcz żołądkowy nie u wszystkich znaydowały się. Także przymioty języka nie iednakowe były. Niektorży mniewali język bardzo czarny y suchy wędzonce podobny; niektorży białą kliowatą materyą obciągniony; niektorży choć w nay większey gorączce zawsze wilgotny. Co się tycze uryny tę z początku choroby nayczęściey wysoko czerwoną znaydowałem. Drugiego y trzeciego dnia mienić się y sedyment usadzać zaczęła. Przy dokonczeniu febry codziennie klarownieysza bywała.

Koniec choroby tey nie zawsze iest śmiertelny osobliwie w młodych y mocnych ludziach, ktorży przed chorobą zdrowe piersi mieli. I ci szczęśliwi, ktorży oprocz kaszlu w tym paroxyzmie sapkę cierpią. Przeciwnym sposobem starży y dychawiczni ludzie,

oraz ſam kaſzel bez ſapki cierpiący nieszczęſliwi; ile afflux oſtrey materyi pierśi lub płuca ſame opanowawszy, w niebezpieczną ſytuacyą pacyentow wprowadza.

Przy kuracyi tey choroby zaraz z początku od wſzelkich potraw z mięſa gotowanych, niemniey gorących trunkow; zbyt napaloney izby, zbytnich potow wyſtrżegać się trżeba, ponieważ przez takowy poſtępek katarowy nutryment niżczy się, w tey chorobie potrawy przyzwoite ſą: kliiek zowſianey, lub ięczmienney kaſzy z ſwieżym nieſłonym masłem z gotowaney. Polewka z piwa lekkiego z miodem ſporządzona. Dla ordynaryinego trunkn z gotuy ſobie wody z ięczmieniem, lukrecyą, rozynkami koprem włoskim: albo

Weźmi: Species pectorales.

Jeleniego piłowanego rogu każdego pułtora łota

Korżenia ſkorzonera łot ieden.

Kopru włoskiego ćwierć łota.

Salitry preparowaney trzy ćwierći łota.

To

To wſzyſtko zmięſzawſzy, zgotuy w trzech Kwartach wody, nie wywarzaiąc, piy według upodobania.

Dalſze ſpoſoby kuracyi wtym zawiſsły, żeby febra pomiarkowanie, oraż tranſpiracya wolna zachowana była, niemniey charchociny y ſapka zbiegu ſwego niemiały zatamowanego. Do tego nadewſzyſtko należy, żeby krwiſtym ludźiom, zaraz pierwſzego lub drugiego dnia krew puśćić, lecz w godźinach od febry wolnych. Kiedy zaś nierychło lub w wielkiey gorączce febryczney puſzcza się krew, to nie tylko większa gorączka y ſzaleńſtwo zkonwulſyami naſtępuią; ale też tym cięższa choroby we wſzyſtkim natarczywość ſmiercią zycie kończy. Ta nieoſtrożność na wielu mieyscach w Europie krwi puſzczanie w kontempt wprowadźiła, ponieważ ta nierozumna operacya wiele ludźi na drogę wieczności wyprawiła.

Zaraz po krwi puſzczeniu dawáy pácyentowi twoiemu dla uśmierzenia gwałtowney febry, y dla rozwolnienia kataru co trzy godźiny po kilka końcy noża naſtępuiącego proſzku w przerzeczonym dekokcie lub w wodźie przewarzoney.

Weźmi: Jeleniego pałonego rogu.
Zębu dzika preparowanego.
Macicy perłowey.
Salitry preparowaney, Każdego ćwierć łota.

Zmięſzawſzy na drobny proſzek ſtarte te ingredyencye, zażyway.

Albo weźmi:
Salitry preparowaney ćwierć łota.
Zębow ſzczupakowych preparowanych.
Antimonii Dyaphoretici.
Oſtrzyg morskich preparowanych. Z każdego 40. gran.
Czyſtego Cynobru 12. gran.

Zmięſzawſzy na drobny proſzek ſtarſzy zażyway namienionym dopiero ſpoſobem.

Bogatſi zaś ludźie mogą ſobie naſtę- pującą emulſyą dać zrobić, w ktorey przerzeczony proſzek zażywać. Emul- ſya ta ieſt: Weźmi naśienia melonowe- go, ogorkowego, oſtowego, lub car- dui Mariæ, każdego po pułłota, migda- łow zskorek ociągnionych łot ieden, wody zoſtu, czeresniowey, poziomko- wey, każdego po 4. łoty, wody kwia- tu bukwicowego, lipowego po trzy ło- ty, cukru lodowatego białego łot ieden. To piiąc, w kilka dni pożądaney tran- ſpiracyi zlekkim wyrzutem materyi ka- tarowey, y ulżeniem gorączki, ucze- ſtnikiem śię ſtaniesz. Lecz gdy zaraz z początku do potow wielkich naturę przymuſzasz, nierozumnie czynisz, bo się tym poſtępkiem ſzalenſtwa y bolenia nieznośnego członkow nabawisz. In- ſza ieſt, kiedy przy dokonczeniu cho- roby, natura ſama zſiebie krytyczny pot w obfitośći pędźi; ktorego żadną miarą tamować nie radzę. Purganſe rownym ſpoſobem, iako y poty ſą ſzko- dliwe, y lepicy z początku nieutempe-

 rowa-

rowaney ieszcze katarowey materyi gwałtownie nieporuszać, bo tak ią porufzyć, ieſt ſię chcieć życia pozbawić. Kiedy każe potrzeba dla konſtupacyi; to enema otworzyć żołądek pozwalam. Kiedy zaś gorączka y choroba ginie, to trunek z manny kalabryny preparowany dla zupełnego pierśiom ulżenia pić możesz, i owſzem to laxativum kilka razy powtorzyć rzecz dobra, ieżeli przy ſchyłku choroby krytyczne poty długo trwaią, albo w zwyczay weszły.

Idąc zaś do rozporządzenia febry, y natury iey opiſania, to częſtokroć się trafia, iż katary zimnych febr maſzkę na się biorą; a naybardźiey około wieczora źimnem y gorączką dokuczaią, albo co drugi dźień paroxyzmy odmieniaią. W tych okolicznośćiach skorkę chinam de china z pożadanym dawałem skutkiem.

Weźmi: Soli piołunkowey.
Soli Centuryowey.
Soli Cardui benedicti.
Macicy perłowey.
Olbrotu, każdego pułćwierći łota

Kwiatu

Kwiatu Siarkowego, gran 20.
Kwiatu żywicy po łacinie flores benzoes, 10. *gran.*
Salitry preparowaney pułćwierći łota.
China de China pułłota.

To wszystko na drobny proszek starszy y zmięszawszy, oraz rozdzieliwszy na dwanaśćie rownych częśći, co 4. godźiny dawać po częśći.

Co się kaszlu y sapki tycze, to te przez dobry porządek febry łatwo giną. Ztym wszystkim pod czas, katarowa materya tak gęsta y spiekła bywa, że osobliwych lekarstw potrzebuie, y przez przerzeczone antifebrilia wykorzenić się nieda. Ubogim ludźiom przeciwko takiemu kaszlu z nieomylnym skutkiem świeży to iest dopiero wybity oley zażywany pomoc przynośi. Miękko zgotowane iaie, w ktore na koniec noża wźiąwszy kwiatu siarkowego; trochę szafranu, niesłonego masła; pomocne. Zrownym skutkiem daie się iabłko słodkie wydrożone wśrodku, małemi ro-

 zynka-

zynkami z trocha maſtyxu napełnione, ktore potym w dobrey oliwie przyſmażyć y zieść. Ktorży ſię niebrzydzą, mogą świeżą pſią tłustość y ſuche płuca liſzki z fiiatkowym iulepkiem na konfekcik zmięſzawſzy, końcem noża biorąc, rano y wieczor zazywać.

Albo weźmi:
Swieżego lnianego oleiu.
Swieżey Oliwy każdego po dwie łyżki.
Białek z iaia ſwieżego.
Białego lodowatego cukru nakoniec noża.
Szafranu gran 8.

Rozbiwſzy to wſzyſtko poſpołu, zażyway po łyſzce na dzień kilka razy.

Dla możnieyſzych ludźi może łyſzka iedna lub dwie oleyku migdałowego z olbrotem zmięſzawſzy służyć.

Albo weźmi:
Swieżego olbrotu łot iedeu.
Proſzku lukrecyi putłota.
Lodowatego cukru białego 2. *łoty.*

Zmięſzawſzy na proſzek na koniec noża biorąc, w herbacie naſtępuiącey codźiennie zażyway. Weźmi

Weźmi:

Ziela bukwicowego lub lepiczniku po łacinie Farfara nazwanego.

Ziołka płucniku, albo pulmonaria.

Weroniki każdego garść iednę.

Betoniki pułgarści.

Lukrecyi pułłota.

Pokraiawszy y zmięszawszy, naley wrzącey wody kwartę lub więcey, piy według upodobania ciepło, zażywaiąc przytym proszku wzwyz pomienionego. Zewnątrz piersi ciepłym lnianym oleiem smarować możesz, przykładaiąc nań ciepłą chustę wykadzoną cukrem lub bursztynem. A gdyć sapka prawie zawrze nos, nayprędzey go otworzysz migdałowym oleykiem, w ktory kilka gran albo ziarn rozpuszczoney kanfory włożyć, nos tym zewnątrz y wewnątrz smaruy. Dobra rzecz takze y rowno pomocna pacyenta nakadzac kadzidłem z dwu części bursztynu a iedney mastyxu zrobionym; lecz trzeba dym do nosa otwartemi ustami ciagnąc y nie iako połykac, przez co katar wielce usmierza się.

To się opiſało nayprzednieyſze leczenie katarowey febry, teraz ieſzcze ſymptomatow doknę się krotkiemi słowy jakimby ſpoſobem folgę w nich znaleść. Do tych przymiotow należy naprzod przerzeczony kurcz żołądkowy. Na usmierzenie iego skuteczna wodka kanforowa przygrzana y na część, ktora dolegliwość ćierpi, przykładana. Ciepły oley lniany, ſmaruiąc nim z bolałe mieysce częſtokroć, pomocny ieſt przećiw temu.

Bolenie głowy z ſzalenſtwem uśmierzałem wodką kanforową. Grzanka chleba ſolą y pſzenną mąką poſypana teuże bol usmierza.

Suchość gardła płokaniem z robionym ziedney części octu, a z dwu wody odwilża ſię.

Suchy y rozpadły ięzyk nade wſzytko przez kliy źiarnek pigwowych z rożaną wodką zmięſzany uleczonym się ſtaie. Womity y biegunkę w takowey choro-

chorobie więcey pożyteczne, niż szkodliwe uznałem doswiadczeniem; kiedy niebardzo długo trwaią; y przeciw tym przymiotom zrazu osobliwszych lekarstw zazywać nie trżeba; ponieważ przez spokoyne lezenie; mierne ćiepło, dobrowolnym im się staie lekarstwem sama natura. Jeżeliby zaś wyciągały z czasem przedłużone okoliczności te, lekarstwa: to zewnątrz grzanka chleba z wodką, gozdzikami, muszkatowym kwiatem, gałką, szafranem, y engbierem na żołądek przykładana, pomaga.

Naylepsza prezerwatywa w katarowych przypadkach spokoyne od wszelkich passyi y agitacyi utrżymanie się wstrzęmięźliwość od potraw y trunku; izba miernie napalona. Na koniec napominam, iż gdy z Boską pomocą skończy się ta choroba, żołądek zmocnienia potrzebować będźie, ponieważ przez częste pectoralia, lub słodkie pierśi lekarstwa, nieco osłabiony bywa: na zmocnienie go, po każdym obiedźie pa-

cyen-

cyentowi daway 60. kropli dobrey esency żołądkowey w łyszce wina dobrego: te esencye są; biedrzęcowa, lub z skorki chascarilla, albo z piołunu preparowana. Dla prezerwatywy od takowey choroby, ktora częstokroć zaraźliwa iest, trzymay się zawsze ciepło, a co poranek żuy korżen dzięgielowy. Ci zaś, ktorzy ciągnąć, tyton zwykli, sami zwyczaiu swego prezerwatywę przeciw tey affekcyi będą mieli. Inni zamiast tytoniu ziele czosnkowe kurzyc mogą. Możnieyszym zaś radzę zażywać następuiacey betzuartowey essencyi:

Weźmi:

Essencyi betzuartowey: po łacinie Essentiam Alexypharmacam Stahlii.

Essencyi Czosnkowego źiela, każdey ćwierć łota.

Elixirii proprietatis, *puł łota.*

To wszystko zmięszawszy, co poranek w łyszce wina po 50. kropli pić.

***

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Obſzernemi obſerwacyami w tym rozdżiale bawić się niechcę, ponieważ potrzebne okoliczności o katarowych affekcyach dosyc wyrażone: z tym wszyſtkim ieszcze niektore uwagi przydam z przeſtrogami: naprzod, że krwi puſzczenie żadną miarą nagle wykonane byc nie powinno, naybardźiey w febrże katarowey ordynaryiney, ile katary tym ſamym przez dłuſzszy czas trwać zwykły. Toż zachowuią Francuzcy Doktorowie, ktorży lubo w wſzelkich chorobach do puſzczenia krwi prędcy; iednakże w febrach katarowych opoźniac się z nim zwykli. Jeżeli zas febry katarowe z petoćiami panuią, to krwiśći, y do krwi puſzczania przyźwyczaieni z nogi ią puśćić dać ſobie mogą. Ja iednak kilka ſet w katarowych łożnych chorobach bez puſzczenia krwi wyleczyłem: y w tym razie krwi puſzczenie pożyteczniejſze dla preſerwatywy, niż dla kuracyi.*

2do. *W wſżelkich łożnych chorobach katarowych naſtępuiący proſzek ſławnego Doktora Pelargiuſza* tractatu de morbis militum; *doświadczony.*

Reci-

Recipe: Pulveris Antiſpaſmotici.
Pulveris pectoralis, ana ſcrupulos duos.
Antimonii Diaphoretici ſcrupulum unum.

Zmięſzawſzy na proſzek miałki, na koniec noża biorąc, co pięć godźin w dekokcie pektoralnym dawać. Proſzek zaś pektoralny naſtępuiący ieſt:

Recipe:
Pulveris liquiritiæ.
Trochiſci Becchici albi.
Nucis moſchatæ ana unciam ſemis.
Radicis polypodii.
Altheæ ana drachmam unam.

Zmięſzawſzy wſzyſtko na proſzek, służy do wzwyż pomienionego katarowego proſzku. Niemniey naſtępuiący w wſzyſtkich katarowych affekcyach zalecony wielce.

Weźmi Rogu jeleniego piłowanego.
Rakowych oczu preparowanych.
Antimonii Diaphoretici każdego ćwierć łota.
Burſztynu preparowanego pułćwierći łota.
Lactis ſulphuris, grana 10.
Oleyku z muſzkatowego kwiatu 4. krople.

Wſzyſtko na drobny proſzek zmięſzawſzy, po puł, lub po ćwierći łota zazyway rano y wieczor w źiołkach katarowych piiąc, iak herbatę. A lubo iuż w rozdźiale takowe żiołka opiſane ſą, iednakże ieſzcze ſkutecznieyſze przydaię.

Weźmi:

Weźmi: Macierzanki dwie garści.
Drzewa sassafras łot ieden.
Naśienia anyżkowego.
Kopru włoskiego ćwierć łota.
Dwie figi.
Rozynkow małych,
Lukrecyi każdego łot ieden.

Pokraiawszy drobno, zażyway iak herbatę wrzącey nalawszy wody, a nie gotuy, tylko osłodź cukrem lodowatym. Essencya z drzewa Sassafras zwodką macierzankową, iako też essencya bursztynowa, w katarże skutecznym bywaią lekarstwem. Preparacyą ich znaydźiesz w Domowey Aptece naszey.

3tio. *W uporney sapce rekommenduię y zalecam proszek do kichania wsławionego w Europie wielkiego Doktora Hoffmanna* in opusculis varii argumenti dissert. 8va. Decuria 2da, de usu et abusu sternutariorum.

Recipe: Saccari albissimi unciam semis.
Balsami apoplectici grana 12.
Florum Benzoes,
Resinæ ligni Gvaiaci aa grana 10.

Zmieszawszy na proszek, zażyway zamiast tabaki po trosze. Ten proszek głowę arcyzmacnia, y sprowadza wszelkie ostrośći z mozgu; kliowate chumory rozwalnia, y do wyko-

 rzenie

rzenienia ich dysponuie; od apoplexyi zachowuie skutecznie ale tylko dla bogatych iest. Dla ubogich zas niełedwie rownego skutku następuiący.

Weźmi: Kwiatu macierzankowego.
Maieranowego.
Tabaki ordynaryiney.
Kwiatu Lewandowego, każdego sczypty dwie.
Kubebow ćwierć łota.

Wszystko na drobny proszek starszy, zażyway dopiero namienionym sposobem. Sal volatile oleosum Sylvii, y inne niektore [co się w Domowey Aptece obszernie opisze] rownie głowę uwalnia od chumorow y mozg czyści.

4to. *W Boleściach powierzchownych od katarowych descensow początek biorących wielce pomocna wodka mrowczana z macierzanką dziesięć razy przepalana, trochę w niey kanfory rozpuściwszy.*

5to. *W suchey sapce ktorey ordynaryinie, burzenie krwi przyczyną bywa; krew puścić się może krwistym ludźiom z wszelkim bezpieczeństwem, oraz bez wszelkiey boiaźni kąpiele nogom z macierzanką zgotowane; folgę czynią.*

**************** * *************

ROZDZIAŁ VI.

O rozpaleniu głowy y ſzaleńſtwie *Phrenytis* nazwanym.

Ta choroba rzadko kiedy poiedynczo chodźi, Bardźiey przymiotem inſzych, iako to zimnic, y malignow, oraż bardźiey męskiey niż białey płći przyzwoitſza bywa.

Nim przypadnie ten nieſzczęśliwy ſzalenſtwa skutek, pacyenći wielkie głowy bolenie; konſtupacyą, beżſenność przeż kilka nocy ćierpią: dopiero wteż tropy zatym idźie ſżalenſtwo, pragnienie nieznośne; iak rożżarzony wągiel pałaiąca y nadęta twarż; zatamowanie uryny: pacyent zaś iak drewno, ſamego ſiebie nieczuiąc, leży bez zmysłow: oczy ſię błyſzczą, y gniewu płomien z ſiebie rzucaią.

Naypryncypalnieyſza przyczyna tego rozpalenia w błonkach mozgu znayduie ſię, do ktorego okazya gwałtowne y prędkie ſpływanie, y ztąd pochodzące zatamowanie krwi; a gdy ta przez pierwſze trzy dni niebywa rozwolniona y do ſwoiey przyprewadzona pory; to inflammacya lub rozpalenie coraz bardźiey rozmnaża ſię: zkąd na oſtatek konwulſye naſtępuią; albo zamiaſt tych, ſmiertelny letarg przyłacza ſię. A choć pacyenci z tego niebezpieczeńſtwa wybrną, z zyćiem ſwoim: od manii uſtawiczney wolnemi nie będą.

Jeſzcze ten niepomyślny przypadek z tego wypływa zrzodła, gdy pacyent do potow z początku maligny przymuſza ſię. Albo bez uwagi roſtropnego leczenia tych chorob w czwartym dniu krew puśćić da; co nieſzczęśliwe za ſobą pociąga konſekwencye, albo ſmiertelne inflammacye. Niedawnemi czaſy tak fatalny dowod miałem na pewnym młodym kawalerże; ktory zaraz

raz z początku do potow gwałtownych naturę przymuſzał w malignie; a co większa właſnie twoiey ſzukaiąc zguby, czwartego dnia krew puśćić rozkazał, rozumieiąc iż przez to uleczy paroxyzm: (tak nieznać ſię dobrźe na iakim koncu, a radzić innym albo ſobie, ieſt ſię gubic,) ale zamiaſt zdrowia, ſmiertelna inflammacya głowy przydała ſię: ktorą do grobu wtracony zoſtał. Jeſzcze w ſzczegulnośći przyczyn inflammacyi mozgu wbłonkach opiſać niezawadźi. Te ſą zbytnie y głębokie myśli albo prace głową; od trunkow gorących rozpalenie, gniew niepomiarkowany, troskliwość, ſmutek ciężki, ktore krew y chumory poruſzaią natarczywie, albo też w malignach nog oźiembienie, dobrowolne cieczenie krwi, lub biegunki nieoſtrożne zatamowanie bywaią ſzalenſtwa okazyą.

Kuracya tey choroby na tym zawisła, żeby zatamowaną y rozpaloną krew w błonkach mozgowych rozwolnić y ochłodźić, oraz przez krwi puſzczenie

 pier-

pierwszego dnia na dolne ią części sprowadzić, przez co mozg w swoiey zachowuie się wolności; do ktorey mu sama natura ostrożna dla siebie w niebezpieczeństwie takowym częstokroć cieczeniem krwi pomaga; a kiedy się natura sama przez się niesalwuie, ztym wszystkim przynaymniey iedna y druga krwi kropla znosi pacyentowi kapie, to słomką wewnątrz nos drażnic, a krew obficiey pociecze z dobrym skutkiem zdrowia. Potym następuiącey rozwalniaiacey pacyentowi często dawa y mixtury

Weźmi: Lipowego kwiatu.

Wody czeresniowey z każdego po 3. loty.

Rakowych oczu lub skorup iaiecznych preparowanych ćwierć łota.

Ostrzyg morskich połtorey ćwierći łota.

Salnitry preparowaney gran 20.

Julepku maczkowego, łot ieden.

Spiritus vitrioli *tyle, ile potrzeba do przyiemney kwaśności.*

Tey mixtury daway pacyentowi po 3. lub 4. łyſzki według upodobania z rana. Po południu zazyway naſtępuiącego proſzku.

Weźmi: Oſtrzyg morskich preparowanych.
Salnitry preparowaney; każdego ćwierć łota.
Kanfory 3. grana.
Antimonii Diaphoretici.
Preparowanego Cynobru, każdego połćwierći łota.

Zmięſzawſzy wſzyſtko na drobny proſzek, y rozdźieliwſzy na ſześć częśći, co 4. godźiny pacyentowi dawać, Oprocz tego niech piie ćiepło herbatę, w ktorą trochę ſzafranu przyłożyć możesz, Ten trunek pory zwolna otwiera, pragnienie gaśi, y krew rozwalnia.

Na ochłodzenie y uśmierzenie gwałtowney goraczki y pragnienia day ſobie w pierwſzym rozdźiale opiſana emulſya z konopnego naśienia y melonowych źiarnek, migdałow zrobić, piiąc po kilka łyżek.

Zwierzchu na głowę przykładać plaſtry; ktorych preparacyą w annotacyach y w Domowey Aptece obszerniey opiszę. Mianowicie w tey okoliczności naylepiey służy zywcem rozdarta kura lub gołąb młody: także ſwieżo wyrwane z żywego cielęcia płuca, na głowę przykładaiąc. A ieżeli tego mieć nie możesz, to weźmi pęcherz wołowy, y napełniy go mlekiem ciepłym, y tak napełniony na głowę przykładay. Mech z ſtarego dachu skutecznym ma być lekarſtwem przeciwko ſzaleńſtwu y letargowi z octem gotowany, y ciepło na głowę przykładany. Węgorża żywego wziąć, y na lewym boku na sledzionę przykładać, niektorzy zalecaią ktory w się gorączkę wyciąga, y ſzaleńſtwo uſmierza.

Przeciwko wzburżeniu krwi lekarſtwa w pierwſzym rozdziale zalecone, y naſtępuiące wielce służą oſobliwie powierzchownie.

Weźmi:

Weźmi: Kwaſu, mydła, ruty ogrodney ſoli y octu, według upodobania zmięſzawſzy, przykładay na skronie. Czosnek z octem ſtłukſzy, na podeſzwę przyłożywſzy pomocny. Około ſzyi y na głowę chuſtę w przygrzaney kanforowey wodce zmaczawſzy, przykładay, a pożądany odbierzesz skutek. Day choremu enemę zrobić z Kolokwintow, foliis ſenæ, a wielką mu uczynisz folgę.

Krwi puſzczenie z pod ięzyka z wielkim pożytkiem wykonane bywa w tym razie, gdyby ſię mogła ſzalonym puścić, ale oni tego iako zrozumu obrani niedozwalaią nigdy. Więc vena frontis, to ieſt na czole; albo na nodze cæphalica nazwana otworzyć się może. Na ciemię po dwa razy ſtawiona bańka niewypowiedziany nie tylko w tey chorobie, ale też w inſzych malignach skutek przynoſi, gdy zaraz z początku tym ſpoſobem ratować zdrowie będziesz. Jeżeli Diarrhœa z tą chorobą ziednoczy

ſię, to krwi puſzczać nie trzeba, chyba z pod ięzyka, ieżeli ieſzcze cokolwiek maiący reflexyi pacyent dopuśći.

Pod czas wtey chorobie biorą wielkie womity, ktore znać daią, że żołądek y diaphragma lub błonka dźieląca brzuch od pierśi zapalona ieſt. W tym przypadku chuſta w ćiepłey kanforowey wodce maczana, y na pępek przykładana, y inne ćieple plaſtry pomocne ſą; o ktorych w Annotacyach. A ieżeli wzwyz pomienione y applikowane remedia gorączki nieuskromią, y ſzaleńſtwo trwać będźie; pacyentowi w pierśiach chrapi, paznogćie na ręku y nogach bledniеią; Smierc zapaſem ieſt; y wſzyſtka nadźieia do poratowania ginie. Co ſię tycze inflammacyi błonek mozgowych z zewnętrznych razow lub ran głowy pochodzących; rownym ie ſpoſobem leczyć trzeba. Pilno przy tym ſtarać ſię powinieneś, żebyś z żył ranionych wynikaiącą, y obćiążaiącą błonki mozgowe krew wyprowadźił,

moc-

mocno rozwalniaiącemi lekarſtwy; o ktorych niżey w Annotacyach. A kiedy przez zaniedbanie mocno ſię korżeni inflammacya, y krew z ropą z ſiedźie, to przez trepanacyą, lub otworźenie głowy ſwidrem inſtrumentem Cyrulikom zwyczaynym wyprowadźić ią trźeba, a tak pacyenta od niebezpieczenſtwa ratować będziesz, tego zaniedbawſzy, zapewne chorego zgubiſz.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Kiedy zapalenie głowy, lub błonek w mozgu przymiotem febr łożnych albo malignow, to z krwi puſzczeniem wielce oſtrożnie, y owſżem lepiey ſię od niego utrźymać. Jeżeli zaś phrenytis lub ſzalenſtwo ſamo przez się chorobą teſt z rozpalenia błonkow* [*co medici* morbum idyopathicum *nazywaią*] *a nie z żadney inney przyczyny, to obſicie krew z ręki puśćić pożyteczna y potrźebna; niemniey z żyły czołowey y z pod ięzyka krwi puſzczenie ſkutek ſprawuie: a kto do cieczenia krwi z noſa łatwy y ſkłonny, to obyczaiem Egipcyanow lancetem nożdrze poſiekać może.*

2do.

2do. Jeżeli zaś kogo aktualnie szaleństwo opanuię; to krwi pusczenie z pod ięzyka iak dla zabraniania szalonego trudne, tak szkodliwe ponieważ śmiertelnego krwi płynienia przyczyną bywa.

3tio. Niektorży rekommenduią w takiey okoliczności mocne purganse z ostrych słonych y popędzaiących gwałtownie lekarstw. Gdy tedy choroba (iak rzekłem) z samego zapalenia mozgu lub błonek pochodźi, to następuiąca enema wielki ći pożytek przynieśie.

Weźmi:

Korżenia slazowego albo Altheæ 2. łoty.
Sensu łot iedeu.
Centuryi z kwiatem. 2. garśći.
Kolloqwintow połłota.
Anyżku.
Kopru włoskiego każdego ćwierć łota.
Soli ordynaryiney 2. łoty.
Salitry preparowaney 3. ćwierći łota.

Pokraiawszy, ugotuy w kwarćie wody; przecadziwszy weźmi tego dekoktu połkwarty, oliwy kwaterkę; a enemę mieć będźiesz. Z tym wszystkim, w ospie, odrach, żarnicach y innych łożnych chorobach tey enemy wystrżegać się, bo szaleństwo przed wyrzutem szkodliwey materyi przypadaiące, samo przez się ginie, gdy złość materyi na wierzch wyrzući się.

4to.

4to. NB. *Gdy phrenytis przypadkiem tylko łożnych y zarażaiących ſebr ieſt, to po pierwſzym y trzecim dniu choroby krwi puſzczenie arcyszkodliwe.*

5to. *Jeżeli zaś takie ſzalenſtwo z ciężkiego ſtłuczenia lub wſtrześnienia głowy y mozgu pochodźi, to znacznym pożytkiem według zdania włoſkiego niegdyś ſławnego Medyka Bagliwiuſz nazwanego z ręki y z nogi krew puſzczona być może.*

6to. *Opiata (to ieſt lekarſtwo z opium ſporządzone) bardzo oſtrożnie brać ſię powinno, y lepiey go nie brać; gdyż do letargu dyſpozycyą czyni; niemniey taż ſama affekcya do zbytniego ſnu ſkłania. Dla usmierżenia zaś wzburżenia, niemniey rozwolnienia geſtey y w mozgu zatamowaney krwi zażyway naſtępuiącego proſzku, ktory zaleca Nidèrlandzki wielce w Europie wſławiony Doktor Cran* in tractatu praxis medicinæ reformatæ pag. 132. *gdźie opiſuie cudowne proſzku tego przez doſwiadczenie ſkutki, a ia w ſzalenſtwie phrenytis y mania nazwanym mam dowody tak znaczne; iż częſtokroć pacyenci nad zdrowia ſwego odmianą dziwie ſię musieli:*

Recipe, Lapidis prunellæ gran. 15.
Camphoræ gr. 5.
Laudani opiati gran ſemis.

Zmię-

Zmięszawszy na miałki proszek dawaj, dwa lub trzy razy w 24. godzinach w wodźie źimney albo w klijku ćienkim owsianym lub ięczmiennym z Julepkiem cytrynowym osłodzono kwaskowatym.

7mo. Między innemi powierzchownemi lekarstwy w tym przypadku wodka macierzankowa kilka razy przepalana mocna, z kanforą y bobrowym stroiem do upodobania zmięszana, szyię nasmarowawszy lub chustami obłożywszy; wielką pomocą bywa. Także ocet z ruty ogrodney zrobiony z bobrowym stroiem zmięszany, pomaga. Oleiek maku białego, oleiek z źiarkow brzoskwiniowych z maśćią alabastrową zmięszany, trochę kanfory przydawszy, gdy ciemię y skronie nim smarować będźiesz, pomoc ći przynieśie.

8vo. Wodka macierzankowa z essencyą bobrową zmięszana wielce zalecona w wszelkich okolicznośćiach y ciężkim stłuczeniu głowy: Nawet sama macierzanka z winem zgotowana y materacykami ćiepło na głowę lecz ogoloną przykładana wielkiego skutku. Następuiące źiołka na stłuczenie głowy niemniey zalecam.

Weźmi:

Korzenia fiałkowego dwa łoty.
Betoniki.
Szałwii ogrodney.
Macierzanki.

Hy-

Hyżopu.
Lebiodki.
Kwiatu Lewandowego każdego garść iednę.
Kanfory ćwierć łota.

Pokraiawszy drobno; z winem przygotuy, albo też same sucho przykładay, gdy ćię na wino nie stanie. Jeżeli zaś pacyent przy dobrym rozeznaniu iest, to mu następuiącą herbatę pić daway.

Weźmi: Macierzanki.
Ziołka Arnicæ veræ Svedensis, *każdego garść iednę.*
Kwiatu Krwawnikowego dwie garśći.
Kwiatu maczku polnego, trzy garśći.
Anyżku y kopru włoskiego każdego pułłota.

Mydło Weneckie zolbrotem ćiepło w mleku rozpuszczone w wszelkim słłuczeniu bardzo pomocne iest, y mocno rozwalnia, goiąc wewnętrznie. Oleum hyperići compositum, *to iest oleiek S. Jana z rożnemi ingredyencyami cudownie (że tak rzekę) leczy. Wzwyż pomienione ziołka zamiast cukru z Julepkiem z żywokostu preparowanym zażywać się mogą.*

****

ROZDZIAŁ VII.
O Febrze Codzienney y Tercyannie.

O tych wiele okoliczności piorem okryslać, nie widzę potrzeby. Każdego doswiadczenie uczy, albo widźi, co za obrzydliwe, y ćiężkie przymioty w ſobie zimnica zawiera. Złączyłem w tym rozdźiale codźienną febrę z tercyanną (w ktorey to trzećiaczce dźień ieden od paroxyzmu wolny bywa) ponieważ ich przyczyna y kuracya na iedno wychodźi. Podległy czy to codźienney febrze, czy tercyannie naprzod niech wcżesnie paroxyzmom nie zabiega, y nie leczy nagle: bo to ſiła niepomyslnych pociąga za ſobą chorob: puchlinę nog y żywota; puchlinę formalną, y ſuchoty częſtokroć, przyłącza. Nie radzę ći także z poczatku zaraz mocnych purganſow zażywać,

bo zamiaſt ſtraty iedney, drugiey ſię nabawiſz febry. Rowno ſzkodliwe wtym paroxyzmie gwałtownie pot pędzące lekarſtwa; ktory ſama natura z ulżeniem gorączki pędźić zwykła powoli. Co ſię tycze krwi puſzczenia, y to mniey potrżebne, chyba żeby źimno gorączka przewyszſzała z iawną y obfitą krwiſtośćią. Te przeſtrogi ſą tylko powſzechne: teraz do ſzczegulnych przyſtąpię. Przyczynę choroby iakiſzkolwiek badz wiedźieć, lub poznać, rzecz dla Doktora sławna, dla pacyenta ſzczęsliwa. Przyczyna tedy febry tak codźienney, iak trżeciaczki ieſt ordynaryinie gęſta y nieſtrawna w żołądku materya, ktorą natura (niemogąc inaczey) przez febrę z ćiała wyrzućić uśiłuie. W tym przypadku bardzo dobrże, naturże dopomożesz, gdy przed godźiną naſtępuiącey febry pułtorey ćwierći łota Soli Angielskiey w wodźie kryniczney zażyiesz. A to tym skuteczniey gdy febra od przeładowania żołądka y nieſtrawności pochodźi. Jeżeli

zaś ſieła żołci w ſobie maſz, y ſmak gorżki w uſtach czuiesz, to zamiaſt Soli Angielskiey zażyi preparowanego weynſzteynu łot ieden. Pod czas zimney alteracyi nie trżeba żadnemi gorącemi trunkami, ani lekarſtwy ogrzewać ſię. W ſpokoynym leżeniu pod lekkim nakryciem trzymać ſię naylepſza poty, poki zimna nieminie alteracya. A ieżeli ći ſię na womity zbiera; to tak dobrą natury uſilność w ſpomoſz do wykonania skutku kilką fizanek herbaty, zpowtorzonym wzięćiem weynſzteynu, albo Soli Angielskiey, tylko na dobry koniec noża wziąwſzy, nie więcey. Pod czas goraczki ogniom ognia gorącemi trunkami przydawać zachoway Boże; lepiey ſtokroć razy pić wodę w pragnieniu, grzankę chleba wniey zamoczywſzy: albo wodę gotowaną z owſem; lub ięczmieniem y korzeniem skorżonera, ktory także z pieprzem pić możesz. Potym wypiy kilka fizanek ćiepłey herbaty, prżez co wolna tranſpiracya naſtąpi z umniey-

ſze-

ſzeniem okrutności paroxyzmu. Przy tym zalecam ći gorączkę usmierzaiący proſzek.

Weźmi: Oſtrzyg morskich preparowanych puł-torey ćwierći łota.
Antimonii Diaphoretici.
Preparowaney Salnitry, każdego po 45. gran.

Zmięſzawſzy na proſzek, co dwie godźiny, końcem noża biorąc w wodźie cardui benedicti zażyway. Niemniey y ſamo źiele cardui Benedicti, lub Bernardynek na proſzek ſtarty w naſtępuiącey preskrypcyi służyć ći będźie.

Weźmi: źiela cardui benedicti połłota.
Soli piołunkowey.
Proſzku skorup iaiecznych każdego ćwierć łota.
Salitry preparowaney połćwierći łota.

I na dźiewięć częśći rozdźieliwſzy, zażyway wſpomionym wzwyż ſpoſobem W dniu wolnym od febry. W dźień przypadaiącey tercyanny weźmi co po-

ranek połłora Angielskiey Soli; albo połłora preparowanego weynszteynu w rosole lub w wodźie, y zrob sobie wolną agitacyą; poki niezacznie operować. To lekarstwo doskonale febryczną materyą rozwalaia, y przez lekkie stolce z wielkim skutkiem sprowadza. W febrźe zas codźienney, tychże lekarstw według dopiero daney rady zażywać trzeba. Jeżeli zaś febrę sześć lub siedm razy miałeś, a wzwyż wspomionym sposobem niechćiałaby się uskromić, to zniemałym zdrowia pożytkiem lekkiego womitorium zażyć możesz, osobliwie: gdy nudność ćierpisz, lub skłonność do womitow masz. Dorośleyszego wieku ludźiom, na pierśi zdrowym, także ruptury nie maiącym następuiący proszek z wielkim skutkiem na womity dawałem.

Recipe: Tartari Emetici. grana 2. lub 3. naymocnieyszey natury człowiekowi gr. 4.

Soli piołunkowey grana 4.

Zmię-

Zmięſzawſzy w łyżce wody dać naraz. Albo w wolny dźień od paroxyzmu, lub w cztery albo pięć godźin przed paroxyzmem zazyway. Niemniey następuiące purguiące lekarſtwo bezpiecznie dać możesz.

Weźmi: Proſzku Ipekakuhanny połćwierći łota.
Soli piołunkowey, 3. grana.

Zmięſzawſzy zazyway wſpomionym niedawno ſpoſobem. Ten korżeń zdalekich krajow tu ſprowadzony bywa; lecz oſobliwſzą cnotę na wykorżenienie febr żimnych w ſobie zawiera, y nic lepſzego na laxacyą w tym paroxyżmie znaydować ſię nie może, nad to lekarſtwo. Dla tego nawet dźiećiom bezpiecznie dawać ſię może od ſzoſtego aż do dzieſiątego roku, po 8. albo 10. gran. Dźiećiom szredniego wieku po 12. lub 15. gran: dorosłym zaś ludźiom połćwierći łota, a w czaśie potrżeby 60. gran. Tenże proſzek ordynaryinie, a przynaymniey częſtokroć febrę

doſzczętu znośi. Jeżeliby zaś tak skutecznemu lekarſtwu pokonać ſię niedała: to zażyway naſtępuiącego, ktore za Bożą pomocą bez ochyby to złe wykorzeni.

Weźmi: Proſzku korżenia Encyanny czerwoney łot ieden.
Centuryi.
Proſzku skorup iaiecznych.
Soli piołunkowey, każdego ćwierć łota.
Muſzkatowey gałki połćwierći łota.

To wſzyſtko na drobny proſzek ſtarſzy, zmięſzay z konfektem bzowym lub miodem praśnym, y zażyway co 4. godźiny, biorąc porcyą iak orzech włoski wielką. To lekarſtwo nieomyli nadźiei twoiey wpozyskaniu zdrowia; tylko do nieiakiego czaſu miey cierpliwość. Jeżeli zas ćierpliwośći niemasz, y febra tak uporna będźie, że wżwyż zaleconym proſzkom uſtąpić y nakrok nie zechce; to naſtępuiącey recepty doświadczonego skutku doznaſz.

Weźmi: Skorki china de china *połłota.*
Koralow czerwonych preparowanych ćwierć łota.
Cynamonowego lub gwoźdźikowego oleyku 3. krople.

To zmięszawszy na proszek, y rozdźieliwszy na 6. części, zażyway w tercyannie dnia wolnego od paroxyzmu, co 4. godźiny iednę dosim biorąc, W codźienney zas febrże zażywać trżeba po paroxyzmie, y trżema godźinami przed paroxyzmem przestać. Jeżeliby te proszki drogie były dla ciebie;

Weźmi: Skorki china de china, *łot ieden.*
Soli piołunkowey.
Ostrzyg preparowanych każdego po połćwierći łota.
Julepku maczku polnego połłota, albo zamiast tego Julepku bżowego tyleż y zrobiwszy gęsty.

Konfekt zażyway co 4. godźiny porcyą muszkatowey gałce rowną.

Niektorży ludźie nader zły zwyczay maią, gdy przed febrą piią wodkę mocną z pieprzem; rozumieiąc, iż przez

to importuna tego ſię pozbędą; y choć ſię iednemu lub drugiemu poſzczęśći, że tym ſpoſobem febrę zgubi; to przećiwnym ſpoſobem nieprzeliczona liczba ludźi ſmierć w tym trunku wypiia. Niektorży ſoku ziela iaskołczego łyſzkę iednę zażywaią. Inni ſok źiela babka nazwanego z octem w godźinę przed febrą piią. Inni kanforę z kminikiem kramnym zmięſzaną biorą. Lecz mały skutek w tym odbieraią; ia tedy życzę ći opiſanym ſpoſobem prowadźić kuracyą tak względem śiebie, iak względem dźieći twoich zła iednak rożnośćia, żebyś wſpomniony konfekćik w iulepku roztworzył y po łyżeczce małey dźieciom dawał. Albo

Weźmi: *Skorki* china de china *ćwierć łota.*
Proſzku oſtrzyg morskich połćwierći łota.
Łyſzkę iednę ſtarego wina.
Julepku maczkowego łot ieden.

Zmięſzawſzy, wſpomionym ſpoſobem co 3. godźiny daway po łyżeczce; ieżeli za pierwſzą razą niezginie febra, to powtorz raz y drugi. Dźieciom od

6. aż

6. aż do 12. lat wdwoynaſob dać możesz porcyą. Lecz przytym wſzyſtkim przeſtrzegam cię, żebyś tegoż proszku china de china wprzod nie zażywał, aż poki dziesięć lub dwanaście paroxyzmow niemine, żebyś naturze w potrzebney ſwoiey uśilności nieprzeszkodził.

A chcąc pomyślną mieć w dolegliwości folgę, akuratną dietę zachować powinieneś: zimney y wilgotney aeryi wyſtrzegać ſię. Zołądka nieſtrawnemi potrawami y pićiem nieobciążay. Ztym wſzyſtkim przy ſtole, albo zażywaniu tego konfektu kieliſzek wina ſtarego nie zaszkodźi, oſobliwie temu, ktory do pića wina przyzwyczaiony. W dźien przypadaiącey febry tak od wina iak od wſzelkich goracych trunkow koniecznie umartwić ſię należy. A gdy febra zginie, to zrob ſobie naſtępuiące gorzkie *vinum medicatum.*

Weźmi: *Piołunu.*
Trifolium febrinum.
Kwiatu Centuryi.

Cardui benedicti, *każdego garść iedną.*
Korżenia Encyanny Czerwoney
Cykoryi Korżenia, każdego po połćwierćł łota.
Pomeranczowych ſkorek łot ieden.
Jałowcu ſwieżego, garść iedną.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy, naley ſtarego wina połgarca, gotuy przez kwadrans nakrywſzy, tegoż likworu codźien trży razy: kieliſzek wypić możeſz. Ten trunek pozoſtałe ſzkodliwe materye niſzczy, y od przyſzłych inſultow zachowuie. Między pićiem tego wina laxuiące niektore lekarſtwa brać pożyteczna, oſobliwie, gdy nieſtrawność w żołądku czuieſz. Przymięſzay do pomienionego wina Rhabarbarum połłota, manny kalabryny dwa łoty, Seneſu przedniego trży łoty, małych rozynkow ośm łotow: przytym ingredyencyi przyczynieniu trżeba także więcey wina przylać.

Tercyanna, ktora dwa razy na dźien przypada, rownym się leczy ſpoſobem, ztym wſzyſtkim na paroxyzm iey wielka baczność mieć trżeba, y kuracya rozſądnie prowadźić. Kſztałt

Kſztałt tey febry dwoiaki bywa, naprzykład paroxyzm w pierwſzym dniu zrana przypada, a drugi drugiego dnia po południu, trzećiego zaś dnia zrana, a czwartego znowu po południu, y tak ſwoy bieg do skończenia kontynuie. Drugiemi całe źimno nietrzęśie, tylko ſię trochę czuć daie, lecz gorączka tym dotkliwſza dogara y piecze. U niektorych zaś taż febra w uſtawiczną trzeciaczkę z maligną złączoną odmienia ſię. W tym przypadku naſtępuiącey ſoli przedfebryczney co 3. godźiny po 15. gran lub żiarn zażyway.

Weźmi: Preparowanych Oſtrzyg połłota.
Soli Piołunkowey.
Soli Centuryowey.
Antimonii Diaphoretici, każdego po ćwierći łota.
Preparowaney Salitry, ćwierć łota.

Zmięſzawſzy na drobny proſzek bierź według opiſanego dopiero ſpoſobu. Przytym pacyentom febrę tercyannę ćierpiącym zaraz z początku krew puśćić kazałem, zkąd maligna nie tak wielce

co dokuczać zwykła; byleś przez kilka dni preparowaną sol, wyżey opisaną zażywał.

Jeżeli zaś potym lekarstwie kontynnie paroxyzmy, febra czy to codziennie, czy co drugiego dnia bez ogrożenia zimnem, z ciężkiemi womitami, suchym kaszlem, nudnościami, y gorączką; to następujący skutecznym zdoświadczenia trunek stanie ci się lekarstwem.

Weźmi Wody Czosnkowego ziela albo Scordium.
Wody Cardui benedicti.
Wody Centuryi z każdey po 4. łoty.
Wody Skabiozy albo Dryakwiowego ziela.
Wody Kwiatu Borakowego z każdey 2. łoty.
Julepku rozowego, 2. łoty.
Mixturæ Simplicis, *połłota.*
Proszku China de China, *łot ieden.*
Soli piołunkowey.
Ostrzyg morskich.
Rakowych oczu.
Antimonii Diaphoretici, każdego połćwierci łota.

To wszystko zmięszawszy daway pacyentowi pierwszego dnia co dwie godziny po 2. łyszki, a winsze dni co trzy

godżiny zawſze dobrże zmięſzawſzy. Tym lekarſtwem w 48. godżinach chorobę zniſzczyſz bez wątpienia. Lecz nie zażyway go, aż wprzod 7. albo 8. paroxyzmow minie.

* * *

ANNOTACYA.

1mo. *W żadnych paroxyzmach nie ſą tak prędcy Pſeudomedicy, iako w febrże codżienney y tercyannie na womity lekarſtwa dawać, a nie tylko ci, ale też formalni Doktorowie częſtokroć nagle ſobie w tym punkcie poſtępuią. To prawda że w ludżiach obżartych temu paroxyzmowi podległych* vomitorium *wielkie cuda czyni, y febrę bez uśmierzaiących lekarſtw złumi: y owſzem w niektorych okolicznośćiach upornie trwa febra poty, poki ſię trży lub czte- ry razy na womity pacyentowi nieda (lecz poznać tę potrżebę biegłość Doktora powinna, y iego ſię w tym poradzić należy) ia zaś przeſtrżegam ćię dla tego, żebyś wiedżiał co czynić, y iako ſobie poſtąpić maſz. Raczey z lekarſtwy womit ſprawuiącemi oſtrożnie: To ieſt zdanie Patryarchy medycyny Hypokrateſa:* Materia non moveatur, antequam volubilis alias mo-

mobilis reddita fuerit per digestiva. *Nie poruszay materyi, nim się zgodną do poruszenia stanie przez rozwalniaiące lekarstwa: a to dopiero po szostym lub siodmym paroxyzmie. O ludziach zaś, ktorży do womitow nie są skłonni, niemniey delikatnych; maciczney affekcyi podległych; ciężarnych; y z sił winiszczonych; także o tych, ktorży chorobę* morbus ructuosus Hypocratis *nazwaną: to iest: ustawiczne wiatrow y żołądka odbiianie, cierpią; wielka w medycynalney palestrże Kwestya* de absoluto vomitorio et febribus *agituie się. Ja ztemi trzymam Doktorami, ktorży rzadko womitami wtym razie pacyentow trapić dozwalaią. Ale raczey przez rozwalniaiące materyą febryczną lekarstwa, lekko laxuiące, to iest* per epicrasim *sprowadzać radzą. I ten sposob dla mnie zawsze był szczęsliwy. Ci zaś, ktorży upornym zdaniem swoim inaczey leczyli, to im kuracya, pacyentowi febra nie na dobry wyszła koniec bo częstokroć paroxyzmy z tegó coraz większe wynikaią; a w krwistych ludziach febra tercyanna w malignę niebezpieczną odmieniać się zwykła. Niemniey y ći źle sobie postępuią, ktorży chorego gwałtownemi purgansami niszczą: bo z nich pomnożona ustawiczna gorączka ciało wysuszaiąca z Hektyką ordynaryinie życie kończy. A lubo pod czas tacy chorzy z Hektyki wybrną, od febry uwolnionemi zostaią, iednakże ciało z wszystkich sił wyniszczone ra-*

dzi

dźi nie radźi do czaſu noſić muſzą oſobliwie gdy wtym paroxyzmie Pſeudomedyci do lekarſtwa China de China *uciekaią ſię, ktore to lekarſtwo puchliny nog, puchliny formalney, Hektyki, zatwardzenia śledziony y wątroby przyczyną bywa. Lepiey tedy (iak iuż napomniałem) lekkie vomitorium; (gdźie potrzeba) dać z Sławnego Korzonka Ipekakuhanny, o ktorym w Domowey Aptece pod tytułem* materia medica *obſzernie napiſzę. Pod czas paroxyzmu żadnego brać nietrzeba lekarſtwa, ile natura ſama częſtokroć ſalwuie śię womitami; do ktorych ią przyniewalać niebezpieczna, bo częſtokroć z tego ſmiertelne mdłośći przydaią ſię.*

2do. *W rożdźiale o kwartannie namieniło ſię że krwi puſzczenie bardzo szkodliwe ieſt, ktore tym bardźiey szkodliwſze w tercyannie. Miey tedy na dobrey pamięći tę przeſtrogę, a nie day ſię iakiemu zyćioboycy namowić nato, chyba bysbył wielce krwiſtym, y gorączka bez poſolgowania przez godźin* 12. *panowała wtobie. W cięży będące niewiaſty (ieżeli iuż wſtanie połowy zoſtaią) w wolny dźien od paroxyzmu krew z ręki puśćić mogą; lubo nawet z nogi brzemiennym puſzczenia krwi zaſzkodliwe y niebezpieczne cale nie uznaię. Kto zaś bez wſzelkiey dyſtynkcyi oſob, czaſu okoliczności, nieroztropnie każdemu febrycznemu*

krwi

krwi puſzczenie radźi, ieſt raczey zaboyrą nie Doktorem według zawołanego niegdyś Neutera Doktora Strauzburskiego.

3tio. *W rozdziale o kwartannie oſobliwſze lekarſtwa w nieznosney oppreſsyi żołądka y boku zalećiłem: ztym wſzyſtkim ieſzcze niektore tu przydaię. W tercyannie częſtokroć niepohamowane mdłośći y nudnośći dołek ſerca trapią. W tym razie wodka Węgierſka z kanforą zmięſzana ciepło w chuſtce przykładana tę dolegliwość uśmierza. Dla ubogich naſtępuiący balzam pożyteczny ieſt:*

Weźmi: Oleyku bobkowego, to ieſt oleum expreſſum laurinum *łot ieden.*
Kanfory gran 10. *Zmięſzay y dołek ſerca ſmaruy.*

Dla bogatſzych co lepſzego:

Weźmi: Oleyku lub maśći Muſzkatowey połłota.
Oleyku rumianku polnego.
Oleyku Krwawnikowego, każdego kropel 20.
Oleyku Kwiatu Muſzkatowego.
Oleyku żywicznego, Gummi Galbanum *połaćinie, każdego kropli* 10.

Kan-

Kanfory gran pięć.
Sadła z bobrowych ſtroiow wytopionego 3. ćwierći.

Zmieſzawſzy ćiepło dołek ſerca ſmaruy według potrzeby.

4to. *Wiele razy trafia ſię, że w tercyannie pacyenci zbytnim ſpływaią potem, zkąd słabość wielką w ſobie czuią, tym bardźiey, gdy gorącemi lekarſtwy, iako to dziegciem,* Spiritu cornu cervi *przez nierozumnych (że tak rzekę) ſzarletanow leczeni bywaią. Wtey okoliczności, ieżeli w nocy lub nadedniem wielce ſię pocisz, zażyi naſtępuiącego proſzku:*

Recipe: Species de Hyacyntho grana 20.
Corallia rubra præparata gr. 5.
Maſſæ pilularum de Cynogloſſo. gr. 3.

Zmięszay, a zrobiwſzy według potrżeby cztery lub pięć doſes, co wieczor ſpać idąc, ieden takowy proſzek w herbacie lub w źimney wodźie zażyć zalecam.

5to. *Uczyniła ſię wzmianka, że ſkorka* china de china *ma być wielce ſzkodliwa, lecz to tak rozumieć trzeba, gdy w więkſzey mierze dawana bywa, niż w rozdźiale o Kwartannie porcya czyli doſis naznaczona każe. Zatym wſzyſtkim lepiey brać niektore aptekarskie le-*

karſtwa na febrę ſkuteczne doſyć: iako to crocus martis aperitivus Stahlii ſecundum diſpenſatorium Brandeburgenſe 20. grana *w dźień wolny od paroxyzmu, czy to w proſzku, czy w konfekćie dawany dowodnym ieſt lekarſtwem. Niemniey* magneſia rubra Theychmajery in chymia experimentali. *Także* tinctura martialis Hoffmaniana in obſervationibus chymicis *pożyteczna. Nad te wſzyſtkie nieledwie lepſze domowe lekarſtwo naſtępuiące doświadczeniem moim na wielu wyprobowane.*

Weźmi: Kwiatu źiela Maćierzankowego pięknie liście y kwiat ochędożywſzy garść iednę y drugą, w cynową flaſzę włożywſzy pokraiane to źiele, naley na nie wina dobrego połkwarty lub więcey, tę flaſzę zaſzrobowaną wſtaw wgarnek wodą napełniony, y gotuy poty, poki na palec nie wywrze; potym przez chuſtę prześiſnąwſzy dáway ćiepło pacyentowi przed przypadaiącym paroxyzmem, na dwie lub trzy częśći rozdźieliwſzy, przytym do chodzenia przymuſzay chorego, ieżeliby ſam o ſwey mocy chodzić nie mogł, to go prowadzić. Potym niechay śię położy, a poty w ſwey zachowuie bez oźiembienia porze; to trzy razy wykonawſzy, upewniam ćię że febra bez wſzelkiey ſzkody przeſtanie. Korżeń miſtrzownik lub imperatoria *nazwany*

ćwierć łota w godźinę przed paroxyzmem zażyty w dobrym winie, także febrę gubi. Zabi skrżek w Marcu zbierany, ususzony, na proszek starty biorąc go połtory ćwierći łota z połłotem dryakwi zmięszany, y pacyentowi iak insze Antifebrilia *dawany bardzo skuteczny iest.* Oleum Dipellianum animale, *iako y* pilulæ Vildeganſii *na* 4. *lub sześć gran daiąc* dosim: *oleiek zaś aż do* 30. *kropel; ćiepło herbatę nato piiąc, nayupornieysze febry przemaga, y wykorźenia. Między innemi Sympatycznemi lekarstwy (lubo niektorży o nich mało trzymaią)* emplaſtrum febrifugum Strobelbergeri *pozłocone w wielkośći talera bitego na pulsy przykładane godźiną przed paroxyzmem, przez 9 dni trzymane, po tych w godźinę paroxyzmu samego w wodę rzucone przynaymniey według imaginacyi pacyenta febrę gubi. Toż samo potwierdza Doktor Hellwig* in Lexico Phyſico Medico pag. 366.

6to. *Kiedy pacyent nieostrożnie febrę zatłumi, y zząd ciężkie dolegliwośći inne cierpieć zaczyna, to naylepsza rada moia znowu febrę naturze przywroćić, co przez pigułki Becherowe y Stablii, niemniey y przez moie balzamiczne*

Łatwo się dokaże. Ubodzy zaś wodą centuryową z oliwą lub masłem zmięszaną skutku tego doznać mogą

7mo. *Tercyanna w malignę przemieniona nay lepiey przez likwor bezuartowy Hoffmanna y insze bezuartowe lekarstwa uleczyć się może, y owszem ordynaryinie leczy. Ubogim zaś korzonek troieść lub* vince toxicum *w tym razie zalecam, na proszek go starszy, y dodawszy cokolwiek salitry preparowaney; ostrzyg morskich albo skorup iaiecznych czytay resztę w rozdziałach o malignach.*

8vo. *Lecz żebym dogodził bez wielkiey twey pracy chęci twoiey: otoż masz wspomiony likwor Hoffmana:*

Recipe, Spiritus nitri dulcis.
Vitrioli dulcis, alias liquoris anodyni mineralis, *każdego 2. łoty.*
Spiritus Eboris, vel cornu cervi.
Tartari volatilis, *każdego połłota.*
Liquoris Solaris lub essentiæ dulcis Halensis, *ćwierć łota albo 60. kropli.*
Camphoræ grana 6.

Zmięszay, tego likworu pacyent w 24. godźinach przynaymniey trzy razy zażywać może w wodźie kordyalney, o ktorey w Domowey Aptece:

A

A ieżeli ći ſię podobać będźie to weźmi do tego naſtępuiącey mixtury,

Recipe: Aqvæ Cornu Cervi citratæ.
Scorzoneræ.
Cerasorum nigrorum.
Roſarum.
Florum aurantiorum *z każdey wody po dwa łoty.*
Spiritus vitrioli rectificati, 30. *kropli.*
Julepku z Cytrynowey Skorki.
Julepku z Kwiatu goźdźikow ogrodnych, każdego połłota.

Zmięſzawſzy daway po łyżce choremu. Lapis de Goa *albo* lapis bezuar factitius, *o ktorym w naſzey domowey Aptece; zaleconym ieſt lekarſtwem.*

****

ROZDZIAŁ VIII.
O Kwartannie.

Kwartanna między innemi źimnicami w obrzydliwośći y trwałośći prym trzyma, z wielką od codźienney febry y tercyanny dystynkcyą; bo iako te dwie febry w żołądku y kiszkach fundament złośći materyi zakładaią swego siedliska, tak przećiwnym sposobem kwartanna w wątrobie y śledźionie się osadza, w glandulach ich gęsty y kleiowaty chumor zachowuiąc, Ktorym wątroba lub śledźiona zatyka się, y obstrukcye czyni, czego znakiem w prawym lub w lewym boku oppressya.

Kwartanna nayczęśćiey w iesieni panuie zkąd pacyent nieostrożnie, się zachowuiący, przez całą źimę ćierpieć paroxyzmy muśi, Paroxyzm tey febry ordy-

ordynaryinie po południu przypada, y zwyczayną obſerwuie godźinę bez odmiany: ktora własność innym febrom nie ieſt przyzwoita.

Febra ta obżarſtwa przyczyną nazwać ſię może; ile w wolnych dniach od paroxyzmu pacyentom nienaſycony prawie appetyt ſprawuie, a tym ſamym ſama ſię nieiako żywi, bo ztey przyczyny naydłużey trwa, y częſtokroć przez tak przewrotną dietę ſwoię w ſuchoty albo puchlinę y inne niebezpieczne choroby odmienia ſię.

Z początku kwartanny naybardźiey wyſtrżegać ſię trżeba womitow y purguiacych lekarſtw, a to dla zaległey w wątrobie ſzkodliwey materyi. Jeżeliby zaś ta febra bardzo długo trwáła, a żołądek zamuliły niepomiarkowanym appetytem pochłonione potrawy, to ći życzę zażyć proſzku Ipekakuanny w przeſzłym rozdźiale zaleconego z ſolą piołunkową go zmięſzawſzy; ktore lekarſtwo z wielkim pożytkiem zażywa

śię, ponieważ oprocz purguiącey cnoty wnętrzności zmacniaiącą w sobie zawiera.

Naylepiey zaś tego skutku doznać możesz, gdy zaraz z początku paroxyzmu przez czternaście dni proszku resolwuiącego (alias pulverem digestivum) zażywać będziesz, ktory zatkane w wątrobie y śledzionie glanduły rozwalnia y otwiera. Proszek ten robi śię, z ostrzyg morskich, soli piołunkowey, Antimonio Diaphoretico y z salitry preparowaney, o ktorym masz w przeszłym rozdźiale.

W dni wolne od febry możesz zażywać codziennie dwa razy, na koniec noża biorąc niżey wyrażonego proszku, ktory nie tylko kleiowatą materyą znacznie wykorzenia, ale też bez wszelkich innych lekarstw febrę uśmierza.

NB. W dźien paroxyzmu żadnego niebrać lekarstwa, raczey niech śię pacyent ćiepło trzyma leżąc w łożku, mało

ło co albo nic nieiedząc, a po opuſzczoney gorączce piy herbatę ćiepło, ktora lekki pot ſprawi.

NB. Wspomiony proſzek ieſt ten:

Weźmi, Korzenia galapy.
Seneſu Alexandryiskiego, łot ieden.
Ziołka cardui benedicti, *połtora łota.*
Trifolium febrinum, *połłota.*
Preparowanego Cremor Tartari, *łot ieden.*
Oſtrzyg morſkich preparowanych.
Sal armoniacum, *każdego po połłota.*
Salis nitri depurati, *ćwierć łota.*
Cynamonu połćwierći łota.
Kwiatu muſzkatowego, tyleż.
Oleyku z kopru włoſkiego, dźieſięc kropli.

To wſzyſtko zmięſzawſzy, y na drobny proſzek ſtarſzy wspomionym zażyway ſpoſobem. Albo też

Weźmi: Proſzku Oſtrzyg morſkich.
Soli piołunkowey.
Arcani duplicati.
Reguli Antimonii medicinalis.
Croci Martis aperitivi Stahlii, *każdego po ćwierći łota.*

Co wſzyſtko zmięſzawſzy y drobny proſzek zrobiwſzy zażyway rano y

wieczor po połćwierći łota w wolne dni od paroxyzmu. Ten prosſzek wſzelkie obſtrukcye wątroby y śledziony oraz zaklejenie w glandulach skutecznie rozwalnia, a żeby ten proſzek lepſzą y prędſzą mogł pokazać cnotę w rezolwowaniu tego zaktania, to zażyway przy nim naſtępuiące

Vinum medicatum:

Weźmi, Korżenia kopytnikowego, (vulgo azarum) *połtora łota.*
Cebuli morſkiey (vulgo ſquilla) *łot ieden y ćwierć.*
Encyanny czerwoney połłota.
Gumi Amoniacum, *trży ćwierći łota.*
Hellebori nigri, *łot ieden.*
Cremor Tartari, *łot ieden.*

Na te wſzyſtkie ſpecies drobno pokraiane naley goracey wody rzeczney połkwarty, a kiedy śię oſtudźi, to wley kwartę wina dobrego Francużkiego, y piy na dwie godźiny przed obiadem kwaterkę iednę, przeagytuy ſię potym. Jeżeli zechcesz, to możesz przez godźinę na koniu albo w poiezdźie iedźić.

Jeże-

Jeżeliby zaś w pierwszych ośmiu dniach wielka obstrukcya żołądka dokuczała, to weźmi następuiące species:

Folia Senæ - - *łot ieden.*
Centuryi szczypty, trzy.
Korzenia słodyczu (czyli polypodium) *łot ieden.*
Kopru włoskiego, ćwierć łota.
Nitri depurati, połćwierći łota.

To wszystko pokraiawszy y potłukszy, zgotuy w połkwarćie wody niedługo warząc, potym przecadźiwszy piy. Następuiący trunek iest kosztownieyszy, ale też bardźiey skutecznieyszy:

Weźmi: Folia senæ, 3. *ćwierći łota.*
Rhabarbarum orientale *ćwierć łota.*
Kolędru dwie szczypty.
Rozynkow małych 2. łoty.
Cremor Tartari *ćwierć łota*

Nalawszy na te species wrzątey wody połkwarty niechay stoia przez noc, rano zaś przygotowawszy trochę, y wyćisnąwszy przez chustę, rozpuść w tym dwa łoty manny kalabryny, wypiy ćiepło na czczo. Jeżeliby zaś ten trunek

był

był przećiwny twey naturze, to piguł-ki (o ktorych w annotacyi) wźiąć możesz; pigułki tę żołć y wszelaką złośliwą materyą arcyskutecznie wyniszczaią.

Krwi puszczać wtey febrze, Boże uchoway! Gdy zaś Kwartanna długo trwa, y zaleconemi dopiero lekarstwy wypędźić się nieda, to piiawki na Hemoroidy postawić trżeba; przez co zatkanie wątroby y sledźiony doskonale rozwolnione bywa. A kiedy wzwyz opisanemi lekarstwy ciało do dobrey przyprowadźisz pory; to zażyway konfektu bzowego w przeszłym rozdźiale rekommendowanego, do ktorego dwa łoty proszku z encyanny przymięszay, y co cztery godźiny w dni od febry wolne dosim w wielkośći orzecha włoskiego bierz. Dla odmiany zrob sobie następuiącą przedfebryczną essencyą.

Weźmi: Encyanny 4. *łoty.*
Trifolium febrinum *połłota.*
Centuryi.
Cardui Benedicti.

Czosno-

Czosnowego ziela albo Scordium.
Wierzchołkow piołunkowych tłuczonych, każdego po łoćie iednym.

Na to naley dobrey wodki Francuzkiey połkwarty, co niechay stoi przez trzy dni w ćiepłym mieyscu dobrze zaszpuntowane, czwartego dnia zażyway 4. razy na dźień po połłyzki w dźien wolny od febry.

Albo weźmi:

Proszku Skorki chinæ de china, 2. *łoty.*
Proszku Encyanny połłota.
Reguli Antimonii medicinalis.
Soli piołunkowey każdego po 20. *gran.*
Julepku maczku polnego 2. *łoty, albo zamiast tego konfektu bzowego rzadkiego tyleż.*

Co wszystko zmięszay, zrob konfekt, y zażyway co 4. godźiny w wielkośći orżecha włoskiego byle nie w dźien febry.

NB. Pod czas zażywania tego konfektu żadnych lekarstw na poty y purgans brać nie trżeba; lepiey wypić szklankę

ſzklankę dobrego węgrzyna, albo Francuza mianowićie z początku Kwartanny; bo w dalſzym czaśie wino szkodliwe.

Albo Zamiaſt tego konſektu.

Weźmi: *Skorki* chinæ de china, *łot ieden.*
Skorki Kaſkarylli połłota.
Encyanny połłota.
Salis armoniaci,
Rakowych oczu,
Tartari ſolubilis,
Nitri antimoniati, *każdego ćwierć łota.*
Extracti trifolii febrini,
Extracti abſynthii,
Electuarii Diaſcordii, *każdego po połtorey ćwierći łota.*
Olejku Kwiatu Muſzkatowego,
Kopru włoſkiego, każdego po 4. *krople.*

To wſzyſtko dobrze zmięſzawſzy zrob 12. pigułek, poſyp cukrem, y zażyway po trzy na dźien: pierwſzą o ſzoſtey zrana; drugą o czwartey po połudn iu, trzećią na noc. Toż lekarſtwo nawet dźiećiom dawać śię może, lecz w mnieyſzey porcyi według lat.

Żebyś

Żebyś zaś tym prędzey pożądanym ćieszył się zdrowiem, wiele sam sobie do niego pomożesz, gdy pilno dietę zachowywać będźiesz, mało iedząc, od wszystkich tłustości mięsa, ryb, y potraw z mąki robionych wstrzęmięźliwość maiąc, y appetyt martwiąc. Rosoły z Trybulą gotowane, Szczaw, Cochlearia, chrzan, musztarda, iarzyna, kleiek owsiany, ięczmienny naybardźiey w tym paroxyzmie zdrowiu służą. A choćiaż febra zginie, to iednak z żołądkiem ostrożnie: ile nie iest zaraz dosyć sposobny do strawienia potraw. Ktorzy więc pacyenći w obżarstwie zbytkuią, w nowe paroxyzmy, lub recydywy wpadaią. A gdy nienasycony apetyt gwałtem prawie niewoli do obżarstwa, to lepiey po trosze kilka razy na dźien iadać, niżeli nagle żołądek obładować, przez co niedasz sobie okazyi do recydywy: ktora iakbyći niemiła była, tak niech miła będźie dieta. Co się tyczę napoiu w gorączce, to pić możesz według pragnienia, bo gorączka tego potrzebuie,

trzebuie, ktorą naylepiey ugaśi woda kryniczna zgrzanką chleba. Piwo zaś y wino osobliwie w dźien paroxyzmu wielce szkodliwe: w insze dni szklanka wina dobrego niezaszkodźi.

NB. Pod czas paroxyzmu naybardźiey Pacyentowi dokucza źimno y gorączka. Gdy tedy źimno tobą iak osowym listkiem trzęśie, nienakrywąy się zbyt pośćielą, bo naturze przeszkodzisz chcącey usilnie złą materyą rozwolnić. Rownym sposobem w gorączce nie oźiembiać się, żeby krwi fermantacya (że tak rzekę) w chumorach niebyła zatrzymana. Po zgubioney febrze piy vinum medicatum wyżey zalecone, a z pomocą Boską żadnemu nie podlegniesz paroxyzmowi z tey Kwartanny wynikaiącemu.

*** ** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Przedtym iuż namieniłem nieraz, że womity y purganse są bardzo szkodliwe, y teraz ćię przestrżegam, żebyś wtey Kwartannie od wszelkich lekarstw poty pędzących miał ostrożność,*

nie

nie brał Dryakwi, ani żadnych bezuartowych tynktur, ktore naywięcey cum Spiritu cornu cervi *zrobione bywaią. Nawet ſtarego Węgierſkiego wina z miodem ſtarym y rożnemi inſzemi wodkami, iak trucizny wyſtrzegay ſię, bo przez nie kwartanna w malignę albo w Hektykę albo w febrę ſuchotną odmieniać ſię częſtokroć zwykła.*

2do. Opiata (*albo z opium*) *zrobione lekarſtwa żadną miarą w tey febrze dawane być nie powinny, gdyż moc natury gnębią y wyniſzczaią, y zapewne przez częſte zażywanie ich, zatwardzenia sledziony y wątroby nieuleczonego ſam ſię dobrowolnie nabawiſz, y puchlinie drogę otworzyſz. Tynktura* anodina Langelloty *iako y* præparatum Opii cum ſucco Cidoniorum per fermentationem *między naylepſze* Opiata *kłaść ſię mogą. Ztym wſzyſtkim lepiey w takiey okoliczności poyść za radą doskonałych Medykow, niżeli pacyenta w niebezpieczenſtwo życia złemi radami wprowadzić.*

3tio. *Skorka* chinæ de china *ieſt oſobliwſze* ſpecificum *w wſzelkich Zimnicach y febrach, iakoż zapewnę przed 90. lat Kardynałowi* de Luvotemu, *ktory ią pierwſzy raz z Indyi orientalney przywiozł, złotem za rowno ważona y płacona była, teraz zaś od wielu w poſpozycyi zoſtaie. I ia znam tak wielu ludzi,*

L *ktorzy*

ktorzy tey ſkorki wyſtrzegaią ſię iak trućizny. Lecz niech ſię nikt lekarſtwa tego zażywać nie obawia, tylko według czaſu potrzeby okoliczności dawać ią trzeba, a żadney ſzkody niedonieśie, y owſzem zdrowia ſkutek odbierſze, oſoblriwie gdy materya gęſta kleiowata obſtrukcye z wątroby lub sledźiony wyprowadzone będą, y wnętrzności słabe zmocnione, to zapewne ta ſkorka febrę zgubi. Notandum *w proſzku tey ſkorki nie trzeba dawać ale w konfekcie. Kto tedy ma wolą brać tę ſkorkę* in forma liqvidi, *niżey położona preſkrypcya służyć mu do tego będźie:*

Recipe:

Radicis Gentiannæ rubræ drachmas 6.
Arii - - drachmas 3.
Herbæ Centauri minoris,
Cardui Benedicti ana manip. 1.
Chascarillæ,
Chinæ de China ana Drachmas 6.
Cortices Aurantiorum ſiccatorum ana Drachmas 2.
Tartari ſolubilis unciam ſemis.

Te wſzyſtkie Species *pokraiawſzy drobno, naley gorącego wina pułgarca, co niechay ſtoi na ćiepłym mieyscu dobrze nakryte nic niegotuiąc, potym ochłodziwſzy po kilku godźinach co 4.*

godźiny

godźiny w wolne dni od febry po pułkwaterki albo po kwaterce na raz pić potrzeba. Albo

Recipe Corticis Chinæ de China Unciam I.

Naley Piołunkowego wina gorącego połgarca, y dopiero przerzeczonym sposobem zażyway; a doznasz y tak skutku. Ja sumnieniem moim oświadczam to, żem kilka cetnarow tey Skorki Chinæ de China w garnizonach rożnych y kampaniach wypotrzebował z wielkim podziwieniem y skutkiem, bez wszelkiey szkody. Jam z tey Skorki extractum vinosum robił, y znowu w winie Węgierskim topił, przydawszy Skorek Pomeranczowych, albo Cytrynowych suchych, ktory extrakt albo essencyą w naszey Domowey Aptece znaydziesz.

4to. Obawiaiący się zażywać skorki China de China, zamiast iey skorkę Kaskarilla nazwaną brać mogą w proszku albo w essencyi, lub extrakcie winnym: Ta skorka żołądkowi y wnętrznośćiom wielce pożyteczna, bo ie zmacnia. Cnoty iey w rożnych opiszemy rozdźiałach.

5to. Ubodzy ludźie zamiast przerzeczonych skorek kwiat rumianku Polnego albo Krwawniku (vulgo millefolium) czy w proszku, czy w essencyi niech zażywaią; a doznaią skutku;

ia nie tyśiąc ludźi temi źiołkami na febrę wyleczyłem. Dla dostatnich skuteczne electuarium *albo Konfekt tu przydaię*

Recipe: Ossis Sepiæ præparatæ drachm. 2.
Pulveris corticis Casearillæ unciam semis,
Gentianæ rubræ,
Flores Chamomillæ vulgaris,
Costi Arabici, ana Drachmam 1.
Tartari vitriolati, Drachmas 2.
Florum Salis Armoniaci martialis drachmam 1.
Cynnabaris factitiæ drachmam semis.
Olei Caryophilorum guttas - 20.
Rob Sambuci, unciam semis.
Syrupi Cardui benedicti quantum satis ad electuarium.

Ztego konfektu według proporcyi lat, trzy razy na dźień, na koniec noża raz albo dwa wziąwszy, byle nie pod czas paroxyzmu pacyentowi dawać możesz, po ktorym niechay sobie dobrą agitacyą zrobi. Ten konfekt nad wszystkie lekarstwa febrę uśmierzaiące sławnieyszy. Moy Balzam Antipileptyczny leczy kwartannę nayzastarzalszą.

610. *Na ćiężką oppressyą w bokach przerzeczone lekarstwo wielce skuteczne; a ponieważ ta oppressya iest tylko symptoma albo przymiotem*

febry

febry; to po znieſioney przyczynie, ſkutek znieſiony będźie. Jeżeli zaś kto nieznośi ćierpliwie tey oppreſſyi, to powierzchownie Spiritum Vini Camphoratum, cum eſſentia Croci mixtum, *ćiepło przykładać w chuſtce może. Albo* emplaſtrum Saponatum cum Camphora Barbettæ; *Oleiek kapparowy, bobrowe ſadło ſą ſkutecznemi w tym przypadku lekarſtwami. Dla bogatſzych zaś co lepſzego:*

Recipe, Olei Chamomillæ vulgaris cocti
Unciam ſemis.
Deſtillati Olei guttas 10.
Camphoræ - - grana 6.

Co zmięſzawſzy, ſmaruy dołek ſerca y boki ćiepło.

Ubodzy zaś ludźie niechay wezmą:
Oliwy ordynariyney łot ieden.
Kanfory gran - - 8.
Zmięſzawſzy; niech ſobie ſmaruią boki.

7mo. Pilulæ purgantes *wyżey wſpomione ſą te:*

Recipe, Maſſæ pilularum Becherianæ veræ.
De Ameniaco ſcrupulum unum.

Extracti Panchymagogi Crollii ſcrupulum unum.
Mercurii dulcificati,
Magiſterii Jalapæ cum amygdalis dulcibus tritæ, ana ſcrupulum ſemis.
Olei Fœniculi guttas 4.

Miſce, fiant cum eſſentia Abſynthii compoſita pilulæ ad unum granum, conſperge pulvere Lycopodii, vel obducantur foliis argenti, dentur patienti 20. vel 30. pro adultis. *Brać ie zaś trzeba w wolny dźień od febry ſpać idąc, piiąc na nie ćiepłe piwo znieſłonym masłem; możeſz także pić Herbatę albo Kleiek owſiany po każdey operacyi oſobliwie z rana Pigułki moie* Polychreſtæ *purguiące, wielce ſkuteczne mianowicie Damom delikatnym. Także Pigułki moie balzamiczne.* Pilulæ Becherianæ veræ. Pilulæ Stahlianæ.

8vo. *Ponieważ niektorzy patyenci chcą tylko przez ſympatyczne lekarſtwa uleczyć kwartannę, więc im dogadzaiąc, y wtym rad ſłużę.*

Weźmi chrząszcza rogatego czarnego zywcem, ktorego zawinąwſzy w iaką ſztuczkę iedwabney materyi, noś na ſzyi, a odbierzeſz (tak niektorzy Doktorowie ſwiadczą, mianowićie Helwig in Phyſico medico lexico pag. 357.) *ſkutek. Także niektorzy kilka*

kilka włosow pacyenta biorą z głowy, ktore drobno postrzygszy, kładą w iaie swieże, y to iaie twardo zgotowawszy ptakom do ziedzenia podrzucaią; z czego kwartanna przepada. Tenże author pag. 484. Jam tych sposobow leczenia nigdy nie probował, y nie wiele o nich trzymam. Lecz że snie są żadne zabobony; chcesz ich sprobować, probuy; ieżeli ci nie pomogą, to w niczym nie zaszkodzą.

Roz-

****

ROZDZIAŁ IX.

O Hektyce.

Ta febra pospolićie nazywa się suchotami, lub wyniszczeniem ćiała, ponieważ człowieka suszy, y niszczy cale. Ztym wszystkim może człowiek spaść z ćiała z inszych przyczyn, na przykład zstracenia appetytu do iadła, z frasunku, słabośći żołądka, długo trwaiącey biegunki &c. Dźieći osobliwie chudną przeto, gdy przez zbytne używanie niestrawnych potraw żyłki mleczne, po łaćinie nazwane *vasa lactea* zatykaią; w ktorym razie potrzebny nutryment zatamowany bywa. Ztym wszystkim to iescze Hektyką nazwać się nie może, lubo się rada do tych przyłącza okoliczności; gdy im się wczesnie nie zabiega. Lecz o dźiecinnych tych suchotach w innym rozdźiale (gdźie o chorobach ich mowić będę) opowiem.

Rowoym zdaniem przez Hektykę nie zawſze trzeba rozumieć roziątrzenie płuc; ile to ieſt tylko gatunkiem Hektyki, o ktorym w oſobnym rozdziale mieć będźiesz naukę.

Hektyka tedy formalna nic inſzego nie ieſt, iak febra przy zatkaniu y zatwardzeniu albo też roziątrzeniu nader potrzebney wewnętrzney częśći, iako to płuc, wątroby, sledźiony, żołądka, kiſzek, maćicy, pęcherza. Miedzy innemi iednak częśćiami ćiała wątroba naywiękſza przyczyną tey febry, dla zbytniey krwi przenikaiącey żyłę wątrobną *vena portæ* nazwaną. Gdy tedy krwiśći ludźie, albo ktorży gęſtą krew w żyłach maią oney nie puſzczaią, albo gdy dobrowolne hemoroidy przez nierozumne kuracye zatamowane bywaią, to z tey przyczyny gęſta krew przez wſpomioną żyłę cyrkulacyi mieć niemoże należytey, a tym ſamym coraz bardźiey zſiada ſię, gęſnie y zatwardza. Temu złemu uſilność natury

 ſama

ſama chcąc zabiec, febrę rozmnaża iako naylepſze lekarſtwo do cyrkulacyi krwi y rozwolnienia iey gęſtości, ale częſtokroć na daremnie ſię śili, y owſzem coraz bardźiey pacyentow ſuſzy y niſzczy. A ztad teraz każdy widźieć może, że to wſzyſtko, co krew gwałtem wtę lub inną część ćiała pędźi albo też cyrkulacyą iey w iedney lub drugiey częśći tamuie wielką y nieomylną okazyą Hektyki bywa.

Te przyczyny naygłownieyſze ſą: piianſtwo z gorących trunkow pochodzące, cielesność niepomiarkowana, nagły y wielki gniew, nieoſtrożne zażywanie w febrach skorki China de China, nagłe zatamowanie cieczenia krwi znoſa, chrachanie krwią z płuc ſię rwiącą hæmophtyſis nazwaną; zatrzymanie czaſu białogłowskiego, lub hemoroidow, albo biegunki. Rownym ſpoſobem źimny trunek w rozpaleniu ćiała wypity ſzkodliwy ieſt.

Dla

Dla tego ludźie w agitacyach ustawicznych a nagłych zostaiący ktorym ordynaryinie ta przydaie się choroba, wielce ostrożni być powinni, żeby w rozpaleniu ciała zimney wody niepili, chyba wylecona, albo wprzod źimna woda ręce umywszy, lub pulsy skropiwszy, a tak szkodźić tym napoiem zdrowiu swemu nie będą. Z początku tey choroby znaczna słabość wszystkie opanuie członki. Człowiek zaczyna być nudnym, smutnym, lada co mu zawadźi, nawet mucha, ktora na ścianie usiądźie, do niecierpliwośći przywodźi. Pod żebrami prawego boku oppressya wielka ćierpi; appetyt do iedzenia traci. W kilka godźin po obiedźie gorę biorąca coraz bardźiey goraczka pomnażać śię zwykła, ktora naywiększą pacyent w dłoniach czuie około wieczora. Potym niespodźiany pot wynika gęstemi y wielkiemi oleiowi podobnemi kroplami, ktory przez całą noc trwa. Ta okoliczność oczywiśćie zaraz ciało suszyć zaczyna. Gdy tedy w czesnie

nie ratuie zdrowia wtym terminie położony pacyent, to niebezpieczna biegunka; ciężki oddech, charchanie materyi obfitey, y gęstey: puchlina nog: á na ostatek śmierć następuie.

Leczenie tey choroby ćiężkie iest, y nie ledwie zawsze wątpliwego skutku, ieżeli iuż do wysokiego stopnia przyszły suchoty, a w zatwardzoney wątrobie roziątrzenie znayduie się; to mało albo nic pomoc śię może pacyentowi; y owszem wszelka nadźieia do przywrocenia zdrowia płonna iest. Wcześnie iednak zabiegaiąc złemu, szczęśliwie ztey niebezpieczenstwa toni pacyent wybrnąć może. Gdy więc z przerzeczonych znakow poznaiesz się być podległym suchotom, to bez odwłoki bierz nizey opisane lekarstwo.

Weźmi: Senesu 3. *ćwierći łota.*
Rhabarbarum, *ćwierć łota.*
Preparowaney Salitri, połćwierći łota.
Anyżku,
Kolendru, każdego po połćwierći łota.
Rozynkow małych stłuczonych 2. *łoty.*

Nala-

Nalawſzy wrzącey wody na to, niech ſtoi przez noc, rano wycisnąwſzy przez chuſtę, wypiy na raz. To lekarſtwo żołądek y kiſzki zwolna wychędoży, y zagoi kontynuiąc go, a żeby ſzpetne chumory z krwią ſię niemięſzały, y zatkanych częśći bardźiey nie zatykały.

Jeżeli zaś ta choroba z nieoſtrożney febr kuracyi lub źimnic nagle zatamowanych pochodźi, to weźmi łekkie vomitorium, o ktorym w przeſzłym rozdziale o febrze tercyannie namieniłem. Po vomitorium bierż usmierzaiący gorączkę, y chumory gęſte rozwalniaiący proſzek, ktory ieſt taki:

Weźmi, Proſzku Skorup iaiecznych.
Oſtrzyg morſkich.
Cukru białego albo kandysbrotu w cynowym
Pułmiſku dobrze ſtartego każdego ćwierć łota.
Preparowaney Salitry, połćwierći łota.

Zmięſzawſzy na drobny proſzek zażyway, biorac na koniec noza rano y wieczor. Niemniey rzecz pożyteczna przy-

przytym kilka razy na dźien mianowićie przy obiedzie zażywać extractum Centuryi; extractum Encyanny czerwoney, także biorąc na koniec noża. A ieżeli zażywanie tych lekarstw febrę ći przywroći, to szczęśliwym będźiesz ktorey (Boże uchoway) nagle naprzykład skorką China de China tamować, raczey wprzod daney rady moiey słuchay, y oney śię trzymay. Jeżeli zaś ktory chory zdrowa radę moię lekkce sobie ważyć będźie, to zapewnę w ciężkie, bo nie uleczone suchoty, y puchlinę wpadnie. Przytym bardzo chłodzących rzeczy tak w potrawach iak w napoiu wystrzegay śię, żebyś bardźiey nie drażnił choroby. Dla uskromienia zaś gorączki, utrzymania śił, masz migdałową emulsyą.

Weźmi połłota migdałow słodkich y nalawszy na nie wrzącey wody, skorkę znich sciągniy; przyday naśienia Ogorkowego, Tykwowego, naśienia Melanowego, każdego trzy ćwierći łota. Te naśienia z migdałami

łami w Możdzierzu ſtłukſzy, pokrop wodą Kryniczną; ieſzcze lepiey zamiaſt wody Kleykiem ięczmiennym ćienkim; a kiedy ſię maſſa zgęśnie to więcey a więcey tego kleyku przyleway, a przecadź przez chuſtę; y znowu tłucz w mozdzierzu naſiona pozoſtałe w chuſtce, y coraz iak pierwſzą razą przecadzay, z czego zmacniaiące Mleko zrobiſz, ktore osłodziwſzy lodowatym cukrem, piy według upodobania.

W kuracyi Hektyki nayprzyncypalnieyſza rzecz na tym zawisła, żeby obſtrukcyą wątroby y inſzych wewnętrznych częśći rozwolnić: trzeba tedy, żeby przy opiſanym wyżey lekarſtwie przez trzy lub 4. tygodnie trunek Rhabarbarowy pacyent piiał, a za pomocą Bożą tym więcey dokaże, niż innemi drogiemi medykamentami.

Weźmi Rhabarbarum iak nayprzednieyſzego łot ieden, drobno pokraiawſzy, naley kwartę wody wrzą-

cey; poſtaw na ćiepłym mieyſcu, niech tak ſtoi przez kilka godźin. Potym do tego przyliy kwartę ſtarego wina, piy; lecz krom tego trunku innych pić Boże ćię zachoway. Jeżeli do pićia piwa przyzwyczaiony ieſteś, to piwem wrzącym zalać możeſz Rhabarbarum zamiaſt wina, a kiedy wpoł wypiieſz tego trunku, to znowu tyle przyliy, ile upiłeś, po drugim przylaniu piy do reszty, a ieżeli pozoſtałe Rhabarbarum mieć wſobie będźie ieſzcze moc, to przyleway poty wrzącego piwa, poki iſtotę wnim miarkować będźieſz. Potym zrob ſobie dekokt *ex radice graminis*, to ieſt Perzu, Cykoryi, małych Rozynkow, y korżenia Lukrecyi, wziąwſzy każdego według upodobania; piy ile pragnienie wyciąga. Ten dekokt oſobliwſzą cnotę wſobie zawiera wrozwolnieniu wątroby, y wuśmierzeniu rozpalenia iey: a ieżeliby zatwardzenie

śledziony

śledziony tym dekoktem zmiękczyć ſię nie dało, to dopiero zalecony trunek Rhabarbarowy powtorzyć,

Według zdania Doktora Sydenhama nayprzednieyſze y nayskutecznieyſze remedium ieſt, kiedy pacyent wſzyſtkich lekarſtw zaniechawſzy dowody, przez dwa lub trzy tygodnie, pod czas potrzeby przez tyle mieſięcy, po kilka godźin na dzień konno lub wożkiem ieźdźi. Ja ſam ſumiennie zeznać mogę, że mi ſię na wielu pacyentach ta udała kuracya. Jeżeli tedy ty chwycić ſię tego ſpoſobu kuracyi maſz wolą y chęć, to zpoczątku tylko przez iednę albo dwie godźiny kontynuy iazdę; potym codźiennie więcey na niey trawić możeſz czaſu tak długo ieżdząc, poki niezmiarkuieſz, iż ſię ſiły twoie krzepią, y przywraca zdrowie. Przez tę agytacya wątroby zatwardżenie, śledźiony y inſzych wnętrznośći uśmierza ſię. Jezeli zaś dla uboſtwa twego koſztu na konia, lub poiazd łożyć nie możeſz, a ni cię na to ſtanie; to trunek Rhabarbarowy piy.

Przytym rozumnemu Cyrulikowi 4. lub 6. piiawek każ sobie na Hemoroidy stawić; a gdy odpadną, to ze dwa garce gorącey wody wstaw w stolec, y siedź nad tą parą; ktora krew sprowadźi do potrzebnego zbiegu. Posiedziawszy zaś przez połgodźiny albo przez całą, przyłoż na otwartę żyły kawałek gębki krew tamuiącey, ktora po łaćinie nazywa się crepitus lupi. Albo też chustę w mocney gorzałce zamoczywszy przyłoż na Hemoroidy. Trafia się, że pod czas druga piiawka długo odpaść niechce, choc się należycie krwi opiie; nasyp soli na pysk iey, zaraz odpadnie. Toż samo czynić możesz tym, ktore odpadły, to krew wyrzucą z siebie, ktore opłokawszy, do dalszego używania zachować możesz. Drugiego dnia częstokroć zrobione od piiawek dźiurki bardzo swierbią, ktore swierbienie masłem niesłonym, lub oleykiem S. Jana smaruiąc łatwo usmierzysz. Toż nieoszacowane lekarstwo dostatecznie się zalećic y wystawić niemoże, ponieważ

waż wszelkie obstrukcye wątroby y sledziony, zatkanie żyły wątrobney vena portæ nazwaney, y innych żyłek wnętrzności przechodzących dziwnym sposobem leczy. Taż sama operacya między nayprzednieyszemi prezerwatywami y oddaleniem suchot, puchliny, affekcyi w sledzionie zaległey, czyli mali Hypochondriaci, Dychawicy, Scyatyki y inszych w członkach zaległych bolow, pokładać się może.

Y owszem nie tylko dla prezerwatywy, ale też dla uleczenia Hektyki dowodną iest medycyną; tylko to zachować trzeba, żeby zaraz zpoczątku, nim pacyent z sił wyniszczony będzie, tę operacyą wykonać, y gdy obfitość krwi w sobie miarkuiesz; bo w niedostatku krwi szkodliwa iest. Kto zaś sposobności y łatwości do wykonania tey operacyi niema; to niech sobie krew z nogi puścić każe: co wszczegulności radzę białogłowom, ktore czasu swego niemiewaią, a ztąd poczatki suchot zabieraią.

Przytym zalecam dietę pomiarkowaną w iedzeniu y piciu; żołądka obciążenie wtym razie wielką ruiną zdrowia. Przeciwnym sposobem wstrzemięźliwość naylepszym lekarstwem się staie. Potrawy do strawienia być powinny lekkie; do ktorych należą iaia miękko gotowane, mąka owsiana, kasza owsiana; ięczmienna, ryż z mlekiem, lub z masłem niesłonym gotowane. Na śniadanie lub podwieczorek (ile suchotnicy mało iadaią) kasza żytna dla odmiany służyć ci będzie; po ktorey pić możesz mleko kozie cukrem przysłodzone. Kasza ta z mlekiem kozim wielce suchotnikom pomocna. Wszystkie potrawy mięsne nawet rosoły, bulliony w suchotach szkodzą, oprocz rosołu z nog cielęcych, ktory suchoty leczy. A ieżeli ten rosoł sam przez się lekki ci się zdać będzie, to przyday rurę wołową, albo starą kurę lub kapłona, rurę y kurę stłukszy na drobne cząstki, przymięszay cztery łoty korzenia chinæ, tylez korzenia Skorzonera, pospołu zgotowawszy dobrze,

przecedzić, przecedziwszy, przymieszay wycisnionego soku z dźiewiąciu rakow swieżych, oraz soku z rzezuchy polney, źiołka trybuli, soku lepiecznikowego każdego po trzy łyżki, na ostatek włoż łot ieden lubowych orzechow, y niechay wszystko pospołu ieszcze raz zewra; piy potym ostudźiwszy, y przecedziwszy. Dekokt ten co dwa lub co 3. dni swieży robić trżeba, ponieważ nieiest trwały, bo prędkiey korrupcyi podległy, dla tego tylko go tyle gotować trzeba, ile przez dwa lub 3. dni pacyent wypić może.

Jeżeli ći się ta preskrypcya bardzo obszerna zdaie, to weźmi kwiatu swieżego stokroć nazwanego liśćia żiela lepiecznikowego rzezuchy polney, trybuli według upodobania, zmięszawszy posiekay drobno, y ugotuy z rosołem dobrym, dodawszy soku z ośmiu swieżych rakow wyćisnionego; parę łyżek soku Bluszczowego, piy codźiennie po trży lub 4. fiżanki ćiepło. Następuica mixtura ktora w aptece sporzadzicą sobie, dać możesz, bardzo skuteczna: Re-

Recipe: Pulmonis Vitulini libram unam.
Cochleariæ recentis folia - - 20.
Cancrorum fluvialium - - 30.
Radicis Cicoreæ Drachmas - 3.
Herbæ recentis Scabiosæ
Salviæ hortensis,
Semper-vivi minoris,
Florum bellidis minoris,
Florum tunicæ ex qvolibet pugillos 6.
Anisi Stellati Drachmas - - 2.
Lactis Caprilli, qvantum satis ad immergendas species.

Fiat lege artis destillatio in balneo Mariæ ex cucurbita vitrea ad remanentiam libræ unius et semis vel tertiæ partis; clarificetur, et edulcoretur saccaro albo; signetur. Woda na suchoty, ktorey trzy razy na dźień po kieliszku wypić trzeba.

Następuiąca galareta niemnieyszego skutku:

Weźmi: Jeleniego rogu świeżego 6. łotow.
Słoniowey kośći - 2. łoty.

Niechay tę dwie ingredyentye z garcem wody w naczyniu dobrźe polewanym gotuią się przez godźinę; przyday do tego,

Utłuczonych rakow świeżych 12.
Rozynkow wielkich źiarka z nich wybrawszy 2. łoty.
Kawał wątroby ćielęcy.
Płuca całe od ćielęćia iednego,
Zywych slimakow z skorup swoich wyiętych - 10.
Garść iednę żabich udkow.

Co wszystko drobno posiekawszy, przyday ieszcze;

Cykoryi,
Sałaty polney lub bobowniku.
Ziołka y kwiatu stokroćiu polnego każdego garść iednę.

Wszytko to przy ogniu miernym tak długo gotować potrzeba, poki się kwarta iedna lub pięć kwaterek z wszystkiego niezostanie. Tenże likwor przez sito przepuśćiwszy, także przez chustę potym przecedziwszy, y wytłoczywszy konserwuy wszklanym naczyniu na źimnym mieyscu, a żeby się galareta dobrźe usiadła. Potym każdego rana weźmi essencyalnego rosołu ze dwie lub 3. fizanki, dodawszy garść iednę świeżey trybuli y trzy raki utłuczone,

przecisnąwszy przez chustę, w wzwyż wspomnioney galarety rospuścić, w tym rosole, y codźiennie zamiast herbaty pić zrana. Tę kuracyą przez kilka miesięcy kontynuować trzeba, a tym lepiey postąpisz sobie, gdy w tym rosole nizey opisany proszek brać będźiesz. Weźmi swieżą wołową rurę, y ochędożywszy, włoż w piec po wysadzeniu chleba, niech w nim leży poty, poki piec nie ostydnie. Potym opłokawszy tę kość winem, y otarszy chustą, znowu opłukuy nim aż do 4. razy, to uczyniwszy, zrob zniey miałki proszek y zażyway co poranek w przerzeczoney galarecie, biorąc trzy razy na koniec noża.

Zmacniaiące łakoći w tey chorobie wielce zdrowe; na przykład weźmi biszkoktu lub białego chleba, zamocz w kryniczney wodźie, zgotuy z rosołem essencyalnym masłem niesłonym przykrasiwszy, przyday żołtek ieden albo dwa, Muszkatowego kwiatu trochę,

Ro-

Rożaney wodki z Cukrem, z świeżą śmietaną zmięszawszy, będźiesz miał osobliwszy w tym paroxyzmie specyał. Zamiast mięsa przednieysze ryby, zdrowiu bardźiey służą: a kiedy tych brakuie, to wżwyż pomienionym kleikiem y kaszą z Rosołami wyrażonemi słaby żołądek pośilay. Potrawy z rakow gotowane y Rosoły bardzo także pożyteczne. Niemniey: weźmi soku rakowego, zmięszay w rowności z niesłonym masłem, gotuy poty poki się wilgoć nie wysmaży. Ta maśćia paćierże albo Spinam dorsi dwa razy na dźien smaruy, ktorą nawet Rosoły zaprawić możesz. Za trunek ordynaryiny piy dekokt wyżey opisany. A ieżeli cię Diarhea nie trapi, to maślankę czasem pić ći pozwałam; lepsza iednak świeża serwatka, w ktorey trochę korżenia Cykoryi y kwiatu stokrociu Polnego świeżego przygotuy, tym napoiem pragnienie zaśilay według upodobania,

Zewnątrz często umyway nogi; kąpiel im wtym paroxyzmie służąca z wody rzeczney, ięczmienia, wierzbowego liścia zgotowana bydź może. Jeżeli zechcesz wtey kąpieli około wieczora aż do pępka zanurzyć się, ktora nieuskromione nocne poty gubi.

O innych lekarstwach tey chorobie służących, y istność krwi zachowuiących wrozdziale 28. obszernie napiszę, do ktorego cię wtey mierze odsyłam.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Co się krwi pusczania w tey febrze tycze, z wielką ostrożnością y z zważeniem okoliczności wykonane być powinno; lubo niektorzy wtym prędcy są. W wielkim roziątrzeniu płuc, wątroby, y zatwardzeniu ich, w ciężkiey słabości lub sił wyniszczeniu z krwi upływaniem przez żyłę otworzoną życie upływa. Ludziom podeszłego wieku w suchotach iedno iest żyłę, co grob otworzyć. Przeciwnym sposobem, ieżeli suchoty z zatamowanego ciecżenia krwi z nosa, lub z piersi hemoroidow, lub zatrzymania*

nia białogłowskiey zwyczayney choroby się wszczęły, y do ostatniego stopnia nieprzyszły zniemałym pożytkiem krew się puszcza.

2do. *Ponieważ suchoty z wolna w gorę idą, dla tego wystrzegay się wszelkich gwałtownych purgansow, poty y urynę pędzących lekarstw, y innych zbytnich medikamentow. Doskonale zachowana Dieta, pomiarkowanie passyi, y niektore choć nie liczne lecz skuteczne lekarstwa pożytecznieysze. Jeżeli konstupacya chorego trapi, przez tłustą enemę z mleka, lub rosołu z cięlęcych nog, rumianku, oliwy, y lnianego swieżego oleiu sporządzoną zdrowiu swemu wielce poradźi. Urynę zatrzymaną, korżeniem Pietruszki Salitrą preparowaną, Stonogami w winie stłuczonemi y preparowanemi popędzisz. Lekką transpiracyą, zażywszy proszku w rozdźiale zaleconego, mieć będźiesz.*

3tio. *Kto Opiata w suchotach bierże, ten się sam dobrowolnie na mary zabiera, bo te ordynaryinie skancerowanie płuc y inszych wnętrzności sprawuią, gdy ie podległe iakiey affekcyi znayduią.*

4to. *Korżen china nazwany w suchotach zaleconym lekarstwem iest: ile się od skorki* china de china *wielce rożni. Skorka ta z drzewa (ktorym się Indya orientalna zaszczyca) łupiona*

bywa

bywa. Pierwszym iey wynaleszcą był Graff de Cynchon Vice-Krol Hiszpański w Peru) zkąd imię wźięła de Cynchina) ktory nią żonę swoię na febrę naypierwszy uleczył. China zaś korzeń z krolestwa Hinskiego pochodźi, y iest dwoiakiego gatunku czerwony y czarniawy : Czarniawy korżeń osobliwie nierobaczywy; nad zamiar sławnym lekarstwem. Plura vide apud Schrederum, Wilhelmum Valentinum. Doctor Meibomius differt. de Atrophia et febre Hectica Paragraph. 41. *tak ten korżen zaleca. Lubo korzeniem* China *nazwanym nawet ći, ktorży na przyczynach choroby cale się nieznaiąc, to lekarstwo ganią, ile korżen ten mianowićie suchotnikom zdałby się być bardzo szkodliwy, poniewaž poty pędźi; iednakże wszystkim zdoswiadczenia rzecz iawna, iak niewypowiędzianą cnotę przećiw suchotom wsobie żawiera, gdyż poty pędząc, ćiała nie wysusza, owszem tuczy y zmacnia. Czego ia sam doswiadczyłem, dekokt ztego korżenia po kwarćie iedney na dźień z kobylym lub z oslem mlekiem daiąc, y konną agitacyą według Doktora Sydenhama zalecaiąc, raczey nakazuiąc*

5to *O agitacyi konney dopiero wspomioney to ieszcze wiedźieć trzeba, iż w zastarzałey Hektyce bardźiey szkodźi, niż pomaga.*

6to. *Następuiący proszek w wszelkich suchotnych febrach wielkiego skutku.*

Recipe

Recipe, Solutionis oculorum Cancri.
Terræ foliatæ Tartari ana Drachm. unam.
Nitri degenerati - - g. ana 6.

Rozdźieliwszy na dwie części daway trzy razy na dźień w dekokćie pektoralnym, lub w oslim mleku. Ziołko Arnica vera *z trzećią częścią Kobylego lub oślego mleka piiąc zamiast herbaty; leczy suchoty.* Sok *Cytrynowy, na rakowe oczy według upodobania nalawszy, z dekoktem korźenia słodyczowego, z rozynkami małemi zmięszany, niezmiernie gorączkę suchotną usmierza. Niemniey nieoszacowanego skutku* Liquor mineralis:

Recipe: Tincturæ Rhabarbari cum aqua præparatæ.
Liquoris Terræ foliatæ Tartari ana Drachmas 2.
Spiritus nitri dulcis Drachmam unam.

Zmięszawszy pospołu po 60. 70. *lub* 80. *kropli daway w dekokcie pektoralnym.*

Osobliwszą nad inne wszystkie lekarstwa wzaktaniu wnętrznych części cnotę pokazuie, następuiący likwor.

Recipe: Spiritus Salis armoniaci Vinosi sine calce præparati quantum Tibi placet:
do tegoż Spiritum *z świeżey Cytryny poty wyciskay, poki wrzeć przestanie y żadney*

w Smaku

w Smaku ostrośći na ięzyku czuć niebędźiesz, raczey przyięmny zapach y smak mieć , będźie, chowaj w zatkaney dobrze flaszce; biorąc co poranek po iedney, lub połtorey łyżki w Dekokćie pektoralnym lub w kryniczney wodźie. Przy tym Saccarum lactis *3. razy na dźień ćwierć łota zażyway, y tak kontynuiąc przez 3. lub 4. mieśiące folgę uznasz.*

Rownego prawie skutku Sal antipyræticum Neumanni in prælectionibus chemicis cap. 6. de usu Medico Chirurgico - Salium parte secunda, pag. 428. *w Hektyce approbowane lekarstwo, ktorey soli Kompozyeyą kładę.*

Weźmi rakowych oczu zmelonych na proch według upodobania, naley na nie octu Winnego mocnego, naprzykład na 4. lub 5. łotow, połkwarty, przecedziwszy przez chustę, przyday 4 łoty Salitry preparowaney w Wodźie kwiatu Bzowego rozpuśćżoney; trzy łoty florum Salis Armoniaci martialium; *essencyi czosnkowego źiela; essencyi Bursztynowey NB. bez Soli preparowancy z każdey 4. łoty. To wszystko dobrźe zmięszawszy w naczyniu szklanym postawić w ćiepły piasek y wysuszywszy, na ćiepłym mieyscu chować w flaszce dobrze zawiązaney; Dosis dźiećiom daię się od 3. gran, aż do dźieśiąciu: Starszym ludźiom 20. grana, lub cała ćwierć łota. Kwiat Kluczykowy z częśćią iedną cukru bia-*

bin tego pod czas Wiosny zmięszany, na koniec noza biorąc w mleku kobylim zażywany, często-kroć doświadczonym przeciw suchotom lekar-stwem. Gdźie zaś wnętrzności już zgniłe, to żadnego ratunku z żadnych nie znaydźiesz le-karstw.

7mo. *Agitacya konna lub wozkowa, y od-miana mieysca wielu suchotnikom podźiwienia godną zdrowia melioracyą uczyniła, lecz w sta-bośći sił wystrzegać się iey trzeba*; plura vide in celeberrimis operibus Sydenhami de equitati-one Hecticorum Panacea.

8vo. *Poty prawie roztapiaiące człeka* (alias Sudores Colliqvativi) *y biegunka niebezpieczne-mi przypadkami Suchot, ordynaryinie za temi poprzedzaiącemi znakami śmierć wteż tropy idźie. Jednakże w naywiększym niebezpieczeń-stwie czasem ratować się człowiek może, dla tego przynaymniey dla lepszey dyspozycyi pacyen-ta, następuiącego proszku w dekokcie pektoralnym, daway.*

Recipe: Corallia rubra præparata drachmas 2.
Saccari lactis drachmam - 1.
Species de Hyacintho incompletæ 40.
Extracti Cascarillæ Drachmam semis.
Misce & da.

(o)

ROZDZIAL

****

ROZDZIAŁ X.

O Boleniu Głowy.

Ledwie ktora część ciała ludzkiego cięższym przymiotom y nieznośnieyszym podlega bolom, iak głowa, ktorę częstokroć boleść całą opanuię, częstokroc połowę trapi, częstokroć w czole, w oczach, w uszach, w zębach swą okrutność wywiera, wszędzie człowiekowi niezmiernie dokuczaiąc, y wszystkie członki do wykonania swey powinności niesposobnemi czyniąc.

Bol głowy rożnego gatunku iest; y pochodzi albo z zbytnie gorącey y burzącey się krwi, albo z febry, z piianstwa, cholery. Niemniey tych głowa boli, ktorzy zwyczayne cieczenie krwi znosa zatrzymali, albo gęste chumory zatamowane maią. Częstokroć także bol ten wynika z żołądka, gdy go człowiek niepomiarkowanym iedzeniem albo

albo piciem obciąża. U białey płci ordynaryinie przyczyną bolenia głowy bywa czas zatrzymany mieśiączney choroby, ktore ciemię, lub tył głowy trapić zwykło.

Jako tedy bolenie głowy rożnego gatunku ieſt, tak też rożna iego kuracya, bo iezeli z gorącośći albo burzenia krwi początek ſwoy zabiera, to wſzelkich gorących lekarſtw wyſtrzegać ſię trzeba, ile krew niemi do więkſzego wzburzenia przymuſzona bywa. Bolu tego znaki ſą, twarz iak wągiel rozpalona y nadęta, żyły krwią napełnione, oczy czerwone, y niby ſię ćmiące.

Gdy zaś bol ten od gęſtych zatamowanych chumorow pochodźi, te znaki iak w zwierćiedle reprezentuie, twarz bladą, boleść na kſztałt kolki dotkliwą. żyły nie iako w ćiało wchlachnione; przytym nos bardzo ſwierbi. W tey okoliczności rozgrzewaiące y rozwalniaiące lekarſtwa zdrowe; chłodzące ſzkodliwe.

Kuracya tego bolu na tym zawisła, żeby w kontynuacyi iego żołądka gorącemi potrawami y trunkami nierozpalać, bo tym bardźiey bol byłby pomnożony. Przećiwnym sposobem wielce pożyteczna pić ćiepło niżey opisany dekokt, ktory gorącość y burzenie krwi uspokaia, y zgęśnienie rozwalnia.

Do tego naylepiey służy ćiepła herbata, a ieżeli tey niemasz, to zamiast iey weźmi garść Weroniki y Betoniki; przygotowawszy ią piy ćiepło kilka razy na dźien cukrem osłodziwszy. Gdy ći zaś y tych ziołek brakuie, to szałwii zamiast herbaty sobie day zgotować, piiąc kilka razy na dźien ciepło. Dla usmierzenia gorącośći y burżenia krwi weźmi połćwierći łota w przeszłym rozdziale opisanego gorączkę usmierzaiącego proszku ktorego według potrzeby co trzy, lub 4. godźiny zażywać możesz. spać idąc sporządź kąpiel na nogi, w ktorą garść popiołu połtory garśći Soli wsypać. W też kąpiel aż po-

kolana

kolana nogi włoż, byle woda nie bardzo gorąca była, ani długo nog wniey nietrzeba moczyć, naywięcey połgodźiny, bo długie nog parżenie krew bardźiey burzy. Po tey Kąpieli położ śię zaraz w bety, bo oziembienie nog większy descens sprowadza do głowy, y bol rozmnaża.

Jeżeli nos masz suchy, y zalega ći w nim flegma, to parę zgoracey wody wpuszczay, a na plecy trochę kamfory w chustkę zawiązaney powieś. Maść Majeranowa y woda Majeranowa odwilża nos skutecznie. Jeżli temi sposobami bol wykorzenić śię nie dopuśći, to weźmi na lekką laxacyą, do ktorey pigułki uniwersalne moie (kompozycyą ich znaydzieśz w Domowey Aptece) naylepiey służą, biorąc ich po pięć lub sześć spać idąc. Ludźiom mocney natury 15. ani 20. pigułek tych nie zaskodźi, y owszem rano mało, albo cale nic boleśći czuć nie będzieśz, czego

mię własna uczy experyencya. Po tych Pigułkach pić możesz polewkę z śliwek zgotowaną.

Krwi pusczenia y bankow stawienia pod czas tego paroxyzmu nieradzę, chyba, że krwi cieczenie znosa, albo zatrzymanie czasu białogłowskiego przyczyna iest bolenia głowy, to pusczenie krwi znogi niezaszkodźi, ztym wszystkim poty czekać trzeba, poki bole nie sfolguią.

A ieżeli okrutny bol z szarpaniem nieznośoym wgłowie nie ulży, po wykonaniu tego, to obawiać się trzeba inflammacyi błonek w możgu leżących, w ktorym przypadku bez odwłoki, Krew z żyły szrodkiem czoła przechodzącey, lub znogi puścić, Także żyły pulsowe albo arterye na skroniach otworzyć się mogą. Powierzchownie przykładay ordynaryiny płaster. Weżmi ziela koszyczkowego garść iednę, żiela Solanum; rozchodniku wielkiego, Macierzanki, Lewandy, każdego po poł-

połgarśći; źiela Biełunowego, albo Jośćiamus garść iedną: to wſzyſtko gotuy w kwarćie octu tak długo, aż ſię czwarta część wygotuie; w ktorym likworze chuſtki maczay y ćiepło na skronie y czoło przykładay. Albo weźmi Wierzchołkow Piołunkowych, Maki żytney, Soli, każdego według upodobania, y w chuſtę zawinąwſzy ćiepło głowę obwiąż. Albo weźmi Siana ſtartego na proch, y rozparzywſzy go, ćiepło głowę obłoż. Brzoskwiniowe źiarka, także dobrym lekarſtwem ſą w boleniu głowy; weźmi takowych źiarnek, Maku białego, Karulku y Soli każdego według upodobania: Kanfory ćwierć łota ſtłukſzy wſzyſtko, y plaſter zrobiwſzy octem pokrop; y na głowę przyłoż. Kamforowa wodka wtey dolegliwośći, skronie nią y czoło w chuſtce obwiiaiąc, skutecznym bywa lekarſtwem. Grzanka chleba pſzenną mąką poſypana, y na czoło przyłożona, prędką ſię ſtaie pomocą, Ubodzy nawet liſtkami

 ka-

kapuśćianemi ſwieżemi ten bol uśmierzą. Te lekarſtwa tyczą ſię bolenia głowy z rozpalenia burzenia krwi wynikaiącego.

Co ſię zaś tycze bolu tego, ktory z źimnych, gęſtych y kleiowatych chumorow pochodzi, maſz przećiw niemu recepty:

Weźmi: Elixirii Cæphalici Vedelii, *Łot ieden.*
Salis Volatilis oleoſi.
Liquoris Cornu Cervi ſuccinati, *każdego ćwierć Łota.*

To wſzyſtko zmięſzawſzy; piy po pięćdźieſiąt kropli w łyżce wina, lub w fiżance herbaty z Trifolium febrinum zgotowawſzy. Albo zamiaſt tego, zażyway naſtępuiącego głownego proſzku:

Weźmi: Fiałkowego Korzenia, Łot ieden.
Korźenia Koźiełkowego,
Korźenia Troieść, (*po łaćinie* Vince toxicum) *każdego połłota.*
Kolędru,
Kardamonow małych każdego ćwierć łota.

Bia-

Białego Bursztynu,
Essencyi Cytrynowey suchey każdego połtorey ćwierci łota.
Cukru białego lodowatego 2. łoty.

To wszystko na proszek starszy, po dwa razy na dzień, biorąc na koniec noża zażyway w czym ći się podoba.

Powierzchownie smaruy ciemię kilką kroplami oleyku Bursztynowego białego przykładaiąc nań szmatecke umoczoną w Balzamie Auszpurskim, lub Węgierskiey Wodce, o tym w Domowey Aptece obszerniey wyraziemy.

Sok swieżey ćwikły do nosa wciągniony chumory potężnie sprowadza. Albo zamiast tabaki zażyway następuiącego proszku, ktory z trzech częśći Bursztynu, ziedney Mastyxu, Betoniki y kwiatu Krwawnikowego zrobiony być może. Kto zwyczayny tytoń kurzyć, ziołko Betonikę samo przez się, lub ztytoniem na poł ciągnąć może. Kto ma Kubeby, niech ie w każdym poranku żuie, y sok żnich wycisniony połyka.

Wieku podeſzłego ludźię mogą ſobie materacych znaſtępuiących źiołek ſporządzić:

Weźmi: Majeranu,
Macierzanki,
Dzięcieliny, (Thymus *po łaćinie.*)
Rozmarynu,
Kwiatu Lewandowego,
Kwiatu rumianku polnego każdego garść.
Kubebow,
Kardamonow małych, każdego połłota.

Stłukſzy y zmięſzawſzy, w materacych wſypawſzy, z wielkim skutkiem bol głowy uśmierzaią na głowę przyłożone te źiołka.

Dla ſciągnienia ſluſu, zrob ſobie z maſtyxu plaſter. Albo też wziawſzy głowkę iednę Czoſnku; Ruty ſwieżey, Dryakwi, Szafranu trochę, ſtarſzy, przywiąż na ſzyi.

Sucha bańka na ciemię poſtawiona niewypowiedzianie boleść głowy leczy. Ta operacya, gdy ſię kilka razy powtarza przy oſtrożnośći czyli unikaniu wiel-

wielkiey okazyi dania do bolenia głowy. nigdy ſie bol ten niewraca, oſobliwie gdy wprzod gorączkę; febryczne alteracye, burzenie krwi uśmierzyſz innemi lekarſtwy.

Jeżeli bol głowy znieznośną opreſſyą dołku ſerca, zobrzydzeniem potraw, z skłonnośćią do womitow złączony ieſt, to znaczy zamulenie żołądka kleiowatą materyą. Wtey okoliczności lekkie womitorium naylepſzym lekarſtwem, do ktorego kilkokrotnie zalecona Ipekakuhanna wielce słuſzy. Wyczyśćiwſzy żołądek tym proſzkiem należycie, po wierzchownie dobremi żołądkowemi wodkami, albo plaſtrami (o ktorych w Annotacyach) zabieżyſz złemu.

Jednoſtronne głowy bolenie, po Francuzku Migraine nazwane rowney wyciąga kuracyi, tylko ſię wtym od innego bolenia głowy rożni, że wnim kurczowi niby podobne ſciąganie y przebieganie bolu bywa; zczego powoli

inne artrytyczne affekcye następuią dla czego wtey dolegliwośći pilność wszelką wleczeniu zachować trzeba. Naprzod tedy ćiepło w wieczor nogi kąp w przerzeczoney Kąpieli; potym zaraz zażyway niżey wyrazonego proszku w fiżance herbaty z Cardui Benedicti, lub Trifolio febrino zgotowaney.

Recipe: Massæ Pilularum de Cinoglosso gr. 5.
Coralliorum rubrorum præparatorum lumbricorum terrestrium præparatorum, *każdego połćwierći łota.*
Corticis Cascarillæ, *ćwierć łota.*

Zmięszawszy na drobny proszek, y rozdzieliwszy na pięć częśći zażyway opisanym wyżey sposobem. Tegoż proszku nawet zrana zażyć możesz, lecz po zażyćiu przynaymniey godzinę włożku leżeć trzeba. Albo zamiast tego proszku następuiącey mixtury 24. kropli zrana w winie wypiy.

Recipe: Essentiæ Cascharillæ.
Tincturæ Antimonii Tartarisatæ, *każdego połłota.*

Spi-

Spiritus Salis Armoniaci ſuccinati, *ćwier łota lub 60. kropli.*

Zmięſzay. Powierżchownie maść Alabaſtrowa na skorce miękkiey roztarta, y na boleiące mieyſce przyłożona wielce pomaga.

W każdym gatunku głowy bolenia mierna agitacya potrzebna goraca y źimna ſię wyſtrzegać; albowiem przez to bol bardźiey ſię ſzerzy y dłużey trwa.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Bol głowy kilkoraki ieſt, ktory częſtokroć nie tylko nieznaiący ſię na rzeczy ale też Medykowie z innemi chorobami mięſzaią. Dla tego choć w rozdźiale bol ten doſyć obſzernie opiſany ieſt, z tym wſzyſtkim obſzernieyſze ieſzcze według możnośći tak przeſtrogi, informacye, iak recepty daię, widząc tego potrzebę wielką, żebym w wſzelkich przypadkach tey choroby zdrową pacyentom dał radę. W bolu głowy, ktory młodych, krwiſtych ludźi trapi; lub ktory z cieczenia krwi z noſa, albo zmieſięczney choroby białogłowskiey zatamowaney przypada,*

albo też, gdy z ciężkośćią w przyzwoitym wieku teyże mieśięczney choroby płeć młoda dostaie, a ztąd bol głowę zwyczaynie trapi, ile krew śię burzy; to toż burzenie krwi chłodzącemi lekarstwy uśmierzać trzeba. Na co dla bogatszych kładę skuteczną receptę:

Recipe, Specifici Cæphalici Michaelis Drachmas duas.
Nitri depurati, Drachmam unam.
Antimonii Diaphoretici, Drachm. semis.

Zmięszać to, y trzy lub 4 razy wdwudziestu czterech godzinach, na koniec noża biorąc; dawać w Kryniczney wodźie.

Recepta dla ubogich:

Weżmi: Salitry preparowaney.
Skorup iaiowych, każdego połłotą.
Antimonii Diaphoretici, Drachmam semis.

Zmięszay y daway wspomionym dopiero sposobem.

Oprocz tego w takim gatunku bolenia głowy doswiadczona z moiey proby Enema z kwiatu Krwawnikowego, Centuryi, Weroniki, y naśienia Kopru ogrodnego, według upodobania zwodą zgotowawszy; przyday Oleiu Koprowego, Oliwy, lub masła. Salitry preparowaney (ieżeli chcesz) dla lepszego Skutku połłota przymięszać możesz. Kto śię zaś albo wstydźi, albo brać obawia enemy, ten zaraz zpoczątku niech weźmie

źmie dwa łoty Soli Angielſkiey w wodźie roztopioney; a pożądany odbierze ſkutek, ile w wſzelkim bolu głowy; lekkie Enemy, y wolno laxuiące lekarſtwa wielką czynią folgę. Tu zaraz przeſtrzegam ćię, żebyś w ciężkim bolu głowy ani krwi puſzczał, ani Bankow ſiekanych ſtawiał. Ta kuracya lubo na moment ieden y drugi bol uśmierza; w trzecim zwiękſzym impetem przywraca. Jakożkolwiek ieſzcze krwi puſzczenie dla Prezerwatywy, lecz nie dla uleczenia służy. Jeżeli zas z ſamego zatamowania ciekącey krwi znoſa bol głowy wzniecony; to Piiawkę na koncu noſa poſtaw; albo krwawnikowym źielem nozdrze draznić możeſz poty, poki ſię krew nie puśći. Hac in re vide programma Stahlii de Scarificatione Ægiptiaca. Item Proſperi Albini lib. 3. c. 2. pag. 70. Powierzchownie Ocet z Ruty ogrodney. Lilii Konwalii, z bobrowym ſtroiem, y Kamforą zmięſzawſzy zawſze ſkutecznie leczy. Niemniey naſtępuiąca maść:

Weźmi; Maśći Alabaſtrowey Łot ieden.
Oleiu z Brzoſkwiniowych Ziarnek połłota.
Opium w otcie rozwolnionego gran 20.
Kamfory - - gran. 10.

Zmięſzawſzy dobrze y na chuſtę naſmarowawſzy, Skronie y czoło obłozyć. Rownego Skutku ta mixtura:

Weźmi:

Weźmi: *Wody Rożaney* - 4. *Łoty.*
Spiritus lub Wodki Rożaney 6. *Łotow.*
Kamfory - - *ćwierć Łota.*
Salitry preparowaney, *poł Łota*
Oleyku Rożowego, połacinie Oleum ligni Rhodi - 40. *Kropli.*

Przygrzawszy chustami wspomione części głowy obwiiay. Gorące Spiritus; Materacyki z gorących Aromatow albo ziół; Gorące essencye; młodym, krwistym ludziom, cholerykom, arcyszkodliwe.

2do. *Drugi gatunek bolenia głowy,* Cæphalæa *nazwany w tym od pierwszego rożni się, że dłużey trwa, y podległe sobie głowy większemi mękami dręczy. W tym paroxyzmie kuracya od lekkich laxacyi zaczynać się powinna; Między inszemi pigułki nasze balzamiczne:* Pilulæ Stahlii: Pilulæ Becherianæ veræ *przez kilka dni na noc po* 25. *po* 30. *lub* 40. *według natury mocnieyszey lub słabszey zażywane takowym lekarstwem.*

Następuiące Vinum medicatum *wielkiey cnoty.*
Weźmi, Korzenia żarzyczki (inaczey Benedykt) po łacinie Caryophilata.
Cykoryi,
Korzenia Koźiełkowego, każdego łot ieden.

Bernar-

Bernardynku,
Melissy,
Ziela Koszyczkowego (lub Verbena *) każ-*
dego połgarści.
Kwiatu Centuryowego, dwie szczypty,
Senesu, - - 2. *Łoty.*
Rhabarbarum prawdziwego, trży ćwierći
Łota, lub Łot ieden.
Ciemierzycy czarney połłota.
Cremor Tartari, *trzy ćwierći Łota.*
Skorki Cytrynowey,
Skorki Pomeranczowey, każdey połłota.

Pokraiawszy drobno, naley dwie kwarty Wina na to, y kwartę iednę wody Wrzącey; piy codziennie po połkwaterki. A ieżeliby ćię mocno laxowało, to co trżeći dźień odpocząc możesz. Zażywaiąc iednak przez tydźień ieden y drugi według potrzeby zdrowia.

Jeszcze bardźiey zalecam ten trunek:
Recipe: Aqvæ laxativæ Viennensis, 2. *łoty.*
Rhabarbarum verum, *Połłota.*
Kwiatu Centuryi,
Kwiatn Ruty polney,
Kwiatu Macierzankowego, każdego po trzy
szczypty.
Soli Angielskiey, *Łot ieden.*
Kopru Ogrodnego,
Kopru Włoskiego, każdego połćwierći łota.
Po-

Pokraiawszy, wley na to wrzącey wody poł-kwaterki, niechay stoi przez noc; zrana przez chustę przecedziwszy, rozpuść weym samym trunku Manny Kalabryny trzy Łoty, y ćieplo wypiy. Ta trunku dosis dla średniey natury iest. Więc według własnośći słabszey, lub mocnieyszey natury; dosis większa lub mnieysza brać się może.

Gdy zaś w długo trwaiącym boleniu głowy brało się kilka razy na laxacyą to ludźiom do krwi puszczenia przyzwyczaionym, z nogi obficie puśćić się może, osobliwie, kiedy ta choroba początek wzięła z zatrzymania mięsięcznego czasu. Po krwi puszczeniu, iak bieg mięsięczny nastąpi, albo się Hemoroidy otworzą, bol nieznośny głowy ustanie Cessante causa, cessat effectus. *Piiawki w tym paroxyzmie na Hemoroidy stawione, wielką zdrowiu przynoszą pomoc. Niektorzy radzą za uszy piiawki stawiać, czego y ia nie ganię. Wokrutnym głowy boleniu zaleca Doktor* Riverius, Sennertus, Paræus, Bagliwius arteriotomiam, *albo otwarcie pulsowey zyły na szyi, ktorego zdania iest także sławny w całey Europie Doktor* Hoffmann in opusculis practicis: *gdźie tak pisze* part. 4. pag. 262. n. 9. *Krwi puszczenia z czołowey żyły, albo otwarćie pulsowych żył na szyi lub skroniach w nayuporniey-szym głowy boleniu wielce pomocne iest Jeszcze krwi puszczenie na szyi wykonane krom wspomioney arteriotomii bol głowy uśmierza;*

doświa-

doswiadczyłem tego nie tylko w nieukoionym prawie głowy boleniu, ale też w manii żony moiey, ktorey lubo kilkokrotnie bez miary z inszych częśći krew pusczona była, przecięż skutku takiego nieuczyniła; iako zalecona operacya. W tym na przestrogę ogłaszam, ktorzy Selectum venarum, *albo wybor żył w krwi puszczaniu ganią. Według niektorych zdania sucha banka na ciemię stawiona (iak w rozdziale rzekłem) przeciw bolom głowy pomocna.* Essentia dulcis Halensis: Pulveres solares Richteri; *znacznym w boleniu głowy lekarstwem. Niemniey zaleca* Doctor Hoffmann in obseruationibus medicinæ rationalis Systematicæ Tom. 3. pag. 619. *w wszelkim boleniu głowy, z ktoreykolwiek przyczyny pochodzącym źimną Kryniczną wodę za naywiększe lekarstwo, kiedy ieyna noc spać idąc szklenicę iedne lub drugą wypiiesz.*

Kąpiele nog w wszelkim głowy bolenia gatunku niezbytnie gorące skutecznym bywaią remedium, *do ktorych Macierżanku z Rożowemi pączkami przydać się mogą. Korżen rożowy na proszek starty, z wodą Rożaną y wodką Maćterzankową zmięszany w Plastrze na głowę przykładany osobliwszą folgę w tey boleśći sprawuie. O Kąpieli ieszcze to wiedzieć trzeba, żeby ich nieczęsto zażywać. A gdy pacyent przez nie iakąkolwiek alteracyą ćierpi; to ich poprzestać trzeba.*

3tio. *W Boleniu głowy, ktore iednę ſtronę głowy opanuię (po Francuzku* la Migraine: lat. Hæmicrania *nazywa ſię,) też ſame* ſub n. 2do *zalecone lekarſtwa zażywać ſię mogą. Ztym wſzyſtkim że ta choroba nayczęściey* ex motu ſpaſmotico *lub zburzenia krwi z kurczem ziednoczonego pochodźi, a tym ſamym* cum morbis artriticis *lub z affekcyami artrytycznemi ſpołecznośc ma, dla tego większey umieiętności y pilności wleczeniu przyłożyć należy, żeby tę affekcyą zupełnie wykorźenic. W bolu tym naprzod krew na tey ſamey dolegliwością ściśnioney ſtronie krew obficie puścić trzeba. Potym lekką enemę, albo wolno laxuiące lekarſtwo weźmi, zażywaiąc uśmierzaiących krew Medykamentow z zaleconych proſzkow.* In Jschiaſi *albo* Scyatica *naſtępuiące proſzki doświadczone.*

Recipe: Saccari lactis,
Magneſiæ Albæ, ana gr. 15.
Miſce pro doſi; fiant doſes 8. vel 9. *Co trzy godźiny iednę doſim brać w źimney wodźie.*

Albo Recipe:
Cinnabaris factitiæ Drachmam ſemis.
Nitri depurati gr. 12. Miſce pro doſi.
Fiant doſes pro libitu. *Daie ſię ieden proſzek co 6 godźin w wodźie. A ponieważ ten paroxyzm ordynaryinie przyzwoitym chorob śledzio-*

ny;

ny; lub mali Hypochondriaci; maciczney affekcyi przymiotem bywa (tako się wszczegulnym pokaże rozdziale) dla tego następuiący likwor zalecam w tey okoliczności.

Recipe: Liqvoris terræ foliatæ Tartari unciam semis.
Spiritus nitri dulcis cum oleo Chamomillæ et Millefolii Saturati, Drachmas 2.

Misce, designetur. *Po 60. kropli trzy razy na dzień w wodzie lub w herbacie.* Pilulæ nostræ Cæphalicæ; *także* Pilulæ Cochiæ Rhasis *wtym głowy boleniu sławnym są lekarstwem, lecz od mnieyszey do większey dosim wbraniu postępować trzeba.*

Recipe, Pilularum; aurearum Cochiarum ana Drachmam unam
Formentur Pilulæ ad granum unum. *Zktorych pigułek 20. zpoczątku aż do 30. 40. dawać, przez trzy lub siedm dni kontynuiąc. Pigułkami temi niepochybnie ten tyranski bol uskromisz. Przytym uśmierzaiących lekarstw zażyway.* NB. *Wtym ostatnim paroxyzmie chyba w wielkiey potrzebie krew puścić dać możesz.*

4ro. Cæphalalgia serosa *albo Bolenie głowy zbytniey y ostrey wilgoci przypadaiące, w starych ludziach, Flegmatykach, Melancholikach przez*

lekkie laxatywy; y rozwalniaiące lekarstwa, naylepiey się leczy, o ktorych masz dostatecznie; gdzie o febrach Katarowych; *częśćią w annotacyach tego rozdziału* n. 2. & 3tio. *Krwi puszczenie wtym głowy boleniu nie iest potrzebne, chybaby bardzo gorące chumory krwistych Starcow tego wyćiągały: iako* Doctor Stahlius Disput. de Secessionibus humorum thesi 41. *argumentuie, Powierzchowne lekarstwa być mogą materacyki z ziol iakie są*: Marum verum, *czyli koćie ziele, Maieran, Macierzanka, Tymian, Rozmaryn,* Kwiat *Lewandowy*, Kolęder, Kubeby *sucho przykładane; albo też (tym lepiey) mocnemi wodkami Skropione, iako to Spiritusem Lilii* Konwalii; *Spiritusem Macierzankowym, wodką Węgierską, wodką Mrowczaną, Balzamem Auszpurskim, Wodką Melissową*, l'eau de Carmes.

Następuiący Balzam na skronie y tył karku smarowany wielce pomaga:

Recipe, *Muszkatelowey Maśći, Cwierć Łota.*
Balsami Peruviani nigri, *poł Cwierći Łota.*
Bobrowego Sadła z Stroiow wytopionego, 15. *kropli.*
Bursztynowego Oleyku,
Oleyku Kopru *ogrodnego,*
Oleyku Lewandowego,
Oleyku Macierzankowego;

Oleyku

Oleyku Ruty ogrodney,
Oleyku Kubebowego,
Oleyku ligni Rhodi, każdego po 6. kropli.

Zmięſzawſzy zrob Balzam y choway wſzklanym naczeniu mocno obwiązawſzy dla potrzeby. Albo

Recipe: Liqvoris Anodini mineralis optimi.
Liqvoris Cornu Cervi ſuccinati ana Drachmas 2.
Eſsentiæ ligni Saſſafras, cum Spiritu Serpilli extractæ, Drachmas 2.

Miſce, ſignetur. *Uśmierzaiąca Eſſencya po 40. lub 50. kropli na dzień, dwa razy brać w żiołkach opiſanych w rozdziale o febrach katarowych.*

Nad inne wſzyſtkie przyłączam Eſſencyą z łotem nieprzepłaconą,

Recipe: Thymiamatis Corticis, Uncias 3.
Herbæ Mari veri, Unciam unam.
Thymi Hortenſis, Unciam ſemis.
Raſuræ Pomi aurantiorum recentis, n. 3.
Citri - - n. 1.
Cardamomorum minorum, Unciam ſemis.
Florum macis - - Drachmas 2.

Conciſis & contuſis affunde Spiritum Liliorum convalliorum quantum ſatis *ad* extrahendam eſſentiam: Digere in arena per octo dies; adde

liqvoris mineralis anodini Uncias 3. Iterum digere per duos dies. *Ta essencya niewypowiedziane cnoty wsobie zawiera na uśmierzenie bolow głowy. Dosis daie się aż do 60. kropli w Wodźie kwiatu Piwonii, Lilii konwalii, Melissowey, lub Macierzankowey,* Powierzchownie *wteyże Essencyi zmoczywszy chustę, na skronie przykładay.*

Ludźiom podeszłego Wieku wtym paroxyzmie następuiące źiołka tak curativè, *tak* præservativè *służą zamiast herbaty piiąc.*

Weźmi: Betoniki,
Weroniki,
Zywiczkowego źiela chamoedrios *nazwanego każdego garść iednę.*
Kwiatu Lewandowego
Rozmarynowego każdego szczypty dwie.
Gożdźikow,
Kubebow,
Skorki drzewa Sassafras, każdego ćwierć Łota.

Pokraiawszy zażyway. Między innemi głownemi Plastrami zalecam następuiący, ktory nie wystawionego skutku, choć prostey kompozycyi.

W*eźmi Rubryki startey albo* bolus armeniæ rubræ, *według upodobania. naley na nie Oliwy według potrzeby zmięszawszy drewienkiem, gotuy wnaczeniu miedzianym*

nad

nad węglami zwolna, poki do smarowania na plaster sposobną nie będźie: zdiąwszy z ognia Oleum Petræ, *Oleyku Bursztynowego po kilkadziesiąt kropli przymieszay, y iak Szostak bity ziakiey kolwiek materyi lub płotna zrob plasterek, nasmaruy, y na skronie przyłoż.*

VVielkiego także Skutku iest y ten plaster lecz na ogoloną głowę przykładany.

Recipe, Emplastri de Betonica, Uncias 2.
Olei Petræ,
Succini ana Drachmam unam,
Olei Lavendulæ,
Olei Salviæ destillati, ana guttas 10.

A ieżeli te rozwalniaiące lekarstwa swego nie dokażą, y gęste zastarżałe chumory pod skorą mocno ośiadły to według informacyi wiele razy wspomionego sławnego Doktora Fryderyka Hoffmanna następuiące Vesicatorium *w wielkośći talera bitego na karku dać przyłożyć, ktore w wielkiey obfitośći wodę ostrą sprowadźi;* Vesicatorium *to iest takie:*

Recipe: Emplastri de Meliloto, 2. *łoty.*
Kantarydow, lub Swięto Janskich robaczkow, ktore się pod czas nocy lataiąc swiecą, - *Cwierć łota.*
Kamfory, *Grana* 10.

Zmięszawszy, przyłoż opisanym dopiero sposobem. Po Vesicatorium *Kauterya lub przypalenie dla sprowadzenia chumorow ostrych służy. Jeżeli zaś na wszystkie zalecone* remedia *bol nie pofolguie, ani zginie, to zwielką roztropuością zważać trzeba, czy kość ciemięniowa nieprucheniele, y ztąd ciężki bol nie pochodźi: Albo ieżeli pod tąż kośćią* (lat. Calvaria) *nazwaną ostre chumory rozlane, mozgu y mozgowych częśći nieirrytuią: albo ieżeli polip na błonce mozgowey nieośiadł; Albo ieżeli robactwo wewnętrzne tego okrutnego bolenia głowy nieiest przyczyną.*

Kiedy kość ciemięniowa pruchnieie, y masz tego nieiakie znaki, to nakrzyżskorę na ciemięniu aż do samey kośći przezrznąć trzeba. A znalazszy mieysce spruchniałe, Periostium *lub błonę kośćianą przyzwoitym instrumentem oskrobawszy, y suchą chustką płocianą otarszy mieysce instrument kauterya nazwany według potrzeby rozpalony przyłożyć y przypalić ią trzeba. To zrobiwszy oleykiem goźdźikowym prawdziwym lub essencyą* Euphorbii *mieysce przypalone posmaruy; abyś kość spruchniałą oddzielił. Essencya zaś Mastychis lub* Myrrhæ *do zagoienia służyć będzie, tak zpruchniałą część kośći oddzielisz.* NB. *Z Kauteryą ostrożnie, żebyś niezbytnie kośći paleniem dokuczał, ponieważ u delikatnych łatwo przepalić się może.*

Jeże-

Jeżeli zaś kość cale ſpruchniała; To Kauteryą zaniechać trzeba: ale raczey ciało y błonę na kości leżącą oſkrobawſzy ſwiderkiem Cyrulickim aż do zdrowych części dziurki przewiercić, y nalawſzy w ſpomioney eſſencyi z olcykiem, ſpruchniałość oddźielić; zkąd nowe zyłeczki z ciałem z tych dziurek wyrosną y kość nakryią. Kauteryi nie trzeba ſię obawiać (lubo oſtrożnie ſobie znią Cyrulicy poſtępywać powinni) choć ſię zda ſtraſzna Trepanacya także żadną boiaźnią niech ćię nieprzeraża; nawet bol od niey nie tak wielki, ile kości ſame przez ſię nie maią żadney czuyności.

Kiedy zas chumory pod kośćią ciemienną na mozg ſię wyleią y prawie w ſobie zanurżą, to trepanacya wtym razie iedynym ratunkiem, oſobliwie, gdy chumory mozg obleią z przyczyny ſpadnienia, albo ſtłuczenia głowy; Ktorym rozwalniaiącemi lekarſtwy niezabiegłeś Znakiem tego bolu głowy będźie ciężar nieznośny, y niby przelewanie wody w głowie, oraz żadnemi Medycynami nieuśmierzona boleść:

Jeżeli polip na błonie mozgowey znayduie ſię to żadnego ratunku pacyentowi ſpodźiewać ſię nie trżeba. Ordynaryinie wtym nieſzczęśliwym przypadku apoplexyą zycie ſię konczy. Więcey kto o tym wiedźieć żąda; może u Fry-

 deryka

deryka Hoffmanna Tomo 3. Medicinæ rationalis Systematicæ pag. 140.

Jeżeli robactwo bolenia głowy przyczyną; ieszcze wtey okoliczności rada y ratunek dać się może, o czym opiszę wszczegulnym rozdziale o robakach. Teraz Ciekawemu Czytelnikowi podobno niepodobny lecz prawdy godny przytoczę przykład z Doktora Fridel in Tractatu expediti Medici, Tomo Imo C. 2. pag. 13. anno 1716. *gdzie sam o sobie swiadczy, iż wmieście niemieckim* Eisleben 15. Junii *miał pacyenta Imieniem* Heinrich Hermann *rzeczonego. Ten nie zmiernie okrutne cierpiał głowy bolenie, y ustawiczne zanosił skargi, iż mu niby robak ciągle przegryza, y na wierzch głowy się dobywa, zawsze iak młotem biiąc. Przyznawam się (prawi on) że ten człowiek przez długo okrutną boleść ledwie nie oszalał, y ia wprawdzie miałem go za szalonego ztey samey podziwienia godney mowy. Wszystkie iak nayskutecznieysze* remedia *prożno się dawały, bo ledwie iaką uczyniły folgę. Przecież w niemałym czasie puchlina na ciemieniu, natym samym mieyscu, gdzie robaki były pokazywać się zaczęła, ktorą rozciąwszy, otworzyć kazałem. Ztey przez dwa dni raz po raz robak kosmaty rowny robakom wdrzewie, lub zmurszałych dębach wychodził. A gdy wszystko robactwo*

wyszło

wyſzło pacyent łatwo uleczony zoſtatniego prawie wybrnął niebezpieczenſtwa. Ten przypadek potwierdza przyſłowie: Każdy ma ſwego mola co go gryzie: Dotąd Doktor Fridel.

5to. *Jeſzcze inſzy rodzay głowy bolenia, ktory* Clavus Hiſtericus *nazywa ſię, przydaie. Ten tylko maciczney affekcyi podległym białogłowom poſpolity ieſt, y nie inakſza zda im ſię ta boleść, tylko, iakby im kto goźdź w głowę wbił. Wtym paroxyzmie naydoświadczenſza enema z ſamego Migdałowego, albo ſwieżego Lnianego Oleiu ſporządzona w 24 godźinach dwa razy aplikowana. Naſtępuiący Likwor nie wypowiedzianym także lekarſtwem w tey dolegliwośći.*

Recipe: Liquoris Anodini Mineralis optimi.
Spiritus nitri dulcis, ana Drach. 2.
Olei veri deſtillati chamomillæ vulgaris,
Olei Millefolii,
Olei florum Macis, ana guttas 5. miſce *daway po 25. lub 30. kropli w Meliſſowey herbacie. Albo*

Recipe: Specifici Cæphalici Michaelis,
Pulveris Epileptici Marchionis,
Antimonii Diaphoretici ana Drachmam Unam;
Nitri Depurati Drachmam Semis,
Lumbricorum terreſtrium Gran. 40.

Miſce

Miſce. Co pięć godźin biorąc na koniec noża wſpomioney herbacie. Moie Pigułki balzamiczne, Pilulæ Polichreſtæ Stahlii Becherianæ veræ po 30. lub 40. dwa razy w tydźien zażywane præmiſſo Enemate oleoſo wielką folgę czynią. Reliqua vide ſub hæmicrania n. 3. y o macicznych affekcyach przeczytay do tey kuracyi należący rozdźiał.

6to. Gdy okrutne głowy bolenie po zagoionym ſwierbie albo inſzych wyrzutach, lub po zagoieniu ran albo apertury naſtąpi, to także zawczaſu przez przyzwoite lekarſtwa uśmierzać ie trzeba: zeych nayſkuteczniey ſze ieſt Æthiops mineralis połćwierći łota na raz dla Starſzych dawaiąc: Dźieciam 10. lub 15. gran w dekokcie. NB. Od kwaśnych potraw y wieprzowego mięſa apetyt umartwić. Przy zażywaniu tegoż proſzku mineralnego naſtępuiący dekokt wielce pożyteczny.

Weźmi: Drzewa Dębowego ſredniego.
Drzewa iałowcowego, każdego pułfunta.
Drzewa Saſſafras 6. Łotow.
Korżenia lopionowego 8. łotow.
Korżenia Mydelnikowego (latine Saponaria) 4. Łoty.
Anyżku,
Kopru Włòſkiego, każdego Łot ieden.

Pokra-

Pokraiawszy drobno y słukszy Anyżek z Koprem zmięszany, weźmi garść dobrą na garniec wody, y w garku pokrywką nakrytym gotuy poty, poki na palec niewywrze. Piy ciepło co poranek po iedney szklenicy. Z zaleconym proszkiem tak długo, aż skutku doznasz. Essencya Alexipharmaca Stahlii (ktorey Kompozycyą w rozdziale o malignach opisałem) z rowną częścią essencyi Bursztynowey zmięszana, y po 40. lub 50. kropli dawana na wykorzenienie świerbu y zatamowanie wyrzutow wielce skuteczna. Tinctura Antimonii, Bezzuarticum minerale, Antimonium Diaphoreticum *na wykorzenienie wszelkiey szkodliwey materyi zaleconym lekarstwem.*

Recipe: Antimonii Diaphoretici vel Bezzuartici Mineralis,
Rakowych oczow, każdego połłota.
Kwiatu Siarkowego, Połćwierci Łota.

Zmięszawszy daway dwa lub trzy razy na dzień w dekokcie wzwyż zaleconym; trzymaiąc się ciepło dla sprowadzenia potow; Jeżeli apertury się zagoiły, to naprzod przelaxowawszy się, znowu ie otworzyć. W zagoionych ranach zastarzałych apertura świeżo otworżona wielce pożyteczna. Pilulæ mercuriales & antimoniales *dwa razy w tydzień po 30. lub 40 zażywane w tey affekcyi zdrowiu osobliwie służą.*

7mo. *Głowy bolenie, ktore z ſzkorbutu lub zepſowania krwi pochodźi, tym ſpoſobem ſię leczy, ktory w rozdźiale o Skorbucie podam. Niemniey bol głowy z Francuzkiey choroby wſzczęty (ktory ieſt tey obmierżłey zarazy przymiotem) nieprędzey uſtaie, aż ſama choroba przez oſtrożną ſalwacyą albo przez osobliwſze* Specifica *uleczona zoſtanie Takowe* Specifica *ſą* Panacea Mercurialis nigra; *moy oſobliwſzy Proszek na galanterye Francuzkie; ktory to proszek nayobrzydliwszą Francuzką chorobę leczy.*

8vo. *Bol głowy, ktory niepomiarkowany gniew lub zepſowanie żołądka wzrusza; ieszcze oprocz zaleconych w rozdźiale lekarſtw ſkutecznie leczony bywa naſtępuiąceym proſzkiem w wodźie źimney branym*

Recipe: Pulveris Rhabarbari electi.
Terræ Foliatæ Tartari ana Drachmam ſemis.

Miſce, pro doſi, & ſic fiant doſes octo aut plures. *Dla delikatnych Dam poł doſim dawać dosyć.*

9no. *Głowy bolenie z piianſtwa, pigułki nazwane* Pilulæ Avicennæ *po* 30. *lub* 40. *brać, uśmierzaią. Herbata w obfitośći pita;* Sal Anti-

pyre-

pyreticum Neumanni in annotationibûs de Hectica descriptum: *biorąc całą ćwierć Łota w żimney wodźie z tey przyczyny wynikaiący bol głowy uskromia. Salitra z rakowemi oczami zmięszana w rowney częśći, w źimney wodźie brana wielce pomocna osobliwie, gdy pomieniony bol z falszowanych Win pochodźi: albowiem prawdźiwe wino osobliwie Węgierskie żadney boleśći głowy nieprzyczynia.*

10mo. *Po każdym głowy boleniu koniecznie ostabione częśći głowy zmocnić trźeba dla prezerwatywy. W tey okoliczności nayiepiey służy* Tinctura Tonica Stahlii *po* 20. *lub* 30. *kropli w żimney wodźie:*

Recipe: Tincturæ Antimonii Tartarisatæ, *połłota.*
Spiritus Cornu Cervi rectificati *Cwierć Łota.* *Zmięszawszy, daway zaleconym Sposobem.* Plura vide apud Doctorem Schulce in prælectionibus Dispensatorii Brandeburgici pag. 320.

11mo. *Nayskutecznieysze uśmierzaiące lekarstwa w takowych bolach są* Liquor Anodynus mineralis Hoffmanni verus, Spiritus nitri dulcis, Liquor Betzuarticus Busii *po* 20. *lub* 30. *kropli w wodźie z kwiatem piwonii gotowaney lub w wodźie Lilii Konwalii, albo Szałwii* &c. Pilulæ Vildegänsii Grana 5. vel 6. *dla*

star-

ſtarszego Wieku Ludźi: Ktore wielce y cudownie prawie bole głowy uśmierzaią, ztym wszyſtkim oſtrożnie zniemi ponieważ ex opio ingrediens *maią. Niemniey* Liquidum Anodynum Sydenhami 10. *lub* 50. *kropli w dopiero zaleconych wodach dawane raz lub dwa razy we* 24 *godzinach. Jeżeli byś zaś dopiero zaleconych Lekarſtw prawdziwie preparowanych doſtać nie mogł, zwielkim Skutkiem naſtępuiące Pigułki brać możesz, ktore to Pigułki nietylko wnayokrutnieyſzych bolach głowy ale też w nayupornieyszym oczow y uszow przypadku pomocne.*

Recipe: Extracti Hellebori nigri,
Colocynthydis,
Aloes Correctæ,
Mercurii Dulcis,
Cynnabaris præparatæ,
Reſinæ ligni Gvaiaci,
Ligni Aloes,
Flores Benzoes,
Succini præparati,
Myrrhæ
Extracti Ladani,
Balsami Peruviani nigri, *każdego* 20 Gran.
Olei Succini rectificati,
Olei Lavendulæ *Kazdego* 6. *Kropli*,
Camphoræ Grana 6.
Salis Volatilis Cornu Cervi Grana 4.

Miſce

Miſce, fiant Pilulæ ad granum unum cum balſamo de Tolu vel Terebintina Veneta obducantur foliis argenti.

Ztych Pigułek 15. *lub* 20. *ſpać idąc* 3. *lub* 4. *razy w tygodniu dawać możeſz. Tez Pigułki nietylko Bole uśmierzaią, ale też pozoſtałą ſzkodliwą materyą z ciała wyprowadzaią. Niemniey przeciw głuchocie y iasney ślepocie* (gutta ſerena) *nazwaney z doswiadczenia mego ſą ſkuteczne.*

12mo. *Na oſtatek przeſtrzegam, żeby w Boleniu głowy; w Malignach, Oſpie; żadnych mokrych Plaſtrow nie zażywać; lecz bardziey iadowitą materyą wykorzeniać:* a *tak* ſublata cauſa (*iak wyżey rzekłem*) tollatur effectus.

****

ROZDZIAL XI.

O Zapaleniu Oczow.

Inflammacya Oczu wpowierzchownych błonkach rzeczywiśćie widźieć śię daie. Oko rozpalone boleśnym paleniem y kłociem dręczy pacyenta. Nayprzyncypalnieyſza tey doległiwośći przyczyna zbiegaiącey śię do głowy krwi natarczywość, do ktorey rożne okazye bywaią, iako to częſte piianſtwo, niepowśćiągliwa lubieżność, niewczas lub gwałtowna bezſenność, zatrzymanie choroby mieśiączney z zaſtarzałym ſtolca zatwardzeniem, nie mniey oczy zapalaią, długie patrzenie w ogien, dym, oſtre powietrze; albo kiedy pod czas oſpy na oku pęcherz śię zrobi, albo oſtrość prochu, lub octu w Oko śię zakradnie. Czy tedy ta inflammacya z powierzchowney czy zwnętrzney przyczyny przytrafi śię,

zawſze wcześnie zabiegać iey potrzeba. Wewnątrz na tym zawisło leczenie, żebyś laxatiwę z Seneſu ſobie zrobił, albo też uniwerſalnych Pigułek moich (o ktorych w Domowey Aptece) zażył. Po laxacyi ciało w ustawiczney tranſpiracyi, czyli w wolnym pocie trzymać należy, do ktorey Kwiat Bzowy, Kopr Włoski, zamiaſt Herbaty używany służy: Niemniey ciepła nog kąpiel pożyteczna; poktorey dopiero zaleconą pyi herbatę, a pożądanego doznaſz skutku. Para z Herbaty dla ſwoiey rozwalniaiącey cnoty chore Oczy leczy.

Krwi puſzczenie w tym przypadku niepotrzebne, chybaby obfitość y natarczywość iey okazyą inflammacyi była, to krwi puſzczenie pożyteczne. Jeżeli piiawki maſz na doręclziu, ſtaw kilka za uſzy. Albo zamiaſt piiawek poſtaw w tyle y za uſzami bańki ſiekane, ktore wielki ſprawuią Skutek.

Gdy ći Oko krwią zaydzie, weźmi ſwieżo puſzczoney zpod skrzydeł krwi gołębiey, zmięſzawſzy z wodą Kwiatu Swietlikowego: po łaćinie Euphraſia nazwanego, umoczywſzy wtym chuſtkę ćiepło na oczy przykładay.

Dla oddalenia fluſu możesz Veſicatorium w wielkośći talera na łytkę przyłożyć, to częſtokroć w iednym dniu flus ſprowadza y niſzczy, Ktorży radza Veſicatoria za uſzy kłaść, niesłuchay ich, bo ta operacya bardźiey Oczom ſzkodzi, gdyż krwi natarczywosć coraż więkſza Oczy zapala, lub z początku przez kilka godźin folgę czyni, co mam z doswiadczenia. Powierzchownie nayhardźiey ſtrzec ſię trzeba wſzyſtkich oźiembiaiących rżeczy; nawet wodki na Oczy deſtynowane źimno zażywaue ſzkodzą, Więc zawſzę w takim ſtopniu ciepła przykładać ie trzeba, w iakim Oko gorącość zcierpieć może. Wodka Kamforowa z Szafranem zmięſzana rozwalnia y uśmierza nie-

zmiernie

zmiernie inflammacyą, ciepło ią w chustach przykładaiąc. Lecz wtym miey pilną ostrozność, żebyś ani wodki do Oka niezapuścił, ani iey świeżo zaraz nieprzykładał; naylepiey gdy tęgość trochę wywietrzeie. Albo weźmi ciepłego mleka słodkiego ztrochą Szafranu zmięsza'wszy, szmatkę wnim zamoczywszy, na Oczy przykładay. Konopne naśienie warzone, y ciepło zamiast plastru przykładane bardzo skuteczne. A ieżeli tym rozpalenia z Oczu niewyprowadzisz; to bez wszelkiey boiaźni hałun zbiałkiem od iaia y konopiami zmięszawszy, przykładay, albo Saccarum Saturni, lub Cukier ołowiany w Rożaney Wodce rozpuszczony; a nieomylnie inflammacyą wykorzenisz. Albo weźmi białek ziaia twardo zgotowanego, drobno posiekawszy, przyday do niego Saccarum Saturni grana 6. Kamfory grana 2. Vitriolu lub Koperwasu gran. 8. rożanego Miodu łot ieden; to wszystko pospołu zmięszawszy, y na pomiernym cieple przez kilka go-

 dźin

dźin potrzymawszy, Sok wyciśniy, y pokilka kropel ciepło w Oko wpuszczay. Na noc kawałek cieniusienko ukroioney swieżey Wieprzowiny na Oczy przykładay; ta inflammacya znacznie wyciąga.

A ieżeli Cię bardzo piecze w Oku, to przyłoż głowkę cebuli w popiele upieczoney, wodką Rożaną skropioney. Także Wodka Rożana z białkiem iaiec przykładana pomocna iest. Nienmiey iabłko pieczone. Ziołko Euphrasia czyli swietlikowe z winem gotowane: Gębka bzowa w Rożaney wodce, lub w bzowey na noc przykładana wielce przeciw zapaleniu oczu skuteczna. Woda Kwiatu Bzowego także niezła. Gdy dźieći małe inflammacyi oczu dostaną, smaruy na powieki swieżym niesłonym masłem, w wodzie niemaczanym.

Częstokroć, gdy kto zaprószy czym Oko, rznięcie wnim nudne ćierpi, w takowey okoliczności przytłoczywszy oczy do-

dobrźe, kichniy mocno, a wypadnie, albo wpuść pod powiekę rakowe Oko, a zbierźe ten proch y wypadnie. Jnni ięzykiem proch z zaprußonego wyciągaią Oka. Kiedy zas od prochu do ſtrzelania służącego odnieſiesz skażę na Oku, to

Weźmi, Wodki białorożaney.

Wody Jaſkolczego źiela, każdey 2. Łoty.

Bleywaſu, ćwierć Łota.

Kamfory, Gran. 2.

Umoczywſzy wtym ſzmateczkę, przykładay ćiepło na Oczy, a proch ſię wywabi. Na Powieki wyrzucać śię zwykł pęcherzyk, ktory poſpolićie proſtactwo ięczmieniem zowie. Na zgładzenie tego żuy ięczmien na czczo, y przykładay; albo Kandyzbrotem Oko nakadzay; ile ten cukier w wſzelkich przypadkach Oczu bardzo skuteczną Medycyną.

* * *   * * *   * * *

****

ANNOTACYA.

1mo. *Wwſzelkim zapaleniu Oczow Pigułki moie głowne rzeczone po 30. lub 40. przez kilka dni na noc zażywane; niemniey Pigułki głowne w rozdziale o boleniu głowy* annotatione II. *zalecone wielce pomocne ſą. Albo*

Recipe: Maſſæ Pilularum de Succino Cratonis.
Extracti Panchimagogi Crollii ana Gra. 20.
Extracti Hellebori nigri - Gran. 10.
Extracti Colocynthidis - Gran. 5.
Mercurii dulcificati - . Gran. 8.
Olei deſtillati Fæniculi - Guttas 4.

Miſce; fiant Pilulæ ad granum unum. Conſpergantur pulvere ligni Santali rubri. *Bierże ſię ich po 30. lub 40. według proporcyi lat: Doſis dla dźieći dzieſięc lub* 12.

2do. *Im częśćiey ta affekcya panuie, tym ieſt upornieyſza, dla tego* Veſicatorium *na Karku albo na łytkach potrzebna ſtawić; naylepſzym zaś apertury lekarſtwem wtym razie bywaią.* Hypocrates *mocno zważył, iż biegunka przy zapaleniu oczow bardzo pożyteczna* aphoriſmo 17. ſectione 6ta Item confer acta medica Berolinenſia decuria ſecunda volumine 17. pag. 25. *właśnie ztym złe znoſić trźeba.*

3tio.

3tio. *Jeżeli ſzczęsliwym w Kuracyi tey być zechceſz, to nade wſzyſtko głowne przyczyny affekcyi zważay. Przyczyny te bywaią między innemi nayczęściey, zatamowanie cieczenia krwi z noſa. W Młodych y krwiſtych ludźiach: Hemoroidy zawarte: zatrzymana mieſięczna choroba Białogłowſka, ſzkorbutyczncy krwi oſtrość ſtare y długo trwaiące rany: rany nagle zagoione; Swierb wpędzony wewnątrz.* Vide Annotationem Capitis Xmi.

4to. *Ludźie podlegli zapaleniu Oczow akuratną zachować powinni Dietę; Oczy ſzanować; przy ſwiecy ani czytać ani piſać; ieżeli zaś tego potrzeba koniecznie wyciąga, to miey* umbraculum *z zieloney Kitayki albo Papieru. Dymu także y prochu, oſtrego wiatru wyſtrzegay ſię; ani na tey ſtronie na ktorey zapalenie Oka nieſypiay.*

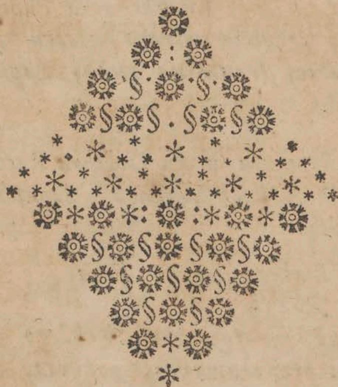
5to. *Naſtępuiąca w da Doktora* Koſzwiez *nazwanego w wſzelkich Skazach y zapaleniu Oczow arcyſkuteczna.*

Weźmi: Białego ſtarego Wina.
Wody Rożaney
Wody Pſiego Języczka, każdego 4. Łoty.
Tbucyi preparowaney, połłota.
Mirry, połtorey ćwierći Łota.
Niech ſię gotuie, poki trzecia cręść niewywre.

Potym

Potym weźmi Gryſzpanu 20. *Gran. Kamfory ſiedm gran, zmięſzay y ćiepło przykładay na Oczy.* Vide plura apud Doctorem Brauner in Tractatu de elegantia muliebri pag. 30. Germanico idiomate.

6to. *Niektorży ludźie powierzchownych lekarſtw na Oczach cierpieć niemogą; zaczym przynaymniey niech głowę ćiepło trzymaią; y ſtrzegą ſię ſwiatła, iasnych kolorow y farb poty, poki nieminie affekcya. Przytym Burſztynem y Cukrem nakadzać chuſtkę y czapkę y na głowę ćiepło nakrywać.*

ROZ-

****

ROZDZIAŁ XII.

O Skazach y inſzych Przypadkach Oczow.

Na Skazy Oczu zaraz zpoczątku lekkie laxativum wzięte pomocne. Niemniey krwi puſzczenie znog pożyteczne. To zrobiwſzy, popioł Jałowcowy, lub Kandyzbrot przedni miałko ſtarty przez piorko woczy zdmuchuy; ktory Błonki y Skazy wyniſzcza. Albo wziąwſzy ordynaryinego Cukru trzyi na cynowym połmisku poty, poki niezblekitnieie; potym namienionym ſpoſobem Oko nim zaſypuy. Także Cukier w wodźie Rożaney y w wodzie Kopru Włoskiego rozpuſzczony, letnio do Oka po kilka kropli wpuſzczany Skazy gładźi. Naſtępuiąca maść wielce ſkuteczna w wſzelkich affekcyach Oczu; oſobliwie iednak przećiwko Skazom ich

Weźmi, Masła Maiowego niesłonego 2. łoty.
Cukru y według opisaney dopiero preparacyi) preparowanego.
Tucyi, każdego Łot ieden.
Nihilum album, 10. *Gran.*
Kamfory, pięć Gran.
Gryszpanu, Gran 4.

Wszystko zmięszawszy, y maść zrobiwszy; codźiennie na noc kułkę iak groch wielką wkąćik Oka kładź poty, poki Skutku niedoznasz. Albo

Recipe: Ossis Sæpiæ,
Wędzonki,
Kamienia Glacies Mariæ *nazwanego, każdego według upodobania.*

To na drobny proszek starszy, dwa razy na dźień wspomionym wyżey sposobem w Oko zdmuchuy. Albo

Weźmi: Wody Swietlikowego źiela.
Wody z Kopru Włoskiego, każdey po ćwierći Łota.
Soli ordynaryiney, połtorey ćwierći Łota.
Tucyi,
Koperwasu białego, każdego ćwierć Łota.

Zgo-

Zgotowawſzy, po kilka kropel w Oko Skażone wpuſzczay. Uſuſzone y na proſzek miałki ſtarte (tenia dicendo) łayno człowiecze, y zniego preparowana woda inflammacye, Skazy, błonki leczy, y boleść Oczu uśmierza. Lecz skuteczniey ſza niżey wyrażona Maść.

Weźmi: Majowego ſwieżego Masła niesłonego, y kilka razy go w wodce Rożaney przepłokawſzy, przymięſzay trochę Mercurii præcipitati rubri, y tak długo rozcieray, aż Masło zczerwienie; biorąc po grubce źiarnu grochowemu rowney, ſmaruy powieki wierżchnie y dolne.

A ieżeli wielka błonka y gruba będźie, to bez wſzelkiey boiaźni pod powieki wpuſzczać maść tę możesz, ktora przećiwko łuſzczce wielką prezerwatywą ieſt, gdy nią kto zawczaſu powieki ſmaruie. Krom tey maśći łuſzczki żadną miarą niezgładziſz; chyba ią rozumnemu okuliśćie zdiąc daſz.

Mare-

Materaciki zziołek naſtępuiących zrobione; na Oczy wielce skuteczne; iako to: Ziołko Swietlikowe: Auricula muris: Morſus diaboli: Quinque folium; Valeriana: Iaskolcze źiele: y korźen Caryophilata albo Benedykt nazwany; Wſzyſtkie te zioła wzrok wielce zmacniaią; Flus uśmierzaią; oſobliwie korźen Valeriana zCukrem zmięſzany; dwa razy na dźień (na koniec noża biorac) zażywany niewypowiedźiane pokazuie skutki. Kwiat Rozmarynowy ſwieży y Ruta ogrodna wzrok zmacniaią, ktore źiołko y kwiat zrana na czczo pacyent zmasłem ſwieżym iadać może. Lekarſtwa zKopru Włoskiego preparowane ogołem skuteczne ſą. Tożſamo naśienie pozwane, na noc w Oko zdmuchnione pomoc przynośi. Sok czyli mleczko źiela podbiał nazwanego, zRoſą zbieranego, razem zźiołkiem Kopru Włoskiego zmięſzawſzy, wOczy wpuśćiwſzy; wielkiey cnoty do leczenia Oczu. W Maiu zalecam ći Sok z liscia drźewa Wężowego. NB, To drźe-

wo

wo tylko przy winnicach rośnie, ktorego Sok w kilku Kroplach w Oko skażone wpuſzczony wſzyſtkim lekarſtwom prym bierże oſobliwie gdy takie ſobie wybierzesz liſtki tegoż drzewa, na ktorych czerwone niby iąderka znayduią ſię. Rrzekłem iż wſzyſtkim lekarſtwom na Oczy Sok ten prym bierże, bo nie tylko wrzodziennice, łuſczki, Błonki znośi, ale też mgłę albo cmienie ſię woczach rozpędza, y wzrok naprawia. Gdy Oko przebite albo ſtłuczone chumory ſwoie traći, Sok ten pomienionym ſpoſobem zażywany, Oko napełnia y chumory do zrzenicy należące, przywraca.

Gdy zaś Oczy wielce zaſzpecone ſą, to weźmi Uryny chłopięcia małego y umyway ie. Sadło zryby Aſcia nazwaney wtey affekcyi sławnym lekarſtwem; ztym wſzyſtkim ieſt oſtre; przećiwnym ſpoſobem Sadło żmii na toż ſamo służące łagodnieyſze, ktorego codźień po kilka kropli wpuſzczac możeſz;

a ie-

a ieżeliby było dla ciebie drogie, to tłustość z zapalonego Papieru zbieray y Oczy smaruy. Albo weźmi pieczone iaio w gorącym popiele, wyimiy żołtek z niego, y drobno pokraiawszy, przyday trży goździki, tyle sadzy z miedzi zebranych ile 3. goździki ważą, to wszystko zmięszawszy, w kilka godźin potym przez chustę przecisniy, y wycisnionym likworem Oczy smaruy. Niemniey skuteczna następuiąca mixtura.

Weźmi, Wody z Roży białey,
Wody z Iaskolczego źiela, każdey 2. Łoty.
Mirry Wenecki, Cwierc Łota.

Tę mirrę w chusteczkę zawiązawszy, maceruy w teyże wodźie przez 12. godzin; ktorą wodą, gdy z czerwienieie, rano y wieczor wymyway Oczy. Taż woda niewysławioną cnotę zawiera w sobie na zmocnienie Oczu y wzroku. Niemnieyszey ceny iest Sok wyciśniony z źiołka Anagalis, ktore (kurze ziele) zowią. Także Sok z szczawiu wycisniony skuteczny. Albo weźmi kwiatu Modraku kilka garśći (indziey Bławatkiem

watkiem, indźiey Chabrem zowią) włoż wflaſzkę, dobrze zawiązawſzy, y ciaſtem oblepiwſzy; wſtaw potym wpiec razem zpieczywem chleba, po wyſadzeniu chleba y wyſtygnieniu pieca wiymiy flaſzkę, znaydzieſz wniey likwor przeciw inflammacyi Oczu nieoſzacowaney cnoty. Oleiek zbiałku iaiowego twardego robiony, nie mnieyſzego skutku. Ten oleiek ſam ſobie zrobić możeſz. Weźmi białku twardego od kilku iaiec, położ wchuśćie płocienney na wierzch garka polewanego; nakryi pokrywką glinianą wſpak, żebyś mogł na nie rozpalonych naſypać wągli; ktore rozgrzawſzy pokrywkę y garnek wyśiączą zpomienionych białkow oleiek.

Częſtokroć na Powiekę nabrzmiałość wyſtępuie; ktorą odwilżyſz y łatwo ſtęchnie, gdy naſmaruieſz maśćią zMiodu praśnego pſzenney Mąki y Muſzkatowych Gałek zrobioną. Dla oddalenia fluxu zOczu, częſte laxacye służą oſobliwie naſtępuiące Pigułki:

Recipe, Pilulas Cochias,
Lucis, z każdey *Massy połćwierći Łota.*

Zrob sobie Pigułki na ksztalt, grochu, po pięć co wieczor zażywaiąc. Te Pigułki szkodliwe chumory z Oczow sprowadzaią y wielki Skutek czynią.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

Imo. *Lubo w rozdźiale o rożnych affekcyach Oczu obszernie pisałem. Jednak mi Łaskawy Czytelniku za złe mieć nie będziesz, że przydam niektore uwagi potrzebne y* remedia, *bo iako niewszystkie lekarstwa wszystkim iednakowo służą, tak według rozności natur rozne ieszcze napiszę Preskrypcye przećiw affekcyom Oczu. Naprzykład w zacmieniu y słabośći Oczu zawołanym lekarstwem Kopr Włoski. Temu [ieżeli go masz w Ogrodźie] gdy iuż należycie podrosnie, urzniey Wierzchołek; y nasyp wen Cukru; zawiąż potym nitką: Niech tak stoi przez dwa albo trzy dni: po trzech dniach poderzniy go przy samey ziemi, y likwor, ktory się wnim znaydzie, wyciśniy w flaszkę; smaruy*

ruy powieki a wzrok cudownie prawie zmocnisz. Dzięgielowy Korżen zuty, y para z niego na ćzczo w Oczy wpuszczana wzrok naprawia.

2do. *Częstokroć* Nictalopia *Oczy trapi, ktora iest dwoiakiego rodzaiu. Pierwsza, gdy chory przy Zachodźie Słońca lepiey niż wednie widzi. Druga, gdy wednie iak przez mgłę a w nocy cale choć przy naywiększym nie widzi Swietle. Wtych affekcyach, purganse; pędzące pot lekarstwa: apertury: banki siekane pożyteczne. Albo*

Weźmi: Ziołka Betoniki,
Swietliku,
Maieranu,
Melissy,
Ruty Ogrodney, każdego garść iednę.
Korżenia Omonowego,
Fiałkowego,
Koziełkowego,
Kopru Włoskiego, każdego Łot ieden.
Kwiatu Rozmarynowego,
Szałwiowego, każdego 2. Szczypty.
Naśienia Kopru Włoskiego,
Naśienia Rozłupowego, lub Saxifragæ Semen.

Naśienia Czarnogłowcu albo Sileris montani, *każdego połłota.*
Muszkatowey Gałki, połtorey ćwierći Łota.
Kubebow,
Kwiatu Muszkatowego, każdego ćwierć Łota.

Pokraiawszy drobno naley starego Wina trzy Kwarty, y przez Alembik wolniuśienko przedystylluy. Zażyway dwa razy na dźień po iedney lub dwie łyżki. Następuiący Proszek także wtey wodźie zażywany być może.

Recipe: Carnis Viperarum Monspeliensium, Drachmas 6.
Species Dianthos Drachmam unam.
Seminis Fæniculi, Drachmas duas.
Saccari Canariensis, Unciam unam & semis.

Misce, fiat puluis. *Tego Proszku połłota naraz wspomioney wodce zażyway.* Vide Doctorem Woyt in Gazophylacio suo pag. 638.

3tio. *Wnieustannym płynieniu z Oczu, zaleca Doktor* Koswicz in armamentario Sanitatis Pag. 48. *następuiącą wodę na Oczy:*

Recipe. Salis Armoniaci *według upodobania, naliy wody dżdżowey ile do rozpuszczenia tey soli potrzeba; a wlawszy w miedziane naczynie, mieszay poty, poki woda niebieskiego koloru nienabędzie. Potym dwa*

lub

lub trzy razy na dzien, po dwie albo 3. krople letnio w Oczy wpuſzczay. Likwor ten zpoczątku trochę gryźie, lecz wielce Oczy zdrowi. Albo

Recipe, Vitrioli dulcis, *ćwierć Łota.*
Salis Armoniaci ſublimati.
Camphoræ, *każdego ćwierć Łota.*
Aloes Lotæ, *połłota.*

Naliy na te Species *wody Kopru Włoſkiego poł kwarty; przez 3. tygodnie na ſłoncu lub ćiepłym mieyscu dyſtylluy, wydyſtyllowawſzy dwa razy na dźień po 3. lub 4. krople w Oczy wpuſzczay. Ta woda oſobliwſzym lekarſtwem w wſzelkich Skażach y przypadkach oczu.*

Albo weżmi: Łayna od młodey gęśi w Kwietniu y Maiu ſwieżo zebranego nalawſzy wody Kopru Włoſkiego według potrzeby, y przepaliwſzy; będźieſz miał na Oczy lekarſtwo, ktore wzrok naprawuie, ſłabe Oczy zmacnia, iątrźenie y płynienie z Oczow wraz z inflammacyą niſzczy. Vide Doctorem Hellwig in Lexico Phyſico-Medico pag. 250. *Woda z Kwiatu Bobu wielkiego ćiepło na Oczy przykładana ieſt arcy dobra przećiwko płynieniu z Oczu. Niemniey Maść ta:*

Recipe: *Kleiu z pigwowych Ziarnek wodą z pſich Ięzyczkow wyćiągnionego.*

Kleiu nasienia Fœnum græcum *lub Boża trawka, każdego połłota.*
Ośrzodku upieczoney Borsztowki 2. *Łoty.*
Pokarmu białogłowskiego - 10. *Łotow.*
Thucyi preparowaney, - 10. *Gran.*
Saccari Saturni, - *Cwierć Łota.*
Zołtku, z dwu Iaiec.

Zmieszay na Maść; płynienie z Oczow y bole ich uśmierza. Albo weźmi Srokę żywą (ieżeli masz sposob schwycenia iey) spal że wszystkim na proch; Zmieszay ten popioł z pomadą; porob kulki iak groch wielkie na noc kładąc w Oko, z rana Oczy Rożaną lub Swietlikową ciepłą Wodą wymyway, a pomocy doznasz. Krew *z pod Skrzydeł gołębiąt dobyta, w Oczy wpuszczana, pomocna.* Item, *weźmi płu z Lisa, ususzone w iedwabną Szmatkę zaszyte, zawieś na Szyi. Doktor Hellwig* in Physico-Medico Lexico pag. 240. *Jako Sympatyczne* remedia *wielce zaleca.*

4to. *Przeciw Łuszczkom y wrzodziennicom na Oczach następuiąca woda: wielce skuteczna:*

Weźmi: *Ługu z wapna świeżego zrobionego, według upodobania, przecedziwszy przez bibułę.*
Salis armoniaci, *Proszku trochę; Też Sol w tym wapiennym Ługu rospuścić, y w miednicę wlać, niech stoi przez noc będziesz miał błękitnego koloru wodę;*

w wszel-

w wszelkich przypadkach Oczu zaleconą y doświadzoną nawet wleczeniu wrzodziennie y ſkancerowaniu Oczow. Tęż wodę ciepło w Oczy wpuſzczać po kilka kropli według proporcyi wziętey Salis Armoniaci. *Jeżeliby bardzo gryzła, to ią wodą* Kopru *Włoſkiego lub* Kwiatu *Rożowego utemperować. Sadło Przepiorki w Oczy wpuſzczane wrzodziennice leczy, y Błonki znoſi: Czego ſam doświadczyłem.*

5to. *Jeżli kto z ciężkiego razu lub ſtłuczenia ſzwankuie na Oko, y krwią mu zaydzie; przećiw wynikaiącemu ztąd niebezpieczenſtwu z moiey experyencyi naſtępuiące zalecam Plaſtry.*

Weźmi: *Oſzodku iabłek ſłodkich miękko upieczonych,* - 4. *Łoty.*

Kleiu *Pigwowego naśienia z wodą żabiego Skrzeku lub Rożaną preparowanego* Łot *ieden.*

Cukrukandaru, - - 40. *Gran.*

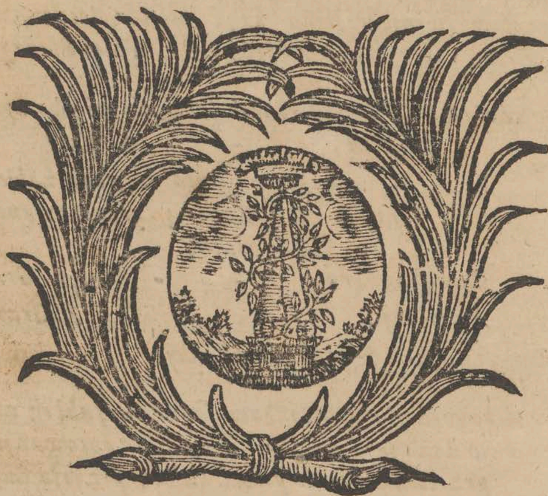
Kamfory, - - 4. *Grana.*

Zmięſzawſzy ćiepło przykładay.

Albo weźmi: Oſrzodkow ſłodkich Jabłek n. 3. *w Rożaney wodce miękko zgotowanych, przecisnąwſzy ie przez Sitko, przysyp Cukru Kanaru tartego połłota:* Kamfory *połćwierći Łota; Szafranu gran* 6. *przymięſzawſzy;*

wſzy; wſpomionym Spoſobem ćiepło obkładay Oczy. Jeżli zaś Oko zſiniało, y krwią wielce zabiegło

Weźmi: Hyzopu, Maieranu, Macierzanki, każdego 2. Garśći.
Kopru VVłoſkiego, Łot ieden.
Pokraiawſzy y ſtłukſzy na Proſzek, gotuy w winie ſtarym, przyday trochę wodki Kamforey. Ciepło na Oczy przykładać trzeba.

ROZ-

*** * * * * * * * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XIII.
O Boleniu Zębow y Dziąseł.

Bol zębow wſzczyna ſię albo zpruchniałośći ich, albo zgorących y źimnych deſcenſow. Zimny kataṙowy deſcens ordinaryinie napaſtuie ludźi do Katarow ſkłonnych, ale nie bardzo długo trwa, y lekko przez wewnętrzne y zewnętrzne lekarſtwa znieśiony bywa ten nieprzyiaćiel zdrowia.

Liczni ludźie tego nieznośnego bolu ſami ſobie przyczyną bywaią, mianowićie ći, ktorźy Zębow co by przynaymniey zrana czynić powinni niechędożą tłuczonym wąglem, albo chlebem palonym lub kafą.

Gdy Bol Zębow zpruchniałośći pochodźi, wiele znim ieſt do czynienia, y częſtokroć tak ieſt hardy, że ſobie

zwſzyſtkich y naylepſzych lekarſtw właśnie niby żart ſtroi, y nieprzeſtaie chyba za wyrwaniem zęba. Względem rwania zębow mieć trzeba oſtrożność, żebyś pod okiem leżących rwać niedawał. Tego przykład niedawno miałem: Pewny młody Kawaler pod okiem ząb dał wyrwać; chcąc znaleść w bolu folgę; ale raczey ſzukał więkſzey dolegliwośći ſwoiey, ktora całą ſtronę twarzy znieznoſnym utrapieniem opanowała; przez kilka dni trwaiąc, ledwie w Szalenſtwo Pacyenta nie wprowadźiła. Czym prędzey zabiegaiąc nieſzczęśćiu; naſtępuiące zrobiłem lekarſtwo. Wźiąłem kwaterkę wodki naymocnieyſzey: Koperwaſu białego połćwierći Lota, Kawałek Tytoniu, ktory drobno pokraiawſzy, na ćiepłym mieyscu przez kilka godźin konſerwować kazałem dla wyciągnienia eſſencyi, w ktorym likworże połłota Kamfory roztopiłem; tey medycyny po kilka łyżek na talerz wylewać, y chuſtę zamoczywſzy ćiepło przykładać kazałem. Toż lekarſtwo ſzczęśliwie z nieſzczęśćia wyprowadziło

pacyenta. Niemnieyſzego ſkutku materaćiki ćiepło y ſucho przykładane zzioł robione; iako to Betoniki, Rozmarynu, Macierzanki, Lewandy, Tymianu, Poleiu, Szałwii, Rumianku Polnego, Kwiatu Bżowego, Meliſſowego, Maieranowego y Konwaliowego.

Częſtokroć przy Rwaniu zębow trafia ſię, iż zrozerwania żyłek wielce krew płynie: tę latwo zatamuieſz, ieżeli, wźiąwſzy kwaſu chlebowego z Octem zmięſzanego, przyłozyſz na Dźiąsła. Przećiw temu ſłuży także Koperwas biały zOctem gotowany y w bawełnie przykładany na dźiąſła.

Jeżeli bol zębow od żimnego kataro- wego deſcenſu pochodzi, to Veſikatorium na łytkę przyłoż, iak taler bity wielkie. Potym twarż okadziwſzy Burſztynem, Maſtyxem lub cukrem przykładay żytney mąki zKwiatem Bzowym ćiepło lub zgotowane siemię konopne. Na ząb zaś bolący maſz lekarſtwo.

Weźmi:

Weźmi: Prochu formalnego.
Soli według upodobania.

Starſzy na Proſzek, przykładay. Albo

Weźmi, Oleyku gwoźdźikowego prawdźiwego, połćwierći Łota.
Kamfory - Gran 4.
Oleyku Terpetynowego, połćwierći Łota.

To wſzyſtko zmięſzawſzy, maczay bawełnę, y przykładay na Ząb.

Imbier, żuiąc go, Materyą zzębow wyciąga, y bol uśmierza. Korzen ziołka Miſtrzownik nazwanego: Sok iaſkołczego źiela w nos ſarkniony ten bol uſpokaia. Jeżeli ćię zaś cała ſtrona dziąseł boli; boleść ta znakiem ieſt gorącego fluſu; y wynika zwielkiey gorącośći krwi z oſtrą materyą pomięſzaney, ktora ſuche żyły przez zęby przechodzące y Błonki ich gryźie. Wtym razie co prędzey krew lub przez ſiekane bańki, lub piiawki za uſzy ſtawione krew śćiągać potrzeba. A gdy do wykonania tych dwu operacyi łatwośći niemaſz, to weźmi

mi Soli na proſzek miałki ſtartey y tak długo trzyi dziąsła, aż krew z impetem pociecze, przez co nieſpodźiane ulżenie, a częſtokroć cale uśmierzenie dolegliwośći naſtępuie. W godźinę potym ugotuy ſobie w Mleku Szałwii ogrodney z korźeniem y źiołkiem ślazowym, ktory dekokt wielką pomoc uczyni, gdy nim częſto uſta płokać będzieſz.

W Bolu zaś z źimnego deſcenſu przypadaiącym, weźmi tłuczonego pieprzu na koniec noża dwa razy, gotuy w Otćie winnym, y płocz częſto uſta ćiepło. Jeſzcze większego ſkutku ieſt:

Korźen zwany, zębowy z octem zgotowany, uſta nim y dziąsła ćiepło chędożąc. Jeżeli zaś o ten korzen trudno będźie, weźmi korzenia drzewa bzowego, gotuy, y płocz tą wodą zęby. To płokanie gęſte y kleiowate chumory z Dziąseł y Zębow wyciąga z gorączką, y prędki ratunek przynośi. Potym weźmi kochlearyi ſwieżey, przyday połćwierći Lota

Ha-

Hałunu, y trochę Miodu, przylawszy do tego białego lub czerwonego wina, Dziąsła ciepło wycieray. Ten Dekokt rozstępuiące się y gniiące Dziąsła zmacnia, y szkorbutyczną krew naprawi. A kiedy czas potemu iest, żebyś mogł Rzepy dostać, to upiekszy w gorącym popiele, w iak wielkiey gorącości możesz wytrzymać, przykładay za ucho, a wielkiego ulżenia doznasz. *Mala malis curantur, extingvuntur ignibus ignes.*

Ztym wszystkim gorące trunki wtym bolu szkodliwe: nawet mocne piwo, krew zapala: zaczym herbata naylepsza z pomienionych wyżey ziołek gotowana. Wielce także pożyteczny iest Konfekt Bzowy zaraz z początku bolu tego zażywany, gdy się po nim dobrze spocisz, to się wkrotce dolegliwości pozbędziesz.

Trafia się; iż zęby pod czas tak zdrętwieią iż niemi żuć niepodobna: w tey okoliczności sukno, albo kapelusz Zębami

bami mocno ścisniy, albo kwaśnego Sera w gębę weźmi; odrętwiałość zniknie.

Przećiwko chwieieniu lub obruſzeniu zębow, ſzkorbutowi, czyli zgniliznie Dźiąseł w twoiey własney urynie lekarſtwo znaydzieſz: ktora ćiepła gniiące y ſmierdzące Dźiąsła chędoży, obruſzone zęby zmacnia, y ſzkorbutowi w dziąsłach w korźenionemu przećiwna ieſt. Tąż uryną kilka razy na dźien Dziąſta płocz ćiepło. Lecz ſkuteczniey ſze naſtępuiące lekarſtwo.

Weźmi: *Zołędzi, ćwierć Łota.*
Gałek dębowych, połćwierći Łota.
Hałunu, połćwierći Łota.
Czerwoney Roży, połgarśći.

Zgotuy to poſpołu w Kwarćie Wina czerwonego, y częſto uſta y Dziąsła tym płokać trzeba. Rożą zaś do pierwſzych iuż gotowanych ingredycyi dopiero na oſtatku włożyſz, y nakrywſzy, zaraz od ognia odſtawiſz.

Fetor y zgniliznę Dziąseł popioł tytoniowy oddala. Albo

Weźmi

Weźmi: Popiołu Tytoniowego,
Jałowcowego,
Rozmarynowego, każdego ćwierć Łota.
Hałunu, połćwierći Łota.
Miodu, według upodobania.

To wſzyſtko zmięſzawſzy na Konfekcik; Dziąsła ſmaruy. Ten Konfekt ciało ktore ſzkorbutyczna krew pożera, naprawia, y ſwieżym nie iako mięſem Dziąsła ozdobi. Naſtępuiąca Maść ieſzcze ſkutecznieyſza.

Weźmi, Mirry Wenecki,
Kamienia Krwawnikowego, każdego ćwierć Łota.
Muſzkatowey gałki,
Hałunu, każdego po połćwierći Łota.

To wſzyſtko zmięſzawſzy, z Miodem, zrobiſz Konfekt, ktorym Dziąſta ſmaruy. Jeżeliby zaś tak bardzo Dziąſta zepſowane y zgniłe były, iżby więkſzego chędożenia potrzebowały, to ie Maśćią Egipſką poſmarować możeſz, ktora nad inne lekarſtwa Dźiąſta ſkuteczniey leczy. Potym wymiy y ſobie uſta naſtępuiącą wodą. Weźmi liśćia ptaſzy zob (po łaćinie

Liguſtrum) nazwanego, garść iednę; Hałunu ćwierć Łota, zgotowawſzy z wodą; myi zęby według upodobania choć kilkanaśćie razy na dzień. Dla zmocnienia Zębow y Dziąsel ſłuży niżey wyrazona Maść,

Weźmi: Kamienia Krwawnikowego połłota. Muſzkatowey gałki Cwierć Łota.

Z Miodem zmięſzawſzy, Dziąſła częſto ſmaruy. Ta Maść zgniliznę leczy y przeciw bolenia Zębow prezerwuiącym ieſt lekarſtwem. Sok z źiela Babki, y psi ięzyczek nazwanego zpodziwieniem Dziąſła goi, zmacnia, y Bol uśmierza, kiedy nim Dziąsła wycieraią ſię, oraz powierzchownie na ſzczękę chuſtka w Kamforowey Wodce maczana przykłada ſię.

Jeżeli ząb dziurawy maſz; wpuść w bawełnę kilka Kropel Kamforowey wodki, y wypruchniałą Dziurę zatykay. Oley ſwieży lniany zpodziwieniem bol Zębow uśmierza. Sok Nogietku źiela (po łacinie Calendula lutea vel Caltha) w dolegliwośći Zębow znaczną pokazuie

cnotę. Gdy zaś żadne lekarſtwa nieczynią folgi to nie omylnie wſpruchniałym zębie zaległe będą robaki iak nić grube; iak Krew czerwone, ktore Ząb toczą. Wtym przypadku

Weźmi: Korżenia Biełunowego (po łacinie) Hyoſciamus.
Ziołka Sawiny, każdego po połgarśći.

Zgotowawſzy w otcie, ćiepło w uſtach trzymay; a ile razy oſtydnie, tyle wypluway letni, a bierz w uſta ćiepły ten Dekokt. Albo

Weźmi: Naśienia Konopnego,
Maieranu, każdego wrowney części według upodobania.

Ktorymi Ziołkami na Proſzek ſtartemi, trochę Cukru przymięſzawſzy, Ząb zbolały nakadzay: Dym przez leiek nań ciągnąc. Rownego Skutku ieſt naśienie gnidosz (po łacinie Staphys Agria) nazwane zpreparowaną Salitrą wrowney części wziąwſzy, Ząb nakadzać. Albo też 30. Ziarnek naśienia tego wſzmateczkę zawiązawſzy, y wodką Kamforową lub inną

ną mocną ſkropiwſzy, na bolący Ząb przykładay, a w momencie prawie folgę uczuiesz. A gdy tego naśienia niemaſz, to naśieniem z ſiana wypadaiącym na noc ząb ſpruchniały nakadzay. Nayſkutecznieyſze lekarſtwo na wygubienie robakow w Zębach naſtępuiące:

Weźmi: Naśienia Biełunowego, albo zamiaſt tego owocu alkiekengi, Zmięſzay na proch ſtarte z Woſkiem żołtym, y porob z tego woſku Plaſterki iak Szoſtak bity ſzerokie y grube. Potym Woſk ten położ na rozpalone żelazo, y dymem z niego wychodżącym bolący Ząb nakadzay; a żeby ći ten dym nimo uſt nie ubiegał, włoż z woſkiem rozpalone żelazo pod garnek; dżiurkę małą w dęnku wybiwſzy, przyłoż do niey Ząb, a tak ſię dobrże nakadzi. To nakadzenie częſtokroć naywiękſze uśmierza bole. Potey operacyi Maſtyxu napchay w dziurawy Ząb, to nieſpodzianie ſam wypadnie.

Czaſem ſię wrzody na Dziąſłach robią; Te łatwo zgoiſz, zgotowawſzy fig w mleku, ktorym częſto uſta płokać trzeba. Albo weźmi figę iednę upiekſzy ią ćiepło na wrzod przykładay. Niektorźy w Sympatycznych Kuracyach folgi ſzukaią; biorą drzewo, w ktore piorun uderzył, y Zęby ſobie nim poty wykałaią, poki krew obficie nie pociecze. Jnni zas na wiosnę z wierzbowego drzewa kołeczki robią do wykałania zębow, y iak prędko niemi Dziąſła zkrwawią, tak ię zaraz w toż Drzewo wbiiaią, y ſkorą nakrywaią. Kto tedy tego lekarſtwa probować myśli, nie ieſtem zbronny.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Zębow Bolenie ledwie nie rowne z Podagrą y Kamieniem okrućienſtwo wywierać zwykło. Bol ten do naywiękſzey niecierpliwośći pacyentow przyprowadza. Dla tego do uśmierzaiących lekarſtw uciekaią ſię z pokwapieniem, żeby iak nayprędzey okrutne boleśći zatłumili; Lecz powierz-*

wierzchowne lekarstwa mało co częstokroć pomagaią; ieżeli pryncypalney przyczyny tego Bolu gruntownie niewykorzeniemy. I lubo powierzchowne remedia *pod czas natarczywość Bolu uskromią, z tym wszystkim zwiększym okrućienstwem on przywracaią. Dla czego życzący sobie być szczęśliwemi w kuracyi zębow bolenia, niech uważaią przyczynę iego, z ktorey pochodzi; oraz zawsze wewnętrzne nad zewnętrzne lekarstwa przekładaią. Ieżeli ten bol iest chorobą przez się* Morbus Idyopathicus; *naprzykład z spruchniałośći zębow pochodzący, to naprzod Spruchniałość wyniszczyć trzeba* Wewnątrz *przez przyzwoite Purganse Ostrość y Słoność Krwi (ktore* Serum putridum *nazywaią) iako tey Spruchniałośći przyczynę sprowadzic. Do czego służą Pigułki głowne* lub annotationibus de Dolore Capitis. *Niemniey Enema dobra iest, ktorą w Rozdźiale o Szalenstwie zalecilem. Następuiąca Mixtura w nieznośnym Boleniu Zębow wielce sławna:*

Weźmi: *Wody Kwiatu bzowego, 4. Łoty.*
Konfektu Diascordium Fracastorii, *Cwierć Łota.*
Salitry preparowaney, połtorey ćwierći Łota.
Iulepku Maczku Polnego, połłota.

Zmieszay y day na dwa razy wypić. Także lekko pędzące pot lekarstwa, lekkie laxatywy w tym

wtym razie naylepsze. *Niemniey ten Proszek zmego doświadczenia.*

Recipe: Antimonii Diaphoretici,
Cynnabaris Factitiæ cujusq; Grana 15.
Nitri Depurati Grana 5.

Misce pro dosi, æquales doses fiant octo. *Proszek poty pędzący co pięć godzin ieden w dekokcie z ziołek katarowych* [*ktore* sub Febri Catharali *zalecone*] *brać się powinien Essencya Bursztynowa; Essencya drzewa Sassafras z Wodką Macierzankową preparowana: oprocz tych* Liquor Cornu Cervi succinatus, Laudanum Liquidum Londinense *po* 10. *lub* 15. *kropli dawane; pomocnemi bywaią lekarstwy. Następuiąca Mixtura ludźiom z bolu niewiedzącym nawet sobie rady dać, oczywisty ratunek przyniosła przy ciepłym się trzymaniu.*

Recipe: Liqvoris Cornu Cervi succinati. Gutt. 30.
Laudani Liquidi Guttas 10.

Zmieszawszy na raz w herbacie ordynaryiney lub Macierzance wypić.

Krwisci Ludźie, y do krwi Puszczania albo Baniek siekawych przyzwyczaieni, mogą z nogi dać krew puśćić, lub Banki siekane stawić; iako albowiem w artrytycznych affekcyach krwi puszczenie wielce pożyteczne iest; tak y z początku

czątku zębow bolenia niemniey pomocne. Kąpiele nog także niemałą przynoszą folgę. Po wykonaniu tego wszystkiego ninieyszego zalecenia dopiero do powierzchownych możesz przystąpić lekarstw. Na przykład weźmi kilka kropli Essentiæ Euphorbii w bawełnę; y zatkay nią ząb spruchniały. Albo weźmi Pieprzu czarnego, grana 6. Trzy goździki stłukszy, y Oleykiem Terebintowym pokropiwszy wchusteczce włoż wząb spruchniały. Tenże Terebintowy Oleiek wszelkie Szłamowatośći zułżeniem Bolu y wyniszczeniem Spruchniałośći wyprowadza, gdy nim smaruią się zęby A ieżeliby ten Sposob nie był dosyć skuteczny, to do formalnego wykorżenienia Spruchniałośći wząb zakradzioney przystąpić trzeba: to iest weźmi drot żelazny rozpalony, lub instrument Ceruliczny na to umyslnie zrobiony; y nim ząb zwolna zostroznośćią przypal; potym przypaleniu wmomenćie naynieznosnieysze ustaią bole. I niemasz lepszego Sposobu na uśmierzenie Boleśći zębow, dla czego zmoiey uprzeymośći zyczyłbym każdemu chwycić się go osobliwie tym ludźiom, ktorzy spruchniałe zęby maią; a tak bez ciężkiego utrapienia zęby swoie w całośći zachowaią. Kauteryi tey bać się cale nie trzeba, bol zniey nie tak wielki, iakby sobie pacyenci imaginować mogli. Zaczym ta Operacya na wszystkie inne [iak zaleciłem) być powinna w Estymacyi; y od rwania zębow, dale-

daleko lepsza: miałem bowiem na pewney znacznie dystyngwowaney Damie przykład, ktora lubo umieiętnego y skrzętnego Cerulika do wyrwania Zęba sprowadziła; ztym wszystkim razem z zębem kawała szczęki się pozbywszy, w smiertelną kośći spruchniałość y skancerowanie zapadła.

Jeżeli Zębow bolenie od zatrzymania krwi cieczenia z nosa, albo z choroby miesięczney lub zawartych Hemoroidow pochodźi, Albo ieżeli z głowy boleniem [la Migraine] *złączone iest; Albo przy katarowych Flusach się znayduie, to według przyczyn* [*o ktorych masz w szczegulnych rozdziałach*] *swoich leczone być powinno. Zębow bolenie w ciąży będące białegłowy aż do połogu z cierpliwośćią znośić powinny, chyba powierzchownemi lekarstwy ie cokolwiek uśmierzaiąc.*

2do. W *boleniu zębow nie radzę powierzchownie kwaśnych y zgryzliwych rzeczy zażywac; iako to Oleiu Vitrioli y iego Spirytusu. Niektorzy zalecaią Celterwaser, niektorzy gorące Oleyki, lecz te cholerycznym y krwistym ludźiom wielce szkodliwe; ponieważ słoną zgryzliwą y ostrą materyą w Zębach znayduiącą się ostrzeyszą czynią. Ieżeli tedy zębow bolenie bez inflammacyi, z samey Spruchniałośći pochodzi;*

to

to Goździkowy Oleiek z Kamforą zmięſzany, [iako ſię w Domowey Aptece napomni] wielce pomocny ieſt. Oſtre Proszki, ktoremi niektorzy Zęby wycierac zwykli, ſzkodliwe. Orzechy zębami łupić niemniey ſzkodliwa; albowiem przez takowy gwałt ſzklana Zębow Subſtancya nadwątlić ſię musi, y przez to ſamo dyſpozycya do Spruchniałośći czynic ſię zwykła.

3tio. *Jeżeli Bol bardzo okrutny dokucza tak daleçe iż wielkiey choroby albo ſzalenſtwa obawiać ſię trzeba; w tym gwałtownym bolu* Liquor Anodinus Hoffmanni *pomocny wielce po* 30 *lub* 40. *kropli w Cukrże dawany. Naſtępuiący Proſzek z doswiadczenia zalecam.*

Recipe: Cynnabaris Factitiæ Grana 30.
Lumbricorum Terreſtrium, Grana 20.
Medullæ Caſtorei Granum Unum.

Miſce pro Doſi. Fiant Doſes ſecundum neceſſitatem; *co* 4. *godźiny w wodźie Konwaliowey, lub Piwoniowey z kwiatu warzoney. Powierzchownie oprocz wyrażonych w rozdziale ſławne lekarſtwa.*

Recipe: Liquoris Anodini Mineralis Hoffmanni.
Balsami vitæ Hoffmanni, ana Drachmam Unam.

Miſce, *na bawełnę kilka Kropli ſpuśćiwſzy; włoż w Ząb ſpruchniały. Możesz także tym*

 Likwo-

Likworem bibułę nakropić, y na ſkronie lub napuchłe ſzczęki przyłożyc. Przytym naſtępuiący Materacyk ſłużyć Ci może:

Weźmi: Kwiatu Bzowego.
Kwiatu Kommonicy Włoſkiey, albo Flores Melilothi.
Kwiatu Rumianku Polnego,
K*wiatu Rumianku Rzymſkiego, każdego* 2. *Garśći.*
Bobkow,
Iałowcu,
K*arulku lub* K*miniku polnego, każdego* 2. *łoty.*
Kamfory, ćwierć Łota.
Salitry preparowaney połłota.

Pokraiawszy y ſtłukszy ſucho y ćiepło przykładay na Twarz. Rownym ſpoſobem ta Mixtura ſławna:

Recipe: Eſsentiæ Odontalgicæ Mynſichti Drachmam Unam.
Olei veri Caryophilorum Guttas 6.
Olei origani Cretici Guttas 4.
Olei Camphoræ Guttas 3.

Zmięſzawſzy; w Bawełnie włoż w Ząb ſpruchniały. Przytym

Weźmi: Ziela Hyzopu,
K*wiatu Roży Czerwoney,*

Kwia-

Kwiatu Szałwii Ogrodney, każdey po połgarśći.
Korżenia Zębowego Ziela, Pyrethrum latine.
Tormentyli, każdego połłota.
Liśćia Tytuniowego,
Skorki granatowey, każdego ćwierć Łota.
Rozy Włoſkiey, połgarśći.
Cypreſſowych Orzechow, połtorcy ćwierći Łota.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy; gotuy w wodźie y Oćcie w innym według potrzeby; tym ćiepło wymyway Zęby, zàlecone lekarſtwo. Także Korżeń Zębowy w Oćcie gotowany, Korżeń Bzowy z połową Win y Octu gotowany, ćiepło nim Zęby płocząc; pomocny ieſt. Jałowiec z winem gotowany cokolwiek Kamfory przymięſzawſzy; niemniey Korżeń Imperatoriæ albo Miſtrzowniku bole uśmierza. Plura vide apud Helwig in Lexico Phyſico-Medico pag. 349.

4to. W Opuchnieniu twarzy z bolu wielkiego Oſtrożność zachowana być powinna, żeby z Oleiu preparowanemi Lekarſtwy y Plaſtrami boleśći nieuśmierzać, ponieważ przez to Roża y inne niebezpieczne przypadki przydawać ſię zwykły. Suche Recepty czyli zioła naybezpiecznieyſze ſą. Wewnątrz zaś wolny pot pożyteczny wielce.

5to. *Kiedy ſię Robactwo wſpruchniałym Zębie zalęże; to według doświadczenia ſławnego Doktora Foreſty* in Obſervationibus Libro XIV. pag. 339. *żadne lekarſtwa powszechne nic niepomagą. Lecz ie przez ſwoiſte lub ſpecifica wykorzenic trzeba; iako to przez Dekokt z Kolokwintow; Kwiatu Centuryowego; Kwiatu w Rotyczowego. Także przez Pigułki z Aloeſu y Mirry preparowane. Woda z żywym Srebrem przez kilka godźin gotowana ćiepło w uſtach trzymana, Robactwo niszczy. Niektorzy w takim przypadku, zalecaią naśienie Biełunowe* (latine Hyoſcyamus) *ktorego dym przez leiek do Zęba ſpruchniałego wpuſzcza ſię. Jednakże iak z tym naśieniem tak y z Pigułkami z Opium robionemi* (*ktore w Spruchniałe Zęby niektorzy kładą oſtrożnie żeby ani dymu, ani Sliny z nich nie połknąć; bo z tego częſtokroć nieomylny przypada Letarg. O czym ſwiadczy Doktor* Hagedornius in Hiſtoria medica pag. 395. *Bezpieczniey-ſzy ieſt dym Sawiny źiela* recommendante Claudero in Miſcellaneis naturæ Curioſorum, Decuria ſecunda Anno quinto pag. 304. *Z tym wſzyſtkim naylepſza nawet przeciw wykorzenieniu Robactwa wzwyż zalecona Kauterya.*

6to. *Przeſtrzegam, żebyś ſobie krom gwałtowney potrzeby Zębow rwać nie dał, chyba by był Ząb ſpruchniały; a zaleconych nie chciałeś ſię na uleczenie iego chwycić ſpoſobow. A to*

z tey

ztey racyi Zębow Rwania nie zyczę (*oprocz wyżey namienionych*) *iż bole zprzymnożenia rozpalaiących ostrych chumorow krwistych pochodzące poty nie przestaną, poki burzenie krwi y ostrość chumorow nie będą wykorżenione. I tak dasz ieden wyrwać, a drugi Ząb Cię zaboli; y coraz wyryway po iednemu, aż Ci żaden w gębie nie zostanie. Przyczynę znieść a zniesiony bol zębow będźie.*

7mo. *Nie radzę Zębow pod okiem wyrywać, ponieważ dla konnexyi sucbych zył z okiem wzroku wielu się przeto pozbawia. Niemniey wielkiey Inflammacyi y okrutnego głowy Bolenia ta operacya okazyą bywa.* Confirmat hoc, Observatio notabilis Doctoris Highmori in Disquisitione Anatomica Cap. II. pag. 1ma. *Taż operacya krwistym, szkorbutycznym ludziom wielce szkodliwa. W Miesięczney chorobie zostaiącym Białogłowom niepohamowane sprawuie upławy, ktore smierć niezomylną zasobą pociągaią.* Exempla videri possunt apud Highmorum Holleri-um, Commentatione lectione 2da Lib. II. aphorismo 18. Item apud Platerum et Rousetum Lib. de Homine et Histericis affectionibus. *Także nie day Zębow rwać pod czas okrutnego Głowy Bolenia.* Plura vide apud Doctorem Riverium Praxi Medica Lib. VI. Cap. -

Doktor

Doktor Fryderyk Hoffmann dla Prezerwatywy Bolenia Zębow, in Opusculis Pathologico practicis Dissert. 6ta. pag 160. *rekommenduie a żeby ołowiem ćieniutko rozćiągnionym, Ząb napełnić ktora to Operacya bez Bolu iest, y na wiele lat od Bolenia, ktore z spruchniałośći pochodźi; zachowuie; ponieważ nic z potraw w tak napełniony Ząb wpadnąć nie może. Coby spruchniałość rozmnażać, lub fetor rodźić mogło.*

9no. *Niektorzy ludźie podobno nie tylko wyżey zaleconey kauteryi, ale też rwania zębow obawiaią się; y życzą sobie takich lekarstw, ktoreby bez Bolu Zęby wysadziły; zaczym ie od wielu Doktorow zalecone tu kładę; daiąc tę przestrogę żebyś niemi zdrowych zębow nie tykał; boby razem wszystkie wypadły. Lekarstwa te są między innemi: Weźmi Iaszczurkę Polną, pokraiawszy ią, y wysuszywszy, zetrzyi na Proszek: A oddzieliwszy trochę od boleiącego Zęba Dziąseł, wsyp tego Proszku według upodobania, a bez instrumentu y bolu wypadnie. Rownym sposobem Krew iaszczurcza, y Żab zielonych świeżo na Ząb boleiący smarowana tego dokazuie.* Vide Helwig in Lexico Physico-Medico pag. 172. Spiritus Salis Armoniaci rectificatus *w bawełnę wpuszczony, y w ząb spruchniały włożony, do wypadnienia go sposobi. Korzeń Biełunowy, wykałaiąc nim wypruchniałą dziurę [lecz zdrowego nietykaiąc ząb wysadzá.*

10mo.

10mo. *Na zachowanie Zębow w gniiących Dziąſtach, kiedy potrzebne* Antiſcorbutica *y Krew czyszczące zażywane były lekarſtwa, niewyſtawiony naſtępuiący likwor wiele razy w ſpomionego ſłáwnego Doktora Hoffmana* in Opuſculis Pathologico-practicis Diſ. 6ta pag. 169. de Dentibus.

Weźmi: Maſtyxu Wybornego,
Mirry Wenecki,
Zywicy Gummi Elemi, *każdego połłota.*
Ziela Czosnkowego,
Szałwii czarney vulgo herbæ Hormini.
Szałwii Ogrodney,
Liśćiá Mirtowego, Folia Myrti, *każdego dwie Sczypty.*
Korżenia Roży czerwoney, Sczypty 3.
Hałunu, dwie ćwierći Łota.
Gozdzikow Kramnych, ćwierć Łota.
Czerwonego Wina, połkwarty lub więcey.
Wodki Kamforowey, 2. Łoty.

Niechay wſzklanym naczyniu dobrźe obwiązanym w ćieptym piaſku przez kilka dni ſtoi, żeby ſię eſſencya dobrze wyćiągneła. Potym przecedziwſzy dodać możeſz Liszkowego źiela álbo Cochleariæ Spiritum *ile ci ſię podoba. Ten Likwor coraż w uſtach ćiepło potrzymywać trźeba; zgniliznę y fetor z Dziąseł oddala; Zęby zmacnia; y wyniszczone Dziąsła do ſwoiey pory przy-*

przyprowadza. Ubodzy zamiast tego Likworu szałwią z Mirrą gotować mogą, y usta płokać.

IImo. *Dla Prezerwatywy przećiw Boleniu Zębow pokażdym iedzeniu wymywać usta y Dziąsta letnią wodą pożyteczna, chędożąc dwa razy w tydźień Zęby następuiącym Proszkiem y Maśćią:*

W*eźmi, Alabástru preparowanego.*
Krzemieniow palonych, dwa Loty.
Palonego Jeleniego Rogu,
Hałunu, każdego 4. *Łoty.*
Tytuniowego Popiołu, trzy Łoty.
Fiałkowego K*orżenia,* 2. *Łoty.*
Gozdźikow kramnych, trzy ćwierći Łota.

To wszystko na subtelny Proszek starszy, przy day Oleyku Ligni Rhodi *kilka kropli.* W*ziąwszy szczoteczkę umocz w otcie* K*onwaliowym albo Rożowym, potym na nię weźmi Proszku, y zwolna Zęby wyćieray: wytarszy wymyi Dziąsta Szałwiową Wodą. To zrobiwszy następuiącą Maśćią Dziąsta posmaruy, y trzymay w ustach przez kwadrans; ktorą spłokać letnią* W*odą, Rozową lub Rozmarynową. Maść iest ta:*

Wezmi: Balsami Peruviani nitri,
Balsami vitæ Hoffmanni vel Balsami vitæ mei
ana Drachmas 2.
Melis Rosarum unciam unam. Misce.

Dla

Dla Ubogich: Recipe,

Gummi Laccæ,
Fiałkowego Korzenia, każdego ćwierć Łota.
Palonego Hałunu, 20. *Gran.*

Wszystko na drobny Proszek starszy, zmięszay z Miodem Rozanym; wziąwszy Łot *ieden;* Spiritum Salis 15. *kropli przymięszawszy. Krwiści niech niezaniedbywaią krwi puszczać dla Prezerwatywy. Flegmatycy y wilgotnego temperamentu ludźie tym częściey niech się laxuią Pigułkami zaleconemi w rozdziale o głowy bolenia* Annotat. 11ma. *Akuratną także powinni zachować Dietę.*

12mo. *Na ostatek napominam, żeby Pacyentow wielorakiemi nie trapić lekarstwy, lecz zwolna w kuracyi postępować, ponieważ przez zbytne lekarstwa gwałtownie forsowana choroba większe bole wywiera.*

ROZDZIAŁ XIV.

O Bolesci Uszu y Przypadkach ich.

Bol ten wielce przeraźliwy dręczy pacyenta wednie y wnocy, bez przestanku tak dalece, iż sobie rady żadną miarą dać nie może, osobliwie, gdy inflammacya Ucho opanuie, albo gdy wrzod wewnętrznie osadziwszy się; nieznośnym rwaniem dokucza, Niemniey, gdy zewnętrżnie puchlina przez całą twarz y skronie rozciągniona wszystko prawie ciało z żyłami do kupy sciąga. Wtym paroxyzmie nie trzeba zasypiać grużek w popiele; lecz co prędzey rozwalniaiący materacik na ucho ćiepło przykładać.

Albo wezmi: Kwiatu *Rumianku polnego,*
Slazu Polnego,
Betoniki,
Melissy,

Szal-

Szałwii,
Bluszczu,
Naśienia lnianego, każdego wrowney części.

To wſzyſtko zgotowawſzy z mlekiem, często gęſto przykładay w woreczku ćiepło. Albo upiecz ſobie Cebulę w popiele, ſtłukſzy na Proſzek, doday ſwieżego Masła niesłonego łyżkę iednę kwaſu chlebowego część iednę w wielkośći iaia kurzego; Szafranu połćwierći łota; pomienionym przykładay ſpoſobem. W Ucho zas po 3. lub 4. Krople wpuſzczay ćiepło Kamforowey wodki, a zpodziwienem skutku doznasz; ponieważ Kamfora oſobliwſzą do rozwalniania zawiera w ſobie cnotę. Powierzchownie na puchlinę przykładay Plaſter melutowy; lub z kommonicy Włoskiego żiela zrobiony, ktory ſerwetą dobrze złozoną ćiepło nakrywać trzeba, y oſtrey ſtrzec ſię aeryi. A ieżeli nabrzmiałość puchliny nieſtechnie przez te lekarſtwa, dokazuiąc uſtawicznie rozruconym po częśćiach ciała ſzarpaniem y rwaniem, to kilka razy przez

 dzien

dzień po kilka kropli Oleyku Migdałowego w Ucho wpuſzczay. Oleiek ten nietylko bole ukoi, ale też puchliny zatwardziałość zmiękczy, lub do płynienia ropy meat otworzy. Niemniey Oleiek z żołtkû Jaiowego zrobiony wtym razie wielkiego Skutku, ile puchlinę rozwalnia, y do ziątrzenia ropy przyczyną bywa.

Gdy ſię puchlina ziątrzy, y ropa ciec zacznie, to cieczenia ropy nietamuy, i owſzem wyciskay, oraz dwa razy na dzień dopiero pomieniony oleiek w Ucho wpuſzczay, przyłożywſzy materacik ciepłym owſem napełniony. Jak zaś materya zropiała ciec przeſtanie, to roziątrzone y ropą ociekłe mieysce goić, oraz słuch zmocnić trzeba, do czego naſtępuiące maſz lekarſtwa: z ktorych ieſt pierwſza prawdziwa eſſencya Burſztynowa. Tey oſobliwſzą preparacyą w naſzey Domowey Aptece znaydziesz. Teyże eſſencyi po 3. lub 4. Krople letnio w Uszy wpuſzczać trzeba. Jeżeli

zaś

zaś to lekarſtwo będzie dla Ciebie za drogie, to weźmi małego chłopięcia zdrowego Uryny wiele chcesz, rowną część miodu praśnego przymięſzawſzy, y przygrzawſzy w bawelnie w Ucho wtykay.

Jeżeli zaś ten bol zrobactwa w Uſzach zalęgłego pochodźi, to weźmi Soku zCzoſnkowych głowek y z Piołunu wyćisnionego w rowney częśći, ktorego po kilka kropli letnio w Ucho wpuſzczay. Albo weźmi Wierzchołkow piołunowych, wrzućiwſzy na rozżarzone wągle, dymem przez leiek Ucho nakadzay; tym ſpoſobem robactwa y bolu pozbędźiesz.

Pewne y nieomylne lekarſtwo na pozbyćie ſię tego nieprzyiemnego gośćia ieſt naſtępuiące: Weźmi Korżenia Kożielkowego (po łacinie Valeriana) ztłukſzy z Piołunem, y przydawſzy Migdałowego Oleyku kilka kropli,

przecisniy przez chuſtę; wpuść kilka kropli w Ucho, zaraz wygubiſz robaki.

Częſtokroć kleſzcze oſobliwie ſypiaiącym na ſianie w Uſzy włażą, lub inne robaki, te, ćiepłego Mleka, albo wody z Brzoskwiniowego liśćia preparowaney, letnio w Uſzy nalawſzy, wykorzeniſz.

W Szumie y dzwonieniu w Uſzach naſtępuiąca para pomocna:

Weźmi ciaſta z żytney Mąki według upodobania, Jałowcu, Hałunu, Kopru Włoskiego tłuczonego; zmięſzawſzy wſzyſtko z ćiaſtem, upiecz, potym od wierzchniey skory iak taler bity odkroiwſzy, wley mocney wodki winney, y parę przez leiek do Ucha wpuſzczay. Albo weźmi tylko naſienia w zwyż wſpomionego, przydawſzy do niego Sawiny źiela y Piołunu każdego połgarśći, rzucay po troſze na rozpalone wągle, y dymem z zioł tych ſię

kurzą-

kurzącym nakadzay Uszy. Tłuczone Gożdźiki tym sposobem zażywane także pomocne. Niemniey dym z Cynobru palonego na wąglach pożyteczny Także sok z rzodkwi czarney Solą zmacerowaney, bawelnę wnim zamoczywszy, w Ucho ćiepło włożywszy, pomocny iest. Sok Chrzanowy z rowną częśćią Oleyku z Migdałow gorżkich (przylawszy do tego trochę wina) preparowany, y letnio w Ucho wpuszczany Szum uśmierza. Podobnie Sok Majeranowy z Migdałowym Oleykiem szum y dzwonienie rozprasza; przeciw straceniu słuchu skutecznym iest lekarstwem. Do tego ostatniego remedium Rozchodnik wielki należy, ktorego Sokiem flaszkę napełniwszy, ćiastem oblepiwszy, y męcherzyną mocno obwiązawszy, wstaw wpiec razem z chlebiem, ktory pieczesz; likwor pozostały w tey flaszce, w Uszy po kilka kropli wpuszczany przećiw pomienionym Paroxyzmom wielkiego skutku. Nie mnieyszey cnoty Woda z Chleba swieżo pieczo-

 nego

nego wyćisniona; ktorą tym ſpoſobem zebrać możesz. Naprzykład coprędzey powyimuy z gorącego chleba Osrzodki, y położywſzy na dwu drewienkach na garku nowym, nakryi zaraz innym garkiem dobrze, to likwor do ſpodniego garka ſpłynie, ktorego po kilka kropli letnio wzwyż wſpomionym ſpoſobem zażywąy. Albo weźmi prawdziwey wodki Węgierskiey, skropiwſzy nią Bibułę, y przyłożywſzy na czoło, kilka razy łyżką żelazną węglami rozżarzonemi napełnioną w prędkośći pocieray tę bibułę, żebyś ſię nie ſparzył. Przytym weźmi Szałwii ogrodney, Maieranu, Kwiatu Rozmarynowego, Hyzopu, Bylicy, Miętkwi polney, Rumianku polnego, Krwawnikowego Kwiatu, Kwiatu źiela S. Jana, Saturei, Bożego drzewka, każdego garść iednę; pokraiawſzy, gotuy w nowym garku, y parę do Ucha wpuſzczay. Pod czas tego naparzania Uſzu Bob Włoski żuć możesz, to zaktane zyłki w ſchłuchu otworzą ſię. Potym dwie krople oleyku Kolokwinto-

wego

wego wpuść w Ucho. Oleiek ten robi się tak: Weźmi Jabłko Kolokwintowe, Ziarka zniego wyrzuciwszy; napełniy ie oliwą świeżą y przy wolnym ogniu upraśz, wyciśniey sok, a wyćśnicny dla potrzeby schoway.

W zupełney y długo trwaiącey głuchocie; nie wielka z lekarstw pomoc. Ztym wszystkim wodka apoplektyczna kilką kroplami w Uszy wpuszczona letnio częstokroć pomoc przynośi. Lecz wprzod pacyentowi przez głowne Pigułki przelaxować się trzeba, zażywaiąc Kapieli na nogi zmacierzanki, Rumianku polnego, przytym Piiawki dwa razy w rok za Uszy stawić wprzod powinien. Często głuchota od zatamowania materyi z Usz płynacey przypada, dla odwilżenia iey, kilka kropli Migdalowego słodkiego Oleyku, w Ucho wpuść, wprzod ie łyżeczką wychędozywszy. Potym po kilka kropli Wodki po łacinie Aqua Anchaltina nazwaney w Ucho wpuszczay głuchotę nad spodziewanie oddali.

Puchlina wielka za Uſzami z wyſtępującemi pęcherzami, octem ćiepłym zpiany ſrebrney robionym, kilka razy na dźień przykładanym, łatwo zniſzczona bywa.

* * *

ANNOTACYA.

1mo. *Zaraz z początku bolenia Uszu powinieneś zbytniey Krwiſtośći zabiegać, y bez wſzelkiey odwłoki z Ręki, lub [co lepiey] z Nogi obficie Krew puśćić. Po Puſzczeniu Krwi Enema z Kwiatu Rumiankowego, y Krwawnikowego z Mlekiem zgotowana; dobrźe z Oleiem lub Oliwą zmięſzana, y połgarśćią Soli ordynaryiney: ſłużу. A kto ſię wſtydzi brać Enemy, to niechay ſobie Trunek laxuiący z Seneſu, Manny* Kalabryny, *Rhabarbaro, albo z Soli Angielſkiey według potrzeby ſporządzi. A gdy tym Lekarſtwem Zołądek otworzysz; to pory lekkiemi Potami także otworzyć trzeba; na ktore maſz Receptę,*

Weźmi; *Eſſencyi Biedrzęcu białego.*

Eſſencyi Burſztynowey, każdey ćwierć Łota.

Mixturæ Simplicis, *Połłota.*

Zmię-

Zmięszawszy po 20. 30. *lub* 40. *Kropli bierz na dedniem, wczym się podoba. Następujący Proszek wielce zalecony,*

Weźmi: Rakowych Oczow preparowanych,
Antimonii Diaphoretici, *każdego ćwierć Łota.*
Bursztynu białego, połćwierći Łota.
Cynobru - - Gran 20.
Salis Volatilis Cornu Cervi, *Gran* 10.

Zażyway po południu y wieczor w zimney wodzie, biorąc na koniec noża. A ponieważ ta Choroba bardziey dzieciom niż dorostym ludziom przyzwoitsza; masz y dla nich lekarstwo

Weźmi, Wody Kwiatu Bzowego,
Wody Kwiatu Lipowego distyllowaney,
Wody Liśćia Cardui Benedicti, *każdey dwa Łoty.*
Macicy Perłowey preparowaney,
Proszku Margraffskiego (ktorego Kompozy-*cya w Domowey Aptece]*
Antimonii Diaphoretici, *każdego* 30. *Grana.*
Cynobru - - 5. Gran.
Liquoris Cornu Cervi succinati, *Kropli* 20.
Syropu Maczku białego, Łot ieden.

Zmięszay, y co dwie godźiny Łyżkę iedne daway.

2do

2do. *Wgwałtownym bolu uśmierzaiące, tam y sam osobliwie o boleniu głowy zalecone lekarstwa rekommenduię. Zewnątrz zaś [ieżeli inflammacya Ucha cała się nierozwalnia] zalecam kilka Figow, Korżen Slazu wielkiego, Korżen Lilii białey; Kwiat Rumianku polnego, Kwiat Bzowy, Naśienie lniane według upodobania wziąwszy; y z Mlekiem pospołu zgotowawszy, ćiepło wkoło Ucho obkładay Zamiast Plastru; byle niezbyt gorąco, ponieważ ani gorąca, ani żimna wielkiego ścierpieć nie mogą chyba z ruiną zdrowia. Na uśmierzenie gwałtownych bolow służy ieszcze męcherzyna wieprzowa Dekoktem, z Mleka, Słazu, Kwiatu Dziewanny, Kwiatu Bzowego, Maczku polnego, lnianego Naśienia, Szafranu, napełniona, y ćiepło przykladana.*

3tio. *Jeżeli z Uszow śmierdząca materya spływa, ktora znakiem iest nie dobrze wygoionego wrzodu w Uchu osiadłego; komu tedy się to przytrafi; krom opisanych w rozdziale powierzchownych lekarstw w obfitości zaleconych*

Weźmi: *Wierzchołkow Bzowych, pod czas Wiosny zebranych, na powietrzu wysuszonych połłota.*
Cynamonu,
Kwiatu Muszkatowego, każdego gran 20.

Kandy-

Kandyzbrotu połłota. Zmięſzawſzy day mocney natury pacyentowi na raz. Dzieciom zaś na 3. albo 4. razy według proporcyi lat.

4to. *Wſzumie y Dzwonieniu w Uſzach następuiących dwu preſkrypcyi z wielkim pożytkiem zażywać możesz.*

Weźmi, Kożiołkowego Korżenia, [latinè Valeriana.
Korżenia Troieśćiowego, czyli vince toxicum, *każdego Łot.*
Agarici trochiſcati, *lub preparowaney Modrzeiowey Gębki.*
Korżenia *Mechu, każdego trzy ćwierći Łota.*
Rhabarbari veri, *Łot ieden.*
Seneſu Alexandryiſkiego przedniego połtora Łota.
Cynamonu,
Kwiatu Muſzkatowego, każdego Łot 1.
Wierzchołkow lub pączkow Bzowych 3. *Łoty.*
Rozmarynu,
Macierzanki,
Maieranu, każdego połgarśći.
Anyzku,
Kolędru, każdego ćwierć Łota.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy, naley 3 *Kwarty Wina wrzącego, niechay ſtoi dobrże nakryte. A ieżeli kogo*

kogo na Wino nie ſtanie, to Zamiaſt wina, Piwa nalać może. Niemniey ten laxuiący trunek ſkuteczny.

Weźmi, Korżenia Benedyktowego.
Skorki drzewa Saſſafras, każdego Łot 1.
Rozmarynu,
Maieranu, każdego garść iednę.
Seneſu - - 2. Łoty.
Rhabarbari - 1. Łot.
Zgotowawſzy z Wodą według upodobania, mianowicie z kwartą iedną co poranek 3. lub 4. fiżanki daway

510. Kiedy dzwonienie w Uſzach bardziey z wilgotnych chumorow przypada, przeciw temu przypadkowi maſz powierzchowne materaciki.

Weźmi: Fiałkowego Korżenia, połłota.
Maieranu,
Macierzanki,
Kwiatu Roży czerwoney,
Kwiatu Rozmarynowego z liściem,
Kwiatu Szpikanardowego, każdego Sczypty 2.
Drzewa rożowego albo Ligni Rhodi.
Drzewa Aloeſowego piłowanego, każdego 40. Gran.
Kubebow, Połłota.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy ſucho w woreczku przykładay na Uſzy. Też ſame Species z Winem go-

gotowane, y przykładane ćiepło: pożyteczne ſą. Niemniey para zwina tego w Uſzy wpuszczona przez leiek pożyteczna. Fullerus in Pharmaco extemporaneo *opiſuie bardzo ſławną Mixturę w tych Okolicznośćiach:*

Weźmi: Eſſencyi Bobrowey, połłota.
Oleyku dyſtyllowanego Szałwii Ogrodney,
Oleyku Rozmarynowego,
Oleyku Goździkowego,
Oleyku Maieranowego, każdego 2. krople.

[NB. Te Oleyki być powinny prawdziwe, albowiem żal ſię Boże, że ich ſobie kto może nie dyſtylluie, rzadko albowiem prawdziwe znaydziesz tak dalece, iż łatwiey przynaymniey w Arabii Fenixa, niż w Aptekach znaleść niektore takie, iak być powinny Oleyki; bo tego chciwość zyſku nie pozwala] To wſzyſtko zmieſzawſzy po 2. lub 3. krople w bawełnę wpuśćiwſzy, y w Ucho włożywſzy. Tę Mixturę Doktor Schulce in Prælectionibus ad Diſpenſatorium Brandeburgenſe pag. 133. *zaleca tak w dzwonieniu y ſzumie Uſzow iak w deſcenſach z katarowych Fluſow; y od niego częſtokroć z wielkim ſkutkiem approbowana. Albo*

Weźmi, Olei Caſtorei compoſiti, *połłota.*
Moschi, - - Grana 10.

Zmięſzawſzy po kilka kropli w Ucho wpuſzczay. Bobrowe ſtroie w Uſzy włożone nie tylko bol

uśmie-

uśmierzaią ſkutecznie, ale też dzwonienie y Szum oddalaią. Jeżeliby zaś ta affekcya do głuchoty ſkłaniała, to

Weźmi; *Bobrowych Stoiow,*
Mirry Wenecki,
Libanu, każdego Gran 10.
Korżenia kopytnikowego, Cwierć Łota.

W Łyżce ſtarego Wina *ugotowawſzy ćiepło po kropelce w Ucho wpuſzczay.*

Albo recipe: Eſſentiæ Ambreæ veræ.
Caſtorei, *każdey ćwierć Łota.*
Balſami Peruviani nigri, *kropli* 20.
Oleyku Anyżkowego, Kropli 6.

Zmięſzawſzy wſpomionym dopiero zażyway ſpoſobem.

6to. *Wpoſpolitośći otym wiedzieć trzeba, żeby wprzod powierzchownych lekarſtw niezażywać; ale raczey według dyſpozycyi y okoliczności krew puśćić, y lekkie laxuiące lekarſtwa brać. Na laxatywę maſz zalecone Pigułki w rozdziale o boleniu głowy Annotatione* 11ma *wtym paroxyzmie wielce ſłużące.*

7mo. *Niemniey o tym wiedzieć trzeba, iż te affekcye z inſzemi częſtokroć ſię łączą; więc kuracya ſzczęsliwa na tym zawiſła, żeby leczący dobrze zważył temperament natury, czyli*

ieſt gorący lub źimny, ſuchy lub wilgotny; y według tego natury temperamentu lekarſtwa wyſuſzaiące lub wilgotne dawał.

9no. Strzec ſię trzeba zbytnie tłuſtośćiami uſzy zawalać, ile ſubtelnym inſtrumentom ſłuchu (ktore bardzo delikatnemi Błonkami obciągnione ſą) tłuſtośći ſzkodzą. Tłuſtość iednak ſwieża z Gęśi, Węgorża, Zorawia od wielu zalecona na tę affekcyą, ale y ta oſtrożnie zażywać ſię powinna.

**************·**************

ROZDZIAŁ XV.
O Defektach lub Chorobach Noſa.

Nos twarzy ozdobą, inſtrumentem na ſprowadzenie chumorow z mozgu ſpływaiących od dawcy natury uczyniony, y nadany człowiekowi ieſt, oſobliwie iednak dla powonienia ordynowany, ktorego przez ſubtelne ſuche żyłki mamy, ſtaiemy ſię uczeſtnikami.

Nos wewnątrz bardzo cienką Błoneczką obćiągniony ieſt, w ktorey dopiero wſpomione ſuche żyłki rozłozone. Ta Błonka iak dla konſerwacyi zdrowia, tak dla powonienia zawſze wilgotna być powinna: bo ſuchość iey Głowy Bolenie y inne nieznośne dolegliwośći rodźi. Gdy zaś nos przez zbytne zażywanie Tabaki do zbytniego ſpływania chumorow przy-

muſzony

muſzony bywa, lub (że tak rzekę) prewetem ſię ſtaie; to powonienie ordynaryinie ginie; y inſze wielorakie przypadki niepomiarkowanego kochanka Tabaki o niebezpieczne Choroby Noſa przyprawia.

Stracone powonienie przywraca częſto zażywana woda Maieranowa z zyſkiem ulżenia Bolu Głowy, gdy ią w Nos ſarkać będzieſz. Albo

Weźmi, Wody Maieranowey 3. Łoty.
Dwie Łyſzki Soku Lilii błękitney.
Koperwaſu białego, Gran 6.

Zmięſzawſzy; mocno w Nos pociągay. Marum verum lub Kośie źiele w ręku dobrze ſtarte, y w Nos pośiągnione, ſkutecznie bywa powonienia przyczyną. Nie ledwie tak dobrego ſkutku para z Octu, gdy go na rozpalone żelazo lać będzieſz; y parę wſię ciągnąć. Jeżeli zaś ta Affekcya przez długi czas trwa, y zaſtarzeie ſię, to bez wątpienia Os cribriforme lub Kość ſitkowa ſpiekłym y kleiowatym chumorem obciągniona ieſt, w ktorey

okoliczności, często gęsto ciepłe Mleko z świeżym niesłonym Masłem w każdy dźień w Nos naleway, czyli sarkay, przez co ta materya rozwolniona bywa.

Częstokroć bierze człowieka długo trwaiące Kichanie; y przeciw temu nayskuteczniey?ze prawie dopiero zalecone Mleko, tymże sposobem zażywane, lecz przytym ręce w źimną wodę włożyć trzeba. W długo trwaiącey Sapce tymże leczyć się możesz. A ponieważ do Sapki ordynaryinie wielkie Głowy Bolenie łączyć się zwykło; y wtym ratunek znaydziesz, ieżeli Kamforowey Wodki na czoło w chustce przywiniesz. Rownym skutkiem Kamfora z świeżym niesłonym Masłem, y kilką ziarek Pieprzu zmięszana; gdy nią wewnętrznie Nos piorkiem posmaruiesz, Sapkę gubi, y gęstą materyą rozwalnia.

Przy namienionych wyżey okolicznościach wiele razy puchlina w Nosie Polypus nazwana, wynika, y nieszczęsliwe przy-

przypadki ſprawuie. Wtym razie, nayprzod po dwa razy w tydzień uniwerſalnemi Pigułkami (o ktorych w Domowey Aptece) przepurguy ſię. Potym rozumnemu Cyrulikowi ten Polip każ podwiązać nitką powozkowaną. A ieżeli przez to nieznıſzczeie, to kauteryi zazyć trzeba, lub innemi powierzchownemi lekarſtwy trawiącemi (ktore po łacinie corroſiva nazywaią ſię) wykorzenić polip ſtaray ſię. Do tego naylepiey ſłuży Mercurius ſublimatus, z dzieſiącią lub 12. Gran, Lot ieden Maſła ſwieżego nieſłonego zmięſzawſzy; coraz Polip ſmaruy. A ieżeli ta puchlina głęboko w korzeniona, to zrob ſobie czopek z Korzenia Encyanny czerwoney, poſmarowawſzy nieſłonym Maſłem; włoż go w Nos: czopek ten Polip ſtrawi. Gdyby zaś nawet to lekarſtwo mniey ſkuteczne było, rad nierad, muſisz przez znaiącego ſię na rzeczy Cerulika nożycami Cerulickiemi tak długo Polip ten kręcić, poki zupełnie wyrwany nie będzie reſztę (ie-

żeliby się zostało cokolwiek) żelazem rozpalonym wypalić trzeba. Rana zaś Maśćią z białku Jaia y Rożowego Oleyku łatwo się zagoi.

Częstokroć niepohamowanie Krew z Nosa ciecże; mowię niepohamowanie; bo Ciecżenie Krwi z Nosa wolne y nie długo trwaiące, bardźiey iest pożyteczne, niżeli szkodliwe, osobliwie w Malignach y Boleniu Głowy; ile niemałą folgę Pacientowi czyni. Wzbitnym więc Cieczeniu Krwi zawczasu starania przyłozyć powinieneś, żebyś burzącą się Krew od Głowy na doł sprowadźił, y natarczywość iey czym prędzey uśmierzył. Czego, abyś skuteczniey dokazał, każ sobie z ręki lub nogi (co lepiey) Krew puśćić: oraz co 3. godźiny następuiącego zażyway Proszku:

Weźmi, Salitry preparowaney połłota.
Skorup Jaiowych, połtory ćwierci Łota,
Kamfory, Gran pięć.

To wszystko na Proszek zmięszawszy, co trzy godźiny daway w Kryniczney wodźie

wodźie po ćwierći Łota naraz. W wielkim pragnieniu daway choremu Emulsyą (iako się w przeszłych rozdziałach zaleciła) po łyszcze tyle razy, ile pić chce. Sok z Zagawki po 3. lub 4. łyszki zażywany, pragnienie gaśi. Na powierzchowne lekarstwa nie zawsze się spuszczać, bo choć rozdarte żyły zatykaią, z tym wszystkim burżącey się Krwi zatrzymać nie potrafią: dla tego radzę ći wprzod krew dać puśćić, potym Proszku ochłodzaiącego krew zażywać A ieżeli w nagłym przypadku niemasz sposobu łatwego do Krwi puszczenia, ani mienia tego Proszku, to przynaymniey nogi y ręce włoż w ćiepłą Wodę.

Puśćiwszy zaś krew y zażywszy zaleconego proszku, pociągay w Nos Ocet Rożany z Kamforą zmięszany; Albo wodę z żabiego Skrzeku dystyllowaną z trochą Hałunu zmięszaną; To ostatnie remedium w tym raźie doświadczone. Potym w nozdrże włoż Gębkę Cyruliczną Crepitus Lupi po łaćinie nazwaną,

 ktorą

ktorą wprzod posmaruy Białkiem Jaiowym z Hałunem zmięszanym; tak Krew zatamuiesz. Niemniey sadze z miedźianego kotła oskrobane, y z krwią swieżą pacyenta zmięszane, w spomioną Gębką w nozdrze włożone krew płynącą tamuią. Proszek z Kwiatu Maczku polnego; także z ziołka przęstka (po łaćinie Equisetum) zwanego; piorkiem w Nos zdmuchuiąc, cieczenie krwi zastanawia. Także Kwiat Maczku polnego Zamiast herbaty pity, skutek niemały w tym przypadku czyni. A ieżeliby dopiero zalecone lekarstwa krwi niezatamowały; To mimo siebie rzuciwszy wszelką obrzydliwość, weźmi ćiepłego Łayna wieprzowego albo końskiego, y zatykay nim Nos. Łayno wieprżowe ususzone y na Proszek starte, Zamiast Tabaki zażywane, lub przez piorko wdmuchnione rownego skutku. Pod czas lata Morelowe Listki stłuczone na Proch, y w Nos sypane częstokroć pożądaną czyniły pomoc. Samego pacyenta krew czasem naylepszym lekarstwem się staie, gdy ią

w pa-

w panewce nad ogniem wyſuſzysz; a
zniey części dwie, z tylą kamienia Krwa-
wnikowego; z iedną częścią Mchu
z głowy trupa zebranego, y z Białkiem
Jaia. Zmięſzasz; oraz Gębkę pomienio-
ną tym naſmaruiesz y w Nos wrażisz.
Błękitny Koperwas z rowną częścią za-
leconego Proſzku zmięſzany, na zbro-
czoną w krwi chuſtę poſypany, oſobli-
wſzą tamuiącą w ſobie zawiera cnotę.
Koperwas przerżeczony dopiero tym ſię
robi ſpoſobem. Weźmi Koperwaſu błę-
kitnego według upodobania, rozpuść
go w Kryniczney wodźie, rozpuściwſzy
y przecedziwſzy przez bibułę nad ogniem
wolnym wilgoć wyſuſz; pozoſtały zaś
Koperwas ſtłucz choć nie bardzo miał-
ko, y w naywiękſze upały, wyſtawiay
na ſłońce, będzieſz miał z niego lekar-
ſtwo, ktore ſię Pulvis Sympatheticus
nazywa. Przy zażywaniu tego Proſzku
nie tylko Nos krwią zbroczony, ale też
chuſty nim poſypane oſuſzać trzeba.

A ieżeliby iuż oſchły chuſty, to ie ćiepłą wodą ſkropić, y Proſzkiem tym poſypawſzy w ćiepłym mieyſcu konſerwować.

Niektorzy Prezerwatywę, maią na ćieczenie krwi, gdy popioł zpalonych bufonow czyli żab parchatych noſzą na Szyi w ſzmatce iedwabney. Jnni zaś kawałek Krety małym palcem w ręku trzymaią. Lecz te Sympatyczne Lekarſtwa nie ſą moiey proby. Biały Koperwas doſwiadczeniem moim bardźiey zalecam, ktorego połćwierći Łota włoćie iednym wody Pſiego ięzyczka lub Plantaginis minoris rospuśćiwſzy, w nos ſarkay. Korzonek Kąkołowy krew tamuie pod ięzyk włożony. Naſtępuiący Plaſter na ſkronie y pulſy przykładany wielce ſkuteczny:

Weźmi, Gliny z pieca naſkrobaney, garść 1.
Sadzy, Połgarśći.
Białku z dwu iaiec.

Zmięſzawſzy z Octem winnym przykładay na pomienione głowy częśći. Na ćiemię przykładay Konopi z kilką Goździka-

zdzikami tłuczonemi, y z Białkiem iaiec zmięszanych. Niemniey w iaiach znayduiące się Iąderka, gdy ich kilka choremu dasz, wczym chcesz, wypić, krew tamuią. Niektorzy życzą Krwawnik w ręku: pod pachą żabę suchą trzymać wtym przypadku dla Zatamowania krwi.

Gdy ći się nos iątrzy, albo Fetor z niego iak z prewetu wybucha, przez Purganse ćiało z szpetnośći oczyśćić trzeba. Powierzchownie tym Dekoktem uleczysz ranę, y uśmierzysz fetor. Weźmi Szałwii, Miętkwi wodney, Kopytnikowych listkow, każdego w rowney częśći, zgotuy w Winie, y częstokroć w nos sarkay.

Albo Weźmi: Essencyi z Mirry,
Miodu z Roży, każdego ćwierć Łota,
Saccari Saturni, *połćwierći Łota.*

To zmięszawszy, y bawełnę wtym zmoczywszy, zatykay Nos.

§ *.* §

ANNO-

***************.****************

ANNOTACYA.

1mo Zatkanie Noſa nie tylko ſtarym ludziom lecz nawet dzieciom przy Pierśiu przykrość czyni. Wtey okoliczności Balzam Maieranowy lekarſtwem dowodnym. Swieże nieſtone Maſto z ſwieżym Maieranem kilka razy przegotowane przy wolnym ogniu niemnieyſzego ſkutku, gdy nim Nos pod oczami y nozdrze ſmarować będźiesz. Naſtępuiąca Maść ſławną Medycyną:

Weźmi Swieżego Sadła Gęſiego płokanego w Wodźie Maieranowey, Połłota.
Oleyku Szałwiowego,
Maieranowego, każdego pięć Kropli.

Zmięſzawſzy, ſmaruy wzwyż wſpomionym ſpoſobem.

2do. W nieznośnym fetorże z Noſa pochodzącym naſtępuiącey zażyway Tabaki.

Weźmi: Oleyku Burſztynowego, 10. Kropli.
Oleyku Lewandowego,
Oleyku Rozmarynowego,
Oleyku Szałwiowego, każdego 3 Krople.
Balſami Apoplectici, - - Gran. 9.
Cukru Kanarowego, Łot ieden.

Wſzyſtko na miałki Proſzek ſtarſzy, zażyway zamiaſt Tabaki. Wewnętrzne zaś laxuiącemi lekar-

lekarstwy kuracyą prowadźić. Pigułki w Annotacyach o Boleniu Głowy Annotatione undecima *zalecone niewypowiedzianie wtym skuteczne. Rowney cnoty Dekokty krew czyszczące z Jałowcowego drzewa, drzewa Sasafras,* Ligno sancto, *Drzewa Dębowego zgotowane.*

3tio. W *upornym wrzodzie Nosa rekommenduie Doktor Fryderyk Hoffmann następuiącą Mixturę:*

Weźmi Wodki Ka*mforowey Łot ieden.*
Balzamu Jndyiskiego Czarnego,
Mirry Weneckiey, każdego ćwierć Łota.
Aloesu, połćwierći Łota.
Saccari Saturni, *Gran* 40. *Zmięszay.*

A ieżeliby się komu zdała wielce przykra ta Mixtura. to cokolwiek Miodu Rożanego przymięszawszy, z fleytuszkami kładź w Nos. Dekokt Liśćia z Orżecha Włoskiego z Cukrem Kanarowym zmięszany, y w Nos przykładany; pomocny iest oczym świadczy Francuz Belloftes, Tractatu Chyrurgico Lasaretorum, Germanico & Gallico Idiomate. *Jeżeli zaś przerzeczonym Lekarstwom wrzod ten wykorzenić się nieda; to lekka Salwacya wto potrafi, y moy Proszek na Galanteryą Francuzką.*

4to. *O Polipie w Nosie to wiedzieć trzeba, że lubo nayleptey przez Operacyą Cyruliczną wykorzeniony bywa, iednakże obawiaiący się*

Pacyenci tey operacyi innemi lekarstwy tego złego pozbyć się pragną, zaczym Agricola *sławny* in Chyrurgia parva pag. 549. *następuiący Likwor zaleca* :

Weźmi Aqvæ Regis *Połfunta, naliy na tę wodę Oliwy przedniey Funt ieden; wstaw w Alembiku szklanym w piasek, y niechay się w tymże gorącym piasku dobrże przegotuie; to Oliwa purpurowego koloru nabędźie, ktorą zwierzchu zlać y oddźielić* ab Aqua Regis. *Tym Oleiem Polip posmarowawszy nad podziwienie w prędkośći gnie y goi się. Albo*

Weźmi, *Masła świeżego niesłonego dobrze wypłokanego 2. Łoty.*
Mercurii præcipitati rubri, *Cwierć Łota.*
Croci Metallorum,
Æruginis, *każdego Gran* 20.
W*osku żołtego, Łot ieden.*

Zmięszawszy na Maść, wtey Maśći mocz fleytuszki tylko tak wielkie; ktoreby sam Polip okryły. Ta Maść zwolna Polip zniszczy. Vide Junkien Compendium Chyrurgiæ Manuale pag. 449.

5to. *Fistuły w Nośie nieomylnie się przydaią przed albo po Operacyi nieumieiętnego dosyć Cyrulika. Na wygoienie ich następuiący Proszek służy*

ſłuży. Weźmi błękitnego Koperwaſu, rozpaliwſzy kilka razy w Otcie wygaſzay, wyſuſzywſzy y na Proſzek ſtarſzy piorkiem do fiſtuły podmuchywày. Sławne to lekarſtwo zaleca w tym rażie Timæus a Guldenklee in Armamentario Sanitatis pag. 163. Procz tego rekommenduie Doctor Ettner naſtępuiący Balzam; ktory w Aptece ſporządzony być może:

Weźmi: Olei Laterini, 6 Łotow.
Olei Terebintinæ, 12. Łotow,
Olei Caryophilorum, 3. Łoty.

Te Oleyki być powinny przedyſtyllowane iak naylepiey poſpołu. Potym ieſzcze raz z naſtępuiącemi ingredyencyami przedyſtyllować ie trzeba,

Weźmi: Maſtyxu przedniego.
Mirry Weneckiey,
Kadźidła [vulgo Olibani] każdego 4. Łoty.
Mummiæ Ægyptiacæ, 6. Łotow.

Zmięſzawſzy, y ſtłukſzy, oraz rozumnie przedyſtyllowawſzy będźieſz miał Balzam niewypowiedźianey cnoty, ktorym ſtrzykać trzeba aż do ſamego gruntu fiſtuły, ktorą goi cudownie. Jednakże przytym krew czyſzczących lekarſtw [czyli Antiſcorbutica] z lekkiemi laxatywami zapominać nie trzeba; o ktorych w rozdziale o Szkorbucie y wrzodach napomni ſię. Aqua Gryſæa powierzchownie do Smarowania także zalecona. W Aptece ią znaydźiesz.

6to.

6to. *W niepohamowanym Cieczeniu Krwi z Nosa, gdźie ratunku prawie dać się nie mogło od wielu, mnie krom Balzamu* de Commandeur de Peru *następuiący Proszek posłużył:*

Recipe, Glutinis Scrinariorum *lub Kleiu Stolarskiego.*

Korżenia Zywokostowego,

Gummi Arabici,

Tragacanthi, każdego 4. *Łoty.*

Pulveris Sympathici, *Połłota.*

Opii Usti, *połtorey ćwierći Łota.*

Wszystko na drobny Proszek stłukszy, y z Białkiem Jaia zmięszawszy, w fleytuchu kładź w Nos. Jednakże Balzam Commandeur de Peru (*ktory w Domowey Aptece opisany będźie*) *nad wszystkie lekarstwa zalecam w tym przypadku.*

ROZ-

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XVI.

O Affekcyach Języka y Wargow.

Pod czas wielka y obmirzła Puchlina Język opanuie, y niemymu prawie człowieka nawet wymownego uczyni. Przećiw temu Paroxyzmowi

Weźmi: Szałwii dwie Garśći,
Korżenia Slazowego, Łot ieden.
Ziela Slazowego, Połgarśći.

To wſzyſtko drobno pokraiawſzy, y zgotowawſzy z Mlekiem; ćiepło bierz w Uſta raz poraz; co iedno oſtydnie, to brać trżeba drugie. Albo weźmi Hałunu rozpuść go w wodźie, y opuchły język piorkiem ſmaruy. Jeżeli Język był paraliżem ruſzony, lub ieſt (Boże uchoway) to Maieranu Ogrodnego zgotowawſzy, płocz Uſta. Albo

Weźmi: *Maieranu*,
Macierzanki,
Ziołka Tymianu lub Saturei,
Anyżku, *każdego połgarśći*.
Pyretrum, *albo z Zębowego Ziela korze-nia*, *Łot ieden*.

Pokraiawszy drobno, y z Winem zgotowawszy, ćiepło wymyway Usta, albo trzymay tak, iak się dopiero rzekło. Ziołka te żimną y kleiowatą materyą rozwolnią, y folgę ięzykowi przyniosą.

Nad to weźmi: Wody Czereśniowey z Jadrow Czereśniowych y Wiszni dystyllowaney, Oleyku Anyżkowego 30. kropli, y 15. kropli Oleyku Goźdźikowego. W tym chustę zmoczywszy, Język spodem wycieray. Niemnieyszego skurku Dryakiew, trąc nią spodem Język, y daiąc pić w wodźie Czereśniowey lub w Winie.

Wteyże okoliczności wielce pomocne krwi puszczenie z pod Języka, osobliwie zaraż z początku. To ieżeli się omię-

omięſzkało, Piiawki pod ſzczęką ſtawić pożyteczna. W tymże przypadku koſztownieyſze, lecz pożytecznieyſze maſz lekarſtwo:

Weźmi Oleyku Goźdźikowego, kropli 20.
Cynamonowego, kropli - - 6.
Spiritus Salis Armoniaci, *kropli* 30.
Cukru Kandysbrotu, Łoty 3.

To wſzyſtko zmięſzawſzy daway Pacyentowi na koniec noza biorąc, częſto gęſto pod Język kładąc, co zwolna roztopiwſzy w uſtach, połykać może. Przytym zażyway naſtępuiącey Mixtury co godźina po łyżeczce:

Recipe Aquæ Epilepticæ Langii,
Hirundinum cum Caſtoreo, *każdego Łot ieden.*
Ceraſorum nigrorum e Nucleis, 6. *Łotow.*
Syrupi Acètoſitatis Citri, *Łot ieden.*
Spiritus Salis Armoniaci ſuccinati 30. kropli.

To wſzyſtko zmięſzawſzy, daway dopiero opiſanym ſpoſobem.

Jeżeli zaś pod Językiem nabrzmiałość, czyli żaba (tak rzeczona) oſadźi-

ła śię, to pilno ią wycierać trzeba błękitnym Koperwaśem, albo Wodą Hałunową wzwyż opiśaną; to zrobiwszy Język, albo tę część, gdźie żaba śiedźi, Miodem praśnym, lub z Roży robionym, śmaruy, ktory skuteczniey-szy niż pierwszy. Te lekarstwa, ieżeli niewykorzenią tego, to przez rozumnego Cyrulika incyzyą wykonać trzeba.

Zwykł śię także padać Język: W tym razie weźmi Salitry preparowaney, rospuśćiwszy w Wodźie Kryniczney; wymyway usta gorączkę wyciągnie y Język zgoi. Gdźie zaś rozpadlina w ięzyku głęboka; to, wziąwszy Oleyku Jaiowego, Mirry na proszek startey z nim zmięszawszy, śmaruy zagoiśz łatwo. W niedostatku tego Oleyku weźmi Essencyi Kleiowatey z Pigwowych Ziarnek wyćiągnioney; śmaruy Język, a uleczony będźię. Taż śama Essencya w rozpadnieniu Wargow staie śię lekarstwem. Ubodzy zaś ludźie niech biorą łoy

łoy rozpuſzczony w ćiepłym Winie, ktory im rowny uczyni skutek. Folia Liguſtri lub Ptaſzy Zob, zgotowane z Mlekiem albo z Wodą, rozpadłe Wargi leczy, gdy nim częſto uſta płokać będźieſz. W nudnym Swierbieniu y ciężkim paleniu Wargow, umocz chuſteczkę w mocney Wodce, y przykładay na Wargi, a Palenie y Swierbienie uſtanie.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

O Zabie pod Językiem to ieszcze wiedźieć trzeba, iż, gdy na wſpomione w Rozdziale lekarſtwa Puchlina ta obmirzła y ſzkodliwa nieſpęchnie, to przez znaiących ſię Cyrulikow brzytwą zobudwoch ſtron być powinna poderznięta proporcyonalną w głąb y ſzerż incyzyą; tylko Oſtrożność zachować należy, żeby ſuchych żył nie przerznąc. A toli y wtakowym Przypadku Operacya nieieſt niebezpieczna. Niektorźy Cyrulicy radzą cum Cauterio Actuali, *albo żela-*

znym inſtrumentem tę Nabrzmiałość wypalić; lecz ia nie radzę. Doktor Frydel in Tractatu expediti Medici Germanico Idiomate pag. 231. *rekommenduie Zabi kamień, y onim tak mowi*: *Tak rzeczony Kamien Zabi w trunek włożony; Zabę leczy, gdy chory ten trunek zniego bez przeſtanku ſpiia według pragnienia; ktore Lekarſtwo dla tego obiawiam y zalecam, ponieważ tak ieſt bez wſzelkiey ſuperſtycyi, iak nie tylko z czytania y ſwiadectwa innych Doktorow; Ale też z własney experyencyi Cnoty iego doſwiadczyłem.*

****

ROZDZIAŁ XVII.

O Puchlinie, w Gruczolach y Spadnieniu Jezyczka.

W tym Paroxyżmie oſobliwie gardło ćiepło zachowuiąc, żimney y oſtrey Aeryi ſię ſtrzeżąc, ſmaruy powierzchownie ſpuchłe gruczoły Migdałowym Oleykiem, y przykładay ćiepło Worek popiołem albo Owſem napełniony. Jeżeli Cię na Migdałowy Oleiek nieſtanie, to weźmi Rumiankowego lub Dziewanowego z Oliwą preparowanego (o ktorego preparacyi w Aptece Domowey) nad to Plaſter Melilotowy, albo Emplaſtrum de Meliloto przykładay, oraz Worek z ćiepłym owſem. Wełna czarna ćiepło przykładana w tym Przypadku dobra. Niemniey naſtępuiący Plaſter wielkiego ſkutku:

Weźmi Mąki żytney Garść iednę.
Naśienia lnianego,
Semen Fæni Græci, *każdego po Połgarśći.*

Zgotuy z połową octu y wody na kſztałt Kaſzy: potym przyday Oleyku Rumiankowego z Oliwą preparowanego Łot ieden, y często ćiepło przykładay.

Także Gniazdo Jaſkołcze z Mlekiem ua Plaſter gotowane ćiepło przykładane Gruczoły niſzczy: tylko to zachować trżeba, żeby iak te, tak inne Plaſtry nigdy żimno nie były trzymane.

Wewnątrz do płokania maſz Dekokt:

Weźmi Wody Leviſtici *lub Lubczikowey,*
Aquæ Pirolæ *lub Izanklowey Wody.*
Wody Szałwiowey,
Wody z Pſiego Języczka lub Plantaginis minoris.
Wody Hyzopowey,
Kwiatu Rozanego,
Maczku polnego, każdego po Połgarśći.

Ugotuy wſpomionemi wyżey wodami, y przyday do tego Hałunu połćwierći Łota; Miodu praśnego Łyſzkę iednę;

płocz

płocz tym ćiepło Gardło, y czym częśćiey płokać, będźieſz, tym lepiey. Trunku wſzelkiego źimno pić wyſtrzegay ſię: Raczey Herbatą z Meliſſy, Hyzopu, lub Szałwii gotowaną pragnieniu czyń zadoſyć.

Gdy ći Języczek ſpadnie, weźmi ćiasta kwaśnego iak orzech włoſki, pokrop winnym octem, y przymięſzawſzy 3. lub 4. gozdźiki miałko ſtłuczone, przyłoż na ćiemię. Albo weźmi w popiele upieczone Jaie; to roztłukſzy gorąco, iak wycierpieć możeſz, przykładay częſto gęſto na ciemię, a języczek do ſwoiey przyprowadźi pory. Przytym wzwyż wſpomionym płokaniem gargaryzuy Gardło. Albo zamiaſt tego Wodą z Szałwią gotowaną, z wodką zmięſzaną wymyway Uſta, nie tylko Języczek zdrowi, ale też gruczoły leczy. Na podnieſienie Języczka ordynaryinym lekarſtwem Jmbier, gdy w nim niemaſz Inflammacyi. W Rozpaleuiu zaś Języczka Jmbier ſzkodźi. Lepiey tedy

w tym Przypadku ćiepło plokać gardło Salitrą w Wodźie roztopioną, ktora Inflammacyą y Bole uśmierza. Dym z Maſtyxu w uſta w puſzczony y połykany, na Spadnienie Języczka pomocny: ktory źimną y kleiowatą materyą rozwalnia. Niemnieyſzy ſkutek czyni Kwiat Bzowy z Mlekiem gotowany; Cukrem oſłodzony piiąc go, albo nim płocząc Gardło, Jeżeli zaś dużo kleiowatą Materyą Gardło obćiągnione ieſt, Inflammacyą otoczone, to

Weźmi Wody Hyżopowey,
Wody z Pſiego Języczka, każdey po 3. Łoty.
Mąki Gorczyczney, ćwierć Łota.
Salitry preparowaney, Połćwierći Łota.

To wſzyſtko zmięſzawſzy ćiepło płokać Gardło.

W chrzypliwośći wielkiego ſkutku ieſt sadło bocianie, kiedy ćiemię nim ćiepło ſmarowane bywa. Przytym naſtępuiące źiołka pić trzeba.

Weźmi: Korżenia Slazowego (Radix Altheæ) *po łaćinie 2. Łoty.*

Omo-

Omonu, Pełłota.
Slazu, dwie Garśći.
Płucniku, Garść iednę.
Weroniki,
Skabiozy,
Hyzopu,
Bluſzczu.
K*wiatu Slazu ogrodnego lub* Malvæ hortenſis, *każdego po Połgarśći.*
Stokroćiu, Szczyptę iednę.
Lukrecyi, Łot ieden.
Figow, 15.

To wſzyſtko pokraiawſzy, y zmięſzawſzy, zażyway zamiaſt Herbaty. Miod Rożany w affekcyach Gardła ſławnego ieſt ſkutku tym ſkuteczniey ſzy będzie, gdy kilka kropli Spiritus Vitrioli, albo Hałunowey Eſſencyi, y cokolwiek wody z Pſiego Języczka przymięſzasz; ćiepło Gardło płocząc. W zranieniu Gardła tenże Miod zażywany lepſzy ſam przez ſię.

Trafia ſię częſtokroć, iż Kość albo Ość utyka w Gardle, z ktorego trefunku pod czas niemałe wynika niebezpieczen-

ſtwo,

ſtwo, gdy ledwie niezadławi człeka y owſzem wiele razy uduſi. Z początku zaraz tego Przypadku weź za uſzy pacyenta, y podnoś do Gory. A ieżeli przez to kość lub ość niewypadnie, to weźmi ſuchy vulgo nazwany Byczak, poſmarowawſzy go Maſłem nieſłonym pacyentowi dobrze uſta otworzywſzy, popychay Byczak zwolna w Gardło, ktory aż do żołądka wpadſzy, kość lub ość za ſobą pociągnie, y zniebezpieczeńſtwa wyrwie. Oto ſię bowiem turbować nietrzeba, żeby tey kośći nieſtrawił żołądek, ktory zaiſte twardſze trawi rzeczy.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *W wielkiey Inflammacyi gruczoł y Języczka krwiſtym ludźiom Krew w Obfitośći puśćić, po ktorym krwi puſzczeniu rozwalniaiące poty pędzące lekarſtwa zażywane być powinny w letniey herbaćie, ktore wielki ſkutek czynią. Między innemi ſą te*: Liqvor Anodynus Mineralis Hoffmanni, Spiritus *Salitrowy*, [*po łaćinie*

Nitri

Nitri dulcis] *nazwany*, *z kilką kropli Spiritusu* Cornu Cervi *zmięszany*. *Niemnieyszey cnoty* Spiritus Betzuarticus Bussii *po* 20. *lub* 30. *kropli dawany*. *Także*

Recipe Tincturæ Betzuarticæ, *połtorey ćwierći Łota*.
Tincturæ Anodynæ, *kropli* 10.
Essentiæ Lignorum, *Cwierć Łota lub* 60 *Kropli*.

Zmięszawszy rano y wieczor po 40. *kropli daway choremu*, *niech się ćiepło potym trzyma*, *y poći*. *Przytym lekkie laxatywy służą*, *y zbieg materyi Gardło obćiązaiącey*, *śćiągaią*. *Osobliwie wtym razie służą Pigułki* Annotatione IIma *O Boleniu Głowy*: Pilulæ de Succino Cratonis, Pilulæ Beccheri, 30. *lub* 40. *rano lub wieczor dźień po dniu zażywaiąc*. *Lecz* NB. *w dzień łaxacyi tych poty pędzących lekarstw nie zażywać*. *Soli Angielskiey Łot ieden y drugi ztyląż Manny Kalabryny w dekokćie Macierzankowym rozpuszczoney dawać możesz Pacyentowi*. *Większego ieszcze skutku następuiący Cukier*:

Recipe Specifici Galapini cum Amygdalis triti, Gran 26.
Mercurii dulcificati optime præparati, *Gran*. 10.
Rożanego Cukru, *ćwierć Łota*.

Oleyku

Oleyku Ligni Saſſafras, 2. *Krople.*
Julepku Maczkowego wiele potrzeba.

Zmięſzay y day choremu. Po Operacyach często gęſto piy Piwo ćiepłe z Maſtem albo zamiaſt Piwa Herbatę. Lub

Weźmi Benedyktowego Korżenia czyli Cariophilatæ.
Korżenia Łopianowego, każdego 2. Łoty.
Ziela Głowienkowego, alias Prunellæ.
Szałwii Ogrodney,
Sankłu, każdego Garść iednę.
Kwiatu Stokrociowego,
Ruty ſkalney, każdego 3. *Szczypty.*
Figow - - - 6.

Pokraiawſzy zgotuy w wodźie, dodawſzy połłota Salitry preparowaney: Hałunu ćwierć Łota: płocz ćiepło uſta. Item

Weżmi, Ziela Głowienkowego 2. *Garśći.*
Szałwii ogrodney, Garść iednę.
Albi Græci, *połtora Łota*
Zgotuy z połową Wody y Wina; dodawſzy
Spirituſu Vini optimi 2. *Łoty.*
Spirituſu Salis Armoniaci Vinoſi, 30. *Kropli.*
Rożanego Miodu, Łot ieden.
Zmięſzawſzy płocz uſta. Albo

Weźmi

Weźmi: *Wody Kwiatu Bzowego,*
Wody Kwiatu Głowienkowego, alias Aqvæ Prunellæ.
Wody ziela Kochlearyi destyllowaney,
Soku z żywych Rakow wyciśnionego, każdego 4. *Łoty.*
Nitri Antimoniati, *Cwierć Łota.*
NB. *Julepku lub Syropu Malin Włoskich,* 2. *Łoty.*
Spiritus Salis Armoniaci Aquosi. 60. *Kropli.*
Zmięszawszy, ciepło Gardło płokać. Vide Doctorem Junken in Compendio Chirurgiæ Manul: pag. 454.

2do. *Jeżeli Gruczoły albo Języczek roziątrzył się, to następuiące płokanie bardzo dobre:*
Weźmi Kwiatu Rumianku polnego,
Kwiatu Slazu ogrodnego,
Ziela Slazu wielkiego, każdego 2. Garśći.
Figow, - - - 10.
Szafranu, cwierć Łota.
Mleka Koźiego, według potrzeby.
Zgotuy pospołu, y ćiepło płocz Gardło. Jeżeli zaś Szczęka roziątrzyła się, to następuiący Dekokt lekarstwem.
Weźmi, Ziela Cardui Benedicti,
Ziela Czosnkowego,
Weroniki, każdego połtorey Garśći,
Ziela Kokornakowego okrągłego, Łot ieden.

Rako-

Rakowych Oczow, 2. Łoty.
Aloesu,
Mirry,
Mastyxu, każdego połtorey ćwierći Łota.

Zgotuy w Winie czerwonym lub białym; płocz Gardło. Vide Woyt in Gazophilacio pag. 51.

3tio. Języczka gorączką spalonego ostremi y gorącemi lekarstwy niepodnosić. Powierzchowne następuiące lekarstwa, przykładane bywaią skuteczne. Weźmi swieżo zniesione Jaie, y wpoł rozkroiwszy. posypawszy Mastyxem, Engbierem y Kadzidłem przyłoż gorąco na Ciemię, a Języczek się podniesie.

4to. Jeżeli zaś Języczek tak nabrzmieie y opuchnie, iż niebezpieczenstwem zaduszenia grozić się zdaie; to niektorzy radzą przyzwoitym Instrumentem odciąc Języczek. Lecz ta okrutna rada, ponieważ piękność mowy, y odwilżenie w gardle razem z Języczkiem wydziera z gardła Pacyentom; raczey tedy zaleconym w wzyż płokaniem pilno płokać Gardło. A ieżeliby Puchlina stęchnąć niechciała, y Pacyent w niebezpieczenstwie zaduszenia zostawał, to lepsza iest Operacya bronchotomia lub otworźenie Gardźieli, y między naylepszemi ratunkami kłaść się może. O czym więcey w rozdziale o Slinogorzu.

510. *W upornych Krostach, szpetnych y zaraźliwych dziurawiących Gardło, ktore albo z zastarzałego szkorbutu, albo z Francuzkiey choroby pochodzą, następuiące Płokanie wielce pomocne.*

Weźmi: Skorki Granatowey, Łot ieden.
Skabiozy,
Zanklu,
Ziela Rzepikowego, każdego połgarśći.
Jąder Pigwowych,
Ziarnek Swiętojankowych, każdych połłota.
Kwiatu Głowienkowego,
Kwiatu Slazu ogrodnego wielkiego, każdego połgarśći.
Wody dystyllowaney z Psiego Języczka, y Roży czerwoney, każdey Połkwarty.

Gotuy przez dobry Kwadrans. Przecedźiwszy przyday Konfektu malin Włoskich; Konfektu z Orzechow Włoskich każdego 3. Łoty: Syropu Kwiatu Granatowego, Miodu praśnego czystego; Octu Rożanego, każdego Łot ieden, Spiritus Salis 30. *kropli. Zmięszawszy; płocz Gardło ćiepło.* Vide Agricolam Kirnrgia parva pag. 738. *A ieżeliby nie dosyć skuteczne to płokanie było, y dziury głęboko gardło przeszyły szpetnośćią zawalone, to*

Recipe, Mercurii præcipitati rubri,
Tartari Crudi ana Drachmam Unam.

Radicis Tormentillæ Unciam Semis,
Saccari Aluminosi Uncias 2.
Corticis Balaustiorum,
Florum Balaustiorum ana Drachmas 3.
Spiritus Vini rectificati libram Unam.

Stent in Digestione, leni Calore, qvo ad omne solutum fuerit. Filtretur.

To płokanie niewystawiony skutek w rożnych (że tak rzekę) francowatych gardłach czyni; piorkiem lub pędzlem smaruiąc kilkokrotnie przez dźień: A ieżeliby się komu ta Woda ostra zdała; to do niey wody Szałwiowey lub wody z psiego ięzyczka z Rozanym Miodem przydać może. Vide Parmanni Chirurgiam.

Ztym wszystkim te powierzchowne lekarstwa same przez się mały pożytek sprawią, ieżeli potrzebne Antiscorbutica *lub krew czyszczące Dekokta będą zaniedbane.* Jako to Æthiops mineralis ad Drachmam semis vel Drachmam unam. Pannacæa nigra Mercurialis ad Grana viginti *raz na dźień dawana w Dekokćie. Niemniey moy Proszek na Galanteryą Francuzką z Merkuryalnemi Pigułkami do zagoienia takowych krost y dźiur służy wielce. Formalna Saliwacya ostrożnie koordynowana w tym razie także pomocna, Jednakże (kto może) lepiey się obyć bez Merkuryuszow.*

ROZD. XVIII.

********.**********************

ROZDZIAL XVIII.

O Sqvinancyi, y Slinogorzu.

Wielka ta choroba niemnieyſzym częſtokroć niebezpieczenſtwem grozi, oſobliwie, gdy Inflammacya Gardło wewnętrżnie opanuie, y powierzchownie żadna ſię puchlina nie pokazuie. Początek tey choroby od maligny zżimnem y naſtępuiącą gorączką nieznośną zaczyna ſię. Potym przeraża niezmierną oppreſsyą kłocie wſzyſtkie gardła częśći: Połykanie ztąd pacyentowi ciężkie y przykre. Język bardzo nabrzmieie, zoſtrzeie, wyſchnie y ſzczernieie. Niektorym Pacyentom wtym Paroxyzmie Język na ćwierć łokcia z uſt wypada: zkąd Grekowie tę chorobę Cynanche nazwali. Zyły pod Językiem niby purchatki nadmą ſię y nabrzmieią. Tak wielkiemu złemu wcześnie zabiegać trzeba.

Sero Medicina paratur. Y owſzem tego momentu nie tylko pod Językiem zyły, ale też Medianę otworzyć dać ta choroba przymuſza. Biała Płeć z nogi (lecz z żyły Saphena nazwaney) krew puścić może; ieżeli ta choroba od zatamowaney mieśięczney krwi początek wzięła.

Gdy Sqvinancya przypadkiem łożnych chorob lub malignow bywa, to zaraz z początku, poki chory przy zdrowym rozſądku zoſtaie, zpod Języka krew puśćić. Jeżeli zaś Pacyent od rozumu odſzedł, to bardzo szkodliwe krwi Puſzczenie. Przypomniy tu ſobie przeſtrogi o Malignach dane: ile wtym Rozdziale o ſamey tylko Sqvinancyi piſać umyślilem.

Jeżeli Konſtupacya z tą ſię chorobą złączy; Enemą żołądek otworzyć trzeba; Także w przeſzłym rozdziale zalecony laxuiący trunek, przynośi ratunek. To uczyniwſzy na uśmierzenie burzącey

krwi

krwi y Inflammacyi iey zażyway naſtępuiącego Proſzku w Herbacie z Szałwii gotowaney:

Weźmi, Oſtrzyg morſkich, Gran 20.
Salitry preparowaney, Gran. 10.

Zmięſzawſzy pro Doſi dwa lub trzy razy na dźień zażyway. Przytym naſtępuiące zalecam płokanie.

Weźmi: Korżenia *Slazowego,*
Korżenia *Slazu wielkiego lub* Altheæ.
Szałwii ogrodney,
Pſiego Ięzyczka,
Kwiatu Slazu ogrodnego, vulgo Malvæ hortenſis.
Kwiatu Hyzopowego,
Kwiatu Bzowego, każdego garść iednę.
Figow osm.
Białego łayna Pſiego [vulgo album græcum] *Połłota.*

Naley na to tyle wody, ile potrzeba; ugotuy, y przecedźiwſzy przez chuſtę, przymięſzay Julepku Maczkowego Łot ieden: Preparowaney Salitry 4. Łoty.

Dla odmiany maſz inny Dekokt:

VVeźmi: Kleiu Ięczmiennego rzadkiego, Kwartę iednę.
Małych Rozynkow, dwa Łoty.
Figow, - - ośm.
Rozynkow pektoralnych (po łacinie Sebeſten) 12.
Daktylow, - - 4.
Naśienia Lnianego, Łot ieden.

To wſzyſtko zmięſzawſzy, y zgotowawſzy, przecedzić, y przymięſzać dwa Łoty Julepku Slazowego (latine de Althea) płocz ćiepło Gardło.

Jeſzcze dla odmiany niektore skuteczne przydaię lekarſtwa

VVeźmi Korźenia Slazu wielkiego,
Lnianego Naśienia, każdego Garść iednę.
Ziarkow Pigwowych, Połłota.
Figow, - - 8.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy, proporcyonalnie wody nalawſzy, gotuy, poki kleiowatey z ſiebie niewyda eſsencyi, potym przecedziwſzy dobrze przez chuſtę; Przymięſzay Oleyku Migdałowego słodkiego: Miodu Rozowego Łot ieden. Tegoż Jule-

Julepku daway częſto gęſto Łyzkę iednę; ktory zwolna niech połyka Pacyent. Albo

VVeźmi: VVody Kwiatu Bzowego:
VVody Pſiego Języczka, każdey 3. Łoty.
Soku Malin VVłoſkich, Łot ieden.
Mocney VVodki, połtorey ćwierći Łota.
Salitry preparowaney, połćwierći Łota.
Miodu Rożowego, Łot ieden.

Zmięſzawſzy; ćiepło płocz gardło. Powierzchownie ćiepłym Migdałowym Oleykiem ſmaruy Gardło; y przygrzaną ćiepło wełnę owczą przykładay. Niemniey Gniazdo Jaskołcze gotowane w Mleku, przymięſzawſzy Slazowego Korżenia; Korżenia Lilii białey, każdego garść iednę: Kamfory połćwierći Łota, zamiaſt Plaſtru częſto gęſto przykładay.

Owies czarny bardzo dobrym lekarſtwem w iadowitych gardła puchlinach, kiedy uprażony ćiepło przykładany bywa. Albowiem na tym zawisło, żeby zwſzelką pilnośćią wednie y wnocy

nie ustaiąc, ćiepłym przywiianiem plastrow, y płokaniem gardła kuracyą kontynuować. Wewnątrz tłuste Rosoły z kur lub Mięsa Wołowego z Masłem świeżym gardło rozgrzewaiąc odwilżaią, y puchlinę rozwalniaią. A lubo liche zdałoby się komu to lekarstwo, z tym wszystkim wielu doświadczeniem moim wyratowało z niebezpieczeństwa; ponieważ Rosoły z Kur, Masła Jęczmiennego lub owsianego Kleiku gotowane nie tylko dobrźe nasycaią y tuczą, ale też tłustość ich suche gardło odwilża, y roziątrzenie puchliny promowuie.

Jeżeliby zaś nader wielkie Palenie chorego trapiło; wtey okoliczności weźmi Łot ieden świeżo zrobionego Masła niesłonego; przymięszay połćwierći Salitry na Proszek startey; y w wielkości orzecha Włoskiego biorąc; roztapiaiąc w ustach, zwolna połykay. Lekarstwo to, nie tylko Gorączkę y Palenie w gardłe uśmierzy, ale też Suchość Gardła ordynaryinie po płokaniu następuiącą, skutecznie odwilży.

Język także w ſwieżey mieć trzeba pamięći, y ſizbinem zgiętym częſto Szlamowatość zniego ſciągac, popłokując wodą. Pigwowa Eſſencyą sliską ſmarować, albo też słoninę (iak napomniałem) przykładać,

Kiedy zaś Skwinancya tak dalece gorę wzieła, iż Pacyent od zaduſzenia wolnym ſię być niezdaie; y owſzem w oczywiſtym ieſt niebezpieczenſtwie, żeby go od Smierći ratować, to oſtatniego remedium chwycić ſię trzeba; to ieſt gartan przez rozumnego Cyrulika dać przebić, w ktorą dziurkę włożyć trzeba rurkę małą aby przez nię chory mogł oddychać poty, poki puchlina w gardle nieotęchnie. Po otęchnieniu puchliny, gdy wolny oddech przez gardło Pacyent odbiera, y połykać może, to wſpomioną rurkę wyćiągnać: rana dla niey zadana łatwo ſię zagoi Aptekarskiemi Maśćiami,

Tenże ſpoſob ratowania od Smierći ma mieysce w Malignach częzkich, gdy wnich Pacyenci do zaduſzenia skłonność ćierpią, w ktorym przypadku Hippocrates Patryarcha Medycyny wſzelkie inne lekarſtwa prożne deklaruie, tylko przerzeczony ſpoſob otwarcia gardła zaleca. Gdy w Skwinancyi powierzchowna tylko puchlina opanuie Gardło, niebezpieczenſtwem niegroźi, oraz pilnym płokaniem y przykładaniem przyzwoitych Plaſtrow skutecznie znieſiona bywa.

ANNOTACYA.

1mo. *W tey Okolicznośći nadewſzyſtko potrzeba umieć chorobę dyſtyngwować. Samę przez ſię tę affekcyą Medikowie* Morbus Idyopathicus *nazywaią. Jeżeli zaś Skwinancya ieſt przymiotem febr zarazliwych, to kuracya dwoiakich potrzebuie lekarſtw. Przytym niektorzy Skwinancyą na rożne Gatunki dźielą; naprzykład na* Anginam per ſe *albo Slinogorz, na Skwinancyą* (Pſeudo-Sinancia) *ktora nayniebezpiecznieyſza ieſt. Ztym wſzyſtkim leczenie tych*

affekcyi

affekcyi na iedno wychodźi. Niektorzy także ſądzą (z ktoremi zdanie moię łączę) iż Skwinancya Symptomatyczna porządkiem pryncypalney choroby leczona być powinna; na przykład w malignach wykorźenić złośliwą materyą przez Betzuartowe lekarſtwa, a tym ſamym przez przyzwoite płokanie Skwinancya wykorźeniona będźie.

2do. *A ponieważ wſzyſtka moc tey affekcyi zawiſła na zbytnim krwi affluxie; to częſtokroć przez obfite krwi puſzczenie z ręki lub z pod* Języka *cale oſłabiona y zniesiona bywa; y tym ſpoſobem nowemu zbieganiu ſię krwi zabiezysz; i owſzem Inflammacya przeto ſzerzyć ſię nie potrafi.* Krwi *puſzczenie wtey okoliczności tak potrzebne ieſt iż ie Hipokrates lekarſtwem być uznał, y pilno zalecił* Lib. 7mo de Morbis vulgaribus: *Gdzie tak o Slinogorzu mowi: w Slinogorzu a nayprincipalniey w Skwinancyi y wielkim Zapaleniu oczu krwi puſzczenia nigdy nie opuſzczać, albowiem przez to te affekcye oddalone bywaią* Item Libro de Victus ratione in acutis. *Kiedy kto Skwinancyą ściśniony zoſtaie, niechay krew z ręki y z pod* Języka *w obfitośći puśći. Z Hipokrateſem zgadza ſię* Doctor Sponius Additamento Aphoriſmorum pag. 331. *piſząc tak: Zadna choroba nieznayduie ſię w ktoreby* potrzebnieyſze *y pożyteczniejſze było krwi puſzczenie iak w Slinogorzu*

gorzu y Skwinancyi. *Dla tego krwiſtym ludziom* 16. *y więcey łotow upuśćić ſię iey może. y lepiey, że Cyrulik dobrze zyłę otworzy żeby krew tym lepiey zbiegać, y cnotę chory poznać mogł, ponieważ wtey dolegliwośći ordynaryinie krew zgęſta y ſpalona znayduie ſię. Nad to w godźin* 6. *lub drugiego dnia zyłki pod ięzykiem otworzyć, a ieżeliby kto zaraz z początku one otworzył, to drugiego dnia z ręki krew puſzczona być może.*

Względem Puſzczania krwi zpod Języka dwoiaka reflexya być powinna, naprzod uważać należy, żeby ſuchyeb żył nie przeciąć. Druga, żeby Incyzya doſyć głęboka wykonana była. Doctor Walæus *o krwi puſzczeniu zpod Języka mało trzyma y* Methodo medendi pag. 158. *tak ſądzi:* Kiedy *komu Gardło bardzo ſpuchło, y zapaliło ſię, krwi zpod* Języka *nie puſzczać, bo częſtokroć zaiąkania ſię bywa przyczyną.* In Actis naturæ Curioſorum Vratislavienſium Tentamine quinto pag. 1471. *krwi puſzczenie zpod Języka w Skinogorzu y Skwinancyi wielkim fundamentem odradzaią, oraz ia mało o nim trzymam, bardziey pożyteczne krwi Puſzczenie z nog ſądzę, ile tym wielu Skwinancyſtow wyleczyłem. Doktor Frydel* in expedito Medico Germanico idiomate pag. 234. *także mego zdania. Ztym wſzyſtkim niezabraniam nikomu tey lub owey trzymać ſię ſentencyi*

iako

iako Sławny Sydenham radzi; ile wtym punkćie naybardźiey Cyrulicy funduią ſię na krwi Puſzczeniu zpod ięzyka; kto ich chce ſłuchać, niech ſłucha.

3tio. *Jeżeli Słinogorz lub Skwinancya, w malignach zaraźliwych przypada; to (Boże uchoway!) krwi puſzczać, gdy trzeći dźień choroby minął. Rowną oſtrożnośćią od Purganſow wſtrzymać ſię: dobrym płokaniem Gardło leczyć; a Betzuartowemi lekarſtwy Malignie zabiegać, iak w rozdźiale własnym uczyło ſię. Wſzelkie gorące lekarſtwa także ſzkodliwe Naſtępuiące Płokanie wielce wtym Paroxyzmie ſławne.*

Weźmi: *Korźenia Rozchodnikowego, albo* Cycorei.
Korźenia Wężownikowego, każdego Łot ieden.
Ziela Głowienkowego, alias Prunellæ.
Pſiego Ięzyczka,
Szałwii Ogrodney, każdego połgarśći.
Kwiatu Roży czerwoney, Łot ieden.
Kwiatu Roży Włoſkiey, albo Granatowego połłota.
Łayna Pſiego białego, połtorey ćwierći Łota.

Przegotuy w kwarćie wody Kryniczney. A kiedy na dwa palce wywrę przecedziwſzy, roſpuść kołaczykow Salitrowych połłota; Hałunu ćwierć Łota;

Łota; Miodu Rożowego, 2. Łoty, zmięszawszy płocz ciepło Gardło. *Następuiące* Płokanie *w wszelkich naywiększych inflammacyach Gardła wielce skuteczne:*

Weźmi: *Gniazdo Iaskołcze iedno.*
Ziela Cardui Benedicti,
Ziela Czosnkowego, każdego Garść iednę.
Kwiatu Kommonicy *Włoskiey,*
Kwiatu Bzowego, każdego 4. *Szczypty.*
Dryakwi Weneckiey *lub inney dobrey, Łot ieden.*
Korżenia Lilii białey. 2. *Łoty.*
Szafranu ćwierć Łota.
Kamfory, trzy ćwierći Łota.

Ugotuy w wodźie Kwiatu Bzowego dobrze. NB. *Kamfory na samym ostatku, od Ognia Dekokt odstawiwszy dodać trzeba.*

4to. Po *krwi Puszczeniu wtey chorobie lekkie* Laxativum *pomocne iest, ale* in liquida forma, *bo* Pigułki *y* Proszki *choremu do połykania cięzkie.* Więc

Recipe, Folia Sennæ, *połtora Łota.*
Rhabarbari veri, *Łot ieden.*
Kwiatu Centuryowego. 3. *Szczypty.*
Soli Angielskiey, trzy ćwierći Łota lub Łot cały.
Salitry preparowaney, połłota.

Zgoto-

Zgotowawſzy w kwaterce wody Kryniczney przez kwadrans, y przecedziwſzy przyday dwa Łoty Manny Kalabryny, roſpuśćiwſzy piy ćiepło. Aqua Angelica laxans Viennensis, w tym paroxyzmie dobra. Ubodzy niechay wezmą:

Kwiatu Centuryowego, Garść iednę.
Seneſu, Łot ieden.
Rozynkow małych, 3. Łoty.

Zgotowawſzy z polewką Sliwową; piy. Enemy w tey affekcyi wielce pożyteczne y bez wielkiego uſzczerbku zdrowia niemogą być zaniedbane, ponieważ ordynaryinie konſtupacya chorych trapi w Slinogorzu; z kąd gorączka coraz bardźiey ſzerzy ſię, y dolegliwość rozpośćiera. W niebezpieczenſtwie dla tym prętſzego ſprowadzenia chumorow enema w rozdziale o Szalenſtwie zalecona wielce ſkuteczna. Ztym wſzyſtkim w Malignach z konſtupacyą złączonych lekka Enema niezaszkodzi; mocna zaś wielce ſzkodliwa.

5to. Po Laxacyi lub Enemie lekka tranſpiracya zawſze zachowana być powinna; naſtępujący Likwor nie tylko w Slinogorzu przez ſię, ale też z Maligną złączonym doſwiadczony.

Rècipe Spiritus Nitri dulcis,
Liquoris Anodyni mineralis Hoffmanni,
każdego połłota.
Spiritus Betzuartici Bussii, ćwierć Łota.

Kam-

Kamfory, *Gran trzy.*
Miodu Rożanego, *lub Julepku Malinowego*, 4. *Łoty.*

Zmięszawszy, *daway po Łyżce co* 3. *lub* 4. *Godziny.* Spiritum Bezzuarticum Bussii *znaydziesz w Domowey Aptece* [*bo się rzadko w ktorey znayduie*) *naszey. Także ta Mixtura pożyteczna.*

Weźmi: Wody Hyzopowey,
Wody Czosnkowego ziela,
Wody Cardui Benedicti, *każdego* 4. *Łoty.*
Antimonii Diaphoretici.
Salitry preparowaney, *każdego ćwierć Łota.*
Julepku zmalin Włoskich, *lub Rożanego*, *albo* Rozmarynowego *Miodu*, 2. *Łoty.*
Zmięszawszy, *daway coraz po łyżecce choremu.*

Przytrafia *się*, *iż w Slinogorzu pacyent zęby zatnie. Przeciwnym sposobem w Skwinancyi otwartemi usty ięzyk wypada. W przypadku zacięcia zębow rekommenduie Doktor Weisbachius* in sua Praxi Clinica Germanico Idiomate, *żeby Choremu zobudwoch rąk krew naprzod puścić w Obfitośći*, *potym Sokiem z świeżych tłuczonych Rakow wycisnionym usta smarować; a zaraz ie chory otworży: czego mię doswiadczenie uczy. A ieżeliby w upornym Slinogorzu tego niedokazał ten sposob; to Cyruliczną szrobą Usta otworzyć możesz*, *daiąc wewnętrzne*

potym

****

ROZDZIAŁ XIX.

O Zawrocie Glowy.

Zawrot Głowy znaioma lecz niebezpieczna choroba, ktora częśćią zosłabienia Mozgu, częśćią z Zołądka wynika. Gdy z Zołądka pochodźi, nie wielkim niebezpieczenſtwem groźi, bo przez lekarſtwa żołądkowe łatwo wykorzenic ſię może. Gdy zaś z ſłabośći Mozgu przypada, to częſtokroć prognoſtykiem apoplexyi bywa.

Zawrotowi Głowy poſpolicie ći podlegaią, ktorży ſię ſedentaryą bawią, y ladaiaką konkokcyą żołądka maią. Nie mniey Zawrot Głowy bierze wſwe obroty kochankow lubieżnośći y piianſtwa Częſtokroć także chemoroidy zatamowane; przetrzymany czas Białogłowſki wiatry rodzące potrawy zawrotu tego przyczyną bywaią

Przeciwko Zawrotowi Głowy z żołądka pochodzącemu nayſkutecznieyſza lekka Laxatywa albo Vomitorium z korzonka Ipekakuanny 30. lub 40. Gran z 10. Gran Soli Piołunkowey. A ieżeliby do rażu Womitow nieſprowadziło to lekarſtwo; w Godźinę takąż Doſim w ćiepłym Roſole wziąc możeſz. Cięższy do Womitow, niech

Weżmą: Maſsy Pigułkowey z Burſztynem preparowaney 3. ćwierći Łota.
Magiſterii Galapæ, *Gran* 8.
Oleyku Burſztynowego, krop. 3.

Zrob ztego 80. Pigułek, y co tydźień na czczo zrana po 15. lub 20 zażyway. Dla zmocnienia żołądka po zażywaniu tych Pigułek naſtępuiący Proſzek ſłuży.

Weżmi: Ziela Cardui Benedikti, Łot ieden.
Kolędru w Otcie moczonego,
Karuiku kramnego,
Kopru Włoſkiego, każdego ćwierć Łota.
Cynamonu,
Gozdzikow, każdego połćwierći Łota.

Drobny Proſzek zrobiwſzy, godźiną przed obiadem na koniec noża zażyway.

Albo

Albo weźmi, Korżenia Biedrzęcu białego.
Korzenia Kożiełkowego.
Korżenia Aaronowey Brody, to ieſt Radicis Ari præparati.
Korżenia żiela Tatarſkiego,
Pomeranczowych Skorek, każdego ćwierć Łota.
Kołędru,
Kardamonow,
Cynobru, każdego Gran 20.
Rakowych Oczow,
Soli Piołunkowey, każdego połłota.
Oleyku Muſzkatowego dyſtyllowanego, ſześć Kropli.
Oleyku Anyżkowego, 8. *Kropli.*
Kandyzbrotu - - 2. *Łoty.*

Zmięſzay na Proſzek miałki.

Kto zaś bardziey Eſſencye, niż Proſzki lubi; temu Eſſencya Burſztynowa, Eſſencya Saſafras z Wodką Maćierzankową po 40. lub 50 Kropli dawana w Winie pożyteczna będżie. Potym burżącey ſię do Głowy krwi impet przez otworzenie żyły na nodze, albo przez otworzenie hemoroidow lub ſtawienie Piiawek

 uśmie-

uśmierzysz. Osobliwie zaś Zawrot Głowy przez otwarcie hemoroidow zniesiony bywa.

Jeszcze, żeby się ściągała krew od Głowy na dolne częśći Fontanella na ręce stawiona, sprawi. Nos wpotrzebney wilgoći przez Proszek z liśćia Betoniki sporządzony, dla śćiągania krwi zachowany być powinien; Albo

Weźmi Naśienia Kąkolowego, 2. Łoty.
Salitry preparowaney, połćwierći Łota.

Ztłukszy na Proszek y z Oliwą Massę zrobiwszy, zażyway zamiast Tabaki; kichać będźiesz: Przez co materya Mozg obciążaiąca z uśmierzeniem burzenia krwi sprowadzona bywa. Otyli ludzie zamiast krwi puszczenia banki siekane często gęsto stawiać mogą; mianowicie circa Æquinoctia y Solstitia. Krom Baniek y krwi puszczenia, Głowę paciesrze y insze członki ćiepłemi chustami często rozćieray.

Gdy

Gdy zaś bardzo wilgotną Głowę maſz, ſłabą pamięć, to częſtokroć Kubebami ią nakadzay, rozcieraiąc pilno ćiepłemi chuſtami. Przytym Materaciki z Maieranu, Maćierzanki Ogrodney (łat: Herba Thymi) Macierzanki Polney; Kwiatu Lewandowego; Rozmarynu, Szałwii, y Bobkow ſporządzone na Głowę przykładay. Na noc częſtokroć Kąpiel na nogi z Rumianku polnego, Bylicy, Macierzanki, Miętki polney ſporządzona, dobra ieſt. Wſzelkiego oziembienia wyſtrzegać ſię trzeba. Stawianie pijawek Niemniey Dryakiew

Niemniey Dryakiew Wenecka Mozg zmacnia y pamięc utwierdza, na konieć noza biorąc, y w Winie zażywaiąc. Także Tatarſkie Zielę żołądek do ſwey pory przyprowadza, y wiatry rozpędza. Zrana z Szałwii y Betoniki zgotowaną herbaty pić możeſz; albo Vinum Medicatum ztychże ziół preparowane wielkiego ſkutku. Niemniey też zioła zamiaſt Tytoniu (ieżeli maſz nałog) kurzyć.

Przytym zalecam wnaſtępuiącym Rozdziale opiſane Uniwerſalne Pigułki, ktore żołądek, mozg y inne wnętrzności ſkutecznie zmacniaią. Zażywać ich wpotrzebie 2. lub 3. razy na ſchodzie mieſiąca.. Nadewſzyſtko zaś alteracyi, gniewu, płomienia pożądliwości wylęknienia ſedentaryi zbytniey, y prożnowania wyſtrźegać ſię trzeba. Inaczey wſzyſtkie lekarſtwa iak w Błoto razem z pieniędzmi zanie wrzucone będą. O bładowanie żołądka twardemi, lub nie ſtrawnemi potrawami, albo wiatry rodzącemi; wodkami, gorącemi trunkami ſzkodliwe. Agitacya y przeiezdzanie ſię wielce pożyteczne zdrowiu.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Krwi Puſzczenie u młodych y krwiſtych ludźi niechay nigdy nie będźie zaniedbane, albowiem naycelnieyſza całey kuracyi ſztuka y ſzczęśliwość wtym zawiſła, aby w Apoplexią krwiści niewpadli. A lubo niektorźy młodym ludźiom wtym razie krwi puſzczac zabraniaią;* prze-

przecież ie naylepszym lekarstwem być sądzą. Krwiści Starcowie do Puszczania krwi przyzwyczaieni, mogą dać żyłę otworzyć albo Hemoroidy. Młodym zaś indźiom Hemoroidow otwierać nieradzę; lubo ochotni żydkowie per fas per nefas *one radzi otwieraią. Flegmatycy podeszłego wieku bez krwi puszczenia obeyść się mogą; y powinni bo by tym samym nie pomiarkowanych affektyi mnostwo na kark swoy sprowadzili.*

2do. *Rzetelnie y sumiennie rzecz każdą chcąc opisać; przyznaię, iż częstokroć krwi puszczenie* w Zawrocie Głowy *nie wielki Skutek sprawuie [czego codźienna praktyka dowodem] dla tego przez Banki siekane sprowadzać się może powoli, przez co Zawrot Głowy skutecznie wykorzenionym bywa.* Vide Friderici Hoffmanni Medicinæ rationalis Systematicæ Tom. III. pag. 574.

3tio. *Tenże sławny Doktor* Krola *Pruskiego oraz Konsiliarz* w Zawrocie Głowy *[iak mowią]* Morbo per se idyopathico w *Traktaćie* Compendium Praxeos, pag. 553. *zaleca wierzch Głowy, to iest ciemię przez rozumnego Operatora kauteryą przypalić, ile przez to szkodliwa materya na przypalone mieysce śćiągać się zwykła; y ten sposob pomieniony Doktor nad wszystkie inne przekłada. Ja go na siedmiu*

Pacyentach w upornym Zawrocie Głowy doświadczył. Teraz żal się Boże! iż mało takich, ktorzy się na tę rezolwuią Operacyą: abym y tu moiey umieiętności nie ieden pokazał przykład, a tym do ratowania zdrowia y zycia otworzył wielu fortę. Łaskawemu Czytelnikowi przytaczam przypadkową ale nieomylney prawdy Historyą. Będąc w Sklawonii Pacyenta na Zawrot Głowy przez długie czasy ubolewaiącego Cesarskiego Administratora: trefunkiem rozboynicy złapanemu przypalili szynami żelaznemi Głowę; przez co ze wszystkiego obrany, y wolno puszczony, od Zawrotu Głowy wolnym został. Własnie z tym z tego zbywać, iak mowią mala malis curantur*: ani sobie ztąd nikt niewnosi;* że Morbis pejora Remedia *w tym razie.*

4to. *Z Żołądkiem ostrożnie, osobliwie gdy przednieysza przyczyna Zawrotu głowy z zaległey w nim materyi impet bierże. Przeciw temu balzamiczne moie Pigułki w rozdziale o Boleniu Głowy* Num. II. *oraz następuiące zalecam.*

Weźmi Massæ pilularum de Succino Cratonis,
Beccherianæ veræ,
Amoniaci
Extracti Panchimagogi Crollii, *każdego*
Gran 20.

Mer-

Mercurii Dulcificati Gran 10.
Resinæ Galapæ cum Amigdalis dulcibus tritæ, Gran 10.
Olei veri destillati ligni Sasafras, Gutt. 4.

Cum Tinctura Succini fiant Pilulæ ad granum unum. Obducantur foliis argenti 25. *lub* 30. *trzy razy lub* 4. *w miesiąc brać na noc. Enemy także wielki skutek przynoszą, o ktorych w Domowey Aptece* Tomo I. capite de Clisteribus *znaydziesz. Przytym następuiące* Vinum medicatum *osobliwie pomocne iest.*

Weźmi: Szałwii ogrodney,
Macierzanki, każdego garść iednę.
Rozmarynu,
Kwiatu Lilii konwalii,
Kwiatu Lewandowego, każdego 2. *Szczypty.*
Korżenia Serdecznikowego, alias Radicis Doronici.
Skorki Sassafras,
Cynamonu,
Kolędru, każdego połłota.
Agarici Trochiscati, *czyli Modrzeiowey Gębki preparowaney.*
Ciemierzycy czarney, każdego Łot ieden.
Rhabarbari veri, połtorey ćwierći Łota.
Senesu przedniego, 2. *Łoty.*

Pokra-

Pokraiawſzy y grubo przetłukſzy, naliy kwartę lub Połgarca VVina, niechay ſtoi na ćiepłym mieyſcu przez noc. Codziennie ſzklankę pomierną na Czczo wypiy.

5to. *Zmacniaiące lekarſtwa z gorących Ingredyencyi ſporządzone niezawſze w Zawrocie Głowy ſłużą. Trzeba wprzod krew puśćić, Cało laxatywami z Szpetnośći oczyśćić; a tak pomienione lekarſtwa zpożytkiem zażywać ſię mogą.*

6to. *Młodzi y krwiśći ludzie przez rozdraznienie nozdrzy aż do krwi czyli Skaryfikacyą od Zawrotu Głowy wybawionemi zoſtaią.*

7mo *Jeżeli ta choroba głęboko wkorżeniła ſię, y lekkiemi lekarſtwy pozbyc ſię iey trudna; to oſtrżey poſtąpić znią trżeba; wſtrzęmięzliwośćią, kauteryami, aperturami, zawłokami upartość iey przełamac muſisz poniewoli.*

8vo. Z Opium *robione lekarſtwa wtey Affekcyi wielce ſzkodliwe.* Pilulæ Vildeganſii *prawdziwe na Gran* 3. *lub* 4. præmiſſis præmittendis *dawane być powinny, to ieſt gdy wprzod materyą pryncypalną z gruntu wyprowadzisz.*

9no. *Ludzie na śledzionę lub wątrobę chorujący to ieſt Chipochondriacy, y Niewiaſty Maciczną chorobę cierpiące w Zawrocie Głowy*

wſzel-

wszelkich womity sprawuiących lekarstw wystrzegać się powinni: bo ztąd zbytnie odbiianie żołądka, czyli Morbus ructuosus *przytrafia się. Ztym wszystkim obżercy, flegmatycy, sedentaryuszowie nie bez uszczerbku zdrowia* Vomitorium *opuszczaią.*

10mo. *Kichaiące lekarstwa, iako to Proszek Hoffmanna w Rozdziale o Katarowych Febrach opisany* Annotatione 3tia *w Zawrocie głowy flegmatykom wielce pomocny. Młodym zaś y krwistym szkodliwy. Proszek do Kichania Doktora Gobl* in Compendio Praxeos Clinicæ pag. 140. *wielce skuteczny.*

VVeźmi: Fiałkowego Korżenia.
Korzenia Ptaszego Zobu alias Cyperi rotundi, *każdego połłota.*
Ciemierzy białey, Gran 20.
Liścia Betoniki,
Majeranu, każdego 3. *Szczypty.*
Czarnuszki, Cwierć Łota.
Lilii Konwalii, połtorey ćwierći Łota.
Cukru Kanarowego, Połłota.
Oleyku prawdziwego Lewandowego, 2. *Krople.*

Zmięszawszy sarkać w nos.

11mo. *Wzastarzałym Zawroćie Głowy z wielkim skutkiem na ogoloną Głowę* Vesicatoria *na ciemię przykładaią się. O czym w rozdziale o Bo-*

o Boleniu Głowy obszerniey masz. *Niemniey* Emplastrum de Betonica *z Balzamem Peruwianskim czarnym dostatecznie przymieszanym wielce pomocne.* *Doktor Fryderyk Hoffmann w zastarzałym Zawrocie Głowy rekommenduie następuiący Konfekt*

Weźmi Skorki Chinæ de China, *Łot ieden.*
Kwiatu Rumianku polnego,
Glistow ziemnych preparowanych, każdego Połłota.
Bursztynu preparowanego,
Extracti Cardui Benedicti, *każdego ćwierć Łota.*
Kubebow,
Gozdzikow kramnych,
Cynobru preparowanego, każdego Gran 40.
Julepku Betonikowego, ćwierć Łota.

Zmięszawszy, daway kilka razy w dźień w wielkośći laskowego orzecha. *Niemniey tenże Autor zaleca świeżo wycisniony Sok Marchwiany, rano po kilka łyżek go zażywaiąc; dodawszy kilka fizanek Herbaty ćiepłey z Melissy, Betoniki, Lukrecyi, Kopru Włoskiego y Kolędru zgotowaney.* *Przytym 2. razy w tydźień następuiącego Proszku dawać rozkazuie*

Weźmi, Rakowych Oczu,
Biedrzęcu czarnego,

Fiałko-

Fiałkowego Korżenia, każdego wrowney części.
Zmięſzay na drobny Proſzek. Daway po Połćwierći Łota na raz.

12mo. *Lubo w rozdziale rożne lekarſtwa zalecone; przecięz z wszyſtką ſię wynurzaiąc zyczliwośćią poſpolitemu dobru zdrowia, niektore Skutku nieoſzacowanego przydaię. Pod czas Paroxyzmu:*

Weźmi Salitry preparowaney, Połłota.
Proſzku Margraffſkiego (ktorego opiſanie w Domôwey Aptece Tomo I.mo, *w rozdziale o Proſzkach znaydziesz.*]
Species de Hiacintho completas.
Cynobru preparowanego, Gran. 40.
Bobrowego Stroiu, - Gran 6.
Oleyku prawdźiwego Lewandowego, kropel 4.
Zmięſzawſzy daway 20. *Gran* pro *Doſi,* 2. *lub* 3. *razy w* 24. *Godźinach. Naſtępuiąca Eſſencya ſławna z doſwiadczenia.*

W*eźmi:* Eſſentiæ Roſmarini.
Eſſentiæ Ligni Saſafras, *każdego ćwierć Łota.*
Liquoris Cornu Cervi ſuccinati, *Połłota.*
Zmięſzawſzy, daway co poranek pięćdźieſiąt Kropli; na noć 30. *w naſtępuiącey Herbaćie:*

Weź-

Weźmi Betoniki,
Melissy, każdego Garść iednę.
Szałwii ogrodney, z kwiatem.
Kwiatu Rozmarynowego, każdego po połgarści.
Kluczykow,
Kwiatu Lipowego,
Kubebow, ćwierć Łota.
Kopru Włoskiego,
Skorki Drzewa Sasafras, każdego ćwierć Łota.

Pokraiawszy y słukszy, gotuy iak Herbatę, w ktorey Essencya lub Proszek zalecony zażywać się może. Balzam Lewandowy, y Maieranowy powierzchownie do smarowania skroni służą wtym razie. Nakadzanie Bursztynem, Mastyxem, Zywicą Benzoes pospołu, pożyteczne przytym Kąpiele nog, rozcieranie ćiepłemi chustami, afflux od Głowy nadoł sciągaią. Materacyk na Głowę skuteczny.

Weźmi Korżenia Ptaszy Zob, albo Cyperi rotundi.
Czarnuszki,
Benzoes,
Bursztynu,
Storacis,
Fiałkowego Korżenia, każdego 2. *Łoty.*
Pizmu, połćwierći Łota.
Kwiatu Rozmarynowego,

Le-

Lewandowego,
Roży czerwoney, każdego 3. Szczypty.
Macierzanki,
Majeranu, każdego Łot ieden.

Grubo ſtłukſzy w winie ćiepłym zmoczywſzy zrob Materacyk y przykładay. Oſłabione ſuche zyły naylepiey zmocnić może Sal volatile oleoſum Sylvii, 15. 20. 30. *kropli zażywaiąc w zaleconey herbaćie. Jeſzcze do zażywania zamiaſt Tabaki Proſzek:*

Weżmi Kanarowego *Cukru*, 4. *Łoty.*
Cynobru preparowanego, Połłota.
Oleyku Cynamonowego prawdziwego,
Oleyku z Trybuli dyſtyllowanego,
Oleyku Gozdźikowego,
Oleyku Rożanego;
Lewandowego, każdego 10. *kropli.*

Zmięſzawſzy, zażyway. Rownego Skutku Pulvis Zeltenſis:

Weźmi Cynobru preparowanego, 2. *Łoty.*
Cukru Kanarowego, 4. *Łoty.*
Oleyku Cynamonowego. 60. *kropli.*
Złotey piany, Liſtkow 30.

Krwiſtym *y zapalczywym ludźiom ſłuży naſtępuiący* Proſzek:

Weźmi Antimonii Diaphoretici, *Połłota.*
Pulveris Marchionis, *Połtorey ćwierći Łota.*
Soli preparowaney, Cwierć Łota.

Z   *Da-*

Daway na koniec noza. Zawrot Głowy skłonnych Białychgłow do Maciczney affekcyi leczy się tym porządkiem, ktory w rozdziale o Macicy opiszę. Zawrot Głowy z Zołądka pochodzący lekkiemi Wymiotami (iak iuż rzekłem) zniesiony bywa; niech przytym Pacyent korżenne Potrawy iada, y Proszek Zołądkowy Doktora Birkmanna na koniec noża biorąc, często gęsto zażywać może w kieliszku Wina. Kompozycya Proszku tego w Domowey Aptece Tomo I. *o Proszkach. Albo*

Weźmi, *Kardamomow małych Połłota.*
Kubebow,
Gozdzikow,
Radicis Galangæ minoris,
Kolędru,
Anyżku,
Kopru Włoskiego, *każdego ćwierć Łota.*
Cynamonu połtorey ćwierći Łota.
Kandyzbrotu, 3. *Łoty.*

Zmieszawszy daway na koniec noza w winie. Jeżeli zaś wiatry, osłabienie kiszek y inszych wnętrzności Zawrotu Głowy przyczyną, to

Weźmi, Essentiæ amaræ Halensis, *Połłota.*
Essencyi Bursztynowey, *Cwierć Łota.*
Salis Volatilis Oleosi Sylvii, *połłota.*

Zmieszawszy, daway po 40. *kropli* 2. *razy na dźień wczym ći się podoba.* Elixirium Viscerale

rale Hoffmanni: Essentia Absinthii Composita cum Tinctura Martis Ludovici tartarisata *wrowney części zmięszawszy wielce pomocne po* 40. *lub* 50. *kropli w kieliszku Wina godziną przed obiadem.* Essentia Amaricans secundum Dispensatorium Viennense. Item Elixirium temperatum po 40. 60. *lub* 70. *kropli zażywaiąc w winie sławnym lekarstwem.*

Pawie łayno pod czas nowiu zbierane wnastępuiącym Proszku znaczną Medycyną:
Weźmi Pawiego Łayna, Łot ieden.
Kardamomow małych,
Kołędru,
Szałwii Ogrodney, każdego ćwierć Łota.
Radicis Doronici, 3. *Cwierci Łota.*
Kanarowego Cukru, 2. Łoty
Zmięszawszy na drobny Proszek, daway na koniec noza według upodobania w konwaliowey Wodźie lub w Winie. Plura vide apud Borellum Tractatu 103. pag. 119. Item Friderici Hoffmanni Opuscula varii Argumenti Decuria secunda, Dissertatione 10. pag. 500. de specificis Antispasmoticis.

Mozg Wiewiurczy osobliwsze Specificum *w Zawrocie Głowy, w* Konwaliowey; *Melissowey, Majeranowey lub Macierzankowey Wodźie, dawany na schodzie mieśiąca. Tenże Mozg za wielkie* Arcanum cujusdam

 Fu-

Funanbuli *był; ktore* Arcanum *do tych czas Szarletani zachowuią, Dopiero niedawno* Doctor Michaëlis *wielkiemi prozbami y pieniędzmi uiąwszy pewnego, doćiekł ſekretu. O czym ſwiadczy także Doktor Fridericus Hofmann* in Clave Schrœderiana. *Kto zaś kamien z Koz dzikich lub Betzuar przy ſobie noſi od Zawrotu Głowy bezpieczny: Jako* Doctor Hellwig *deklaruie* Phyſico - Medico Lexico, pag. 257. Oleum rectificatiſſimum Animale Dippelli *po* 30. *lub* 40. *kropli w wodźie Konwaliowey dawane wprzod wyczyśćiwſzy żołądek w Zawroćie Głowy z iakieykolwiek przyczyny pochodzącym wielce doświadzone. Na koniec Herbata ninieyſza wielce mi zawſze ſłużyła:*

Weźmi Radicis Valerianæ, 2. *Łoty.*
Doronici, *Łot ieden.*
Kwiatu y źiela Maćierzankowego, 2. Garśći.
Kolędru,
Anyżku Moskiewskiego lub Badyanu, każdego ćwierć Łota.
Kubebow, Połłota.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy, tam curativè quam præſervativè *zalecam.*

ROZ. XX.

* * * * * * * * *•*• * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XX.

O Apoplexyi.

Apoplexya między wſzyſtkiemi chorobami nayniebezpieczniey-ſzą ſądzić ſię może: ile człowie-ka zdrowego y czerſtwego poniekąd, w momencie znog zwala, y niby pio-runem uderzonego w oczemgnieniu o ziemię rzuca; zmysłow, ſił y władzy wyzuwſzy.

Niektorży Apoplektycy twarz czer-woną niby ogniſtą reprezentuią. Co znakiem ieſt krwiſtośći. A ieżeli wtym przypadku obſicie krwi nie puśćiſz co rychley, to obſitość iey burſzliwa żyły mozgowe (czyli Venas plexus Choroidæi) rozrywa; zkąd człowi konieczuie iak ſwieca gasnąć muśi.

Gatunek Apoplexyi zkrwiſtośći przy-padaiącey ordynaryinie impet wywiera na ſtarych ludźi; ktorży przedtym dobro-

 wolne

wolne krwi Cieczenie miewali. Rownie gdy do krwi puſzczania w młodośći przyzwyczaieni byli, a przynaſtępuiącey Starośći fałſzywey opinii słuchali, że ſtarym raczey zgromadzać, niż roſpraſzać krew trzeba. Niemniey y ći podpadaią Apoplexyi, ktorzy w młodym wieku rożnym pracom od fortuny y potrzeby ſtanu porzuceni, w ſtarym zdradliwy ſpoczynek ulubili y wprożnowaniu ſię zakochali, dogadzaiąc ćiału ſwemu iak naylepſzą wygodą; przez co zbytnie krwi przyczyniaią; nayprzyncypalnieyſzą przyczynę tey choroby żywiąc skrycie w ſwoim ciele na własną zgubę. A ſzczegulnie niechay przy prędkiey odmianie ćiepła y żimna, nogi oźiembią lub poty zwyczayne w nogi wpędzą; nagle ich Apoplexya, iak wicher ſuche liſtki, z ſwiata tego zdmuchuie.

Niektorych zaraza ta nietak mocno ſiły zwatli, gdy przyczyna iey nietak w krwiſtośći, iako bardźiey w grubych

chu-

chumorach kleiowatych zaſiadła, ktore to chumory Mozg obciązaią; y do Apoplexyi skłaniaią. Wtey okoliczności krwi Puſzczenie niewiele dokazuie.

Pierwſzy Gatunek (iak rzekłem) napaſtuie y popada krwiſtych, ktorych twarz zywa, y rumiana niemniey tłuſtych y krotko ſzyiowatych. Drugi zaś Gatunek flegmatykom y melancholikom ieſt przyzwoity. Nadewſzyſtko źimna ieśienne; źimowa aerya, gorące trunki y piianſtwa y gniew niepomiarkowany Apoplexyą rodzą. Tacy ludźie przez nieiaki czas na słabość mozgu, pamięći, członkow, na Zawrot Głowy, y bol obciązaiący tył głowy, na Dzwonienie y Szum w uſzach skarżyć ſię zwykli. Te znaki zważaiąc, wcześnie zabiegay nieſzczęśliwemu przypadkowi, a zachowaſz zycie. Gdy przerzeczone znaki kto na ſobie miarkuie, dla prezerwatywy niechay weźmie lekkie Laxativum z Seneſu y Rhabarbarum. Ktore gęſtą w żołądku y kiſzkach zaległą materyą

iak naygłownieyſzą przyczynę Apoplexyi ſprowadźi. Jeżeli zaś Pigułki wolisz maſz pożyteczne.

Weźmi Extraktu Piołunowego,
Extraktu Kwiatu Centuryowego,
Extraktu Trifolii febrini.
Extraktu Ciemierzycy czarney,
Extraktu Rhabarbarowego,
Aloeſu preparowanego ile potrzeba do uformowania Pigułek.

Ktorą Maſsę wſzklanym naczyniu konſerwuy; wpotrzebie zrob Pigułki Ziarku pieprzowemu rowne; bierż po 15. lub 16. przez 2. lub 3. dni raz po raz ſpać idąc. Te Pigułki oſobliwſzą zawieraią cnotę, na zmocnienie Głowy, Zołądka, y Wnętrznośći; obſtrukcye rozwalniaią; y od affluxu do mozgu zachowuią.

Spoſob dla prezerwatywy od Apoplexyi zkrwiſtośći wynikać zwykłey między innemi wyiawiam y zalecam: to ieſt piiawki wcześnie na Hemoroidy ſtawić; te zniewypowiedzianą folgą, do

do głowy zlewaiącą ſię krew, ſciągaią; y gwałtowney natarczywośći iey impet tracą; oprocz tego zatkania wnętrznośći; iako to śledziony, wątroby, wątrobney żyły Vena Portæ nazwaney, oraz w kreskach zatkane żyłeczki otwieraią, y chumory rozwalniaią.

Częſtokroć ſię przytrafia, iż dla ſżpetnośći chumorow, y Szlamowatośći w żołądku natura ſama womity ſprawuie; w takim razie bardzo pożyteczne ieſt Vomitorium z Korzonka Ipekakuanny, przynaymniey dwa razy w rok zażywane. Potym ciemię y krzyże każ ćiepłemi chuſtami coraz roſcierać, y Kąpiele na nogi z Rumianku, Macierzanki, Bylicy, Lebiotki ſpać idąc, ſporządzać. Na Głowę zaś Materacyki z Szałwii, Rozmarynu, Betoniki, Maieranu, y Macierzanki ogrodney zrobione ſucho przywiiay. Do Smarowania ciemięnia, skroni karku y pacierzy maſz Balzam:

Weźmi Muſzkatelowey Maśći, Połłota,
Burſztynowego Oleyku,
Oleyku Rutowego, każdego 20. *kropli.*

Spiritusu Cornu Cervi,
Balsami Peruviani nigri, każdego 15. *kropl.*
Szałwią ogrodną osobliwie zalecam pić co poranek zamiast herbaty. A pod czas wieczora połćwierci łota Proszku Szałwiowego zażyi. Pod czas lata Wierzchołki, z Szałwii, Ruty, y Rzerzuchy ogrodney z rana z Masłem ieść na Chleb posmarowawszy, pożyteczna. A ieżeli ci się podoba, możesz z tey samey Szałwii Vinum medicatum sobie zrobić, y dwa lub 3. Kieliszki na dźień wypić; z tym wszystkim niecodziennie, lecz pod czas Betonikę, Weronikę, Macierzankę lub Melisse piy, żeby się natura nieprzyzwyczaiła do tego Vinum medicatum; przez co zadnegobyś nieodebrał skutku.

Starzy ludzie źimnego żołądka niechay potrawy z Musztardą iadaią; ile gorczyca, gęste y źimne chumory rozwalnia, żołądek rozgrzewa. Dla zmocnienia głowy, y wyprowadzenia szkodliwych chumorow, Kubeby często żuć poży-

pożyteczna; wniedoſtatku tych Miſtrzo-wnikowy korżen w uſtach trżymay; ktory w Obfitośći chumory ſprowadżi.

Ciągnienie tytoniu wtey chorobie kwitować trzeba, ponieważ ten dym Mozgowi y ſuchym żiłom ſzkodliwy, Mozg osłabia, y mamy przykład tego; iż w ſamym ciągnieniu tytoniu nie ktorzy Apoplexya ruſzeni trupem padli. Komu zas odzwyczaić ſię ćiężko, niech zamiaſt tytoniu Betonikę kurzy.

Przy tym oſobliwie Diæta anima medicinæ zachowana być powinna; albowiem ieżeli przez ſtarość osłabiona natura, potrawami y trunkami obciążona bywa, zła zatym konkokcya naſtąpi, y iſtność krwi zepſuie.

Wſzelkie gorące Trunki, Wina Miody, Wodki zarzucić należy oſobliwie krwiſtym ludżiom. Ztym wſzyſtkim ſtarzy, y żimney natury wedłu owego Vinum eſt lac ſenum ſtarego W na Kieliſzek ieden y drugi wypić mog

Ni

Niemniey gorące Aromata czyli źioła; krwiſtym do Apoplexyi skłonnym ludźiom ſą ſzkodliwe: Flegmatykom pożyteczne. Ztym wſzyſtkim zamiaſt cudzoziemskich Aromatow; Szałwia, Maieran, Rozmaryn, Macierzanka ogrodna bardźiey służyć będźie. Muſzkatowy kwiat y Szafran każdey naturze przyzwoite. Pod czas źimy wyſtrzegay ſię gorąco napaloney izby, a pod czas lata wilgotney y źimney aeryi. Sedentarya także wielce ſzkodliwa, przeciwnym ſpoſobem agitacya powſzechnym tego Paroxyzmu lekarſtwem. Popędliwe paſſye także na wodzy trzymać powinienes; mianowicie gniew; ktorym gdy w kogo innego uderzyć uśiluiesz, ſam ſiebie zabiieſz w momenćie. Dotąd o prezerwatywie mowiłem.

W Samey Apoplexyi tak ſobie poſtępuy: Każ Pacyenta dwom mocnym ludźiom po iżbie aż do sfatygowania tam y ſam wodźić, albo włoczyć; potym tak przeagitowanemu zaraz krew z ręki puśćić

puścić (mianowićie krwiſtym) w obfitośći. Naylepiey zaś zobu ſtron żyły na ſzyi ſchodzące ſię (po łaćinie Carothides nazwane) razem otworzyć; ta operacya wielu od ſmierći zachowała. Jeżeli te żyły nie ſą dosyć nabiegłe krwią: to trzeba chuſtką ſzyię zwiazać niezbyt mocno; y co rychley zpomienionych żył krew puścić, a gdy iey zpołkwarty wypłynie, zamocz ſzmatkę w mocney wodce, y na rany przyłoż, zawiąż iak należy.

Jeżeli zaś chory do womitow skłonny, to mu day Tartari Emetici Gran 3. lub 4. mocnieyſzey natury ludźiom z połćwierćią Łota Ipekakuanny w Julepku Rhabarbarowym lub innym, na prędce choć w ćiepłey herbaćie, ieżeli ieſzcze połykać może Pacyent.

Na ciemięniu każ ogolić głowę, y położ Veſicatorium tak wielkie iak Taler bity na ciemię y kark. Potym na Pęcherz przez Veſicatorium zrobiony, y ro żerznięty przykładay liśćia Kapuśćianego; lub

lub Emplaſtrum Spermatis ranarum. W niebezpieczeńſtwie wielkim y potrzebie prędkiey pomocy nie na ciemię ale raczey na piſczele obydwoch rąk Veſicatorium przyłożyć trzeba. Głowę zaś iak nayciepleyſzemi rękami trzyi poty, poki Pacyent do ſiebie nieprzyidzie. Nos Spirituſem Salis Armoniaci zmięſzanym cum Spiritu Jeleniego rogu napuſzczay; a w niedoſtatku tego weźmi Węgierskiey Wodki lub Octu rucianego y trzymay pod noſem.

Nieprzepłaconym wewnętrznym lekarſtwem ieſt naſtępuiący Spiritus, ktorego Kompozycyą każdemu zalecam, y w domu go ſobie zrobić może.

Weźmi: Meliſſy,
Miętki ogrodney kędzierzawey,
Szałwii ogrodney z kwiatem,
Korżenia Benedyktowego,
Biedrzęcu białego,
Lilii Konwalii,
Lewandy,
Kwiatu Rozmarynowego
Kluczykowego,

Kwia-

Kwiatu Szpikanardowego,
Kwiatn Lipowego,
Zołtych Fiałkow,
Hizopu,
Maieranu, każdego trzy Garśći,
Korżenia Miſtrzykowego,
Kubebow, Kardomomow,
Gozdźikow,
Cynamonu, każdego połtora Łota.
Muſzkatowey Gałki,
Muſzkatowego Kwiatu,
Jmbieru, każdego Łot ieden.
Drzewa Aloeſowego,
Pieprzu długiego,
Gorczycy,
Karulku, każdego Połłota.
Jałowcu, - - 6. *Łotow.*
Szafranu, Połłota.

To wſzyſtko pokraiawſzy y ſtłukſzy, naley naywybornieyſzey wodki z Wina przepalaney, y zamocz wniey dobrże te ingredyencye: niechay ſtoi na ćiepłym mieyſcu lub w ćiepłym piasku przez 12. doi; potym przy wolnym ogniu przepal. Tego Spirituſu daie ſię Pacyentowi po 50. lub 60 kropli w Wodzie

Cze-

Czeresniowey. Nawet powierzchownie ciemię y skronie nim smaruy; y zamiast innych Spirituśow wachay.

Woda Ruciana przepalona po pięć lub 6. Łotow cum Spiritu Cornu Cervi y Essencyą Bursztynową, każdego ćwierć Łota zmięszawszy; po łyżce dawana Apoplektykom wielce pomocna. Lecz pod czas danego Vomitorium zdawaniem iey zatrzymać się trzeba.

Mocna Enema z Połłotem Senesu, z ćwiercią Łota Kolokwintow zmięszana y zgotowana w Paroxyzmie Apoplektycznym wielką pomoc przynośi. A ieżeli niemasz tych ingredyencyi to z ćiepłey Wody Soli, Oliwy lub Masła Enemę zrobiwszy, choremu aplikuy. Gdy zaś w nocy Pacyent Apoplexyą ruszony, z mysłow y mocy obrany w obfitym leży pocie, y iszcze się w nim duch kołace, to go złożka nie ruszay, ale na Ciemię Chustki iak nayćiepleysze przykładay poty, poki do siebie cokolwiek nieprzyidzie.

Tym Spoſobem niegdyś obroniłem ſmierći pewnego młodego Człowieka ktory leżąc iak martwy; ztwarzy ogień zdał ſię rzucać, potem wſzyſtek tak obłany, iż na nim ſuchey nitki ani włoſa znaleść nie było podobna. Wſzyſcy przytomni rozumieli być pot ſmiertelny: para zniego wybuchaiąca wſzyſtkich fetorem odpychała od chorego. Wtak niebezpieczney okoliczności prędka być powinna rada. Dla tego czymprędzey kazałem przynieść ſobie ognia, y Pacyenta gorącemi na ciemieniu, pierśiach, ręku y nogach chuſtami trzeć mocno kazałem, na ktore tarćie zwolna członek po członku ruſzać ſię począł z przywroceniem czułośći y mowy. Więc zaraz krew puśćić kazałem, y rozcieraniem chuſt kontynuować, przykładaiąc na nogi gorące kamienie; od godźiny do godźiny polepſzenie ztąd naſtępowało. Drugiego dnia wyrzućiły ſię plamy na krzyżach y łytkach &c. czarną krwią zabiegłe. Te plamy Spirituſem Kamfory zgładzone zoſtały. Zda ći ſię

podobno ten Sposob leczenia lichy; lecz w samey rzeczy iest nieoszacowany; tak sobie z twym chorym postępuy, a z Bożą pomocą przy zachowaney wolney respiracyi do pierwszego będźie przyprowadzony zdrowia.

Jeżeli zaś chory ciężko oddycha z wielkim chrapaniem; y szumuiąca się przed Usty ślina to wszelka nadźieia zyćia przepadła; y smierć w progach stoi.

Po skończonym paroxyzmie ordynaryinie zaiąkaniem ięzyk, drzęniem członki zarażone bywaią. W tym razie wodką Maćierzankową, y wodką z Ziarnek Czereśniowych Język płokać trzeba. Przy tym żuy Kubeby, ktore chumory w ięzyku y w głowie rozwalniaią: oraz zmacniaią głowę. Do picia każdego poranku Szałwią zamiast Herbaty zalecam; albo arcyskuteczne Vinum Medicatum.

Weźmi Korżenia Kożiełkowego,
Korżenia Benediktowego, każdego Garść iednę.

Korże-

Korżenia Fiałkowego, *Łot ieden*.
Szałwii,
Zywiczkowego Ziela, Chamædris *nazwanego*,
Poleiu, - - *każdego Łot ieden*.
Lebiotki,
Kwiatu Kluczykowego, *każdego Połgarśći*.
Jałowcu, - - 2. *Łoty*.
Skorki Pomeranczowey, *Łot* 1.
Kubebow,
Kardomomow, - *każdego Połłota*.
Cynamonu, *połtorey ćwierći Łota*.
Seneſu, - - 2. *Łoty*.
Agarici Trochiſcati, *Łot* 1.
Manny Kalabryny, 3. *Łoty*.
Rozynkow małych, 4. *Łoty*.

Pokraiawſzy y ſtłukſzy, naliy na tę Species połtorey kwarty wody wrzącey; y niech wezwrże; odſtawiwſzy od ognia przyliy połtorey kwarty Wina ſtarego; y piy dwa razy na dźień po kieliſzku.

Naſtępuiący likwor także ſkuteczny;
Weźmi Szałwii Ogrodney, 2. *Garśći*.
Korżenia Miſtrzykowego, Radix imperatoria.
Korżenia Zębowego lub Pyrethrum, *każdego Połłota*.
Imbieru, - - *Cwierć Łota*.

 Zgo-

Zgotuy poſpołu w wodźie na połzwinem; przydawſzy cokolwiek miodu praſnego, płocz uſta. A gdy nabędźieſz ſił y zdrowia lepſzego, niezaniedbyway każdego poranku zażywać Burſztynowey Eſſencyi w łyżce Wody Czereśniowey. Na noc Kąpiele częſto gęſto na nogi, z Ługu y Ziołek wzwyż zaleconych Każ ſobie ſporządzać.

* * * *

ANNOTACYA.

1mo. *O Krwi Puſzczeniu wtey natarczywey chorobie rożne rożnych Medykow zdania; naywiękſza kweſtya agituie ſię: ieżeli ſtarym y flegmatykom potrzebne krwi Puſzczenie? Niektorzy radzą tylko krwiſtym y młodym ludźiom żyłę otworzyć; flegmatyczney zaś konſtitucyi ludźiom krwi puſzczenie ſzkodliwe być ſądzą. Moie zaś zdanie w wſzelkim gatunku Apoplexyi krwi puſzczenie potrzebne ſądźi, z tą iednak rożnośćią, żeby krwiſtym więcey; flegmatykom mniey ſię iey puſzczało. A iako* Vomitoria *krwiſtym wtym raźie ſzkodliwe, tak przećiwnym ſpoſobem flegmatykom y ſtarym połykać mogącym* Vomitorium *dane; zycie zachowuie. Nie-*

Niektorży Medykowie wielce zalecaią otworzyć żyły na ſzyi przebiegaiące alias Venas jugulares, *y krwi znich obficie upuścić. Ta rada na dobrym ſię gruntuie fundamencie. Niemniey* Vena frontis *lub żyła wpoł czoła przechodząca otworzona być może zamiaſt tych na Szyi. Kto przed tym do krwi Cieczenia z noſa przyzwyczaiony był, temu Egipſką manierą lancetem nozdrze poſiekać pożyteczna.*

2do. *Z Krwi Puſzczeniem nie trzeba ſię opoźniać, lecz prawie wpunkćie ruſzenia Apoplexyi; żyłę otworzyć. Po krwi Puſzczeniu poty pędzące y rozwalniaiące lekarſtwa dawać choremu, iakie ſą:* Liqvor Bezoarticus, Liquor Cornu Cervi ſuccinati, *po kilka kropli w Otcie lub Winie dawany; a to na ten koniec, aby zatamowana w Głowie krew rozwolniona zoſtała. Jeżeli zaś kto z powierzchowney przyczyny, iako to z ciężkiego ſtłuczenia lub z ranienia głowy Apoplexyą ruſzony; to z ręki krew doſtatecznie puścić. Potym bez odwłoki na ſamym mieyſcu ſtłuczenia lub z ranienia trepanem głowę otworzyć, y krew zgęſtą wyprowadzić. Wtakim Przypadku ta rada nayzdrowſza.*

3tio. *Sławny Doktor* Fracaſtorius *radzi wtym przypadku kanteryą ciemię chorego przypalić, ktorą Operacyą z innemi ſławnemi Praktykami zalecam.*

4to. *Głowę zaraz ogolić potrżeba choremu, żeby tym lepiey ćiepłe Plaſtry zrozwalniaiących źioł mogły być przykładane; y krew do Głowy zgromadzoną ſkuteczniey rozwolniły, oraz do przyzwoitey przywiodły Cyrkulacyi. Do tych Plaſtrow Rutę ogrodną, Szałwią, Maćierzankę ogrodną y polną, Lebiotkę; Fiałkowy Korżen, Bobki, Jałowiec poſpołu ſtłukſzy; y z Octem zgotowawſzy; przydawſzy trochę* Salis Armoniaci *y Kamſory; zalecam Plaſtry te pożądany ſprawuią Skutek.*

5to. *Naſtępuiąca Enema cudowny Skutek wtey okoliczności czyni,*

Weźmi Ruty Ogrodney,
Majeranu,
Macierzanki,
Lebiotki,
Macierzanki Ogrodney, alias Herba Thymi.
Anyzku,
Kopru Włoſkiego,
Kolędru,
Karulku,
Kminu kramnego,
Bobkow, każdego ćwierć Łota.
Rumianku polnego z kwiatem.
Rumianku Ogrodnego, każdego 3. Sczypty.

Zgotowawſzy w Wodźie Kryniczney według proporcyi. Przyday do kwaterki takowego Dekoktu przedniego Cukru 2. Łoty. Wodki Kamſoro-

wey

wey Połłota; Salis Armoniaci; *Salitry preparowaney, każdego trzy ćwierći Łota*; *Oleyku Rucianego z Oliwą preparowanego*; *Oleyku Kopru ogrodnego także z Oliwą preparowanego każdego* 4. *Łoty: day choremu Enemę.*

Następuiąca Mixtura na Womity bardzo pożyteczna:

Weźmi Wody Kopru Włoskiego 2. *Łoty.*
Miodu Cebuli morskiey, alias Oximelis Sqvillitici, *połtora Łota.*
Salis Vomitorialis seu Tartari Emetici. *Gran* 3.
Jpekakuanny, połćwierći Łota.

Zmięszawszy, day choremu wypić, ieżeli może połykać; ieżeli zaś nie może połykać; to Boże uchoway! lać mu iakie lekarstwa w gardło; aby wpadszy w gardźiel alias in Arteriam aspe-ram; *Pacyenta nie zadusiły. Enema y* Vomitorium *iedno po drugim dać się może.*

6to. *Od kichaiących lekarstw osobliwie z początku umartwić się, ponieważ w zruszenie przez kichanie bardziey porusza chumory ku głowie pędząc, ktore wszelkiemi sposobami na doł sprowadzać trzeba.*

7mo. *Niemniey gorące lekarstwa krwistym ludźiom szkodliwe, gdyż bardziey krew rozpalaią. Dla tego im gorących Wodkow, Oleykow,*

y Balzamow dawać w obfitości niebezpieczna; albowiem bardziey się choroba przetò drażni y pomnaża.

8vo. *Ostre y gwałtowne Purganse, że łatwo kiszki do rozpalenia skłaniaią; być powinny odrzucone, ile tym bardziey do Apoplexyi naturę drażnią; y częściey po nich przypadać zwykła.*

9no. *Przećiwnym sposobem lekko laxuiące lekarstwa nad złoto większego szacunku: iako to Pigułki moie Balzamiczne: Pigułki w Rozdziale o Głowy Boleniu* Annotat. 11ma *Pigułki z Extraktow w tym rozdźiale zalecone co tydźień* 25. *lub* 30. *Jeżeli zaś zbytecznie masz Zołądek zamulony; to zalecone* Vomitorium *co mieśiąc zażyway.*

10mo. *Jeżeli* sub n. 4to *zalecone źioła z octem warzone w kilka godźin pożądanego nieprzyniosą skutku, to bez odwłoki na całą głowę ogoloną przyłoż* Vesicatorium.

Recipe Emplastri Meliloti, 2. *Łoty.*
Robaczkow Swiętoianskich, albo Cantharides, *ćwierć Łota.*
Kamfory, - - *Gran* 10.

Zmięszawszy z Balzamem Jndyiskim czarnym, y na skorkę rozćiągnąwszy, przykładay opisanym iuż, sposobem.

11mo.

11mo *Opiata albo z Opium preparowane lekarstwa* [*o Opium* vide *w Domowey Aptece* Tomo IIdo] *niemniey wszystkie przeciwny zapach maiące rzeczy, ktore głowe y suche żyły szkodliwie zarazać zwykły: z wielką ostrożnością brać trzeba; y owszem lepiey się ich strzec. Stare* Vino Ambra *y Pizma iak* præservativè *tak* curativè *zażywane być powinny.*

12mo. *Na noc wysoko pod głowę podesłać powinni do Apoplexyi skłonny: niskie leżenie głowie szkodliwe: Tak częstokroć Apoplexyą w nocy ruszeni, ordynaryinie z rana trupem okrzepłym znalezieni: racya tego nie daleka; albowiem w niskim leżenin głowy, krew z wielkim impetem, do mozgu się zwala, y żyły w nim rozsadzaiąc; Smierć nagłą rodźi.*

13tio. Jeżeli *kto Apoplektyeznym affekcyom podległy, niech sobie tył Głowy kauteryą da przypalić, albo Bankę siekanę stawić każe, a tak nieszczęśliwośći tey uniknie.*

14to: *Niemniey dla prezerwatywy wielkiego skutku iest* Balsamum Vitæ Hoffmanni; *iako y moy Balzam* Vitæ cum Sale oleoso volatili Sylvii. *Także Balzam* Vitæ *w naszey Domowey Aptece w Rozdziale o Balzamach opisany; po kilka kropli w Cukrźe zażywany, wielce skuteczny.*

Na powierzchowne ſmarowanie głowy, ſzyi, y ſkroni Balzam Doktora Scherceri *ſławnym lekarſtwem:*

Weźmi Oleyku Ruty ogrodney,
Oleyku Lewandowego,
Szałwiowego,
Lebiotkowego, każdego 30. *kropli.*
Maśći Muſzkatelowey według upodobania.

Zmięſzay na Balzam, ſkronie y ſzyię nim ćiepło ſmaruiąc. Proſzek złoty Celtenſki iako y wſzyſtkie lekarſtwa o Zawroćie Głowy zalecone, w Apoplexyi tam curativè quam prælervativè *ſłużą Kto zaś ieſzcze więcey Balzamow lub Oleykow, Wodkow rożnych żąda; wobydwoch Tomach Apteki naſzey Satisfakcyą odbierze.*

ROZ-

****

ROZDZIAŁ XXI.

O Paralizu.

Paraliż częſtokroć Apoplexyą ſciga; y nic innego nie ieſt, iak przeraźliwe ruſzenie części ktorey ciała ludźkiego y obranie iey z żywości. Kiedy połczłowieka ruſzy Paraliż, nazywa ſię Hæimplexia. Ten przytrafia ſię częścią z oźiembienia, źimney y wilgotney aeryi, częścią zbyt gorącego powietrza; niemniey z niepomiarkowaney ſedentaryi z popędliwych paſſyi; z przebrania miarki w iedzeniu y pićiu, zaniedbania ſiekanych Bankow lub krwi Puſzczania, do ktorych natura przyzwyczaiona była.

Jeſzcze Paraliż z tych przyczyn wynika, gdy kto nieoſtrożnie ſmarowidłami ſwierzb, kroſty wrzodziennice w ciało wpędzi: Morzyſka, Torſye, Kolikę Dryakwiami y innemi Opiatami uśmierza.

Także, gdy Pedogrycy dla uśmierzenia bolow ſwoich nogi gorącemi Spirituſami naprzykład Salis Armoniaci cum Calce & Sulphure ſmaruią; przez co nogi czułość ſwoię utracaią, y Pacyentom nie inaczey ſię widzi, tylko iakby po wełnie chodzili. Bywa y to, iż Paraliż z zaſtarżałym ſzkorbutem ſię łączy.

Affekcya Paraliżowa ledwie nie na iedno z Apoplektyczną wychodźi: bo ieżeli mozg y znim nierozdźielny ſzpik zarazi; Zywość y zycie człowiekowi wydziera. Jeżeli zaś w ſuchych tylko żyłach y błonkach ich impet wywrze; wſzelką w prawdzie władzą Pacyentowi odbierze iednakże iakąkolwiek czuyność częśćiom paralizem ruſzonym zoſtawi.

Częſtokroć wewnętrzne członki iako to Język, gardło, żołądek, kiſzki, pęcherz, ſtolcowe ielito, Paraliż ruſzy. Wtym Przypadku opłakany ſtan Pacyenta; iż mu ciężko aplikować lekarſtwa. Jeżeli Paraliż powierzchowną część ktorą

opa-

opanuie, łatwo pomoc oſobliwie młodym ludźiom dać ſię może. Starych zaś ludźi ciężey leczyć, między pryncypalnieyſze przyczyny Paraliżu mogą być policzone rożne kleiowate, wodniſte y oſtre chumory, ktore od krwi oddźielone w mozgu albo w ſuchych żyłach, w ſzpiku y błonkach iego ſię zachowuią.

Abyś ſzczęśliwym był w kuracyi, z wſzelką uſilnośćią czym prędzey te chumory rozwolnić ſię ſtaray, krwi przyzwoitą cyrkulacyą przywrocić, y Paralityczne członki powierzchownie zmocnić, koniecznie potrzeba. Jeżeli chory do krwi Puſzczania albo ſiekanych Baniek był przyzwyczaiony, albo ieżeli ieſt krwiſty bez odwłoki krew na zdrowey ſtronie puśćić, albo ſiekane Banki ſtawić. Gdy Pacyent obſtrukcyą ćierpi, daway mu zaraz pierwſzego y drugiego dnia lekkie Laxatiwy z Seneſu y Rhabarbarum, albo ieżeli dobrze połykać może opiſane w przeſzłym Rozdziale Pigułki po 20, po 25.

Para-

Paraliżem ruſzone członki ćiepłemi chuſtami częſto gęſto trzeć pomocna, oraz naſtępuiącą Maśćią iak nayćiepley też ſłabe członki ſmaruy.

Weźmi Sadła Pſiego, Łot ieden,
Oleyku Mrowczanego,
Oleyku Zwierzchołkow iodlinowych preparowanego.
Olei Laterini, *każdego połłota.*
Wodki Kamforowey, 2. Łoty.

To wſzyſtko zmięſzawſzy; ſmaruy ſię ćiepło, a wielki ſkutek odbierzeſz. A ieźli ta Maść za droga dla ćiebie: maſz inſzą.

Weźmi Olei Laterini,
Oleyku Terebintowego, każdego Łot ieden.
Wodki Kamforowey, 3. Łoty.

Dobrze zmięſzawſzy, ſmaruy dopiero ptzerzeczonym ſpoſobem. Zywe Stonogi, ktore ſię znayduią w piwnicach; ſą także wielkim lekarſtwem; ktorych codziennie po kilka na Paralityczne części przykładay żywcem; albowiem te od wyſuſzenia ćiała Paralityczne części zachowuią. Przytym codźiennie poł-

ćwierći

ćwierći Łota Proſzku zgliſtow ziemnych y Skorup Jaiecznych w wrowney częśći zmięſzawſzy w Wodzie lub Herbaćie zażywać możeſz; a oſobliwy odbierzeſz ſkutek.

Niemniey Paralitykom ſłużą Kąpiele zrana y po południu, ile możnośći zawſze przez godźinę wytrzymane. Do tey Kąpieli

Weźmi Mrowek wielkich z mrowiſkiem naraz.
Wierzchołkow iodłowych, 6. *Garśći.*
Ziela Swiętoianſkiego z Kwiatem.
Macierzanki, każdego 4. *Garśći.*
Ziela czyſcu 3. *Garśći.*
Lebiotki,
Rumianku, każdego 2. *Garśći.*

Zgotuy w kupie, y w wannę włożywſzy, gdy oſtydnie chorego wſadź, y przez godzinę ſłodkiemi rozrywkami zabawiay. Potym ſprowadzonemu do Łożka 2. lub 3. fiżanki ćiepłey Herbaty day ſię napić; zkąd pomyślna tranſpiracya naſtąpi. Ta Herbata ieſt naſtępuiąca

Weźmi Szałwii 3. *Garśći.*
Betoniki,
Weroniki, każdego Garść iedną.

Zmię-

Zmięſzawſzy y drobno pokraiawſzy, bierz po ſczypzcie iedney lub dwoch na kwartę Wody wrzącey. Tę Herbatę codźiennie chory 3. lub 4. razy po 2. lub 3. fiżanki pić może, trochę Cukrem oſłodziwſzy. A choć ſię po iedney y drugiey Kąpieli polepſzenie zdrowia małe pokaże, nietrać nadziei dobrey; ile doſwiadczenie mię uczy, iż czaſem w dwa y trzy tygodnie po codzienney wannie dopiero ſkutek, przecięż pożądany naſtąpił. Jeżeli ſpoſobnośći do kąpieli nie maſz, to

Weźmi Szałwii,
Piołunu,
Maieranu,
Rozmarynu,
Ruty ogrodney,
Kwiatu Lewandowego,
Roży Czerwoney, każdego Garść iednę.
Jałowcu, 3. Garśći.

To wſzyſtko poſpołu pokraiawſzy y ſtłukſzy, zgotuy w trzech kwartach Wina ſtarego; y części zarażone 3. razy na dźień ćiepło umyway.

A ie-

A ieżeliby na to wſzyſtko trwał Paraliż, to kilka Piiawek na ſamym Paralitycznym członku day poſtawić, y w czasie potrzeby powtorzyć możeſz tę operacyą nie tylko wtym przypadku ale też w inſzych artrytyczuych affekcyach y twardych puchlinach.

Na Język Paraliżem ruſzony rekommenduię prawdźiwy Oleiek Gozdzikowy, kroplę iednę y drugą w miałki Cukier w puśćiwſzy; kładź pod Język. Niemniey ſame Gozdziki tłuczone, z winem gotowane ćiepło niemi ięzyk płocząc; władzą y czucie mu przywracaią.

Na ćiemię y tył Głowy naſtępuiący Materacyk przykładay:

Weźmi: Maćierzanki polney,
Maćierzanki ogrodney,
Szałwii ogrodney,
Rozmarynu,
Hiżopu,
Kwiatu Lewandowego,
Lilii Konwalii,
Kluczykow, każdego Garść iednę.
Korzenia Fiałkowego,

Korzenia Koźiełkowego,
Korżenia Benedyktowego, każdego Łot ieden.
Kubebow, połłota.

Ten Materacyk ćiepło y ſucho przykładay: komu ſię podoba; może go z gorącym przykładać Winem. Tym ſpoſobem do portu zdrowia przybiieſz z Paralitykiem, bez wielkiego na koſztowne Oleyki, Balzamy, Spirituſy koſztu. Podobno iednak żądaſz iakiey kompozycyi Wodki Paralityczney; y w tym ci dogodzę. Weźmi flaſzę, y napełniy ią Kwiatem Lilii Konwalii, wley na nię garniec Wodki z Winnego Lagru, dyſtylluy na ſłońcu poty, poki kwiat na dno nie upadnie: przyday potym 2. Garśći Kwiatu Macierzankowego, Garść iednę Fiałkow żołtych, dwie Garśći Rozmarynu, na te ingredyencye przyliy kwartę wody Lewandowey; niechay tak na ſłońcu ſtoi aż do ieśieni; potym daway choremu rano y wieczor.

Pod czas kuracyi Pacyent akuratną powinien zachować Dietę gorących zioł, potraw korzennych y trunkow wyſtrzegać. Dla ordynaryinego Trunku Dekokt z Perzu; Kwiatu Lipowego, y Kopru Włoſkiego ſobie ſporządź.

Także w tey okoliczności żołądek mieć trzeba w pamięci, ktory po każdym obiedźie naſtępuiącym zmacniay Proſzkiem, biorąc na koniec noża.

Recipe Pulveris Stomachici Birckmanni, 2. Łoty.
Przedniego Cukru, Łot ieden.
Oleyku Anyżkowego, kropli 6.

Zmięſzay na Proſzek, y chowaj w naczyniu. Dla Prezerwatywy piy w zwyż wſpomioną herbatę z Szałwii, Betoniki. Szałwia ſtarta na Proſzek z Kandyzbrotem zmięſzana według upodobania; co poranek na koniec noża zażywaiąc; dobra. Jeżeli ći ſię podoba do tegoż ſamego Proſzku przyday Naśienia Rzerzuchowego y Gorczycy białey; oſobliwie dla Prezerwatywy ſłuży.

Na wychędożenie głowy zrob ſobie ſubtelny Proſzek z Betoniki, y zamiaſt Tabaki zażyway. A ieżeli do ćiągnienia Tytoniu ieſteś przyzwyczaiony, zamiaſt tego kurż Betonikę, a wielkiego doznaſz ſkutku, ponieważ to ziołko oſobliwſzą wſobie ſuche żyły zmacniaiącą zawiera cnotę. Na zmocnienie Mozgu naſtępuiące Vinum medicatum ſłużyć ći będźie.

Weźmi Korżenia Omonowego Garść iednę,
Meliſſy,
Betoniki,
Szałwii, każdego połgarśći.

Pokraiawſzy, naley źimno ſtarego Wina kwartę; niech cokolwiek na ćiępłym mieyſcu poſtoi piy 3. lub 4. razy na dźień po kieliſzku.

Jeżeli Paraliż z ſwierzbu wpędzonego lub kroſt (iak rzekłem) przydał ſię; to też kroſty znowu na wierzch wypędzić trzeba; tego łatwo dokażeſz, gdy Pacyentowi według Proporcyi lat 20. lub 30. Gran Galapy na Purgans daſz. Po tym Purganſie

Weźmi

Weźmi Garść Ruty polney; połłota Cremor Tartari y zgotuy z kwartą Mleka Krowiego: a gdy śię z śiądżie Mleko, przecedziwszy przez chustę, day ćiepło Pacyentowi wypić naraz; y to tak długo czynić trzeba, aż krosty wpędzone wystąpią na wierzch. W Paraliżu ktory z Opium danego wynika, daway Pacyentowi Wodki Biedrzęcowey co dżień 4. razy po 50. Kropli w Winie także Garść iednę Kwiatu Rumiankowego polnego, ćwierć Łota Bobkow, 2. Łoty Soli; zrob Enemę. Jeżeli zaś Pedogrycy przez Opium y inne uśmierzaiące lekarstwa czućie w nogach straćili, to niech sobie żyłę na nodze otworzyć każą; porzućiwszy powierchowne smarowidła.

* * *

ANNOTACYA.

1mo. *W Paralitycznych Przypadkach starym ludziom z krwi Pusczeniem wielce ostrożnie postępować należy; ile niebaczne żyły otworzenie bardziey chorobę tę pomnaża. Jeżeliby zaś*

Paralityk był krwisty, y choroba z zatamowanego ćieczenia krwi znosa, biegu mieśięczney choroby Hemoroidow, przypadła, to bez odwłoki y boiaźni krew puśćić z przećiwney strony.

2do. *Po krwi Puszczeniu y krom tego Pacyent wwolnych potach zachowywać śię powinien; przytym członkom powierzchownym gorącemi zbyt lekarstwy niech niedokucza, ponieważ* Motus Vitalitatis deficit in Parte affecta; *zkąd ordynaryinie przez taki proceder Skancerowanie częśći chorey następuie.*

3tio. *W Paraliżu ięzyka rekommenduie sławny Doktor Hoffmann* in Compendio Praxeos Medicæ pag. 533. n. 2do *po krwi puszczeniu z ręki, otwarćie żył pod ięzykiem, y tę operacyą w tym raźie nieomylnym lekarstwem być sądźi. Potym krwi puszczeniu potrzeba zażywać po kilka kropli* Balsami vitæ Hoffmanni; Balsamum Vitæ *mego, Oleyku Cynamonowego; Oleyku Goździkowego, Szałwiowego, Maćierzankowego, Essencyą Biedrzęcu białego z rowną częśćią* Liquoris Anodyni mineralis Hoffmanni *zmięszawszy. Oleiek Szafranowy, kogo nań stanie [ile iest drogi] po 2. kropli na Język spuszczaiąc, nie tylko Paraliż gubi, ale też mowę stra-*

ſtraconą przywraca, motum vitalitatis reſtituendo. *Kompozycyą tegoż Oleyku znaydźiesz* Tomo Imo *Apteki naſzey Domowey w rozdziale o Oleykach.*

4to. *Agitacya iak w inſzych chorobach tak y wtey wielce pożyteczna, y dla tego zwolna członki zarazone do Agitacyi przyzwyczaiać; a ieżeli Pacyent ſłabośćią nie ieſt znacznie zwątlony, to konno lub wozkiem agitować ſię może do ſwoiey woli.*

5to. *Maśći y Spirytuſy zaprawione rożnemi tłuſtośćiami w Paraliżu zalecone z więkſzym Pożytkiem na pacierzach czyli* Spina Dorſi *wyſmarowane być mogą niż na częśći zarażoney. Między innemi powierzchownemi lekarſtwy iak wielu innym tak mnie ſamemu naſtępuiąca preſkrypcya ſpodźiwieniem ſkutek pokazywała.*

Weźmi: K*wiatu Konwaliowego*, 4. *Funty.*
K*wiatu Lewandowego*,
Kwiatu Szałwii ogrodney z liśćiem,
Kwiatu Meliſſowego z Liśćiem.
K*wiatu Majeranowego, z Liśćiem, każdego Funt ieden.*
Ziela Marum verum,
Rozmarynu ſwieżego,
Macierzanki ogrodney ſwieżey, alias Herba Thymi.

Saturei, - - *każdego połfunta.*
Mrowek z Jaiami z Snieći ochędożywszy, *Funtow*, 2.

Te wszystkie ingredyencye NB. według czasu zebrane pokraiawszy drobno zamocz w wodce Francuzkiey dobrey 4. *Garcach*, *Wina Francuzkiego* 2. *Garcach*, *przepal w Alembiku* 4. *Garce tey Wodki przy wolnym ogniu. y znowu wtey przepaloney wodcę zamocz*,

Macierzanki polney z kwiatem Funtow 3.
Maieranu świeżego.
Melissy,
Macierzanki ogrodney,
Saturei, *każdego Funt ieden.*
Mrowek wielkich, 2. *Funty.*

Nie przylewaiąc więcey Wina ani Wodki przepal znowu 4. *razy*, *lecz za czwartą razą przyday do tych ingredyencyi*,

Gumi Animæ,
Gumi Benzoes,
Mastyxu wybornego, *każdego* 2. *Łoty.*
Gumi Elemi, 4. *Łoty.*
Gumi Galbani, 6. *Łotow.*
Soli Weynszteynowey lub Salis Tartari optimi, *Połfunta.*

Złłucz te Gumy z tąż Solą y naley przerzeczonego Spiritusu, *przepal ieszcze raz*, *lecz barżzo ostrożnie*, *żebyś nieprzypalił*, *raczey powoli niech*

niech kropla za kroplą kanie. *Ten* Spiritus *chowaj za wielki Skarb, ktorego ći ſzacunku doſtatecznie otaxować nie mogę.*

Ubodzy wtym razie rownych ſkutkow z Spiritusu doznać mogą; gdy Kwiat Konwaliowy, *Macierzankę polną, Mrowki wielkie według upodobania* 4. *lub pięć razy w Wodce przepalą.*

Gdy tym Spirituſem Spinam Dorſi *naſmarujeſz, oraz naſtępuiącą Maśćią jak nayćiepley ſmaruy,*

Weźmi: Oleyku Bobrowego zrożnemi ingredyencyami preparowanego 2. *Łoty.*
Oleyku *z Balzamu Copaibe,* Łot *ieden.*
Oleyku *Gozdźikowego,*
Oleyku *Lewandowego każdego* połłota.
Oleyku *prawdźiwego Rozmarynowego, ćwierć* Łota.
Oleyku *Soſienkowego,* Połtora Łota.
Oleyku *Burſztynowego białego,*
Storacis liqvidæ, *każdego* 4. Łoty.
Oleyku *z Tłuſtośći Bocianiey* 20. *razy przepalonego,* Łoty 3.
Sadła Bobrowego z Stroiow wytopionego, 2. *Łoty.*

Zmięſzay *na Maść, ktorą nieoſzacowaną być oſwiadczam.*

Dla Ubogich naſtępuiąca Maść także wielce ſkuteczna.

Weźmi Oleyku Jałowcowego prawdźiwego.
Oleyku Bursztynowego, każdego Łot ieden.
Oleyku Sośienkowego, 2. Łoty
Sadła człowieczego albo Pśiego, 6. Łotow.
Zmieszay y Spinam Dorsi smaruy.

Przytym następuiący Plaster wielce pomocny, na posmarowaną wprzod Spinam Dorsi przykładany ćiepło.

Weźmi, Glistow ziemnych suszonych startych, 3. Łoty.
Pieprzu czarnego,
Korzenia Gałganowego, każdego 6. Łotow.
Zamiast tego imbier służyc może:
Soku z Euphorbium.
Bobrowego Stroiu, każdego Połłota.

Zmieszawszy z Miodem na Plaster, ćiepło przykładay na Spinam Dorsi całą. A ieżeli masz wolą skąpać w wannie Pacyenta przed smarowaniem, z Macierzanki, Saturei, Szałwii, Czyścu Ziela sporządzoney, tym lepiey uczynisz. A iako rozcieranie ćiepłemi chustami częśćiom zarażonym dopomaga do zdrowia, tak bez dyskrecyi oćięcie żagawką (czego niektorzy życzą) skancerowanie zarażonych części sprawuie. Niektorzy zarażone części w świeżo zabite bydlęta ćiepłe kłaść radzą; y przez nie iaki czas kontynuować; oraz zaleconemi dopiero lekarstwy smarować, non neglectis internis.

6to. Jak w *Apoplexyi lekko laxuiące lekarſtwa*, *tak* w *Paraliżu z wielkim zdrowia polepſzeniem ſię biorą. Lekkie* Vomitoria *co mieſiąc zażywane z laxuiącemi lekarſtwy na przemianę Pacyentom tym ſłużą. Naſtępuiące Pigułki zalecam oſobliwie:*

Weźmi Extraktu albo Konfektu Kolokwintowego,
Extraktu Aloeſowego,
Extraktu lub Konfektu ciemierzycy czarney.
Zywicy ſwiętego drzewa, alias Ligni ſancti vel Gvaiaci.
Zywicy Drzewa Aloeſowego,
Kwiatu Zywicy Benzoes,
Burſztynu białego preparowanego,
Mirry Weneckiey,
Balzamu Jndiyſkiego czarnego alias Balſami Peruviani nigri.
Siarki Antimoniowey alias Sulphuris Antimonii fixati,
Albo wniedoſtatku tego Cynnabaris Antimonii,
Betzuaru Wſchodniego, każdego Gran 20.
Oleyku Burſztynowego białego.
Oleyku Lewandowego, każdego kropli 6.
Kamfory, - - *Gran* 7.
Salis volatilis Cornu Cervi, *Gran* 4.

Cokolwiek Terpentyny przydawſzy, zmięſzay; zrob Pigułki małemu grochowi rowne, ktore

zło-

złotem lub srebrem obtoczyc możesz. Bierz 2. razy wtydźień po 14. lub 20. na noc.

Ubodzy mogą zażywać Pilulas Anethinas; Pilulas de Succino Cratonis, *lub opisane w rozdźiale o Apoplexyi. Następuiący Proszek w rożnych Paralitycznych affekcyach zaleca się:*

Weźmi Specifici Cephalici Michaëlis, *połłota.*
Glistow Ziemnych, ćwierć Łota.
Betzuartici Mineralis, *połćwierći Łota.*
Species Diambræ, *Gran* 20.

Zmięszawszy rano y wieczor na koniec noża w wodzie Konwaliowey lub Szałwiowey. Bogatśi zażywać mogą. Ubodzy zaś Korżeń Mistrzykowy, Korżen Koziełkowy, alias Valerianæ radicem, *Korżen Piwonii, Glisty ziemne w rowney częśći zmięszawszy na Proszek bierż wspomionym sposobem. Korżen y Kwiat źiołka* Arnica vera Svedensis *nazwanego,* [*o ktorym w Aptece Domowey sub* Titulo Arnica vera, Tomo IIdo] *zamiast Herbaty zażywane nie tylko w stłuczeniu ale też w Paraliżu znacznym lekarstwem:*

Weźmi Radicis Arnicæ veræ Svedensis, *4. Łoty.*
Ziołka Arnicæ,
Kwiatu tegoż Ziela, każdego Garść 1.
Melissy ogrodney,
Macierzanki polney, 2. Garśći.
Kubebow, połłota.

Zioła

Zioła pokraiawszy, Kubeby słukszy, piy iak Herbatę. Plastry z Gorczycy, Ruty ogrodney, Szałwii z Octem preparowane wtym razie także pożyteczne są. Powierzchownie Sadło Niedzwiedźie, Borsukowe, Sadło Lisie, Sadło Boćianie, Psie, Oleiek Jałowcowy; są pomocne. Obierz sobie ktore chcesz. Oleum Animale Dippelii rectificatissimum 30. lub 40. kropli daiąc wspomioney Herbaćie wielu Paralitykom pożądane przywróciło zdrowie. Pilulæ Vildegansii Gran 6. lub 7. ostrożnie Pacyentowi dawaiąc, (ponieważ Opium w sobie zawieraią) wielce w Paralitycznych affekcyach mogą się zalecić. Mydło Weneckie połłota naraz w Dekokćie Macierzankowym rozpuszczone y z ćiepłym Mlekiem zmięszane, Pacyenta dobrze nakrywszy, żeby się spocił, nie iednemu ubogiemu konsolacyą zdrowiem przyniosło.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XXII.

O Letargu.

Letarg rożnego ieſt Gatunku czaſem złożnemi chorobami ſię łączy, czaſem ſam przez ſię człowieka zmorzy. Przy pierwſzym Gatunku ordynaryinie chorzy uſtawicznie w głębokim ſnie zatopieni bywaią, y lubo ocućiwſzy ſię cokolwiek oczy otworzą, y niby ze ſnu otrą, ztym wſzyſtkim co czynią y mowią, albo inni, ſami nie wiedzą. Ordynaryinie zaś ku Wieczorowi febryczną alteracyą ćierpią.

Gdy Letarg przymiotem ieſt Malignow, to krew zatamowaną w żyłkach y błonkach mozgowych iak nayprycypalnieyſzą przyczynę czym prędzey rozwolnić y nadoł ſprowadzić trzeba. Jeżeli zaś Letarg do ſtłuczenia lub zranienia głowy przyłączył ſię; to przyczyną iego pod kośćią ciemięniową zaſtanowiona krew

y ropa.

y ropa. O rodzaiu tego Letargu w szostym rozdziale dosyć się iuż napisało. Vide inibi dicta.

W drugim Gatunku Letargu żadna febryczna alteracya nie bywa; tylko chorzy ordynaryinie ustawicznym snem zmorzeni iak martwi leżą. Jest ieszcze y trzeći gatunek Letargu, w ktorym człowiek nagle z wszystkich z mysłow obrany prawie trupem pada; a lubo tegoż człowieka nie wiedźieć iakiemi sposobami budzić będziesz; iednak się go nie docućisz, gdyż iak pień obumarły żadnego znaku czucia niepokaże.

Wszystkie gatunki Letargu na iedno wychodzą, ponieważ przyczyna ich na iednym polega fundamenćie: to ięst zgromadzone chumory y kleiowate Szłamowatośći zastanowione Mozg y suche żyły mozgowe bardzo obćiążaiąc y mdląc, tak głęboki sen bez czuyności sprawuią. O inszych przyczynach milczę tu, obszerniey o nich w palestrze uniwer-

wersalney medycyny Praktyczney czaſtu ſwego rzekę; teraz do kuracyi Paroxyzmu tego przyſtępuię.

Naprzod zaraz z początku Letargiem uſpionego ocucać trzeba kichaiącemi lekarſtwy z ciemięrzycy białey; Konwaliowych Kwiatow, piorkiem Proszki w nos dmuiaiąc. Naſtępuiący Proſzek ſkutecznieyſzy, ile nie tylko przez kichanie Pacyenta budzi, ale też kleiowate chumory iako naygłownieyſzą letargu przyczynę wyprowadza.

Weźmi Turpeti mineralis, *Gran* 10.
Pulveris Liqviritiæ, Drachmam ſemis.

Tym Proſzkiem nacieray, lub go trzymay pod noſem. Albo

Recipe: Olei Rutæ cocti, Unciam unam.
Caſtorei, Drachmam unam.
Liquoris Cornu Cervi ſuccinati, 30. Guttas; Miſce.

Zimna woda na głowę lana Letargicznych cući bez wſzelkiego niebezpieczeńſtwa.

Naylepſze Remedium wtey okoliczności rozumnie dawane Vomitorium, ktore wielce szpetności wyrzuca; y przez nie tego

tego dokażesz, iż Pacyenta, bezpiecznym od Apoplexyi uczynisz. A ieżeliby Letarg z Opium lub inszych Sen sprawuiących lekarstw pochodził; to

Weźmi: Korzonka Ipekakuhanny, Połćwierći Łota.
Tartari Emetici, *albo Soli Womityczney Gran 3.*
Julepku Rhabarbarowego, Łot ieden.

Day na raz, albo recipe Syrupi Emetici Viennensis Drachmas 6. Day na raz mocney natury Pacyentowi. Mocna Enema, do ktorey Kolokwintow mało dodasz; momentalną przynośi pomoc. Domową Enemę nastęnuiącym sposobem zrobisz sobie. Weźmi uryny dziecinney, Oliwy y Mydła. Zmięszay y aplikuy

Jeżeli w Letargu twarz ognistą Pacyent reprezentuie, to bez odwłoki krew z ręki w obfitośći niechay puszczona mu będzie, na głowę zaś Materacyk następuiący przykładay ćiepło.

Weźmi, Maćierzanki ogrodney,
Maćierzanki polney,

Poleiu,
Ruty ogrodney,
Szałwii ogrodney,
Saturei,
Hizopu, każdego po Garśći.
Soli,
Gorczycy, każdego połgarśći.
Kamfory, Cwierć Łota.

Pokraiawszy y stłukszy zamoczywszy w gorącym Winie ćiepło na ćiemię y tył głowy często gęsto przykładay. Na podeszwy zaś następuiący Plaster służy.

Weźmi Ruty ogrodney, 2. Garśći.
Naśienia Rzeżuchy ogrodney, Połłota.
Gorczycy, Połgarśći.
Głowkę Czosnku iednę.
Kwasu żytnego, Połgarśći.
Soli, *dwie Szczypty.*

Zgotuy Pospołu w Winnym Otcie; przykładay ćiepło na podeszwy. Na obydwie Lytki Vesicatoria przyłożyć możesz. Przytym dla zmocnienia Mozgu po 35. kropli Bobrowey Essencyi z Melissową Wodką preparowaney w łyżce Wody Szałwiowey lub w łyżce Wina starego przez ośm dni co poranek zażyway. Następuiąca Herbata wtym razie skuteczna.

Weźmi

Weźmi Korzenia Koźiełkowego,
Fiałkowego,
Betoniki, każdego Połgarśći.
Szałwii,
Korzenia *Lewandowego,*
Flores Stechados Arabicæ, *każdego połgarśći.*

Albo zamiaſt tego, Kwiatu Pomarańczowego, pokraiawſzy drobno gotuy y piy zamiaſt Herbaty. Item

Recipe *Wody z Betoniki, 2. Łoty.*
Wody Poleiowey.
Wody Kluczykowey,
Wody Ruciancy,
Wody Meliſſowey,
Wody Korzenia Cytwarowego, każdey Łot ieden.
Eſſencyi Burſztynowey,
Eſſencyi Bobrowey,
Liqvoris Cornu Cervi ſuccinati, *każdego* 60. *kropli.*
Julepku z Betoniki, połtora Łota.

Zmięſzay y daway po łyżce według upodobania. Item

Weźmi Szałwii y Betoniki z Cukrem preparowaney, każdego 2. Łoty.
Species Aromatiſatas roſatas completas,
Dryakwi, każdego połłota.

Spiritus Salis Armoniaci ſuccinati, 30. *kropli.*

Julepku z Betoniki, 6. Łotow.

Zmięſzay na Konfekt; tego Konfektu rano y wieczor zażyway w Wielkośći Orzecha Włoſkiego.

Oſobliwſzą Prezerwatywą w tey chorobie ſą Piiawki dwa razy w rok na Hemoroidy ſtawione. Kogo ſtanie na Kaffe niechay kilka Fiżanek bez Mleka po Obiedzie wypiie; za oſobliwſzą Prezerwatywę przećiw Letargowi ſtanie. Oprocz tego w każdym mięśiącu na ſchodźie lekkie Laxativum z Soli Angielſkiey y iednego Lota Soli preparowaney w Herbaćie rozpuśćiwſzy na raz zażywać trzeba. Starych Win, Wodki, Miodow iak Trućizny wyſtrzegay ſię.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Letargicznych affekcyi rowne Apolexyi przyczyny, y kuracya ich na iedno wychodźi. Kuracyą choroby tey od dobrey Enemy zacząć naylepiey, ktorą w rozdziale o Apoplexyi zaleciłem, y za-*

y zalecam ztą przeſtrogą, iż zbyt głęboki Sen, lub Letargiczne affekcye ſą marſzałkuiące bliſko przypaść maiącey Apoplexyi znaki.

2do. *Jeżeli Letarg z ran uczynionych wgłowie, upadku y ſtłuczenia ciężkiego przypadnie, to bez odwłoki do trepanacyi rozumnym Cyrulikom ręki przyłożyć należy, a żeby zatamowaney krwi lub ropie otworzyli meat; przytym krew z ręki doſtatecznie puśćić ſię może. Wewnętrznie zaś takich Lekarſtw zażywać, ktoreby lekką tranſpiracyą y cyrkulacyą krwi ſprawiły: naprzykład*

Weźmi Wody z Skabiozy dyſtyllowaney,
Wody Czoſnkowego Ziela,
Wody z Korźonery, *każdey 2. Łoty.*
Wody Czereśniowey, Łot 1.
Antimonii Diaphoretici,
Unicornu foſſilis, *każdego połćwierći Łota.*
Salis Volatilis oleoſi,
Wodki Konwaliowey, *każdego 60. kropli.*
Syropu Piwoniowego, Łot ieden, lub ile ći ſię będźie zdało do przyiemnego oſłodzenia.

Co 2. lub 3. godźiny choremu daway po 2. Łyżki. Rownym ſpoſobem z Weroniki, z Betoniki Szałwii, Arnicæ veræ Svedenſis *dekokta wielce wtym razie pomocne zamiaſt herbaty. Mydło Weneckie na ćwierć Łota wſpomioney Herbaćie 3. razy na dźień zażywane; także Olbrot*

z kozłową krwią dobrym lekarſtwem. Ci zas ktorzy ſię obawiaią trepanacyi niechay na ogoloną Głowę naſtępuiący przykładaią Plaſter:

Weźmi: Białego przeſtępu, 6. *Łotow.*
Sawiny,
Czosnkowego źiela, [alias Scordium,]
Bożego Drzewka,
Piołunu, *każdego Garść iednę.*

Te ingredyencye pokraiawſzy, zgotuy wpołgarću Wina przez ćwierć godziny; przecedziwſzy przez chuſtę, doday Mydła Weneckiego lub ordynaryinego białego ćwierć Łota, y przygotuy trochę. W tym Dekokćie chuſty maczaiąc ćiepło przykładay na mieyſce zranione lub ſtłuczone cokolwiek chuſtę wyciſnąwſzy. Vide Chyrurgiam Laurentii Heiſteri Medico Inſtrumentalem pag. 133. *Prawdziwa Wodka Kamforowa z Wodką Maćierzankową zmięſzana w wrowney częśći na Głowę przykładana rownie pomocna. Abyś ocucił chorego naſtępuiącey do wąchania daway Mixtury.*

Weźmi: Salis Volatilis Oleoſi, *Połłota.*
Spiritus Cornu Cervi, *Ćwierć Łota.*
Eſſencyi Bobrowey, połtorey ćwierći Łota.
Octu Rożanego, 2. *Łoty.*

Zmięſzay, deſignetur *do Wąchania.*

3tio.

3tio. *W Letargu ktory przymiotem ieſt Malignow wſzyſtkie gorące Spirytuſy y krew rozpalaiące lekarſtwa ſzkodliwe; niemniey w Roży y innych ſebrach gorących z letargiem z iednoczonych* Vide *rozdziały o Malignach niezarażliwych Naylepſzym lekarſtwem wtey doległiwośći Likwor Betzuartowy Hoffmanna w Annotacyi o Febrze Tercyannie opiſany; także tam śię znayduiący* Spiritus nitri Betzuarticus, Pulvis Pannonicus, Pulvis Betzuarticus Schurii; *ktory ieſt ten*

Weźmi Rogu Jeleniego piłowanego, 6. *Łotow.*
Terræ Sigillatæ albæ, *albo Ziemi Pieczętowaney białey.*
Radicis Contraiervæ, *każdego* 2. *Łoty.*
Antimonii Diaphoretici,
Kwiatu Fiałkowego, każdego Łot ieden.
Konfektu Dryakwiowego, Cwierć Łota.

Zmieſzawſzy na drobny Proſzek: Deſignetur Pulvis Betzuarticus Schurii: *na konice noża daiąc* 3. *razy w* 24. *Godzinach. Także*

Recipe, Liqvoris Anodyni Mineralis optimi, *Połłota.*
Mixturæ Simplicis Camphoratæ, *Połtorey Cwierći Łota.*

Zmieſzay; Likwor Betzuartowy 2. *razy w* 24. *godzinach po* 40. *kropli w wyleconey wodźie.*

Tynktura Betzuartowa cum Spiritu Cornu Cervi secundum Dispensatorium Brandeburgense *wielce sławna po tyleż kropli zażywać.*

4to *Choć chorzy w Krytyczne dni głębokim snem zmorzeni będą; nietrwoż sobą; tylko ich cokolwiek ocuciwszy, Kordyalnemi y Betzuartowemi wesprziy lekarstwy; więcey nie inkommoduiąc; mam albowiem tego na samym sobie dowodny przykład, że Roku* 1738. *w powietrzu Węgierskim leżąc przez* 4. *dni, y* 4. *nocy iednym ciągiem spałem, z wielką zdrowia melioracyą; bo się nieiako przez ten sen choroba przesiliła.*

5to. *Gdy Letarg z iadowitych z Opium preparowanych lekarstw pochodźi; to naylepsze w tym razie* Remedium *Womity sprawuiące:*

Weźmi Julepku Rhabarbarowego, Łot 1.
Julepku na VVomity, połtora Łota.
VVody Melissowey, Połłota.

Zmięszawszy, day choremu srzedniey natury. Albo

VVeźmi Korźenia *Ipekakuhanny, połćwierći Łota.*
Rhabarbarum, *Gran* 15.
Tartari Emetici *lub Soli na VVomity, Gran* 3. *dla doyrzałego wieku ludźi.*

Soli

Soli Piołunkowey, Gran 4.
Oleyku Muszkatowego lub Anyżkowego, kroplę 1.

Zmięszawszy day w Rosole niesłonym. Mixtura na womity, dla mocney natury człowieka. Niemniey ten Trunek purguiący służy:

Weźmi: Syropu Kwiatu Brzoskwiniowego albo Julepku,
Rhabarbarowego, Łot ieden.
Julepku z Galapy preparowanego, alias Dia. Cydonium lucidum Galapæ. *Połłota.*
Powideł lub Extraktu Ciemierzycy czarney, Gran 8.
Soli Piołunkowey, Gran 4.
Wody Melissowey, 2. Łoty.

Trunek dla mocney natury.

6to. *Jeżeli Letarg z zatrzymaney mieśięczney choroby lub z krwi Zatamowaney w Macicy pochodzi, to go według swego porządku (ktory się w rozdźiale o Maćiczney chorobie opiszę] leczyć trzeba. Przytym dla Prezerwatywy na nodze krew puszczona być może, albo kąpiele z Maćierzanki, z Bożego Drzewka, Bylicy, Melissy, Rozmarynu sporządzić się powinny. Nasze pigułki Balsamiczne, Becherowe, Halskie wielce pożyteczne. Pigułki w rozdziale o głowy Bolenin* Annotat. 11ma *także skuteczne.*

7mo. *Jeżeli Robaki czyli gliſty tey choroby przyczyną; maſz przećiwko nim lekarſtwo* Æthiops mineralis, *nazwane; połćwierći Łota z Cukrem choremu przez kilka dni na czczo w wodzie Bożego Drzewka dawaiąc. Także Dekokt z żywego Srebra z wodą tegoż Bożego Drzewka po kieliſzku: ſtarszego wieku ludźiom dawany, Gliſty morzy y Letarg uśmierza.* NB. *Po zażyćiu tych Trunkow na Purgans wziąć trzeba; aby umorżone gliſty z wnętrznośći wyprowadźić zgniliznę przez nie przyczynioną.*

8vo. *Starzy y flegmatycy w tey chorobie gorące lekarſtwa łatwiey znoſić mogą niż młodźi y krwiśći. Dla czego pożytecznieyſza młodym na ogoloną głowę* Veſicatorium *przyłożyć; Starym zaś kauteryą przypalić głowy.*

9no. *Materacyki, ktore w Rozdźiale o Głowy boleniu y Apoplexyi zaleciłem w tym razie także ſłużą ſucho, lub z winem gotowane na ogoloną głowę przykładane. Młodym zaś y krwiſtym ludźiom z gorących Ziół Materacyki ſzkodliwe, bo krew bardźiey burzą. Naſtępuiący Plaſter wſzyſtkim ſłuży*

VVeźmi Ruty ogrodney,
Dzięcieliny,
Saturei,
Maćierzanki,

Hizo-

Hizopu,
Majeranu, *każdego* 2. *Garśći*.
Gorczycy, 4. *Łoty*.
Bobkow,
Iałowcu, *każdego* 2. *Łoty*.
Bobrowego Stroiu, 3. *ćwierći Łota*.

Pokraiawszy y słukszy, *przegotuy z Octem Ro-
żanym*, *lub Rućianym doday Oleyku* Ligni Rho-
di 60. *kropli*, *Kamfory połłota*, *Salitry* 3.
ćwierći Łota; *zmięszawszy*, *ćiepło na głowę
przykładay*, *powtarzaiąc*. *Krom tych*, *ieszcze
następuiące lekarstwa zalecaią się*: *jako to Essen-
cya* Ligni Sassafras composita, *Essencya* Ligni
Aloes, Liqvor Cornu Cervi succinatus; Essen-
tia Ambræ *po* 20. 30. *lub* 40. *kropli dawa-
iąc w wodźie Konwaliowey*, *Maćierzankowey*,
Majeranowey. Pulvis Cæphalicus Doctoris Mi-
chaëlis: Pulvis Antiletargicus Dolei: Spiritus
Castorei compositus Londinensis *powierzchownie
pomocny*. *Wodka Mrowczana y* Spiritus Ner-
vinus *w naszey Domowey Aptece* Tomo Imo.
Essencya Korżenia Mistrzykowego, *po* 4. 8. 10.
15. 20. *kropli w Konwaliowey wodźie na scho-
dzie zażywana prezerwuie od letargu*, *niemniey
od Zawrotu Głowy*, *Apoplexyi*, *Paralizu za-
chowuie*. Curative *zaś codziennie
w wyrażoney dopiero porcyi
brać się może*.

ROZ. XXIII.

ROZDZIAŁ XXIII.

O Manii, albo Szalenſtwie Formalnym.

Mania, w gwałtownym poruſzeniu ludzkiey fantazyi albo (według Polſkiego przyſłowia w pomięſzaniu Organkow w Głowie, y wprzewroconey mocy imaginuiącey alias potentiæ imaginativæ fundament załozyła. Częſtokroć z gęſtey Melancholiczney krwiſtośći, z zatamowaney mieſiączney choroby, z niepomiarkowaney lubieżnośći, z długo trwaiących źimnych febr, z branych mineralnych trucizną napoionych lekarſtw, y Zioł, niemniey z Trunku lubieżnego Philtrum nazwanego Mania z rozumu Pacyenta obiera. Szaleni dobrey bywaią cery; w śiłach potężni dla tego nad śiły prawie ludźkie; rzeczy dokazuią.

Począ-

Początek Kuracyi tey choroby od obfitego krwi Puſzczenia powinien być zaczęty. Białogłowom z nogi krew puśćić pożyteznieyſza, ktore co mieśiąc powtarzać trzeba; w małośći zaś Krew puſzczona bardźiey do Szalenſtwa ſkłania wtym razie, dla tego iey obſićie zawſze wytoczyć trzeba.

Mężczyznom na czole żyła otworzyć ſię może, albo ſiekane Banki na ćiemięniu ſtawić. Te dwa ſpoſoby nayſkutecznieyſzemi w tym razie lekarſtwami. A ieżeli miarkuieſz nie bardzo potrzebne krwi Puſzczenie, to na obydwoch rękach Veſicatoria przywinąć możeſz. Niektorym zaś iak krwi Puſzczenie tak Veſicatoria mianowićie krwiſtym koniecznie potrzebne.

Przytym zaraz z Początku dobre Vomitorium pożyteczne dla wyprowadzenia ſzkodliwey materyi z obżarſtwa takich ludźi w żołądku zaległey: Dla czego y Purganſe na każdym ſchodźie mieſiąca

bra-

brane wielce pomocne. Na ten Purgans zalecam z Korźenia Bzowego łyżkę iednę y drugą ſoku, lub y więcey dla mocney natury, kontynuiąc przez dni 4. Tak ſobie poſtępuiąc za pomocą Boſką wielki ſkutek odbierzeſz. W niedoſtatku Soku Bzowego weźmi Proſzku Cebuli Morſkiey Sqvilla nazwaney 10. 20. 30. lub 40. Gran. Białogłowom lepiey ſłużą Pigułki; ile Vomitorium w ordynaryiney ich chorobie większy nieporządek czyni. Naſtępuiące Vomitoria częſtokroć z kutkiem ſię biorą; Weźmi Tartari Emetici albo Soli na Womity Gran 3. mocney natury ludźiom 4. y pięć dać ſię mogą; ile Maniacy z ćiężkośćią womituią; Korźenia Kopytnikowego 10. Gran. zmięſzay y day w ćiepłym Roſole lub Piwie. Albo weźmi ćiemięrzycy białey ćwierć Łota, Muſzkatowego Kwiatu połćwierći Łota, ſtarſzy poſpołu naley wina ſtarego kieliszek ieden y drugi, niech ſtoi na ćiepłym mieyſcu przez noc; rano przecedziwſzy przez Bibułę, day wypić zaraz po obiedzie; nie na czczo. Niektorży

bia-

białą ciemięrzycę wwodźię moczą, odlawszy wodę, dopiero potym Wina na nię nalewaią. Też Vomitoria co 4. dźień powtarzać trzeba. W insze zaś dni odspoczynku wolne daway codźiennie 2. razy następuiącego Proszku na koniec noża.

Weźmi: Kryształu preparowanego,
Tartari Vitriolati,
Salitry preparowaney, każdego ćwierć Łota,
Cynobru preparowanego 40. *Gran.*

Zmięszay pospołu y daway pomienionym sposobem.

Kto się zaś obawia zażywać Ciemięrzycy białey, niech czarną bierze, ktora nie tak mocna iest. Na przykład

Weźmi Ciemięrzycy czarney, Łot. 1.
Cynamonu, Połłota.
Skorki Cytrynowey, Cwierć Łota.

Pokraiawszy naley na to Połkwarty wrzącey wody, y niechay 3. lub 4. godźiny na ćiepłym mieyscu stoi; potym przyley połtorey kwarty starego Wina, y daway po kilka kieliszkow na dźień.

Rownym

Rownym ſkutkiem Extrakt Ciemięrzycy czarney 15. Gran w ćwierći Łota Eſſencyi Anagallidis rozwolniony bierże ſię. Eſſencya z Ciemięrzycy czarney, Tinctura Martis Helleborata w wolne dni od Purganſu po 50. kropli w Łyżce Wina dawana, melioracyą zdrowia ſprawuie. Krom tych purguiących lekarſtw może ſię dawać połćwierći Łota Nucis Vomicæ, lub Wroniego oka, bo chociaż ten Orzech ſtaie ſię Beſtyom trucizną; ztym wſzyſtkim dla ludźi oſobliwie w Szaleńſtwie ieſt lekarſtwem. Tak gorżkie Migdały niektorym beſtyom ſmiertelnie ſzkodliwe; człowiekowi zdrowe. Gdy zaś tak ſobie z chorym naprzod poſtąpiłeś, to powierzchownemi lekarſtwami głowę zmocnić trżeba,

Weźmi Betoniki,
Kwiatu Lewandowego,
Ziołka Bazylikowego,
Maćierzanki polney,
Ziołka Kurzy slep, (Anagallis rubra)
Kwiatu konwaliowego,
Kluczykowego,
Lipowego, każdego 3. Szczypty.

Kolę-

Kolędru,
Kardamomow,
Kubebow, każdego ćwierć Łota.

To pokraiawſzy, y ſtłukſzy, Węgierſką wodką ſkropiwſzy, lub Spirytuſem wrozdźiale o Apoplexyi zaleconym, na ogoloną głowę przykładay. Tymźe Spirytuſem częſtokroć głowę nakrapiać możeſz. W uſtawiczney zaś bezſenności Plaſter naſtępuiący na ſkronie y czoło przywiiay.

Weźmi Naśienia Maku białego,
Naśienia Bielunowego czyli Hyoſciami, *każdego w rowney części według upodobania,*

Stłucz poſpołu, y ſtarym Winem ſkropiwſzy przywiiay na pomione części.

Kiedy Szalenſtwo z Trunku wyciżdanych amorow organki w głowie pomięſza; to tak amanti amenti daway codźiennie ośley krwi ſuſzoney; niech ſię w tym lekarſtwie ćiepło trzyma, aby potem ſpłynął. Też krew oslą niegdyś Xiężniczka Weiſeuchamſka za oſobliwſze Arcanum

miała, y nią wielu ſzalonych, melancholikow uleczyła. To lekarſtwo własną pomienioney Xiężniczki ręką opiſane, potym pewnemu Doktorowi kommunikowane słowo w słowo ſzczerze opiſuię: to ieſt

Puść w Maiu Osłowi za uchem lub na czole krew; wtey ciekącey krwi maczay chuſtki z płotna konopnego niebielonego, y zwolna na powietrzu wyſuſz; chowaiąc dla potrzeby. Kiedy Mężczyzna tą chorobą złożony, to weźmi chuſtę iednę w krwi oślicy zbroczoną, y wyſuſzoną (iak ſię rzekło) mocz w naſtępuiącey wodźie. Weźmi Wody z Betoniki, Wody Koſzyſkowego źiela, Wody z Kurzoślepu każdey po kwaterce; włoż wnię płatek w pomienioney krwi zbroczony, na palec długi y ſzeroki, niechay moknie przez noc; rano wyćiśniy y day choremu wypić, niech ſię godźinę iednę y drugą poći; tak kontynuy kuracyą przez kilka tygodni mniey uważaiąc na zeſłabienie Pacyenta. Toż lekarſtwo w wſzelkich gatunkach ſzalenſtwa

ſtwa

ſtwa ſłuży, ſzczegulnie iednak w tym, ktore ex Philtro pochodźi.

Jeżeli zaś długo trwaiące źimnice ſzaleństwa przyczyną, to naylepſza kuracya w naſtępuiących zawiſła receptach,

Weźmi Mixturæ Simplicis Lot ieden y daway choremu rano y wieczor po 30. kropli w łyżce wina; tym lekarſtwem kontynuiąc przez 14. dni, po tych dniach weźmi Liqvoris Cornu Cervi ſuccinati Lot ieden, y daway co poranek po 40. kropli na noc zaś ćwierć Lota Dryakwi. W tym gatunku Szaleńſtwa ſzklanka Wina dobrego wypić ſię może, potrawy korźenne iadać, przećiwnym ſpoſobem w inſzych gatunkach Szaleńſtwa Wina y korżennych potraw ſtrzec ſię trzeba.

Gdy Trucizna mineralna do Szaleńſtwa okazyą była, oſtrość iey wykorzenić trzeba, daiąc pić Pacyentowi Oleiek Migdałowy lub lniany ſwieży Oley; młode nieſłone Maſło. Jeżeli Szaleńſtwo z ſtrawionych zioł y korżeni truciżną na-

poionych przypadnie, to często gęsto daway choremu łyżkę iednę y drugą Soku Cytrynowego. Na ostatek ieżeli niepowściągliwa lubieżność do Szalenstwa kogo przywiedzie, iak wiele razy przywiodła; naylepszym mu się stanie lekarstwem Salitra preparowana; co z Doktorem Goldenklee inni approbuią. Naprzykład weźmi Lot ieden Salitry preparowaney, y w kwarcie Wody rozpuść, niech piie Pacyent według Pragnienia.

Co się tycze Diety, mowię: iż tuczącemi potrawami karmić, ni gorącemi trunkami poic Pacyenta nie trźeba. Zamiast ordynaryinego napoiu z gotuy Dekokt z Perzu; korżenia Szczawiego, Cykoryi y Słodyczu, pić może Pacyent według upodobania. Lekkie Piwo przyzwyczaionemu niezaszkodźi bynaymniey. Na ochłodzenie krwi weźmi Spiritum Vitrioli 60. kropli, Spiritum nitri dulcis kropli 120. Zmięszawszy daway po 15. do Kwarty Wody. Wszystkie Potrawy dla takowych Pacyentow zamiast Soli

Sali-

Salitrą ſolić. Szaleni ordynaryinie obżarſtwo lubią; zatykay że im tedy gębę y żołądek częſto chlebem z Maſtem, Salitrą go poſypuiąc. Za przywroconym ſzczęśliwie zdrowiem przez trzy tygodnie Dietę zachoway, gorących Trunkow, ſłonych y korżennych potraw wyſtrzegay ſię. Dla Prezerwatywy zalecam Dekokt z żiela Koſzyſkowego y Kurzo ślepowego, przez niektory czas kontynuiąc; wielki zniego odbierzeſz Skutek.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Wybor żył do Puſzczenia krwi iak indżiey, zalećiłem, tak w Manii zalecam otworzyć* Venas jugulares *lub zyły na Szyi ſchodzące ſię ſpoſobem w rozdziale o Boleniu Głowy opiſanym.*

2do. *Między innemi lekarſtwami Proſzek ſławnego Niderlandzkiego Doktora* Krana *w Szaleństwie wielce ſkuteczny,*

Weźmi Salitrowych Kołaczykow, *Gran* 15.
Kamfory, - - *Gran* 4.
Laudani Opiati, Granum semis.

Zmięszawszy dać na raz præmisso Balneo. *O cnotach tego Proszku, że nie tylko w Manii ale też w Kolikach, zapaleniu płuc staie się lekarstwem* videatur ejusdem Medici Praxis reformata pag. 132.

3tio. *Oślą Krew (o ktorey w Rozdziale namieniłem) nietylko Doktor* Michaelis *za osobliwsze lekarstwo w tey okrutney chorobie rekommenduie, ale też wielce sławny Fryderyk Hoffmann* in Opusculis varii argumenti, et Clave Schrederiana *mocno zaleca. Ja prawda tego lekarstwa nie doswiadczyłem, że w okolicznośći nieszczęśćia Zony moiey tey krwi w okolicy dostać niemogłem, iednakże od wielu Praktykow znacznych rzecz doświadczona, dla tego wiary godna. Woda iaskolcza z młodych iaskołek z bobrowym stroiem przepalana tak w tey, iak w wielkiey chorobie, pomocna. Niemniey wszystkie lekarstwa w Rozdziale y Annotacyach o wielkiey chorobie zebrane, w Manii z skutkiem być mogą zażywane. Melissa, Bylica, Jagody* Baccæ Paridis *nazwane, za wielkie* Remedium *od wielu Doktorow oszacowane.*

4to. *Kąpiel w ktorey szalonych kąpać trzeba iest ta:*

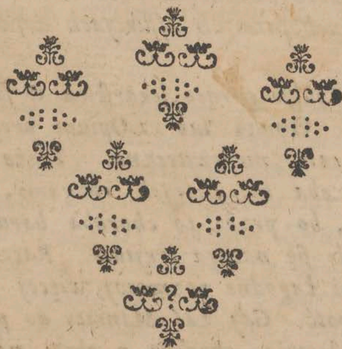
Weźmi, Mrowiska z wielkiemi Mrowkami, Melissy, Koszyska bylicy, Macierzanki zgotowawszy w rzeczney wodźie, wsadź chorego do tey kąpieli nie bardzo gorącey, y owszem letniey. Po kąpieli niech się poci chory godźinę iedną lub y drugą.

Te kąpiele powtarżać trzeba kilka razy, daiąc po nich Proszek Numero 2do *zalecony.*

5to. *Lekarstwa z żelaza preparowane iako to* Tinctura Martis Ludovici, Item Tinctura Goelferi cum succo pomorum et Helleborata *w* Manii *y Melancholicznych afflikcyach doświadczone.*

6to. *Wszystkie gorące lekarstwa w szaleństwie szkodliwe.* Opiata *lub z Opium preparowane* Remedia *cale niepożyteczne. Także wystrzegać się trzeba bić chorych rozgami, gniewać y draznić, bo przez to choroba bardziey gorę bierze, gdy się natura irrytuie. Raczey z temi* Pacyentami *łagodne rozmowy więcey dokazuią, niż Surowość. Gdy zaś Maniacy do pierwszego przyidą zdrowia, choroby y akcyi na oczy im wyrzucać nie trzeba.*

7mo. *Niektorży rekommenduią Błonkę kozłową ciepło na głowę przykładać Maniakom*, vide Doctorem Helwig Lexico Medico-Physico pag. 159. item 234. *Mania ktora z iadowitych rzeczy pochodźi, Solą Koperwasową w ćwierći Łota dawaną, wykorzeniona bywa; a ieżeli uporni Pacyenci tacy lekarstw zażywać niechcą to ich przymusic.* Electuarium de Ovo *Manią z lubieżnych Trunkow wynikaiącą skutecznie leczy.* Vide *o tym lekarstwie w Aptece naszey Domowey* Tomo Imo. Capite de Electuariis.

ROZD. XXIV.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XXIV.
O Melancholii.

Melancholia nic innego nie ieſt iak przewrotna y bezrozumna Imaginacya, ktora ſię łączy z extraordynaryiną Kcliwośćią, Boiażnią, &c. Tacy ludzie w oſobnośći ſię kochaia, y oney ſzukaią; iednakze częſtokroć z boiaźni ſami od ulubioney oſobnośćiući ekaią; rożnemi ciężkiemi a proźnemi myślami głowę nabyiaią y onę ſuſzą ſobie z płonną żądzą rzeczy takich, ktorych dokazać nie potrafią. O inſzych Okolicznośćiach milczę, żebym niemi prozno niezawalał karty. Przyczyna tey choroby nie tak w mozgu iak bardźiey w żołądku, sledzionie, wątrobney zyle Vena Portæ nazwaney, y w kiſzkach zaległa. A poniewaz żołądek dla kwaſu y grubey kleiowatey materyi potraw nalezycie trawić nie może; dla tego

ztey niestrawności zła konkokcya, złey konkokcyi zgęśnienie y korrupcya krwi pochodźi.

To zważywszy, widzisz sam, iak wielkie staranie mieć powinieneś o oczyszczeniu żołądka z zaległey w kiszkach szpetności, niemniey w śledzionie, wątrobney żyle; abyś czarną y zgęsłą krew rozwolnił; y przyzwoitą iey cyrkulacyą przywrócił. Znaki tey choroby dobre są gdy Melancholia na czas przemiia, na czas tylko okrutność swoię wywiera. Mała zaś nadźieia uleczenia iey; gdy Pacyenci niby w zachwyceniu w imaginacyach przyzwoitych sobie zatopieni zostaią. Ztym wszystkim (ile możności) y w tym przypadku ratować człowieka trzeba, osobliwie lekko laxuiącemi Purgansami:

Weźmi: *Senesu połtora Łota,*
Kwiatu Centuryi,
Ziołka Kani *przędzey* (alias Luscuta.)
Ruty Polney,
Jeleniego Języka, każdego Szczyptę iednę.
Korzenia słodyczowego, Łot 1.

Pokra-

Pokraiawszy drobno, naley kwaterkę wody, niech stoi przez noc: rano przecedziwszy; wypiy na raz. Albo

Weźmi: *Zywiczkowego Ziela* (alias Chamedris) *Garść iednę*.
Ciemięrzycy czarney,
Muszkatowego kwiatu, *każdego Łot ieden*,
Pokraiawszy naley Połkwarty Wody wrzacey, niech stoi przez kilka godźin na ćiepłym mieyscu: Potym przyley kwartę starego Wina, y daway ieden lub 2. kieliszki codziennie. Następuiące źiołka lubo kosztownieysze lecz lepsze.

Weźmi: Radices quinque aperientes majores et minores.
Korźenia słodyczowego, *każdego Łot* 1.
Kani przędzy,
Ieleniego ięzyka,
Korźenia Centuryowego, *każdego połgarśći*.
Zywiczkowego Ziela,
Iałowcu, *każdego połgarśći*.
Manny Kalabryny,
Senesu, *każdego* 3. *Łoty*.
Rozynkow małych, 8. *Łotow*.
Skorek Pomeranczowych,
Anyżku,
Kopru Włoskiego, *każdego* 3. *Cwierci Łota*.

To

To wſzyſtko pokraiawſzy, warz, y piy rano y wieczor zamiaſt Herbaty, po kilka Fiżanek przez kilka dni: potym krew z nogi mianowićie Białogłowom puśćić trzeba. Tymże lekarſtwem co 4. niedźiele kontynuiąc pomienionym ſpoſobem na dwa lub 3. dni przed terminem mieſięczney choroby. Mężczyznom zaś naydowodnieyſzym lekarſtwem ſtaną ſię Piiawki na Hemoroidy ſtawione; przez ktore ſciaga ſię zgęsła y zatamowana krew w zyle wątrobney sledzionie &c. Przez co zabiega ſię poſtępnie burżeniu krwi do gornych częśći. Przytym wielce służą Proſzki w przeſzłym Rozdziale z Salitry y Cynobru preparowane. Na wyniſzczenie kwasnośći znayduiących ſię w żołądku, bierż rano y wieczor na koniec noża rakowe oczy z Salitrą zmięſzawſzy proporcyonalnie; albo Skorupy z Oſtrzyg Morskich biało upalone w cegielnym piecu; Albo następuiący Proſzek:

Weźmi Stali piłowaney, ćwierć Łota.

Korżenia Aronowey Brody, [Radix Aronis.]

Rako-

Rakowych Oczu, każdego ćwierć Łota.
Tartari Vitriolati, *Gran* 40.
Oleyku Skorek Pomeranczowych, kropli 6.
Kanaru, Połtora Łota.

Zmięſzawſzy na miałki Proſzek, bierz w winie co poranek na koniec noża. Dla zmocnienia żołądka zażyway tey Eſſencyi.

Weźmi: Eſſencyi korżenia Biedrzęcu białego, Połłota,
Eſſencyi Korżenia Troieśćiowego, ćwierć Łota.
Eſſencyi Korżenia *Cytwarowego*, 30. *kropli.*
Eſſencyi kwiatu Muſzkatowego, Połłota.

Zmięſzawſzy, daway przed obiadem po 45. kropli. Rownego skutku naſtępuiąca Eſſencya:

Recipe Tincturæ Martis Helleboratæ, 3. *ćwierći Łota.*
Eſſentiæ Florum Borraginis, *ćwierć Łota.*

Zmięſzay rano y wieczor 40. kropli. Dla rozrżadzenia gęſtey krwi zalecam Dekokt zCykoryi preparowany; ktorego codźiennie ſpać idąc dobrą porcya wypić możeſz ćiepło. Pod czas Wioſny zażyway Serwatki z Koźiego Mleka, zgo-

zgotowawſzy wniey kwiatu Stokroćiu polnego, Kani przędzy, Szczawiu młodego, Cykoryi y Słodyczu Korżenia każdego Garść iednę ſwieżo wziąwſzy y pokraiawſzy, piy codźiennie po kilka Szklanek ćiepło. Ten Trunek proſty wprawdźie, lecz wielkich cnot, nad wſzyſtkie kwaśne Wody, y Stalowe Medycyny lepſzy.

Ztym wſzyſtkim kwaſnych Wod tym, ktorych na nie ſtanie, nieodradzam. O tym iednak wiedzieć trzeba, iż ſuchey komplexyi ludźiom niesłużą. Że zaś dopiero pomieniona Serwatka nie wſzyſtkim do guſtu (chociaż ſię ten nie narodził, żeby wſzyſtkim dogodził) iabym rad, dla tego naſtępuiący Roſoł źiołkami dogadzaiąc bardźiey apetytowi ordynuię.

Weźmi Kani przędzy,
Meliſſy,
Stokroćiu,
Kwiatu Borakowego Ogrodnego,
Ziela Języka Wołowego.
Roży czerwoney,
Rozynkow małych, każdego Garść iednę.

Wſzyſt-

Wszystko pokraiawszy drobno y zgotowawszy wniesłonym Rosole, piy ciepło rano y wieczor po kilka Fiżanek. Cukier z Ołowiu robiony wielce wtey chorobie pożyteczny; nawet w ostatnim razie.

Weźmi Cukru tego z Ołowiu, Połćwierći Łota.
Proszku z Ostrzyg Morskich, Połłota.

Zmięszay y rozdzieliwszy na pięć Porcyi rano y wieczor zażyway po iedney porcyi. Ten Cukier następuiącym sposobem robiony bywa. Weźmi Kawałek Ołowiu świeżego, rozbiy cienko niby błachę; naley dobrego winnego Octu na błaszki wszystkie, ile ich będziesz miał, niechay stoi poty w otwartym naczyniu poki ocet sam od siebie nie wyschnie; po wyschnieniu octu białym niby szronem ołow obciągniony będzie; zeskrob z Ołowiu tę Białość, lub (ieżeli tak nazwać się może) Białek będziesz miał Cukier ołowiany.

Dieta także wtey chorobie powinna być zachowana: wszystkie tłuste, słone, korżenne potrawy; wino, wodka, (ogo-

lem

łem mowiąc) gorące trunki ſzkodliwe wielce. I kto Diety nie zachowuie; żadnego skutku z lekarſtw mieć nie może. Zamiaſt ordynaryinego trunku piy Dekokt z Wołowego Języka, małych Rozynkow, y Cynamonu. Wolna agitacya konno lub poiazdem wielce pożyteczna. Zbytnie zaś fatygi oſobliwie prędkie chodzenie, y ciężkie prace; bardźiey ſzkodzą, niż pomagaią. Szkodliwſze ieſzcze ludźiom takim zachodzące przykrośći, więzienia, zamykania w oſobnośći, przećiwnym zaś ſpoſobem konwerſacya z rozumnemi y weſołemi ludzmi lekarſtwem ſię im ſtaie. Do tegoż rozdziału, rozdział o Chipochondryi należy.

*** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Chipokondryczna y Melancholiczna Affekcya poſpolitym zdaniem* Crux et Tortura Medicorum *nazywa ſię, dla tego zaś naybardziey nieznośna Medykom, iż Pacyenći w rozności ach lekarſtw bardzo ſię kochaią, chcąc za iednym*

dnym razem tak ciężki do wykorzenienia uleczyć defekt; a tym bardziey sobie szkodzą, bo co iedno lekarstwo naprawi, to drugie zepsuie, y bardziey chorobę albo irrytuie, albo zmacnia. Tu y owdzie lekkie laxuiące lekarstwa krom krwi Puszczenia tym Pacyentom naypożytecznieysze; lecz im się zdadzą być trucizną; ile niektorzy naylepszemi gardzą lekarstwy, że ie być złemi uporną u siebie imaginacyą rozumieią. Inni zaś z miłośći zycia swego w moment innych Doktorow szukaią; o lekarstwa kłocą a bez skutku, bo iedno wezmą, drugie porzucą; to im się podoba, to nie podoba, &c. Inni zaś krwi puszczenia nader się obawiaią; Rozumieiąc, że znią razem skarb zycia tracą. Ja zaś wtey chorobie decyduię lekkie laxatywy, krwi puszczenie, wolne agitacye, rozrywki do ukontentowania umystu, præmissis digestivis et resolventibus *naylepsze.*

2do. *Lubo Doktor* Villisius in sua Pathologia Part. II. cap. 2. *lekko laxuiące lekarstwa mało szacuie, iednakże według approbacyi sławnego Stabliusza y Hoffmanna wnaywiększey być powinny cenie. Niemniey Proszek Doktora Zwingera wielkiey cnoty przećiwko Melancholii*

W*eźmi Korźenia Ciemierzycy czarney,*
Hermodaktylow,
Galapy, każdego ćwierć Łota.

Cremor Tartari, *połtorey ćwierći Łota.*
Naśienia Kopru Włoskiego, *połćwierći Łota.*
Scamonei Sulphurati, połćwierći Łota.
Kanaru, 2. *Łoty.*

Zmięszawszy na miałki Proszek, *daway rano y wieczor, na koniec noża,* præmissa Venæ Sectione. *Tegoż Skutku następuiący Trunek laxuiący.*

Weźmi Julepku *Rhabarbarowego*, Łot I.
Konfektu *albo Extraktu Ciemierzycy czarney, Gran* 20.
Ipekakuhanny, Połćwierći *Łota.*
Wody Kurzoslepiu [Anagallidis Floris purpurei] 3. *Łoty.*
Zmięszawszy *day na raz, y przepurguy się.*

3tio. Jeżeli *w Melancholii śledziona dużo nabrzmieie, y opuchnie, to*
Weźmi Korżenia *Cytwarowego,*
Korżenia *Roschodnikowego, każdego Łot* I.
Kwiatu *Centuryi,*
Flores Hormini *lub Szałwii wielkiey czarney, każdego* 4. *Szczypty.*
Skorki Cytrynowey świeżey, Łot I.
Korżenia Kostu *Arabskiego,*
Skorki Drzewa Sassafras,
Kardamomow *małych, każdego* 3. *Cwierći Łota.*

Stali

Stali piłowaney, Łot 1.
Rozynkow małych, 4 Łoty.
Wina Francuzkiego, Kwartę iednę lub połtorey.
Niechay stoi na ćiepłym mieyscu przez noc, piy na czczo szklankę iednę; po tym trunku przynaymniey godzinę agitować się trzeba, po agitacyi pić ćiepło Piwo, lub Rosoł znieśłonym Masłem.

4to. *Po laxuiących lekarstwach y krwi Puszczeniu służą lekki Pot pędzące lekarstwa.*
Weźmi Tincturæ Tartari,
Mixturæ simplicis paulisper Camphoratæ, *każdego Połłota.*
Zmięszawszy, designetur *Poty pędząca* Tinctura *trzy razy na dźień po 30. kropli zażywać wczym się podoba. Albo*
Recipe, Essentiæ Martis Helleboratæ Vedellii, *Połłota,*
Millefolii, *ćwierć Łota.*
Zażyway iak pierwszą.

5to. *Melancholia, ktora zutracenia iakiego dobra; z Smutku ciężkiego, y zgryzoty sumnienia pochodźi, raczey w duchowney niż świeckiey Aptece o lekarstwo starać się powinna, y bardziey ich chorobę przyiaćielskie konsolacye; złota Tinktura, bogate szarże, wysokie honory; niż naydowodnieysze lekarstwa zdrowią.*

6to. *Liczni Doktorowie Wody kwaſne y inne Mineralne kąpiele, zalecaią ztą iednak radą, żeby wprzod przez przyzwoite laxatywy oſtrość chumorow z wnętrzności ſprowadzić. Po kwaśnych Wodach Teplickie y Hirſchberſkie Wody y Kąpiele zalecaią ſię.* Plura vide in mea Hydrographia de Aqvis Mineralibus. *Serwatka ſwieża z ſwieżym Rożowym kwiatem gotowana w tey affekcyi wielce ſkuteczna, kilka tygodni zrana piiąc ćiepło, y agitacyi wolney przytym zażywaiąc. Naſtępuiący* Proſzek *w wſzelkich Chypokondrycznych y Melancholicznych affekcyach doświadczony.*

Recipe: Terræ Foliatæ Tartari.

Salis Armoniaci depurati, *każdego ćwierć Łota.*

Rhabarbari Electi, *Połłota.*

Zmięſzawſzy na Proſzek, *zażyway w kieliſzku* Wina, *lub ćiepłym* Piwie, *Dekokćie Meliſſowym Serwatkowym, rano y wieczor na koniec noża. Upewniam, żem wielu Chypokondrykow tym lekarſtwem uzdrowił.*

7mo. *Z wielkim* Pożytkiem *zdrowia takowi* Pacyenći *każdego Mięſiąca lekkie* Laxativum *biorą; oczyszczaiąc żołądek z Szpetnośći. Gwałtowne zaś* Purganſe *ſzkodliwe.*

8vo. Kuracyą *Mlekiem wielu Lekarzy rekommenduią, lecz ieżeli wprzod kwas z żołądka,*

y ki-

y kiſzek niebędźie wykorzeniony; zatkanie wnętrznośći rozwolnione, to bardziey zaſzkodźi niż pomoże.

9no. W *Melancholii wſzyſtkie gorące lekarſtwa, korzenie, trunki ſzkodzą wielce; ponieważ bardziey okrutność kurczyſtych agitacyi* vel Motus Spasmotici *rozmnażaią*

10mo. *Między innemi domowemi Medykamentami w Melancholii ten Dekokt wielce dobry. Weźmi Omonu ſwieżego. Pokraiawſzy ugotuy w proporcyi wody; ugotowawſzy, wygaś w nim kilka razy ſtal rozpaloną. Daway choremu dwa lub trzy razy na dźień po fiżance iedney y drugiey. Piołun ſwieży z młodym maſtem y chlebem zażywany wielce ſkuteczny.* Vide Doctoris Cardilucii Scholam Amænitatum, Artium & Scientiarum Germanico Idiomate Part. Vern. pag. 663. et ſequentibus.

11mo. W *ciężkiey konſtupacyi tłuſtą Enemę wziąć trżeba. Przytym uciecha, rozweſelenie umyſtu, mierna agitacya konna lub wozowa naylepſzym wtym razie lekarſtwem. Tarcie zaś Drew (iak niektorży baią) y inne ciężkie prace ſzkodzą. Oſobnośći ſtrzec ſię należy; ta albowiem wielu Melancholikow na życiu zabiła y zabiia.*

12mo. *Rożnych przykładow o Melancholikach przytaczać niechcę, żebym niebawił obſzernośćią; to tylko wyznaię, iż niektorych zdradę*

 leczyć

leczyć trzeba. Harsdorferus in Theatro Historico *pisze o pewnym Pacyencie; iż mu się tak mocna imaginacya w głowę wbiła; że bez głowy zyie, ktorą mu Xiążę za niektore występki uciąc kazał, dla tego nieutulonemi żalami opłakuiąc tak wielką stratę, ani ieść ani pić chciał. Gdy nieprzezwyciężony w swoiey trwał imaginacyi kazał Doktor kapelusz ołowianą blachą napełnić, y niespodzianie mu tenże kapelusz na głowę wtrącił, dokładaiąc, że mu nową przysadził do szyi głowę; przez co chorego do pierwszego przyprowadził zdrowia. Doktor* Trallius *upewnia, że znał pewną Damę, ktora rozumiała mieć węże w żołądku ustawicznie wnętrzności gryzące w imaginacyi tey żadną miarą niemogła być przezwyciężona, aż dopiero, gdy Lekarz (dawszy iey na Wymioty) w wyrzuconą materyą żywego węża nieznacznie wpuścił; Imaginacyą tę z głowy sobie wybiła, będąc tego zdania, iż sama węża z wymiotami wyrzuciła.* Vide Acerra Philologica Centuriam 4. num. 58. *Kawaler pewny sądził się być Troiańskim koniem z ktorego pułki na obronę oyczyzny wychodziły. I tak nieprzeliczona liczba o Melancholikach Historyi.* Plura vide apud Patrem Schot Lib. III. Physicæ curiosæ Cap. 22. Horstii Tomum I. Disputatione 3tia. Libros Willis, Laurentii, Valeriolæ, *Woyt* Gazophilacium medicum pag. 633.

ROZ-

ROZDZIAŁ XXV.

O Kaduku lub wielkiey Chorobie.

Wielka choroba oſadza ſię w Błonce mozgowey dura mater nazwaney; ktora to Błonka nieznosnemi Kurczami przez obciążaiącą materyą oſtrą, y grube chumory ſciągniona y ſciśniona bywa. A ponieważ ta błonka z inſzemi błoneczkami ma kommunikacyą; dla tego ie tymże kurczem zaraża y ſciąga; ktorym ſama ieſt ściſniona. Z tym wſzyſtkim nie wſzyscy Pacyenći rowną okrutnośćią tey choroby udręczeni bywaią; Niektorży bez wſzelkiego czućia y zmyſłow, oraz bez kurczyſtego ſciągnienia członkow iak pień leżą. Inni zaś członki ſkurczone y drzące znieiaką reflexyą maią. Innych Paroxyzm ſtoiących lub chodzących napada, y wtym położeniu lub

ſituacyi ćiała zoſtawuie, iak ſtali lub biegli. Lecz ten Paroxyzm prędko przemiiaiący ieſt. O innych rodzaiach tey choroby mowić, potrzeby niewidzę, rączey pokażę krotko, iakim ſpoſobem tak okrutnemu zdrowia nieprzyiaćielowi zalec paſy.

Nim iednak do tego przyſtąpię, wprzod cię upewnię, iż tu o wielkiey chorobie przypadaiącey zinſzych chorob, lub niebezpiecznego ſtłuczenia głowy traktować niebędę; tylko o ſamym przez ſię kaduku Morbus Idiopaticus nazwanym.

Wtym nieſzczęśliwym Paroxyzmie lubo znędznionemu Pacyentowi dać trzeba zaraz zpoczątku dobre Vomitorium, albo z Soli Womityczney czyli Tartaro Emetico, albo z Korzenia Ipekakuhanny. A ieżeli ći ſię to nie podoba, weźmi liśćia Tytuniowego ćwierć Łota, naley wrzącey wody, niechay ſtoi przez noc na ćiepłym mieyſcu: rano przećisnąwſzy przez chuſtę day na raz wypic. To le-

lekarſtwo gorą y dołem przepurguie, lecz go ſłabey konſtytucyi ludźiom ani dźieciom nie dawáć. Kto chce, na ſchodzie każdego mieſiąca toż Vomitorium, niech bierźe, żeby chumory z żołądka y kiſzek wypelnił.

Po tym Purganſie krew znogi choremu puśćić, nakazawſzy mu ſciſłą zachowáć w wiedzeniu y piciu Dietę bo w obżarſtwie żadnego ſkutku nieuczynią lekarſtwa.

Krew z dekretowanego na ſmierć wynowaycy nie tak ſkuteczna iak poſpolicie rozumie Proſtactwo. Mam to z przykładu Niewiaſty iedney, ktora kilkokrotnie piła krew ćiepłą po śćięciu Złoczyncy, z tym wſzyſtkim bez ulżenia choroby. Naybardziey zaś w Kaduku pieczołowitośći przyłożyć trzeba do uśmierzenia kurczu (vulgo Motus convulſivo ſpaſticus) nazwanego. Na co maſz naſtępuiący Proſzek.

Weźmi: Korźenia Piwoniowego,
Gałązek Iemioty na dębach roſnącey,
Mięntuſowych kośći, każdego Łot ieden.

Kostek za uchem prosięcia znayduiących się.
Węgla Lipowego, każdego połłota.
Piiawek wysuszonych,
Skorki z żołądka kurzego.
Skorki żołtey z nog gęsich,
Pączkow z leszczyny,
Ruty Ogrodney suchey, każdey połtorey ćwierći Łota.

Zmięszawszy na Proszek miałki, daway rano y wieczor na schodzie mieśiąca w Wodzie z Lipowego kwiatu, biorąc z rana na koniec noża. Dla informacyi podaię ći sposob do zbierania tych ingredyencyi. Naprzykład Korżen Piwonii kopać powinieneś na schodzie mieśiąca kwietnia, ususz go na aeryi nie na słońcu, ani przy piecu, stłukszy na Proszek miałki konserwuy. Zięmiołą rownie sobie w zbieraniu y suszeniu postąpić trzeba. Zmięntusa zaś wybierz kośći z głowy y pacierzy; ochędozywszy ie, na proszek zetrzyi. Kostki prosięce na pomienionym mieyscu znayduiące się, także ochędożywszy, ususzywszy zetrzyi na proszek. Potym wszystko pospołu zmięszawszy, zażyway pomienionym sposobem. Także

Weźmi

Weźmi: Skokow zaięczych.
Koſtek zaleconych prosięcych.
Jednoroscu prawdziwego,
Łoſiego Kopyta, każdego połtorey ćwierći Łota.
Jęmioły Dębowey ćwierć Łota.

Zmięſzawſzy na drobny Proſzek, zażyway w Wodźie Kwiatu Lipowego trzy lub 4. razy na dźień na koniec noża. Albo

Weźmi Cynobru preparowanego, Połłota.
Gliſtow ziemnych uſuſzonych,
Koſtek proſięcych, każdego ćwierć Łota.
Koſtek w głowie Karpi znayduiących ſię nad okiem nakſztałt księżyca.
Koſtek Krzyżykowych z głowy Szczupaka.

Zrob Proſzek, y zażyway tymże ſpoſobem, iak pierwſze. Gdy przy zażywaniu tych Proſzkow poći ſię Pacyent; dobra nadzieia zdrowia.

Sam Pacyent w ſwych exkrementach przećiwko wielkiey Chorobie ma lekarſtwo, tylko mu ie ſporządzić: bez wiadomośći iego tym ſpoſobem.

Weźmi: Łayna uſuſzonego tegoż ſamego Pacyenta 2. Łoty.

Kardamomow, Połłota.
Kubebow, Cwierć Łota.
Naśienia Ruty ogrodney, Połćwierći Łota.
Oleyku Burſztynowego, ośm kropli.
Cukru, Połłota.

Zmięſzay na iak nayſubtelnieyſzy Proſzek, y daway choremu na ſchodzie mieſiąca co poranek, wziąwſzy 3. razy na koniec noża w Wodźie Konwaliowey, lub z kwiatu Lipowego. Koſtka trzy graniaſta, ktora w czołowey kośći ludzkiey znayduie ſię, wielką przećiw Kadukowi zawiera cnotę. Także ſama kość czołowa. Te kośći ſuſzyć trzeba y na Proſzek zetrzeć daiąc po połćwierći Łota w Wodźie Konwaliowey. Z Mężczyzny zaś dla Białogłowy, z Białogłowy dla Mężczyzny brać ią trzeba, ktorey ukata za małe doſtanieſz pieniądze. Ruta z ſwieżym Maſtem na chlebie iedz ona często ieſt także pomocna.

Ztym wſzyſtkim Dieta ſciſła zachowana być powinna, iako naylepſze tey choroby lekarſtwo; inaczey żadne do zdrowia nayſkuteczznieyſze nie pomogą Recepty.

Anno-

ANNOTACYA.

Jako wielka Choroba z rożnych przyczyn przypada, tak Medyk ktory ią ſkutecznie wykorżenić zechce na naypryncypalnieyſzą przyczynę okiem rzućić powinien; a lubo wiele lekarſtw zaleconych znayduie ſię przećiw tey chorobie, iednakże nie ſą uniwerſalne. Ztym wſzyſtkim według rozności tey affekcyi rożne przeſtrogi, y iak mogę nayſkuteczniejſze krotko podam lekarſtwa.

1mo. *W ſamym Paroxyzmie trzeba chorego ćiepłemi naćierać mocno chuſtami, y Octu Rożanego z Spirytuſem* Salis Armoniaci *zmięſzanego do wąchania dawać. Między zęby włoż kawał drewna, y ſpuść na Język kilka kropli Wodki* Konwaliowey. *Krwi Puſzczenie tak w Paroxyzmie iak oprocz Paroxyzmu nie wielki pożytek przynośi, y owſzem w ſamym Paroxyzmie otworżyć żyłę niebezpieczna.*

2do. *Jeżeli wielka choroba z popędliwośći Gniewu wybuchła, to gorących krew burzących lekarſtw wyſtrzegać ſię trzeba.* Cremor Tartari *z Salitrą y* Rhabarbarum *na Proſzek zmięſzany. Wtym rażie wielkiey cnoty*

Weźmi

Weźmi, Salitry preparowaney.
Rhabarbari veri, *każdego Połłota.*
Cremor Tartari, 3. *ćwierći Łota.*
Zmięſzawſzy na miałki Proſzek daway według upodobania w wodźie źimney ze trzy razy na dźień.

3tio. *Wielkiey chorobie zabiegaiąc z przelęknienia piy wodę Konwaliową z Winem przepalaną po Łyżce iedney y drugiey z* 10. *kropli* Liqvoris Cornu Cervi ſuccinati. *Cynober na* 10. *lub* 15. *Gran w teyże Wodźie brany ſkutecznie przerywuie.*

4to. Opiata *z wielką Oſtrożnośćią chorym dawać ktore lubo na krotki czas nie iaką ſolgę czynią; iednakże umieiętnych praktykow doswiadczenie uczy, że tym więkſzą okrutnośćią Recydywy ſprawuią, albo chorych w paraliż lub letarg wprawiaią.* Liqvor Anodynus Mineralis Hoffmanni cum Liqvore Cornu Cervi ſuccinato *w rowney częśći zmięſzany, po* 20. *lub* 30. *kropli, ocuconemu Pacyentowi w Krwawnikowey lub Rumiankowey Wodźie dawany, w wielką Chorobę znoſi.*

5to. *Cieplic y kwaśnych Wod w tey affekcyi używanie z doſwiadczenia więcey zaszkodźiło, niż pomogło. A iako też Wody mianowicie* Karlzbadzkie *w wszelkich głownych chorobach rozu-*

rozumni Praktycy ganią; tak w wielkiey chorobie ktora w głowie y mozgu ſiedliſko zakłada; żadney nie maią pochwały.

6to. *W każdym rodzaiu wielkiey choroby ſamey przez ſię* [NB. Morbi Idiopathici] *początek kuracyi przyzwoitym purganſem* [*u obżartych* cum vomitorio] *zaczęty być powinien; y owszem żołądek zawsze lekkiemi Pigułkami z ſzpetności materyi wychędożać należy. Te Pigułki masz w rozdziale o. Głowy Boleniu* Annotatione IIma *y w Rozdziale o Apoplexyi. Przytym wolne poty wielce pomocne, ktore wyciśniesz Likworem Betzuartowym Doktora Buſſiuſza;* Eſſentia Alexipharmaca Stahlii, Eſſentia Betzuartica Michaelis cum Spiritu Cornu Cervi ſecundum Diſpenſatorium Brandeburgenſe *po* 15. *lub* 20. *kropli rano* 2. *lub* 3. *razy w tygodniu daiąc.*

7mo. *Kuracye Merkuryuſzowe w tey chorobie niebezpieczne bardzo, zaczym ſię ich wyſtrzegać trzeba, ile z Merkuryuſzow w tym paroxyzmie branych częſtokroć Paraliż, lub Apoplexya, iasna Slepota y tym rowne nieszczęśliwości wynikać zwykły. Rowną oſtrożnością lekarſtwa z ſtali preparowane zarzucić ſię powinny; chyba byś chciał chorego niemi o więkſzą przyprawić ruinę.*

8vo.

8vo. *Dzieći dopiero na ſwiat wydane zaraz zwnętrzności Maćierzynſkich leżącą Materyą w kiszkach, ktora po Łaćinie* Moeconium *nazywa ſię, przynoſzą; ktora materya gdy zaraz po narodzeniu wyprowadzona niebędźie, wiele na Dzięcię niepomyślnych przypadkow za ſobą pociąga, osobliwie Wielką Chorobę, Konwulsye ſprawuie. VV przypadku wielkiey Choroby na dziecię zaraz po paroxyzmie kilka łyżeczek Syropu z Cebuli Morſkiey* alias Oxymel Sqvilliticum *nazwaney, daway: tym lekarſtwem częścią przez VVomity, częścią przez ſtolce przyczyna chorob wyrzucona będźie. Syrop ten rozni Doktorowie* cum Jacobo Sylvio Lib. de Curat. pag. 63. *zalecaią; Ja doswiadczyłem. Niemniey doswiadczony Julepek w tym razie*

VVeźmi Syropu Rhabarbarowego lub Fiałkowego, Połłota.
Proszku Marggraffſkiego,
Rhabarbari veri, *każdego ćwierć Łota.*
Ipekakuhanny, Gran. 20.

Daway codźiennie kilka łyżeczek od Kaffy. Ubodzy niechay wezmą Cukru Lodowatego na Proſzek miałki ſtartego; zmięszawszy w rowney częśći z Maſtem nieſłonym, niech po troſze Dzięcięćiu dawaią. Jeżeliby zaś Konwulſye upornie trwały; maſz przećiw nim Mixturę Doktora Hoffmanna niewyſtawioną.

Weźmi

Weźmi: *Wody Konwaliowey*,
Wody Kluczykowey,
Wody Lipowego Kwiatu,
Wody Czeresniowey, *każdego* 2. *Łoty*.
Rakowych Oczu,
Proszku Marggraffskiego, *każdego poł- ćwierći Łota*.
Liquoris Anodyni Mineralis Hoffmanni,
Salis volatilis Oleosi Sylvii, *każdego* 10. *kropli*.
Moschi Orientalis cum Saccaro triti, *Gran* 2.

Zmięszawszy, *daway po łyżeczce. Fryderyk Hoffmann* Moschum *albo Pizmo wschodnie przećiw dźiecinney wielkiey chorobie za naywiększe*, *y ia znim zdoswiadczenia trzymam lekarstwo*.

9no. *Jeżeli wielka Choroba z swierbu wpędzonego*, *żarnic albo Fryzli*, *źran zastarzałych nierostropnie zagoionych*, *z pedogry wpędzoney*, *z zatamowanego potu wynika*; *to nadewszystko ostrą żołądka Materyą wykorżenić trzeba. Lekarstwa do tego są Proszek Margraffski*, *Rakowe Oczy*, *Maćica Perłowa preparowana*; *Ostrzygi Morskie*, *Jeleni palony Rog*, Jeleni *piłowany Rog*; *Kwiat Siarkowy*, *Bursztyn biały*; Antimonium Diaphoreticum, *Salitra*, *Bobrowy Stroy*, *y następuiące Pigułki*:

Weźmi: Extraktu, lub Konfektu Rumiankowego.
Konfektu Krwawnikowego,
Konfektu Cardui Benedicti, *każdego ćwierć Łota.*
Dryakwi Weneckiey,
Bursztynu,
Cynobru, każdego połćwierći Łota.
Szafranu, Gran 12.
Oleyku dyſtyllowanego prawdźiwego Rumiankowego.
Oleyku dyſtyllowanego Krwawnikowego, każdego kropli 4.

Zmięſzawszy zrob Pigułki pieprzowemu ziarku rowne, daway po 30. co drugi dźień. w Dźień zaś wolny od Pigułek daway 2. razy naſtępuiącego Likworu:

Recipe Liqvoris Anodyni Mineralis, *Połłota.*
Spiritus Betzuartici Buſsii,
Eſſentiæ Caſtorei, *każdego ćwierć Łota.*

Zmięſzawszy, daway w łyżce wody źimney. Na to wypiy że dwie fiżanki Herbaty z Meliſſy zgotowaney Kobyle y Osle Mleko cum Aqua Selterana, *czyli Celtenſką Wodą pite w doſtatku, pomocne w tym raźie; Lecz trzeba ſię Manną Kalabryną y Solą Angielſką ze dwa razy przelaxować. Serwatka ſwieża owcza lub kożia ćie-*

ćiepło w obfitośći piiąc ią; ubogich wtym razie leczy. Na wypędzenie wpędzonych krost masz następuiący Proszek:

Weźmi: Jeleniego piłowanego Rogu,
Antimonii Diaphoretici,
Bursztynu białego, każdego ćwierć Łota.
Kwiatu Siarkowego,
Cynobru, każdego Gran 10.

Zmięszawszy na miałki Proszek bierź na koniec noża w wodźie Kwiatu Bzowego.

A ieżeliby wyrzuty, lub krosty wpędzone na wierzch wypędzić się niedały, zagoione apertury otworzyc powinienes, lub nowe zrobic, lub Vesicatorium *na łytki applikowac. Niektorzy sławni* Praktykowie *wtym razie rekommenduią kauteryą na wierzch głowy;* Plura vide in Lib. Jacobi Sylvii pag. 65. *Przytym następuiący Purgans służy:*

Recipe Mercurii dulcificati,
Extracti Hellebori nigri, *każdego Gran.* 40.
Cynobru, 20. *Gran.*

Zmięszawszy, zrob Pigułeczki, y rozdziel na 2. *razy. Te Pigułki bardzo zaleca Doktor Schulce* in Prælectionibus Dispensatorii Brandeburgici pag. 157. *Gdy Dzieciom Strupy zginą, y ztąd wielką chorobę ćierpią, to ich przepurguy Julepkiem wzwyż wspomionym* num. 8vo.

10mo. *Gdy wielka choroba z obfitośći krwi zastanawiaiącey się w Błonkach mozgowych przypadnie; [co się ludźiom na Chipokondryą: Melancholią zapadaiącym; także Białogłowom Maciczną affekcyą cierpiącym, ciężarnym, trafia] to krwi z nogi w obfitośći upuśćić trzeba:* NB. *nie w paroxyzmie. Lepszą o tym wiadomość miec będziesz w Rozdziałach na swoim mieyscu.*

11mo. *Zatamowanie Chemoroidow położnego ochędzożenia, y Mieśięczney choroby, częstokroć bywaią Kaduku przyczyną; iak sobie poradźić wtym, będziesz miał informacyą w Rozdziale o Chemoroidach, y Białogłowskich affekcyach. Następuiąca Herbata z Balzamicznemi Pigułkami lub Becherowemi pomocna.*

Weźmi: Kwiatu *Krwawnikowego*, 2. *Garśći.*
Melissy, Garść.
Kwiatu *Lipowego,*
Szałwii, każdego 2. *Szczypty.*
Nasienia Kopru Włoskiego.
Kubebow, każdego ćwierć Łota.
Pokraiawszy źioła, y nasiona stłukszy, piy iak herbatę.

12mo. *Gdy żołć ostra paląca y zgryzliwa Materya wielkiey Choroby Matką; y one przez irrytacyą suchych żył [to iest* Systematis nervei] *wzrusza; naylepszym staie się lekarstwem Serwatka*

watka świeża w obfitośći popiiana: niemniey Spiritus nitri dulcis z Rhabarbarową Tynkturą wrowney częśći zmięszany, w wodźie proftey dawany.

13tio. Gdy Robactwo w żołądku y kiszkach do Konwulsyi, Kaduku przyczynę daie; przećiw temu lekarstwa morzące służą żywot powierzchownie maśćią na robaki ćiepło smaruiąc; Enemę z Mlęka y Cukru zgotowawszy, Robactwo wyprowadziśz z plugastwem. Maść na robaki w Rozdziale o dziećinnych chorobach znaydzieśz. Æthiops mineralis dobrże preparowany osobliwie robactwo tępi. Zmięszay go z Cukrem y day Gran 10. lub 15. w mleku kilka razy raz po raz na czczo. NB. Po zażywaniu tego lekarstwa kilka dni przepurguy dzięcię, żeby umorzone robaki y zgniliżną swoią wyprowadzic należycie z żołądka. Na co masz Julepek.

Weźmi, Pulveris Cornachini, Gran 40.
Species Diagalapæ, Gran. 20.
Jpekakuhanny, - Gran. 15.
Syropu Rhabarbarowego, Łot ieden.
Zmięszawszy, day dziecięciu w siodmym, osmym roku. Jpekakubanna y Skorka Kaskarylla nieprzyiaźnym robactwu lekarstwem. Także Kołaczyki na robaki w Aptece znaydzieśz. Profesfor Schulce in prælectionibus Dispensatorii Brandeburgici pag. 63. wielce zaleca Likwor Clysfi

 Anti-

Antimonii *nazwany*, *po* 3. 10. 20. *kropli według proporcyi lat zażywany wczym się podoba. Bagliwiusz rekommenduie następuiącą Wodę na robactwo*: Weźmi *żywego Srebra według upodobania, gotuy w wodźie* Kryniczney *w naczyniu glinianym przez godźin* 2. *potym zley wodę z zywego Srebra daway według upodobania. Ta* Woda *cudownie prawie robaki gubi, y ztąd pochodzące* Konwulsye *lub wielką chorobę uśmierza.*

14to. *Częstokroć nieznosne bole Kaduku okazyą: naprzykład kamien zawalaiący urynie meat, niemniey okrutny Bol Zębow y Uszu; żoładka; kiszek; w tey okoliczności nayskuteczniesza* Enema *z oleiu Makowego, Lnianego, z Oliwą zmięszanych proporcyonalnie.* W *zbytniey krwistości następuiąca Mixtura pożyteczna*:

Weźmi: *Wody Kwiatu Lipowego.*
Wody Kwiatu Konwaliowego,
Wody Kwiatu Piwonii,
Wody Czeresniowey, każdey 3. *Łoty.*
Proszku Margraffskiego Dla Ubogich: *Ostrzyg Morskich lub Rakowych Oczu*, *Cwierć Łota.*
Specifici Cephalici Michaelis, *dla Ubogich Cynobru, Gran* 20.
Liqvoris Anodyni Mineralis, 60. *kropli.*

Syro-

Syropu Maczku Polnego, 2. *Łoty.*
Laudani Opiati, - 3. *Grana.*
Daway co godzina po łyżce na 6. *razy.*

15to. *Młodzi ludźie zwyuzdaney lubieznośći wielekroć podlegaią wielkiey chorobie; wtey okoliczności chłodzące lekarstwa z Salitry, Emulsye z Konopnego nasienia, nasienia Dyniowego, Serwatka pomieniona wielce pomocne. Niemniey agitacya wielce pożyteczna. A ieżeli dziedzicznym natury prawem od rodzicow tę wziąłes sukcessyą niefortunną żadnemi się iey niepozbędziesz lekarstwami. Tak sądźi* Hypocrates lib. Aphorismorum 45. lection. 2da, *y codzienne doświadczenie uczy.*

16to. *Wielka choroba z malignami zaraźliwemi złączona betzuartowemi, y materyą zaraźliwą pędzącemi lekarstwy wygnana być powinna. Te lekarstwa są:* Liqvor Betzuarticus Bussii; Liqvor Betzuarticus Hoffmanni, Pulveres Betzuartici. Vide *w Rozdziale o Tercyannie w Annotacyach, y w Rożdziale o Malignach.*

17mo. *Gdy od gwałtownego stłuczenia, z siadłey krwi na mozgu wielka choroba cię trapi; bierź zalecone dopiero Betzuartowe lekarstwa; lub niżey wyrażone, iako to Cynober po* 30. *Gran na raz dawany, z purgansem dobrym wielce zdrowiu pomaga w tym raźie.*

Powierzchownie Spirytus Macierzankowy z Bobrowym ſtroiem ćiepło na głowę w chuſtach przywiiany; Materacyki rożne, o ktorych w Rozdziale o Boleniu Głowy maſz. Czosnkowe źiele, Boże Drzewko, Sawina, Maćierzanka z Winem y ſłoną Wodą wrowney częśći gotowana w Materacykach przykładana mocno rozwalnia krew y chumory w głowie. Mydło białe z uryną y winem gotowane ćiepło przykładane niemnieyſzego ſkutku. Jeżeli zas te lekarſtwa 20. 24. godźinach nie wielki ſkutek ſprawią w okrutnym głowy ſtrzesnieniu lub ſtłuczeniu, to bez odwłoki do trepanacyi czyli przewiercenia czaſzki przyſtąpić trzeba (byle był rozumny Cyrulik,) aby zaległą krew lub obciązaiącą mozg materyą wyprowadzić czymprędzey. Zaległość tey materyi lub zbiegłey, y zſiadłey na mozgu krwi czeſto womity, uryny y ſtolca bez Czućia ſamego ſiebie, operacye ſprawuie. Trepanacya źaś na ſamym ſtłuczonym mieyſcu (według potrzeby wyciągaiącey nawięcey) wykonana być powinna, aby tym ſkuteczniey krew albo chumory wykorzenie. Vide plura in celeberrimi Doctoris Laurentii Heiſteri, Medicinæ et Chirurgiæ Profeſſoris publici Helmoſtadienſis, in Tractatu de Chirurgia Medico-inſtrumentali de vulneribus Capitis pag. 114. 115. Item Doctoris Gotwaldi Schuſteri Tractatu de Vulneribus ſero lethalibus parag. 21. pag. 120. et ſeqventibus.

18vo.

18vo. *Tu o pryncypalnieyſzych na zgubę wielkiey choroby lekarſtwach krotko wyrazę. Między innemi ſławny Medyk* Bagliwiuſz praxi Medica Lib. 1mo pag. 114. *zaleca Cynober Jęmniołę dębową kopyto łośie. Nad wſzyſtkie zaś Medycyny Proſzek de gutteta ſkutecznieyſzy, o ktorym ia ſam z doswiadczenia wyznaię y* obſervatis obſervandis et diſtinctis diſtingvendis *nayſławnieyſzym w tey chorobie lekarſtwem. Tenże Proſzek Doktor* Riwerius *w Rozdziale o* Kaduku pag. 25. *także wſpomniony dopiero* Bagliwiusz in operibus Practicis pag. 117. *niemniey Fryderyk Hoffmann* in Opuſcul. varii argum. Decuria ſecunda Diſſert. 1ma de ſpecificis Antiſpaſmoticis pag. 499. *wielce zalecaią. Tego Proſzku Preſkrypcya ieſt ta:*

Weźmi, Korźenia Piwoniowego z naśieniem.
Korzenia Dyptamu białego.
Jęmioły Dębowey, każdego Łot ieden.
Seminis Artriplicis, *lub Lebiodkowego naśienia, Połłota.*
Cranii humani ſane decollati hominis, *trzy ćwierći Łota.*
Koralow czerwonych preparowanych,
Hyacyntow preparowanych, każdego połtorey ćwierći Łota.
Kopyta Łośiego, Łot ieden.
Pizma oryentalnego, Gran 20.
Piany złotey, ćwierć Łota. Zmieſzay:
Dozis Gran 15. 25.

Fryderyk Hoffmann zaleca także Doktora Weysmana Proszek przeciwko wielkiey chorobie

Weźmi, Rogu Łosiego palonego.
Kopyta Łośiego.
Zęba Konia morskiego, alias Hypopothami dentem.
Rogu Jednorozcia ryby, albo Rhynocerotis Piscis.
Koralow preparowanych,
Bursztynu białego,
Glistow źiemnych,
Karpiowych Kamyczkow,
Seminis Licopodii,
Macicy Perłowey preparowaney, każdego ćwierć Łota.
Cynobru przedniego, Połłota.
Teriacæ Cælestis, *Gran* 28.
Bobrowego Stroiu, Gran 10.

Zmieszawszy na drobny Proszek, daway w wodzie Konwaliowey *lub Czeresniowey. Dosis połćwierći Łota. Dzieciom małym, Gran* 10. *lub* 15. *Sławny Doktor Stablius następuiący Proszek rekommenduie:*

Weźmi: Serca z Kretow num. 5. *ususzonych.*
Skoku zaięczego piełowanego, Gran 20.
Kopyta Łosiego,
Jemnioły, każdego Gran 18.

Glistow

Glistow ziemnych suchych, ćwierć Łota.
Cynobru, połćwierći Łota.

Zmięszawszy daway 15. *lub* 20. *Gran pro Dosi. Także Proszku Doktora Weisbacha częstokroc doświadczyłem:*

Weźmi, Skoku zaięczego piłowanego.
Węgła Lipowego,
Kopyta Łosiego, każdego ćwierć Łota.
Cukru Lodowatego, Połłota.
Muszkatowey Gałki, Połćwierći Łota.

Zmięszawszy daway na koniec noza w wodźie Konwaliowey, Szałwiowey, Melissowey, na schodźie Mieśiąca. Kopyto Osie zamiast kopyta Łosiego rekomenduie Doctor Schrœderus pag. 146. *Także kopyto wołowe y końskie rowne Łośiemu wsobie zawieraią cnoty. Doktor* Uncerus *żołe szczeńięcia sącego ieszcze zaleca, tak pisząc: Weźmi Zołći szczenięcey zpieska dla dziewczyny, z suczki dla męzczyzny zaduziwszy to szczenię y rozerznywszy wymiy zołe y wyćiśniy w Wodę Konwaliową day dziecięciu choremu a zpodziwieniem doznasz skutku* vide Doctoris Riverii Praxim Medicam pag. 33. *Łozysko Białogłowy pierwszy raz płod na swiat wydaiącey ususzone y starte, nie tylko na wykorzenienie wielkiey choroby, ale tez na wypędzenie martwego płodu służy daiąc połćwierći lub ćwierć Łota w Rumiankowey albo Krwawnikowey Wodźie. Pawie Łayno wielce za-*

leca

leca się w Kaduku y Zawrocie Głowy z Cukrem zmieszane wpełni zażywane wczym się podoba, vide Borellum Centur. 3. pag. 119. *Rownego skutku są specifica w wielkiey chorobie* Liqvor Cornu Cervi succinatus, Liqvor Anodynus mineralis, Spiritus nitri dulcis *rowney części zmieszany y według proporcyi lat, po* 30. *lub* 40. *kropli w* Konwaliowey, *Piwoniowey wodźie dawany. Ryśi Pazur w* Kaduku *także od niektorych doświadczony, gdy się nim Pacyent w paroxyzmie rani Hippomas iest osobliwsze nad inne wszystkie w wielkiey chorobie lekarstwo ktore, bez kosztu wiesniak każdy mieć może. Hyppomas iest część łozyska kobylego y znayduie się na pysku rodzącego się zrzebięcia niby woreczek wiszący na kształt czarno czerwonego mięsa, ktory zrzebięciu zdiąwszy wpiecu po chlebie wysadzonym ususzyć trzeba.* NB. *Kto chce tego nabyć lekarstwa, musi przyłożyć pilnośći, y bydz przytomnym przy rodzeniu się zrzebięcia bo iak prędko zrzebię oddychać zaczyna, tak zaraz ten kawałek łozyska połyka. Dosis Gran* 10. 20. *w wodzie pomienioney. Ja to lekarstwo w następuiącym dawałem Proszku:*

Weźmi *Hippomanu, Łot ieden.*
Glistow źiemnych,
Cynobru przedniego, każdego połłota.

Oleyku

Oleyku prawdźiwego,
Kwiatu Rumiankowego,
Oleyku Krwawnikowego,
Muſzkatowego, każdego 5. *kropli.*

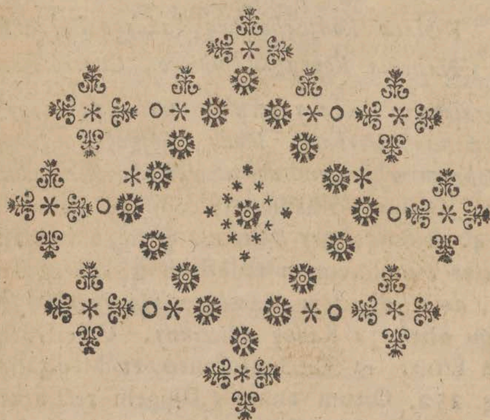
Doſis Gran 20. *zmięſzawſzy na miałki Proſzek.* Fabius Columna *zyczy pić tę herbatę.*

Weźmi Koźiełkowego *korżenia.*
Ziela Baſiliconis,
Meliſſy,
Szałwii ogrodney,
Kwiatu *Konwaliowego, każdego Połgarśći.*
Naśienia Kopru Włoſkiego, *Cwierć Łota.*

Pokraiawſzy *źieła y ztłukſzy naśiona, gotuy y piy zamiaſt Herbaty Woda z* Jaſkołek *młodych z Bobrowym ſtroiem deſtyllowana wielce pomocna.* Oleum Galbani cœruleum ad guttas 3. *aż* 4. *w Jaſkolczey Wodźie.* Jtem, Sal volatile Tartari, in liqvorem redactum 2. *lub* 4. *krople, daiąc dzieciom, z podźiwienia godnym ſkutkiem uśmierza* Kaduk *dźiecinny.* Vide Doctorem Ettner in Circumforaneo et Medicaſtro. pag. 252. Oleum animale Dippelii rectificatiſſimum *ieſt oſobliwſzym lekarſtwem* w *Kaduku. Doſis* 30. *kropli w wodźie Konwalłowey.* Cinnabaris Lunæ veræ præparata *cudownie tę cho-*

robę

robę leczy. Kto zaś Lapides et quintas Essentias triplicis regni extrahere *potrafi*; *Ten z Boskiey prawie Apteki mieć będźie lekarstwo.* NB. *Jeżeli zyczysz sobie aby te osobliwsze lekarstwa pożądany otrzymały koniec; To wprzod wnętrzne częśći [iak się iuż rzekło] z szpetnośći oczyśćie przez Womity, Laxatywy, oraz krwi przez Otworżenie Żyły [* NB. *według okolicznośći y zdania rozumnego Doktora] umnieyszyć powinieneś. Z Opium (raz ieszcze przestrzegam) ostrożnie.*

* * * * * * * * * * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XXVI.

O Ukaſzeniu wśćiekłey Beſtyi, y iadowitey Gadźiny.

Ukąſzenie iadowitey Gadźiny, lub wśćiekłey Beſtyi nie iednemu ſmiertelną zada ranę; ile nie tylko iednę częśc raźi, ale też przez kommunikacyą iadowitośći inne zaraża. Wtym nieſczęśćiu puśćić na odwłokę rzecz, naybardźiey ſzkodzi, y zabiia. Więc czym prędzey pacyenta kilka razy nawet zgłową zanurz w wodźie (gdyby można) nieſpodzianie, to zanurzanie nie tylko impet iadowitośći ſtraci, naturę zalteruie, ale też boiaźn wielką (ktorą zwyczaynie Pacyenci takowi miewać zwykli) wody y wilgotnych rzeczy, oraż wpoione rożne imaginacye zgłowy wybiieſz. Po zanurzeniu ranę ukąſzeniem znaczną częſto gęſto ſłoną wodą wymyway, y

bankę

bankę ſuchą coraz na nię ſtawiay; albo kauteryą przypalay tak głęboko y mocno, żeby Pacyent należycie poczuł; lepiey bolu przycierpiec trochę niż umrzec. Potym ſierći z tegoż pſa lub inney Beſtyi wśćiekłey (a gdy z tey miec nie możeſz, to z inney tegoż radzaiu) na ranę przyłoż. Na śierć zaś Plaſter z Dryakwi, Kamfory, y Czosnku zrobiony. Na przykład

Weżmi, Dryakwi Weneckiey, Łot 1.
Kamfory, ćwierć Łota.
Czosnku, dwie głowki.

Stłukſzy, y zmięſzawſzy; przykładay. Jeżeli rana ſkorupieie, ſkorupę oſtrym nozykiem zeſkrob; y znowu ſierći teyże Beſtyi przykładay; z zaleconym plaſtrem. Rany zaś przed trzema lub 4. tygodniami nie trzeba goić, potym bezpiecznie do zagoienia udac ſię możeſz. Naczas brac choremu Dryakwi ćwierć Łota na poty pożyteczna. Chrząſzcze Majowe wtym przypadku lekarſtwem wielkim; lecz ie w Miodźie prasnym

za-

zatopić trzeba wprzod; nim zażywać. Daie się ich po 2. lub 3 na raz; albo też Sok tylko znich wycisniony.

Jeżeli serce albo wątrobę takiey Bestyi mieć możesz, to uwarżona, lub upieczona, lub y na Proszek starta po trosze choremu dawana więcey dokaże, niż inne lekarstwa. Niemniey Proszek z inszey Bestyi wśćiekłey tegoż rodzaiu, pomocny. Raki zywcem na popioł spalone rano y wieczor w Szałwiowey Wodźie zażywane, są lekarstwem.

Weźmi Popiołu Rakowego, 2. Łoty,
Encyanny czerwoney, Połłota,
Biedrzęcu,
Dziegielu, każdego ćwierć Łota.

Zmięszay wszystko na Proszek, daway rano y wieczor na koniec noża w łyżce Wina. Potrawy z Maieranem lub Bazyliką gotuy choremu. Kieliszek ieden y drugi starego Wina wypić może. Dla gruntownieyszego wykorżenienia trućizny włoż w Wino Garść iednę Biedrzęcu białego, y daway. Korżen Roży połney

 według

według doświadczenia ſławnego Szwaycarſkiego Doktora Szmyta, zaleconą Medycyną w tym raźie: Weźmi Korźenia Roży polncy, piłuy go, upiłowawſzy Połłota w fiżance Mleka ćiepłego wypiy; po 12 godźinach piy znowu, kontynuiac do ſześćiu razy. A lubo chory do pierwſzego przyidźie zdrowia, z tym wſzyſtkim dla więkſzego bezpieczeńſtwa przy każdey Lunacyî pomienionego korźenia daway dosim iedne, a żadne ukąſzenie ſzkodzić ći nie będźie.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Krwi puſzczenie y Purganſe wtey chorobie według niektorych opinii, bardźiey ſzkodliwe niż pożyteczne; albowiem iadowitość materyi czyli trucizny tym głębiey krew y wnętrzności przenika, oraz ſię po nich rozpośćiera.*

2do. *Głęboko ſiekane Bańki na zranionym mieyſcu dla łatwieyſzego y obfitſzego krwi upuſtu, wielce pomocne.* Po *ſiekanych Bankach naylepſze lekarſtwo kauteryą przypalić ranę, a ieże-*

ieżeli iest bardzo mała y wąska, to ią lancetem rozszerzyć, żeby kauterya tym skuteczniey swego dokazać mogła.

3tio. *Takim Pacyentom ogień y blask słoneczny szkodźi, więc się go strzec trzeba. Pilnuiący ich mieć się powinni na wielkiey ostrozności, żeby im ukąszeniem lub innym iakim nieszkodźili sposobem. Kuracyą odwłoczyć rzecz niebezpieczna: odwłoka mizernie y okrutnie tych ludźi gładźi z świata, ile w chydrophobią to iest baiaźn wpadaią taką, ktora im do wody y wszelkiego trunku wstręt czyni; dla czego ani lekarstwa brać, ani pić chcą; y z pragnienia samego umierać muszą. W Hollandyi w takim rozpaczy ostatniey stanie położonych ludźi, czyli Hydrophobos stryczkami duszą; żeby Rzeczypospolitey niebyli trudni, ani innym szkodźili, ile im iuż pomoc trudna do zdrowia. Ja tego nie radzę.*

4to. *Przyzwoite lekarstwa w Rozdziale masz iuż zalecone. Do tych niektore tylko przydaię. Tombak piłowany y na Proszek starty, po ćwierći Łota dawany w czym się podoba, pomocny. Migdały gorzkie: Konfekt lub* Electuarium de Ovo *sławną Medycyną w tym przypadku vide* Weykard in Thesauro Pharmac. et Miscellaneis naturæ Curiosorum Decuria 1ma Annotat. 3. Observat. 302. *Łopianowy korzen; Kurzyślep kwiatu purpurowego (ktorego korże-*

nia y ziołka cnoty opisuie Joannes Rajus, Historia Plantarum Lib. 4. Cap. 2.) *między inszemi doswiadczonym lekarstwem. Niemniey Proszek* Julii Palmarii.

Weźmi Ziela Koszyska, alias Verbena,
Kwiatu Centuryowego,
Szałwii ogrodney,
Psiego Język*czka*.
Bylicy,
Ruty ogrodney,
Kwiatu Swięto-Janskiego ziela.
Piołunu,
Betoniki, każdego Garść.
Korźenia Paproći, alias Polypodii.
Encyanny czerwoney, każdego 2. *Łoty*.

Zmięszay na drobny Proszek, y daway codźiennie na koniec noża w wodźie Centuryowey, lub K*urzoslepiego źiela. Ziołka tę gotuy w wodźie Kryniczney; nawet tym Dekoktem ranę wymywać pożyteczna.* W *włoskim Kraiu (gdźie takie przypadki częste) Koźiełkowego* K*orźenia naywięcey zażywaią. W tym* K*raiu następuiący Proszek wielce sławny*:

W*eźmi*: *Koźiełkowego* K*orźenia*.
Biedrzęcu białego.
Encyanny czerwoney, każdego Połłota.

Zmięszawszy, daway na koniec noża 2. *razy na dźień wspomionym sposobem*.

Proszek

Proszek Dreznenski także zalecony:

Weźmi Jagod Paridis Baccæ, czyli Wronie oko, 24.
Liśćia tegoż samego źiołka, listkow n. 26
Korżenia Dziegielowego domowego, gornego, lub dźikiego.
Korżenia Troieśćiowego,
Korżenia Koźiełkowego,
Korżenia Paprotkowego,
Korżenia Pokrzywowego,
Korżenia Slazu wielkiego,
Korżenia Wilcze Łyko zwanego, lub mezereum.

Stłukszy octem Rucianym zmaceruy: wysuszywszy y na Proszek starszy daway ćwierć Łota dorostym ludźiom 2. razy na dźień w wodźie Omonowey, Melissowey, lub Szałwiowey. Kolaczyki z źimi Weneckiey robione na Proszek starte, w połćwierći Łota wspomionych dopiero wodach zażywane Truciznę wykorżeniaią; Maligny zaraźliwe, y ukąszenie iadowitych tak bestyi, iak gadźin leczą, vide Helwig Lexico Physico-Medico pag. 34. Woda z Encyanny czerwoney dystyllowana, y woda z Korżenia Mistrzykowego arcydobra; daie się iey łyżka iedna na raz, y ranę nią ćiepło płokac trżeba. Kacza krew ususzona, y starta na Proszek truciznę iadowitych bestyi niższczy y gubi. Sledź rozpłatany

zany na ranę przyłożony, doświadczone remedium wtym Paroxyżmie. Vide Cardilucii Scholam artium et scientiarum Germanico idiomate pag. 12. et 86. *Tenże Author radźi, weźmi wśćiekłego psa świeżo zabitego wątrobę, iednę część niech chory wyzażywa, drugą zaś częścią głęboko posiekaną ranę, y kilka razy przypalaną, posypuy; ta wątroba wszystkę Truciznę wypędźi y strawi,* vide ibidem pag. 197.

ROZD. XXVII.

****

ROZDZIAŁ XXVII.

O Sapce.

Sapka poſpolicie naybardźiey z początku wioſny y ieśieni ſiły ſwoie wywiera. Przyczyna iey gęſte kleiowate chumory. Ci ktorźy nagle ſię oźiembili lub w wiedzeniu y piciu miarkę przebrali, oſobliwie podlegaią Sapce. Ztym wſzyſtkim ta affekcya żadnym niebezpieczeńſtwem nie groźi; byle materya oſtra y ſłona upływała. Dla czego oźiębienia ſtrzec ſię powinieneś, y w wolnym ćieple zachowywać; częſto gęſto Herbatę z Weroniki, Betoniki y Szałwii ogrodney piiąc ćiepło; przeto kleiowate chumory rozwolnione będą z lekkim potem.

Jeżeliby zaś chumory bardzo lipkie y zgęſte były, y noſem ſpływać niechciały; to liśćia Betoniki zamiaſt ta-

baki zażyway. Ciągnienie tytoniu w Sapce mniey szkodźi, z tym wszystkim lepsza kurzyć Betonikę, albo ziołko Farfara. W Sapce im kto mniey piie oprocz zaleconey Herbaty, tym prędzey się iey pozbywa. Gdy z Sapką wielkie Głowy Bolenie, zbytnim pragnieniem złączone, to wszelkiego starania przyłoż do rozwolnienia chumorow; na co masz iuż zaleconą Herbatę z innemi do zachowania zdrowia swego w tey affekcyi przestrogami.

Zeby iednak tym skuteczniey chumory rozwolnić, y gorączkę ugasić; zalecam w pierwszym rozdźiale opisany Betzuartowy Proszek, ktorego się bierze dwa razy w dźień na koniec noża w łyżce Rosołu lub Herbaty. Kąpiele na nogi czasem zażywane niezbyt gorące także pożyteczne, z rzeczney Wody z Macierzanką gotowane. Dobra rzecz także ze dwie głowki Czosnku y z niemi trochy Cierpcu przyłożyć na podeszwy spać idąc: Ten Plaster wyciąga Katary.

W nos

W nos parę z Mleka albo z Winnego Octu na rozpaloną go ławszy Stal, wpuszczay, ta para Sapkę wyniszcza; Niemniey dym z Mastyxu, Cukru. Sok z Cwikły wycisniony w nos sarkaiąc, Sapkę leczy. Także Kamfora w swieżey Oliwie rozpuszczona według proporcyi, gdy nią nos pod samym okiem nasmaruiesz, folgę czyni. Tymże Oleykiem pierśi ćiepło smaruy; ile przez kommunikacyą społecznie defektem tym obciążone bywaią.

Dla zmocnienia głowy zrob sobie Materacyk z Maieranu, Macierzanki polney, Macierzanki ogrodney, Bobkow, Czarnuszki, y ćiepło na głowę przykładay. Z tegoż samego Materacyku para w nos ćiągniona wielce głowę zmacnia, y rozwalnia chumory. Przytym ieszcze następuiącym Balzamem ciemię y szyie, skronie smaruy,

Weźmi Muszkatowey Maśći, Cwierć Łota.
Bursztynu miałkiego, połćwierći Łota.
Oleyku Bursztynowego, 4. krople.

Zmięſzay y ſmaruy pomienione części. Krwi Puſzczenia nieradzę, chybabyś wielce krwiſtym był. Raczey na noc codziennie bierz 12. lub 10. Pigułek Frankworſkich, doznaſz lepſzego ſkutku.

Gdyby zas Flus tak pierśi opanował, żeby zaduſzeniem grozić miał; to czym prędzey w obfitośći krew puśćić trzeba; Y tego koniecznie okoliczność wyciąga. Po krwi Puſzczeniu piy naſtępuiącą herbatę:

Weźmi Korżenia Miſtrzykowego,
Korżenia Omonowego, każdego Łot 1.
Korżenia Brody Aronowey,
Lukrecyi, każdego ćwierć Łota.
Ziela Lepiecznikowego alias *Farſara.*
Bluſzczu, każdego Garść iednę.
Szałwii Ogrodney, Połgarśći.
Kopru Włoſkiego, 2. *Szczypty.*

Pokraiawſzy wſzyſtko, zażyway. Albo bierź co Poranek ćwierć Łota Olbrotu włocie iednym Migdałowego Oleyku rozpuſzczonego, y piy po nim naſtępuiące ziołka.

Weźmi

Weźmi Kwiatu Stokrociu polnego,
Bluſzczu,
Trybuli,
Szałwiy ogrodney, każdego Garść iednę.
Zagawek, Połgarści.

Te wſzyſtkie ziołka świeżo pokraiawſzy, ugotuy w nieſłonym Roſole, y piy zamiaſt Herbaty. Przytym nie zapominay nog naparzać co wieczor w zaleconey kąpieli, dodawſzy trochę Rzepy. Jeżeliby zaś ieſzcze Katar zduſznością trwał; a Pacyent przedtym w obżarſtwie ſię kochał, to Vomitorium dać potrzeba; przez to płuca wolnego oddechu nabywaią; a kleiowata Materya gorą y dołem wyrzucona bywa. Potym bierz naſtępuiącą eſſencyą.

Recipe Eſſentiæ Alexipharmacæ, *Połłota.*
Eſſencyi Burſztynowey, Cwierć Łota.

Zmięſzawſzy, daway po 50. kropli 2. razy na dźień. A gdy cię na tę eſſencyą nieſtanie; to wzwyż wſpomioną herbatę piy często biorąc rano y wieczor Proſzek przeſtępu białego na koniec noża. Ciemię, pierśi, y inne członki ciepłemi chuſta-

chuſtami czyli ſerwetami rozcieray; doznaſz ſkutku. Dla prezerwatywy naylepſza rzecz co wioſna y ieśien krew z nog puſzczać; kto tego czynić niechce niech ſię piianſtwa y oźiembienia, lub przepalonego pieca ſtrzeże.

* * *

ANNOTACYA.

1mo. *Krwiśći ludźie, ktorzy Katarowemi affekcyami corocznie trapieni bywaią, naylepſzą Prezerwatywę w wczesnym krwi puſzczeniu z nogi znaydą; lecz pod czas ſamey Sapki krwi puſzczac nie trzeba, ponieważ z większą dolegliwośćią dłużey trwa. W Sapce zaś ſuchey, co robic* vide de Febribus Catharalibus.

2do. *Wſzyſtkie oſtre, ſłone, kwasne, rozpalaiące, y mocno purguiące lekarſtwa, z chłodnemi zbytnie zarzucic należy wtym fluſie.*

3tio. *Laxuiące lekarſtwa raczey na koncu Paroxyzmu, niż z początku dawać Doktorſka każe rada; albowiem niemi natura pomieſzana bywa.*

4to. *Jeżeliby zaś żołądek konstupacyą był ściśniony; łatwo go otworzysz Enemą z Rumianku, Oliwy, Mleka, Cukru y trochi Soli zrobioną.*

5to. *Gdy charchanie przez Kaszel, lub płynienie znosa ostrey materyi niespodźianie się zatamuie, a przez to chory okrutną głowy boleść ćierpi; moia rada Bałzamicznemi Pigułkami* sub Annotatione IIma *tyle razy wspomionemi żołądek wychędozyć.*

6to. *Naylepsza kuracya w katarowych affekcyach na tym zawisła, aby lekką Transpiracyą przy pomiernym cieple zachować; obżarstwem się nie bawić, raczey wstrzemięźliwośćią chumory szkodliwe tempić y morzyć.*

7mo. *Owsiany y Jęczmienny* Kleiek *z Rozynkami małemi gotowany niewypowiedzianie skuteczny wtey affekcyi; ktory niech ći będźie ordynaryinym pokarmem. Trunkiem zas ordynaryinym Dekokt z Jeleniego piłowanego rogu z Koprem Włoskim zmięszany, y gotowany w Wodźie. Następuiące źiołka ostrość materyi temperuiące ztym Proszkiem zalecam:*

Weźmi: Biedrzęcu białego,
Omonu,
Korżenia Aronowey brody, każdego Łot I.
Drżewa Sassafras, Połłota,

Hyzo-

Hyzopu,
Betoniki,
Dźięćieliny, alias Herba Thymi, *każdego Połgarśći.*
Kwiatu *Rozmarynowego.*
Kwiatu *Maczku polnego, każdego Szczyptę* 1.
Anyżku, Połłota.

Korżenie *y* ziółka *pokraiawszy drobno; Anyżek ſtłukſzy; Zmięſzay y piy zlodowatym Cukrem, lub Syropem* Capillair. *Albo*

Weźmi Jeleniego Rogu piłowanego.
Rakowych Oczu,
Antimonii Diaphoretici, *każdego ćwierć Łota.*
Bursztynu preparowanego, Połćwierći *Łota.*
Mleka Siarkowego lub Lac Sulphuris, *Gran* 10.
Oleyku kwiatu Muſzkatowego prawdziwego, kropli 4.

Zmięſzawszy *na Proſzek, daway na koniec noża rano y wieczor.*

Do powierzchownych lekarſtw w Sapce należy Balzam y Maść Maieranowa; Oleiek Burſztynowy biały kilka kropli na ciemię ſpuśćiwſzy Sapkę rozwalnia, y Mozg zmacnia. Przećiw *Zatkaniu noſa ſłuży naſtępuiąca Mixtura.*

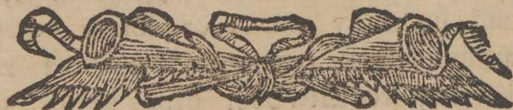
Weźmi

Weźmi Wody Maieranowey, Lot 1.
Gumi Euphorbii, *Gran* 2.
Koperwasu białego, Gran 3.

Zmięszawszy, ciągniy potrosze wnos letnio. Oleiek Woskowy także to Zatkanie rozwalnia, nozdrze nim smaruiąc. Osobliwsze zas lekarstwo wtym razie Sal volatile siccum, *ktore wychwala* celeberrimus Hoffmannus in opusculis varii Argumenti Dissert. 8va. Decuria secunda, de usu & abusu Sternutatoriorum, pag. 464.

Recipe Salis volatilis Armoniaci sicci purificati, *ćwierć Łota.*
Olei destillati veri & rectificati Maioranæ vel Mari veri, *kropli* 10.

Zmięszawszy, konserwuy w Srebrney, Cynowey, lub słoniowey puszce do częstego wąchania, skutecznie głowę zmocni, y katarowe chumory rozpędzi. Nakadzanie głowy Bursztynem y Cukrem białym w katarowych affekcyach wielce pomocne. Plura vide *w Rozdźiale o Febrach katarowych.*

****

ROZDZIAŁ XXVIII.

O Kaſzlu.

Pewnemi czaſy tak młodym iak ſtarym Kaſzel dokucza. Jnny ieſt ſuchy, inny wilgotny: Ztey rożnośći rożniącey ſię kuracyi wyćiąga. Suchy Kaſzel ćięższy y niebezpieczniey-ſzy, oraż dłużey trwaiący ieſt, niż wilgotny. W ſuchym Kaſzlu ſzczegulną dotkliwość żołądek y kiſzki ćierpią; Suchość zas ta rożnośći między pektoralnym y żołądkowym nie czyni, tym ſię tylko chyba rożnią, że pektoralny krew ku pierśiom bardźiey burzy, y ſprowadza, y nie tak długo trwa, iak ten, ktory ſię w żołądku, wątrobie lub kiſzkach oſadza. Suchy Kaſzel do charchania krwią częſtokroć ludźi przymuſza; poznać ſię tedy może częśćią z dopiero namienionych przyczyn; częśćią z oſobliwſzey dotkliwośći płuc, ktore zukro-

ceniem tchu y duſznośćią gwałtem prawie z wnętrzności wyrywa nieco gęſtey y lipkiey materyi wyrzucaiąc.

Jeſzcze ieden rodzay oſobliwſzy ſuchego Kaſzlu znayduie ſię, ktory Medykowie Tuſsim Rheumaticam et Ferinam nazywac zwykli; w tym chory częſtokroć przez kwadrans cały kaſzląc y krztuſząc ſię; ledwie grochowemu źiarku rowną grupkę materyi wykaſzle. Materya ta nie tak ieſt kleiowata, iak ſłona y oſtra tak dalece, że oſtrośćią ſwoią mocno gardłu doſadza, y człowieka ochrapiałym czyni. A iako te gatunki w pierſiach zaległego Kaſzlu ſą ſuche, tak żołądkowy Kaſzel ſuchy ztą tylko rożnośćią że zaraz po ziedżeniu iakieykolwiek potrawy, lub trunku nayw iękſzą okrutność wywiera z nudnośćią żołądka; Na czas dobrowolne Womity pobudzaiąc z wyrzutem ćiężkim flegmy.

Przytomnośći widząc ſuchego Kaſzlu, oczywiśćie przeyrzałeś potrzebną do każdego inną kuracyą: Nim iednak do niey przyſtąpię, wprzod niektore potrzebne uwagi uczynię: to ieſt: iż płuce od Boga y natury dla oddychania wolnego y innych wielu funkcyi ludźiom nadane. Te gdy przez niepomiarkowane życie, lub inne okoliczności flegmą zawalone zoſtaią, y oney ſię opiią; ciężki oddech, ciężkość na pierśiach, y inne niepomyslne Paroxyżmy, mianowicie ſuchoty na człowieka ſprowadzaią. Wtey okoliczności zaraz z początku flegmę wpłucach oſiadłą odwilżay przyzwoitemi lekarſtwy; y przez lekkie laxatywy kilka razy powtorzone wykorzeniay. Na oſtatek pierśi zmocnic trżeba, żeby od wzbiiaiących ſię w gorę chumorow z dolnych częśći gwałtownie nie były śćisnione. To przełożywſzy; przyſtępuię do formalney Kuracyi Kaſzłu, pierwſzego Gatunku w pierſiach ſię oſadzaiącego: wtym każ ſobie z nogi krew obſicie puśćić; nogi ćiepło trzy-

may, y co drugi dźień kąpieli na nie używay. Zołądek lekkiemi purganſami chędoſz, zażywaiąc rozwalniaiących lekarſtw. Między innemi naſtępuiąca Mixtura wielce pożyteczna:

Weźmi Wody z Weroniki.
Wody Kwiatu Bzowego.
Wody z Trybuli,
Wody z Oſtu polnego, alias Carduus Mariæ, *każdey* 3. *Łoty.*
Succi Lamii Plinii, 2. *Łoty.*
Syropu Maczku polnego, połtora Łota.
Mixturæ ſimplicis, 40. *kropli.*

Zmięſzawſzy daway, co 3. godźiny po łyżce.

Gdy zaś ſuchym Kaſzłem, duſzącym człeka, prawie śćisniony ieſteś, to nade wſzyſtko wyſtrzegay ſię oźiębienia: nie piy nigdy żimno. Przytym zażyway tey naſtępuiącey herbaty:

Weźmi Omonu,
Radicem Farfaræ, *każdego Garść iednę.*
Lukrecyi, Łot I.
Weroniki,
Bluſzczu,
Lepiecznjku,

Stokroćiu, każdego Garść 1.
Drzewa Sasafras, Łot 1.
Kopru Włoskiego, Łot 1.

Pokraiawszy wszystko drobno; Kopr stłukszy; gotuy, y piy zamiast Herbaty. Też same ingredyencye na miałki Proszek zetrzyi, y według proporcyi z Cukrem. Zmięszawszy zażyway według upodobania, biorąc na koniec noża. Potym w kilka dni weś na laxacyą Senesu zmałemi Rozynkami y Koprem Włoskim. Albo

Weźmi Fiałkowego Korżenia,
Korżenia Aronowey Brody.
Ostrzyg Morskich preparowanych, każdego Połłota.
Kwiatu Siarkowego, Cwierć Łota.
Cukru, połtora Łota.

Wszystko na Proszek zmięszawszy, bierz co raz na koniec noża, y zażyway. NB. Korżen Aronowey brody w przod w otcie zmacerowany być powinien, y wysuszony. Lodowaty Cukier z Kwiatem Siarkowym y trochą Szafranu

w Miętko

w Miętko ugotowanym Jaiu zażywany, pomoc przynośi. Jeżeli cię na to ſtanie,

Weżmi Olejku Migdałowego, 2 Łoty.
Cukru Lodowatego, Połłota.
Olbrotu,
Fiałkowego Korżenia, każdego ćwierć Łota.
Julepku Hyzopowego, Łot 1.

Zmięſzay, y po łyżce zażyway. Sam Julepek Fiałkowy w tey affekcyi oſobliwſzym lekarſtwem, ktorego ſpać idąc, kieliſzek wypić trzeba. Niemniey w rodzaiu ſuchego Kaſzlu niewyſtawiona ta Recepta.

Weżmi Połkwarty Miodu Rozanego.
Figow, 12.

Pokraiawſzy drobno figi, y przylawſzy według potrzeby wody, gotuy; potym przyday tartego Chrzanu, y gotuy tak długo, aż ſię wſzyſtka wilgotność wyſmaży; a gdy oſtydnie, przecadź przez chuſtę; dawaiąc rano y wieczor po iedney łyżce. Przez ośm dni taką prowadząc kuracyą; znowu przelaxuy żołądek

wzwyż pomienionym Trunkiem z Senesu. Następuiące krople pozostałą ieszcze flegmę dostatecznie rozwolnią, y słabe płuca zmocnią;

Weźmi: Essentiæ Alexipharmacæ Stahlii, Cascarillæ, *każdego Połłota.*

Rano y wieczor w łyżce Wina po 60. kropli. W suchym Kaszlu trzeciego rodzaiu, rekommenduię ći Kleiek owśiany, lub ięczmienny zmałemi Rozynkami gotowany, niesłonym masłem okraszony, oraz

Weźmi: Kwiatu Rożowego z Cukrem utłuczonego, 2. Łoty.
Zywicy lub Gumi z Czeresniowego Drzewa na Proszek startey.
Lukrecyi, każdego ćwierć Łota.
Julepku Maczku polnego ile potrzeba.

Zmięszay y daway 4. razy, iak Włoski orzech codźiennie. Woda z Rzepą gotowana y świeżym Smalcem Gęśim okraszona; Cukrem osłodzona trochę, wtey affekcyi do picia służy. Albo

Weźmi Swieżego niesłonego Masła.
Smietanki świeżey według upodobania.

Zmięszay dobrże, y przyday:

Cukru

Cukru Lodowatego trochę.
Miodu Rożanego, lub Prasnego łyżkę iednę.

Niech się trochy przesmaży na węglach, potym ziedź ciepło. Tym lepiey następuiący Syrop materyą kleiowatą odwilża.

Weźmi Hyzopu Garść.
Rozynkow małych, Garść.
Lukrecyi drobno posiekaney, Łot 1.
Kwiatu Maczku polnego, Połgarśći.

Zgotuy w połkwarćie wody; przecedziwszy przyday Lodowatego Cukru 8. Łotow, y gotuy poty, poki się wilgotność niewysmaży. Rano y wieczor, po łyżce. Charchanie w suchym Kaszlu przytrudne ułatwia się wodą Kwiatu Czerniowego z świeżym Gęśim Smalcem y Lodowatym Cukrem zmięszaną; rano na czczo piiąc. Także ta Essencya pomocna wielce.

Weźmi Soku Lukrecyi Hiszpanskiey, Łot 1.
Olbrotu, Cwierć Łota.
Szafranu, Gran 15.
Lodowatego żołtego Cukru, 4. Łoty.

Te species w wodźie Kopru Włoskiego rospuśćiwszy nad wolnym ogniem, przyley w nie wodki Anyżkowey dobrey

połkwarty; niechay ſtoi wcieple przez niektory czas: daway po łyżce rano y wieczor. Pomurne ziele, czyli Ruta Muraria wſuchym Kaſzlu tak ſama, iak zinnemi ingredyencyami zaleconym lekarſtwem.

Weźmi: Murowey Ruty.
Capilli Veneris, *lub źiela Panny Maryi.*
Weroniki,
Bluſzczu, każdego Garść.
Lukrecyi, Łot 1.
Anyżku, Połłota.
Figow, - - 6.

Pokraiawſzy poſpołu, bierż po 2. ſzczypty do kwaterki wody; piy zamiaſt Herbaty. Niech mi niema za złe, Laſkawy Czytelnik, że tu ſiła rożnych lekarſtw kommunikuię; a to nie dla tego, żeby ktore żnich nie miało być dobre, lecz iż Pacyenci iedni takie, drudzy inne lekarſtwa bardźiey lubią, y iednym te, drugim owe bardziey ſłużą, częśćią że na czas drugich nawet w Aptekach ubogich niedoſtanie. Dla tego ieſzcze domowy Plaſter na podeſzwy przywiiać ſię maiący zalecam: Weźmi Czoſnku

y mio-

y Miodu prasnego a gdy ći o Miod trudno, to Wieprzowego Smalcu, ztym Czosnek uprasz, y podeszwy smaruy. Pierśi ćiepło trzymay, nasmarowawszy Maśćią czerwoną, lub Maśćią na urazy źieloną w Aptekach się znayduiącą. Zgniłe Jabłko w oliwie y gęśim Sadle pieczone, ćiepło iak Plaster na pierśi przykładane pomocne iest. Jałowiec także w tym Kaszlu dobrym się staie lekarstwem, w wodźie zgotowany, zamiast Herbaty piiąc.

W Kaszlu żołądkowym dobra Sol Angielska na Laxacyą, ktorey ćwierć funta wźiąwszy, w wodźie roztopiwszy, bierź rano y wieczor połłota, przez osm dni. Po tey Soli Pigułki wielekroć razy zalecone brać możesz. Albo

Weźmi Cardui Benedicti, *Połłota.*
Ostrzyg Morskich preparowanych,
Cremor Tartari,
Korźenia *Aronowey Brody,*
Anyżku,
Mastyxu, każdego ćwierć Łota.

 Wszyst-

Wſzyſtko na drobny Proſzek ſtarſzy, daway na koniec noza dwa razy codźiennie.

Dołek Serca ſmaruy Maśćią z Piołunu y ſwieżego Maſła zrobioną z Wodką Kamforową zmięſzaną, y przykładay na pierśi worek z ćiepłym owſem. Grżanka w wodce wmoczona, gozdźikami, y Muſzkatową Gałką poſypana, także pomocna.

Teraz o wilgotnym lub flegmiſtym Kaſzlu mowić zaczynam; w ktorym ieżeli flegma obficie rwie ſię, y wyrzuca; nie wiele lekarſtw potrźeba. Za naywiększą Medycynę ſtanie pierśi y nog ćiepłe trzymanie; y wylecony napoy, lub Herbata ćiepła. A gdy przez ośm dni tak ſię rządzić będźieſz, to ſię przelaxuy, y zmacniaiącey wzwyż wſpomioney Eſſencyi zażyway.

A ieżeli Kaſzel długo trwaiący, iakoby w korżeniony zebranemi ſiłami mocno ſię utrzymuie; na wykorżenienie iego

ſil-

ſilnieyſze będą źioła ſwieże: Rzeżucha ogrodna, Bluſzcz, żagawka, Trybula, Stokroć, pokraiane drobno, w nieſłonym Roſole gotowane, ktore codźiennie kilka razy ćiepło pić trźeba. Rzecz mała, lecz wielka zdrowia przyczyna. I tak zrob;

Weżmi Rzeżuchy ogrodney,
Betoniki,
Liſzkowego źiela, alias Cochleariæ.
Selerow,
Trybuli, każdey w rowney częśći według upodobonia.

Pokraiawſzy drobno naley wrzącego nieſłonego Roſołu na te ſwieże źioła, niechay ſtoią przez noc na ćiepłym mieyſcu: zrana przygotowawſzy trochę y przecedziwſzy, piy, iak naygorącey możeſz. W godźinę potym napoiu weźmi na koniec noża naſtępuiącego Konfektu, to ieſt:

Electuarii de Pulmone Vulpis,
Swieżego Sadła Pſiego, każdego Łot. 1.
Korźenia Fiałkowego, ćwierć Łota.

Zmię-

Zmięſzawſzy zRożowym miodem, daway. Kto zaś na to niema dokładu, niech weźmie liśie płuca uſuſzone, y na proſzek ſtarte, zmięſzawſzy z Miodem praſnym, zrob Konfekt, y daway dwa lub trzy razy na dzień, na koniec noża. Zrana rzecz dobra pić Piwo grzane z Jmbierem białym na koniec noża wziętym; ſwieżym maſłem, zołtkiem pary iaiec zabite, y cukrem przyſłodzone. Cebula domowa na rozwolnienie flegmy z gęſtey, na pierśiach jak kamien leżącey, dobra. Upiecz Cebulę w popiele, albo Sok upieczoney z Cukrem zażyway.

NB. Jeżeliby zaś Charchanie flegmy nieżmierne być miało, to dla oddalenia Suchot, radzę ći częſto gęſto (oprocz wzwyż wſpomionego) Konfektu, Maczkowego po kilka Łyżek zażywać. Na uśmierzenie Kaſzlu naſtępuiące bierż lekarſtwo.

Weźmi Liśćia Bukſzpanowego, 2. Garśći.
Liśćia Borakowego, Połgarśći.

Stłukſzy y wyćisnąwſzy, piy ćiepło Sok.

Star-

Starſzy y do wodki przyzwyczaieni ludźie mogą tego zażywać lekarſtwa.

Weźmi Wodki Anyżkowey dobrey Kwaterkę.
Lodowatego Cukru żołtego, 4. *Łoty.*
Rozynkow wielkich, 4. *Łoty.*
Lukrecyi, - - 4. *Łoty.*

To wſzyſtko zmięſzawſzy, poſtaw na ćiepłym mieyſcu, daway łyżkę iednę, y drugą ſpać idąc. Kto zaś Wodki nie lubi:

Weźmi Mchu z Drżewa Jałowcowego.
Cardui Benedicti,
Kwiatu Centuryi,
Szałwii polney,
Weroniki,
Herbæ Hepaticæ,
Omonu, *każdego Łot* 1.

Pokraiawſzy, gotuy y piy iak Herbatę. Trunek ordynaryiny naypożyteczznieyſzy wtym razie zdrowiu twemu będźie, gdy weźmieſz Anyżku, Kopru Włoſkiego, Lukreyi każdego Połłota, zgotowawſzy z kwartą Wody Kryniczney, oſłodz lodowatym Cukrem, y piy, ile ſię podoba. Pigułki Storacis w niezmiernie cięż-

ciężkim Kaſzlu po oſm lub 10. brane na noc, wielce pomocne; Lecz z ſamego początku nie tźeba ich zażywać, aż dopiero po nieiakim uplenieniu ſiegmy.

Jeſzcze ieden rodzay Kaſzlu przydaię, ktory z Pedogry wpędzoney na wnętrznośći przypada. Ten wielce niebezpieczny: Pektoralne lekarſtwa przećiwko niemu mało wſkoraią; raczey trzeba przyłozyc ſtarania, aby materyą pedogryczną z wnętrznośći ſprowadźić, y z pierśi wyrugować. Czego dokażeſz częśćią przez uſtawiczną lekką tranſpiracyą, częśćią przez lekkie laxatywy. Pierwſzego łatwo dokażeſz Betzuarto. wemi Proſzkami, ćiepło ſię trzymaiąc. Drugie wykonaſz, wźiąwſzy 3. Łoty Manny Kalabryny w ćiepłym Roſole rozpuſzczoney. A że ten Kaſzel naybardźiey w nocy iak ſen przerywa, iak morduie Pacyenta z febryczną alteracyą, chcąc go uſpic wiecznie przez wyniſzczenie ſił, y ćiała tak z ſtrawnego apetytu do potraw, iak zniewczaſu, y

mor-

morderſtwa, więc na noc bierz 16. kropli ex Laudano liqvido Sydenhami; To lekarſtwo nie tylko Febrę z Kaſzlem uſkromia, ale też ſen przywraca. A lubo pektoralne lekarſtwa niezalecaią ſię tak bardzo wtym Kaſzlu, przećięż ich cale zarzucać nietrźeba: iedno drugiemu pomaga, y ieſt rzecz pożyteczna każdego poranku pić Herbatę z Maczku polnego, y Lodowatym Cukrem, Migdałowym Oleykiem. Tym ſpoſobem pewnego Pedogryka iuż 60. lat maiącego do pierwſzego przyprowadziłem zdrowia.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Między innemi ſławnemi lekarſtwami pektoralnemi naſtępuiące prym trzyma:*

Weźmi Oleyku Migdałow ſłodkich, 3. *Łoty.*
Olbrotu, - - - Połłota.
Lodowatego Cukru białego,
Syropu Fiałkowego, każdego 2. *Łoty.*
Szafranu na Proſzek ſtartego, Gran 15.

Oley-

Oleyku dyſtyllowanego Anyżkowego,
Oleyku Kwiatu Muſzkatowego, każdego 10. *kropli.*

Zmięſzawſzy, po łyżecce od Kaffy, piy w Herbacie z Weroniki, Lukrecyi y Anyżku Moſkiewſkiego, (Badyan) nazwanego zgotowaney, dwa lub 3 *razy na dźień. Niemniey temu rowne Francuzi wielce ſzacuią, ktore* la Reglisse *nazywać zwykli, iakoż godne ſtymy wielkiey gdyż niemały czyni ſkutek, przykry kaſzel Chrapliwość, ſtone y kleiowate chumory temperuie y gubi, przez charchanie wychędaza. To lekarſtwo ieſt:*

Weźmi 6. *Łotow piękney Galarety z Jeleniego Rogu preparowanego, rozpuść wniey białego lodowatego Cukru, y ſoku Lukrecyi Hiſzpanſkiey, każdego* 3. *lub* 4. *Łoty, według upodobania. Tego rano y wieczor ćiepło łyżeczkę zażyway, y Herbatę z ziołek pektoralnych tu opiſanych piy. Nie ia tylko ale też Fryderyk Hoffmann to lekarſtwo niezmiernie wyſtawia* Tom. 6. Med. ration. ſyſtematicæ part. 3. pag. 333.

Na znieſienie zaſtarzałego Kaſzlu naſtępuiący Dekokt y Lekarſtwa maſz:

Weźmi Weroniki, 2. *Garśći.*
Korżenia Chiny, 4. *Łoty.*
Skorki y Drzewa Saſafras, poſpołu 2. *Łoty.*

Kwia-

Kwiatu Bzowego, Garść.

Anyżku Moſkiewſkiego czyliBadyanu Połłota.

Ziołka pokraiawſzy, korżen y drzewo poſiekawſzy, Anyżek ſtłukſzy zgotuy w propercyonalney mierze wody Krynicżney, y piy ćiepło według upodobania. Mirra z lodowatym Cukrem białym y kwiatem Siarkowym w rowney częśći zmięſzana biorąc na koniec noza, Ballamus Locatelli, Balſamus Sulphuris Antimoniatus, po 20. lub 30. kropli ſkutecznemi w zaſtarzałym Kaſzlu lekarſtwami.

3tio. Jako w przeſzłym Rozdziale, tak y tu Dietę zalecam zachować.

4to. W Kaſzlu wſzyſtkie rozpalaiące potrawy y trunki; źimno, gwałtowne Purganſe, y Opiata bardzo ſzkodliwe. W zatwardzeniu ſtolca łekka tłuſta Enema dobra. O rożnych Enemach maſz iuż w tey Xiążce, więcey w Domowey Aptece w Rozdziale o Enemach. Między tym

Weźmi korżenia Slazu wielkiego,
Ziela Slazu wielkiego,
Weroniki,
Kwiatu Rumiankowego, każdego według upodobania.

Zgotuy z Kleykiem Jęczmiennym y Roſołem, dodawſzy Szczyptę iednę y drugą Soli, przyley

Oliwy, *albo rozpuść masła*, *lub Slazowey Maśći* 4. *Łoty*. *Lekkie* Laxativum *następuiące pożyteczne*:

Weźmi *Wody dystyllowaney z Weroniki* 6. *Łotow*, *rozpuść w panewce Manny Kalabryny* 4. *Łoty*. *Doday* Liqvoris Tartari Terræ foliatæ *połłota*, *Oleyku Anyżkowego pięć kropli na Cukier zpuśćiwszy*, *zmięszawszy*, *wypiy na raz letnio*.

5to. Kaszel *z żołądka pochodzący*, *u małych dźieći przez lekkie* Vomitorium *wykorzeniony bywa*:

Weźmi Julepku *Rhabarbarowego*, *Połłota*.
Miodu Cebuli morskiey, 3. *Cwierći Łota*.
Antimonii Diaphoretici, *Gran* 4.
Ipekakuhanny, - *Gran* 10.

Zmięszawszy daway dźiecięciu po trosze, *poty*, *póki nie uczyni operacyi*.

6to. Kaszel *w ćiąży zostaiących Białogłow przez krwi Puszczenie w swoim czasie*, *y przez następuiący Cukier uśmierzony bywa*:

Weźmi: *Oleyku prawdźiwego Muszkatowego kwiatu*, *kropli* 10.
Lodowatego Cukru białego, *Łot* 1.

Zmię-

Zmięszay na Preszek, y daway na koniec noża, dwa razy na dźień, pektoralną Herbatę piiąc. Zywot zaś smarować trżeba, wodką Melissową, lub Konwaliową, plura vide *w Rozdźiale o Białogłowskich chorobach.*

7mo. *Kaszel z wiatrow wynikaiący, następuiąca niszczy Mixtura:*

Weźmi Spiritus nitri dulcis, *Połłota.*
Liqvoris Anodyni Mineralis, *Połtorey ćwierći Łota.*
Salis volatilis oleosi Sylvii, *Cwierć Łota.*

Zmięszawszy zażyway po 20. lub 25. kropli, w wodźie Tatarskiego Ziela destyllowaney, albo w wodźie Miętki Kędźierzawey, w wodźie Krwawnikowey, raz lub 2. razy na dźień.

Recipe Elixirii Visceralis Hoffmanni, vel Temperati Viennensis, *Łot ieden.*
Salis volatilis oleosi, *Cwierć Łota.*
Spiritus nitri dulcis, *Połłota.*

Zmięszawszy daway pomienionym sposobem. Ubodzy pić mogą wodkę Anyżkową lub Karulkową. Albo następuiące domowę lekarstwa:

Weźmi Laskowych Orzechow według Ubodobania, zmięszay z Miodem w rowney części; bierz po łyżecce, proste to lekarstwo nawet zastarzałe leczy Kaszle. Item:

Weźmi Fiałkowego Korżenia, Łot ieden, słukszy zgotuy z Kleykiem Jęczmiennym lub owsianym, Cukrem lodowatym osłodżiwszy, piy. Albo weźmi: Kilka Figow, pokraiawszy drobno, y Wodką Anyżkową skropiwszy, umaceruy nad Ogniem wolnym, przydawszy Lodowatego Cukru, y zapaliwszy wodkę, pozostały Syrop zwolna połykay.

Kto więcey lekarstw żąda, znaydźie w Aptece Domowcy Tomo secundo *w rozdźiale O Rozwilżaiących Lekarstwach.*

ROZD. XXIX.

ROZDZIAŁ XXIX.

O Roziątrzeniu Płuc, albo Phtysi.

Roziątrzenie Płuc łacinnicy Phtysim, pospolstwo suchotami nazywa. Znaki tego Roziątrzenia suchy Kaszel z ciężkim wielce od dychaniem nieznosna pierśi oppressya, mdłość y słabość wielka osobliwie udow, z febrą suchotną, ktora ordynaryinie po obiedźie Paroxyżmem dokucza. Febra ta iest usilnośćią natury; przez ktorą natura sama cyrkulacyą krwi rozmnozyc, Roziątrzenie Płuc, nie iako wykorźenic usiłuie, czego dalszy znak ledwie nie napalec usadzony z uryny sedyment. Tego z febrą gdy natura dokazuie; nie trzeba iey chłodzącemi lekarstwy przeszkadzac do wykonania skutku. Jeszcze znak suchot, gdy chory ropą z krwią zmięszaną y obmirzłym fetorem trącącą

charchac zaczyna. A gdy ta ropa w ćiepłą wodę rzucona na doł upada, zła dla pacyenta nadzieia. Tym gorſza ieſzcze: gdy poty rozlewaiące, z tymi Biegunka y Puchlina nog ſię łączy, albo gdy z charchocinami krew czyſtą wypływaſz, to albowiem znaczy, że wrzod pryncypalne żyły w płucach przegryzł, Na reſzcze żadną ſię zycia nadzieią karmić nie trzeba, gdy ſuchotnicy chrapliwość z wyſuſzeniem gardła ćierpią, y trząść członkami zaczną.

Przyczyny ſuchot wielorakie być mogą: iako to zapalenie płuc z iakiey okoliczności; żimno wypity napoy w zbytnim rozgrzaniu ciała: wczesne zatamowanie febry; wczesnie zatłumiony Kaſzel złą kuracyą. Niemniey ſuchot ſię nabawić może, kto w Kaſzlu bardzo ſłodkich y odwilzaiących lekarſtw, Julepkow, Figow długo zażywa: ile te lekarſtwa flegmę y ſzlamowatośći do pierśi śćiągnią z żołądka; ktore do pierśi zwalone oſtrośćią ſwoią przenikaią,

y oſta-

y osłabiaią płuca. Ani to pomoże siła, że chory przez miesiąc ieden y drugi w obfitośći materyą tę z Kaszlem wyrzuca; ponieważ osłabionych Płuc substancya gnić zaczyna; ktorey zgniliżnie, wczesnie zabiegać trzeba; bo potym trudno fortkę otworzyć do zdrowia, gdy mocno zapadnie klamka. NB. Tak powszechnie w wszystkich rzeczach, y paroxyzmach. Do wczesnego tego zabieżenia złemu będziesz miał niżey opisane lekarstwa, ktore tak płuca czyśćic zwykły, iak skuteczne Purganse kiszki.

Kuracya Suchot wielce uteskniona y wątpliwym skutkiem długo wlec się zwykła; zaczym tak z strony chorego, iak lekarza wielkiey ćierpliwośći wyciąga. Ztym wszystkim w początkach Suchot, gdy ieszcze znacznie choroba gory nie wzięła, łatwo się ponizyć może. Naprzykład weźmi lekkie Vomitorium z Korżenia Ipekakuhanny połćwierći Lota (dla mocnieyszey natury)

ćwierć Łota; Soli Piołunkowey pięć lub 10. Gran. Zmięszay y zazyi w ćiepłym niesłonym Rosole. To lekarstwo gorą y dołem bez morderstwa iednak wielkiego operacyą uczyni; lecz go w korzenionych iuż mocno suchotach Pacyentowi z sił wyniszczonemu nie daway, osobliwie gdy Poty mocne, y Biegunkę ćierpi, ile wszelki Purgans w tym razie szkodliwy. Rowną ostrożnośćią z Krwi pusczeniem postępować trzeba; iednakże, gdy chory krwisty bardzo, do Cieczenia krwi znosa przedtym przyzwyczaiony; y skłonny, oraz przedtym rożne głowne Katary ćierpiący; to zaraz z początku Roziątrzenia Płuc kilka razy krew znogi puśćić się mu może z pożytkiem wielkim; ile przez to burząca się ku pierśiom krwistość na dolne częśći sprowadzona bywa. Burzenie krwi poznać możesz z ciężkiey opressyi pierśi, y krotkiego tchu, znog ktore iak lod zimne suchotnicy miewaią; lecz w takim stanie położonym krwi pusczenie

nie ſzkodliwe, raczey zamiaſt tego, kąpiele na nogi pożytecznieyſze, ktore burzenie krwi uśmierzaią.

Ztego opiſania łatwo ſobie wnieſieſz, iak poſtąpić maſz w kuracyi; to ieſt Febry Hektyczney iak ordynaryinego przypadku Suchot nagle niezatłumiay; ktora ieſt uſilnośćią natury. Także pomiernego charchania materyi wykorżeniac nie trżeba; bo te obie natury operacye dla wyczyſzczenia płuc a poſtępnie dla wygoięnia koniecznie potrzebne, ponieważ płucnego wrzodu ręką ſię dotykać, y plaſtry nan przywiiac iak na powierzchowne trudna. Cięższa rana wewnętrzna, niż powierzchowna. Dla tego Author natury wtym razie te dwa dopiero namienione człowiekowi do uleczenia wnętrznośći zoſtawił ſpoſoby. Ztym wſzyſtkim, ieżeli ta febra wraz zcharchaniem zbytkuią w okrucienſtwie ſwoim, y Pacyenta cale z ſił wyniſzczaią; to co wieczor naſtępuiącego Proſzku zażyway:

Weźmi Salitry preparowaney, połćwierći Łota.
Oſtrzyg Morſkich,
Koralow preparowanych,
Skorki Kaſkarylla, każdego 20. *Gran.*
Maſsæ Pilularum, de Cynogloſſo, *Gran* 5.

Zmięſzay na miałki Proſzek, rożdźiel na pięć częśći, y bierź co wieczor iednę część. Pulvis Halii ad Phtyſim wielce zalecony, ktorego dwa razy na dźień zażywać, biorąc na koniec noża. Trźeba iednak ten Proſzek mieć zawſze ſwieży; Przytym przeſtrzegam, abyś ſię ſtrzegł oźiębienia ciała; bo Kaſzel Febra z tąd wynikaiąca; gwałtowna agitacya, gniew, kwasne potrawy, wino mocne, gorſzą czynią chorobę.

Jeźeliby zaś zbytnie charchanie, (o ktorym mowilismy dopiero) cale ſię zaſtanowiło, y pierśi tym mocniey śćiſkało; zażyway naſtępuiącego lekarſtwa:

Weźmi Oleyku Migdałowego ſwieżego,
Pſiego Sadła ſwieżego, każdego 2. *Łoty.*
Olbrotu, Połłota.

Kwia-

Kwiatu Siarkowego, Połćwierći Łota.
Szafranu, - - *Gran* 10.
Oleyku Anyżkowego, *Kropli* 10.

Zmięſzawſzy daway dwa razy na dźień, po kilka łyżeczek od Kaffy, byle nie w wielkiey gorączce. Gdy zaś Gorączkę ćierpiſz pomocnieyſzy następuiący Konfekt:

Weźmi Cukru przedniego, *Funt* 1.
Rozynkow wielkich,
Rozynkow małych, *każdych Połfunta.*
Zywokoſtu wielkiego, *ośm Łotow.*
Podbiału,
Skabiozy, *każdego* 4. *Łoty.*
Omonu, - - *Łot* 1.
Strączkow ſłodkiego grochu, *lub* Siliqvæ dulcis,
Figow, 6.
Płucniku,
Bluſzczu,
Zanklu,
Botryos czyli Mołownikowego źiela.
Bożego zbytu, *każdego Łot ieden.*

Pokraiawſzy y ſtłukſzy na miazgę, naley według proporcyi wody, gotuy poty, poki Syrop ſię nie zrobi. Potym

doday

doday ſtłuczonych lubowych Orzechow ſześć funtow; Cynamonu ćwierć Łota; zmięſzawſzy na Konfekt, daway 3. razy na dźień na koniec noża. Gdy zaś Kaſzel y Febra nie ſą natarczywemi, to nie drazniy natury, ale iey pomagay opiſanemi w pierwſzym rozdźiale z ziołek lekarſtwami. A ieżeli ćię na Rosoły nie ſtanie, to Kleykami Owſianym, Jęczmiennym z rana ſłabe w pieray śiły. Po południu zaś piy naſtępuiącą Herbatę:

Weźmi: Korźenia China, 2. *Łoty.*
Korźenia Lepiczmikowego, ſeu *Farfara.*
Lukrecyi, - *Połłota.*
Płucniku,
Skabiozy,
Weroniki,
Zankla,
Lepiecznikn,
Jałowcowego Mchu, *każdego Garść* I.
Kopru Włoſkiego, *Połłota.*
Szafranu, *Połćwierći Łota.*

Drobno pokraiawſzy, y zmięſzawſzy, Kopr ſtłukſzy, gotuy y piy iak Herbatę, ſzczyptę iednę na połkwarty wody bio-

rąc.

rąc. Z gorącey zaś teyże Herbaty parę wpuszczay w siebie otwartemi ustami; Płuca przenika y goi. Pod czas lata następuiących swieżych żioł sobie nazbieray.

Weźmi Jeleniego swieżego Języka.
Trybuli ogrodney, każdego 3. Garśći.
Psiego Języczka,
Bobownika,
Wężowego żiela.
Wołowego Języka, alias Buglossa *każdego Garść.*
Weroniki,
Bluszczu, każdego 3. Garśći.

Stłukszy, y Sok wycisnąwszy, wley do polewanego garczka; oblepiwszy gotuy przy wolnym ogniu, poki połowa nie wywre, ostudziwszy, y przez bibułę przecedźiwszy, piy rano y wieczor po kieliszku: doznasz pomocy. Wnieznosnym pragnieniu zgotuy sobie Dekokt z Perzu, Zywokostu, Kwiatu Lipowego, wźiąwszy każdego w rowney częśći według upodobania. Swieża Maślanka pod czas lata pomocna, osobliwie gdy Trybulę

bulę na czczo ieść będźiesz w przod; tym większego doznasz skutku. Mleko Koźie, y Osłe w suchotach wielkim lekarstwem; piiąc te Mleka lekkie do strawienia potrawy iadać trźeba. Na wyrogowanie osiadłey w żołądku kwaśności, Rakowe Oczy; Ostrzygi Morskie dobre, bierż na dźień 2. razy, na koniec noża, w zaleconey Herbacie. NB. Pragnącemu zduszy (bo drugim podobno to się nie zda) z tego wybrnąc niebezpieczeństwa życzę przez rok caly Oslim lub Koźim Mlekiem tak zamiast Pokarmu, iak napoiu niezmyslony zasiłac appetyt naybardźiey: przytym rożne galarety, z Jeleniego rogu z cielęcych nożek służą: Owsiany y Jęczmienny Kleiiek, Migdałowe Mleko, świeże warzone Jaia, pożyteczne tak dla zdrowia iak dla posiłku. Wina kwaśnego osobliwie wystrźegay się. Raki zaś rożney inwencyi sposobami gotowane wielce pożyteczne. Przytym Trunek następuiący:

Weźmi: Rakow 20.
Ziela y Kwiatu Stokroćiu polnego, 2. *Garśći*.
Bluszczu,
Bobowniku, *każdego Garść*.
Stokroćiu ogrodnego, *połtorey Garśći*.
Wody Kwiatu Lipowego, *Połkwarty*.
Mleka koźiego, *kwartę*.

Pokraiawszy drobno zioła; przedystylluy; z Sklanego Alembika rano y wieczor po 3. łyżki biorąc. Albo

Weźmi 30. *Rakow świeżo z Skorupy obłupionych zywcem*.
30. *Slimakow świeżo z Skorup wyiętych*.
2. *Nożki ćielęce*.
Trybuli świeżey,
Lepiecznika,
Zanklu, *każdego Garść*.
Muszkatowego kwiatu, *Połćwierći Łota*.

To wszystko w świeżym masle trochę przysmażywszy, y w wodźie przygotowawszy według proporcyi, przez chustę przecedz; niechay stoi na źimnym mieysca (ieżeli może w źimney) piwnicy. Zażyway rano y wieczor po łyżce w Jęczmiennym lub Owsianym Kleiku. Niemniey terazniey szy Dekokt Angielskiego

Do-

Doktora Lowera z Owſa ſporządzony wielki ſkutek przynośi, nietylko w Suchotach, ale też w Hektyce y gorączce żimnych Febr:

Weźmi Owſa białego, 6. Garśći.
Cykoryi, - Garść.
Preparowaney Salitry, Połłota.
Wody Kryniczney, Połgarca.

Wygotowawſzy, aż do połowy, y oſtudziwſzy, przecedźiwſzy przez chuſtę, dla potrźeby zachoway, albo według potrźeby zażyway, piiąc rano y wieczor po 4. fiżanki ćiepło, cokolwiek Cukrem oſłodźiwſzy. Na koniec w doſtatecznym oczyszczeniu wrżodu płucnego, wielu Doktorow zalecaią rożne gorące lekarſtwa, y Balzamy, lecz ći niebacznie te podaią rady, ani im wiary nigdy dać nie trzeba, ile drudzy bez Boga, y Sumnienia dla wyłudzenia groſza ztym śię oſwiadczaią umieiętnośći ſwoiey dowćipem, że nawet iak orzech Włoſki pozoſtałe płuca, wyleczyć śię oſwiadczaią; to fałſz iawny. Bo woſtatnim natury oſłabieniu; gdzie iuż śię ſalwować nie

moze,

może, y pomoc lekarſtwa nic nie pomoże. Dalſzy tego dowod codźienne doświadczenie, na powierzchowney ranie, lub mocno oſadzonym ſciągaiącym wrzodzie, iak ciężki ieſt do zagoienia, y częſtokroc ſmierći przez zapalenie piekielnego ognia przyczyną bywa; lubo go oczyma naſzemi widziemy, y dobremi lekarſtwy leczemy; tym większe niebezpieczeństwo wewnętrznego wrzodu, a czym większe tym do uleczenia trudnieyſze. Przytym ieſzcze zwazyć trzeba fundament na początku opiſany, że Płuca dane od Boga y natury dla reſpiracyi, y agitacyi człowiekowi, ktore ſwoię powinność wykoniwać do oſtatniego tchu muſzą; dla tego nigdy wod ſpoczynku leżec nie mogą, lecz zawſze pracuią; dla tego wewnętrzne lekarſtwa w ćiężkiey zarażie, bardźiey ie trapią, y irrytuią niż pomagaią. Nie wiem iak kto rozumie, ale niech ſądźi iak kto chce; boć na ſwiecie qvot capita tot ſenſus, moia iednak rada przy proſtych ſuchotnikom zoſtać ſię lekarſtwach zale-

conych odemnie; wiedzeniu, w pićiu, w ospałośći y nie wczasie, w passyach pomiarkowanie zachować; a tak się konserwuiąc zycie przedłużyć możesz. Zebyś iednak niemiał przyczyny skarżenia się na mnie, to tu kilkorakie tak w rozdźiale, iak w Annotacyi przydam lekarstwa:

Weźmi: Swieżego Sadła Psiego, 2. Łoty.
Płuc z Lisżki ususzonych, Połłota.
Kamienia Krwawnikowego alias Hæmatitis, *Połłota.*
Cukru Lodowatego, - Połłota.

Zmięszay y daway 2 lub 3. razy na dźień na Konieć noża. Item

Weźmi Cukru Lodowatego, Łot 1.
Antimonii Diaphoretici, *Połćwierći Łota.*
Antihectici Poterii, *Gran* 15.

Zażyway tymże sposobem. Albo

Weźmi: Naśienia Zywokostowego, Semen Sophiæ.
Zanklu, każdego Łot 1.
Lodowatego Cukru, 2. Łoty.

Zmię-

Zmięſzawſzy na Proſzek daway codźiennie po 2. razy na koniec noża. Te 3. oſtatnie Recepty gorące lekarſtwa zawieraią, ieżeli ich chceſz zażywać, poradz ſię rozumnego Doktora.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *Między innemi laxuiącemi lekarſtwy, ktore w ſucbotach ſłużyć mogą, nąſtępuiące Trunki iak ſławne, tak pożyteczne:*

Weźmi Dekoktu ordynaryinego, lub ziołek pektoralnych cztery Łoty; ugotuy w wodźie deſtyllowaney z Weroniki w połkwartowym garku; w tym Dekokćie rozpuść Cremor Tartari *ćwierć Łota, Manny Kalabryny* 4. *Łoty, Syropu Fiałkowego,* 2. *Łoty:*

Zmięſzawſzy day na raz choremu. Albo

Weźmi Rozynkow małych drobno poſiekanych 2. *Łoty; zgotuy w wodźie z Skabiozy deſtyllowaney według upodobania, w tymże Dekokćie zamocz prawdźiwego* Rhabarbarum *Połłuta.*

Nasienia Anyżkowego,

Cremor Tartari, *każdego Połćwierći Łota.* *Porcya dla słabszey Konstitucyi. Dla Pacyenta mocnieyszey natury możesz więcey* Rhabarbarum, *lub* 2. *albo* 3. *Łoty Manny Kalabryny przydać. A komu się to niepodoba, niech weźmie Serwatki swieżey, y w niey ćiepło Manny Kalabryny według upodobania rospuśći, ćiepło piiąc, znaczney pomocy dozna. Ubodzy zaś mogą wziąć Naśienia Fiałkowego dwa Łoty, Naśienia Slazu ordynaryinego Łot ieden, Senesu połtora Łota. Kwiatu Centuryowego Garść iednę, Lodowatego Cukru* 2. *Łoty; to wszystko z Serwatką gotuy, przydawszy trochę niesłonego Masła, piy według upodobania, mniey lub więcey, ile chcesz mieć operacyi.*

NB. *Jeżeli Gorączka Hektyczna gorę wzięła z rospływaiącemi potami, y Biegunka niepohamowana suchotnika trapi, to ostrożnie z laxatywami, ile więcey szkodzą, niż pożytku przynoszą.*

2do. *Krwi Puszczenie w formalnym roziątrzeniu płuc z wielką uwagą być powinno wykonane; ile przez to na siłach Pacyent osłabiony większey sobie przyczynia słabośći; zkąd za naywiększe poczytać się może Szaleństwo taki umyst,*

umyſł, ktory wtym razie w krwi Puſzczeniu ratunku ſzukaiąc, zgubę raczey ſwoię znayduie. Ztym wszyſtkim z początku ſuchot, gdy ſiły ieſzcze nie uſtaią, krwi Puſzczenie pożyteczne oſobliwie z nogi tam curative quam præſervative, a to tym bardźiey, ieżeli ſuchoty zatrzymanych Hemoroidow, lub mieſięcznego czaſu wynikły: przećięż zbytnie nawet wtym razie krwią ſzafować nie trżeba, lecz pomiarkowanie. Plura vide Frider. Hoffmanni Medicinæ Rational. Syſtemat. Tom. IV. Part. I. pag. 569.

3tio. O Kuracyi Mleczney w ſuchotach wielka dyſputa między Medykami, pro & contra agituie ſię. Inni tylko dla preſerwatywy Mleko zalecaią; inni zaś ani dla kuracyi, ani dla prezerwatywy za lekarſtwo Mleka uzywać dozwalaią. Ze iednak ſtarſzy lekarze [z ktorych Doktorſką naukę wyczerpnelismy] iako to Hypocrates, Galenus, Amatus Luſitanus, wielce mleczne kuracye ſzacuią w ſuchotach, mało ie wazyć, zda ſię nieprzyzwoita; ile wielki Doktor Fryderyk Hoffmann przećiwko innym adwerſarzom iedyne y nayſkutecznieyſze lekarſtwo w mleczney kuracyi wtym razie zakłada nie bez fundamentu wielkiego; gdyż ta mleczna kuracya, ſłone, oſtre chumory, temperuie y oſładza. A toli iak żadna reguła nie ieſt bez excepcyi, tak to rozdwoione Medykow zdanie bez racyi. Pogodzie roſterki trżeba tym ſpoſobem.

w suchotach ciężkich iuż na zachod zycie schylaiących, gdźie smierc zapasem suchotnika, mleczne lekarstwa bardźiey hanby, niż honoru nabawią Medyka, a o zgubę przyprawią Pacyenta. Tak o tym sam Patryarcha Medykow Hippokrates sądźi Aphorismo LXIV. Sect. V. *Pożyteczna w prawdźie Suchotnikom w pomierney Hektyce Mleko dawać, lecz Mleko dawać Suchotnikom iuż wyschłym zła y szkodliwa rzecz. Y zaraz daie racyą* Aphorismo X. Sectione secunda. *Nieczystę ciało im bardźiey tuczysz, tym bardźiey zarazisz. Wszyscy zaś Suchotnicy Febrą Hektyczną zwątleni, ćiało Szpetnośći pełnemi chumorami obćiążone maią. Daley ieszcze uwazać trżeba, co Fryderyk Hoffmann* in sua Med. ration. System. Tom. IV. part. 4. pag. 315. parag. 8vo. *piszę: Cała zaś taiemnica, w używaniu Mleka, na zdrowym y rostropnym do leczenia y uśmierzania chorob rozsądku zawista iedynie, ieżeli bowiem kto potraw, y lekarstw mniey przywoicie zażywać umie, więcey szkody niż pożytku czyni. Teraz wynika kwestya, ktore Mleko w suchotach naypożytecznieysze? Wielu Medykow z Doktorem Hoffmannem Oslemu Mleku prym daią: Inni zaś koźie przekładaią, lecz, że kozy gorącey natury y temperamentu są, to raczey krowie bardźiey się zaleca; iako o nim rozumnie napisał* Varro Lib. II. Cap. 11. editione Gesneriana

pag.

pag. 302. *Mleko ktore naybardźiey laxuie, ieſt kobyle, lub osle, potym krowie y kozie. Niektorzy białogłowſki pokarm za naycelnieyſze wtym razie trzymaią lekarſtwo, ale ponieważ przez paſſye y namiętnośći rożnym odmianom podlega, dla tego lepſzym być ſądzę Mleko kobyle lub osle, a w niedoſtatku tego krowie, rownego dokaże ſkutku. Kto tedy kuracyą Mleczną zacząc zechce, ten naprzod w zwyż wſpomionemi* Num. 1mo *laxuiącemi lekarſtwy żołądek ſwoy z ſzpetnośći wychędożyć powinien, y pod czas ſamey kuracyi kilka razy też laxatywy powtorzyć, niemniey agitacyi konney lub woſkowy* NB. *pomierney niezaniedbać.*

Druga od wſzelkich mięsnych potraw, wina, piwa, wodki miodu, głębokich mysli, y melancholii wſtrzemięźliwość zachować ma; w weſołym zawſze zoſtaiąc umysle Doktor Hoffmann naſtępuiącym ſpoſobem tę kuracyą prowadzić każe, to ieſt, przez trzy dni co poranek kwaterkę Mleka krowiego, dwa Łoty ſmażoney rozy wnim roſpuśćiwſzy, wypić, potym także co poranek wſpomionego dopiero konfektu Łot ieden, y Salitry preparowaney połćwierći Łota w ćiepłym mleku rozpuśćiwſzy, ćiepło ie popiiać. Ja *zaś tak ſobie wtey kuracyi poſtępuię. Gdy* NB. *z ciała ſzpetnośći laxatywami wyprowadzę, to naſtępuiący Trunek w rowney częśći z Kobylim*

Mlekiem ćiepło pić choremu daię Poty, poki folgi nieuczuie. Species *tego Trunku ſą przez Fryderyka Hoffmanna* pag. 621. *opiſane:*

Weźmi Korźenia Chiny, alias Radix Chinæ.
Zywokoſtu wielkiego, każdego 2. *Łoty.*
Ziołka przywrotniku, alias Alchimilla.
Płucniku,
Skabiozy,
Zanklu,
Weroniki,
Bluſzczu,
Herbam Vince per Vince.
Trybuli,
Podbiału mnieyſzego, alias Tuſsilaginis.
Szanty alias Marubium, *każdego Garść iednę.*
Drzewa Saſſafras, 2. *Łoty.*
Roży Czerwoney,
Stokroćiu polnego,
Maczku polnego, każdego 4. *Szczypty.*
Korźenia Lukrecyi, Połtora Łota.
Soku z ſwieżych Rakow tłuczonych wyćiśnionego, Połſunta.

To wſzyſtko w doſtatku wody gotuię, ugotowawſzy biorę połkwarty ćiepło, tyleż Mleka ſwieżego, y ćiepło pić daię Pacyentowi 4. *lub pięć razy na dźień; przydaiąć do tegoż Dekoktu Balzamu* Meibomii *piętnaśćie lub* 25. *kropli; Potym*

tym Pacyent z godźinę konno lub wożkiem agitować się muśi. Potrawy daię gotować z Mlekiem krowim z ryżu, mąki, z białego chleba, y Jaiec świeżych, a zamiast ordynaryinego Trunku Dekokt z Perzu przymięszawszy trochę Kopru Włoskiego z dwiema częściami Kobylego *Mleka suchotnikowi do picia według upodobania; naznaczam. Co tydźień lub co dwie niedźieli Pacyenta laxuię lekarstwem* n. Imo *zaleconym. Przytym czasem może Pacyent na koniec noża zażyć Rakowych Oczow, preparowanych* Kora*low w Dekokćie ordynaryinym. Tym sposobem [sumiennie upewniam] wielu Suchotnikow y Roziątrźenie* Płuc *ćierpiących szczęśliwie uleczyłem:* *Lecz* NB. principiis obsta: *albowiem w ostatnim sił wyniszczeniu y substancyi Płuc Roziątrźeniu głębokim, wszelkie lekarstwa na mało się przydadzą. I tu się prawdźi ow wyrok:*

Non semper est in Medico, relevetur ut æger,
Interdum docta plus valet arte malum.

Balzam Meibomii *wspomiony dopiero iest następuiący:*

W*eźmi Oleyku Swiętojanskiego, Łot* 1.
Smoczey Krwi, *lub Szczawiu* Krwawego *Soku,* latine Sangvinis Draconis.
Masła świeżego niesłonego, każdego 2. *Łoty.*
Terpentyny W*eneckiey.*

Olbrotu, każdego połłota.
Wosku białego,
Balzamu Indiyskiego czarnego, każdego połtorey ćwierći Łota.
Bolum Armenæ, *ćwierć Łota.*
Extracti Laudani Opiati, *Gran.* 20.

Zmięszawszy, zrob Balzam, y schoway w szklanym naczeniu dobrże zawiązawszy. Sławny Fryderyk Hoffmann rekommenduie wtym razie Balzam Locatelli, *tak o nim dyszkuruiąc* in Opusculis varii argum. Decur. IIda, dis. Ima paragr. 28. pag. 310. *Widźielismy przez ten sam Balzam w doyrzałych suchotach zostaiących, y przez wiele lat ie ćierpiących, szczęśliwie do zdrowia przywroconych, gdy codźiennie z Dekoktem Jęczmiennym, y Sokiem z swieżych Rakow wycisnionym na usmierzenie gorączki po połćwierći Łota dawało się, y następuiącym Balzamem w około żywot smarowano.*

Weźmi Maśći Muszkatelowey, Połłota.
Oleyku prawdźiwego z mięki Kędzierzawey,
Oleyku Karulkowego, każdego kropli 8.
Balzamu Indyiskiego, kropli 20.

Zmięszawszy smaruy dołek Serca y pępek. Balsamus Locatelli, *ktory nie tylko wewnątrz, ale też powierzchownie wgoieniu wrzodow, y ran arcystawny, następuiący iest:*

Weźmi

Weźmi Oleyku Swiętojanſkiego ſtarego, Połfunta.
Woſku białego,
Terpentyny Weneckiey, każdego Połfunta.
Balzamu Jndyiſkiego czarnego, Łot 1.
Drzewa Zantalu czerwonego, Połłota.
Wina czerwonego, 8. Łotow.

Gotuy przy wolnym ogniu, poki ſię Balzam nie zrobi, naraz, czyli pro doſi *daie ſię połćwierći, lub y ćwierć Łota w Rosole, albo w Dekokćie z Mlekiem.* Kto *zaś szczęśliwy chce mieć ſkutek z kuracyi Mleczney, ten przynaymniey przez rok ieden y drugi kontynuować ią powinien, a potym dopiero zwolna naturę do pierwszey diety przyzwyczaiać.* Jeszcze *Doktor Hoffmann radzi brać poł Mleka Oslego lub Krowiego z połową Selterſkich wod, albo dwie części Selterſkiey Wody, a trzecią Oslego Mleka, ktore przez długi czas w potrzebie, po dwa lub 3. razy na dźień daway chorym po kwaterce. Ja Kobyle Mleko z Selterſkiemi Wodami* [alias Aqvæ Selteranæ] *zmięszawszy, z wielkim pożytkiem Suchotnikom dawałem. Tenże sam Author rzuca kweſtyą, ieżeliby według Doktora Sponiuszą* ex Aphoriſmo Hipocratis XCIX. Sect. V. *Woda Wapienna z Mlekiem zmięszana w rowney części nie była pożyteczna w wewnętrznych wrzodach? Piſze zaś Doktor Sponiusz tak: Woda Wapienna wybornym prze-*

ćiw

ćiw w rzodżialośći lekarſtwem, z ropiałośći wrzodow naybardźiey przećiwnym, y owſzem, co dźiwnieysza, wrzody wewnętrzne, Biegunkę, Dyſſenteryą, Woda ta z Mlekiem lub Serwatką pita; przedziwnie leczy. Jam tego kilka razy probował, y doświadczył. Coż to ieſt Woda Wapienna? Tylko ſubtile Sal Alcali; ktora to Sol, taką, iaką Selterſkie Wody z Mlekiem zmięſzane, cnotę w ſobie zawiera. A ieżeli Mortonius, y inni kwasne wody Suchotnikom do picia zalecali; tym bardźiey lekkie mineralne, y utemperowane wapniſte wody z Mlekiem dawane być mogą, z wielkim ſkutkiem. Hœchſtetterus in Obſervationibus pag. 263. takie wodom kwasnym zalecenie daie. Pokazuie ſię ztąd, iż plonna ta Sentencya, ktora uczy, iż Suchotnicy kwasnych wod znieść nie mogą, naſzego ſuchotnika od Biegunki uwolniły. Ale żal ſię Boże! że tak dowodne kuracye dopiero conclamatis iam rebus chorym nie ledwie wſzyscy zalecaią.

4to. Kto zamiaſt kuracyi Mleczney obierże ſobie ſerwatkę z Sokiem z ſwieżych ziol pektoralnych wyciśnionym do pićia w ſuchotach, lepiey ieszcze zdrowiu ſwemu poradzi; gdy codźiennie tego lekarſtwa zażywać będźie według upodobania ſwego; lecz przytym agitacyi konney, lub wozkowey niezapominać, odmiany mieysca,

y aeryi szukać pożyteczna. Tak sądżi Hipokrates Lib. VI. de morbis vulgaribus. *Teyże ieſt opinii* Celſus Lib. III. cap. 22. de Tabe. *Potrżeba ieżeli znoszą siły, długiego zeglowania, odmiany powietrza; odmienić kray w długiey chorobie pożyteczna. Sydenham nayſławnieyszy Angielſki Doktor w swoich Księgach prawi. Suchotnicy na wsi się bawiący powietrzem daleko lepiey się zdrowią, niż w miaſtach obywatele, albowiem powietrże niezmiernie czyści płuca, y nad wszyſtkie lekarſtwa lepiey leczy. Toż samo wielki Bagliwiusz potwierdza* pag 386. Operibus de mutando aere in longis et difficillibus morbis.

510. *Między innemi goiącemi lekarſtwy nie mogę dosyc wyſtawic naſtępniącego Trunku, ktory zaleca* Gohlius in Compendio Praxeos Clinicæ pag. 17.

Recipe Rubini Sulphuris Beguini, *kropli* 6.
Balſami de Capahu, *kropli* 15.
Migdałow z Skorek ociągnionych 20.
Stłukszy poſpolu przyley:
Wody Hizopowey,
Wody Skabiozowey,
Wody z Weroniki,
Wody Czosnkowego żiela, każdey 2. *Łoty.*

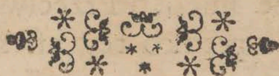
Prże-

Przecedziwszy przez chustkę, przyday Syropu Zywokostowego według upodobania, daway co 2. godźiny choremu po łyżce iedney. Sławny Sydenham Operibus universalibus pag. 629. *zaleca Balzam Siarkowy z Anyżkiem preparowany po* 10. *kropli codźiennie* 3. *razy w łyżce iedney Syropu Zywokostowego lub w Cukrźe Lodowatym; albo zamiast tego Balzamu Indyiskiego czarnego* 10. *kropli z Bluszczowym Syropem; oprocz tego* Opobalsamum liquidum *po* 20. *kropli; Balzam* de Mecha, Balsamus de Gilead seu Baume blanc *po* 3. *lub* 4. *krople na Cukrźe zażywane, stawnemi lekarstwy iak w wewnętrznym tak powierzchownym zranieniu. Rowney cnoty iest* Balsamus de Tolu, *ktory z Hiszpanii pochodźi; Roża Smażona Łot ieden lub y dwa w Mleku rospuśćiwszy codźiennie zażywana wielki pożytek Suchotnikom przynośi, o tym lekarstwie* Prænumia *stary Praktyk* de recta medendi ratione pag. 760. *pisze, oraz* Avicenna, Doctor Wedellius in sua Pharmacopæa Acroamatica pag. 384. *zaleca. Także zmieszay Kwiatu Siarkowego z Lodowatym Cukrem wrowney częśći, daway* 3. *razy choremu po ćwierći Łota na dźień. Ten Proszek leczy wszelkie pierśi y płuc wrzody.* Plura vide apud Agricolam in Annotat. Poppii operibus Chymicis Tom. II. pag. 860. *Nad to zniemałym fundamentem zalecam, żeby Pacyent ropę, y krew wycharchaną na Sympatyczny spluwał*

Pro-

Proſzek; Albo niechay weźmie Drewienko, y zamoczywszy ie w ropie wyrzuconey, niech poſmaruię maśćią Sympatyczną, y ſchowa na mieyſcu od gorąca y prochu wolnym; zażywaiąc przytym codźiennie Proſzku Zywokoſtowego po ćwierći Łota z Miodem Rożanym, a za Bożą pomocą pierwſzym cieſzyć ſię będźie zdrowiem. Vide Doct. Hilſcher. *Na koniec wtey Okoliczności podziwienia godny przykład przytaczam o Suchotach zarażaiących, ktore aż do trzećiego pokolenia Familią pewną wyniſzczyły. Ta Hiſtorya tak ſię ma:* W *Mieśćie*, Enkauzen *wielki bogacz y ſzłachetny człowiek Jmieniem* Augericus Bon *założył ſobie rezydencyą; ktorego rodzicy w Suchotach pomarli, y on także tey ſukceſſyi dźiecię, tą z ſamą chorobą z tego zgładzony Swiata; pięć corek z doſtatniemi dobrami po ſobie zoſtawił. Z tych pierworodną w krotce za oycem do grobu wtrąćiły Suchoty; po ſtarſzey młodſzą; zgoła iedna po drugiey umierała.* Widząc *niby oczywiſtą ſmierć przed oczami oſtatnia, dom oycowſki opuśćiła; na inne przenioſzy ſię mieyſce; te przenoſiny tego dokazały, że prędkiey ſmierći z zarazy Suchot uſzła.*

Plura vide apud Lindenium in Collegio ſuper Praxim Chymiatricam Hartmanni.

ROZDZIAŁ XXX.

O Charchaniu Krwi.

Po łacinie

Hæmophtyſis.

Charchanie krwi dobrźe zważyć należy, czy z Kaſzlem, czy z wymiotami odchodźi? bo częſtokroć charcha ſię krwią z powierzchownych częśći głowy ſpływaiącą, co ieſt bez wſzełkiego niebezpieczenſtwa. Gdy zaś z Kaſzłem czyſta krew wyrzuca ſię, Krwawey pracy Pacyentowi do pozyſkania zdrowia przyłozyć trzeba, ile z ſamych płuc rwie ſię krew takowa. Tacy chorźy ciężką oppreſſyą pierśi, ćiężki oddech, pod czas prawie zatłumienie tchu ćierpią. Starym ludziom tego paroxyżmu obawiać ſię nie trzeba, chybaby dźiedźiczną dyſpozycyą do niego w naturźe mieli. Przeciwnym ſpoſobem młodźi prędko tey affekcyi podlegaią.

Toż rwanie śię krwi z płuc ieſt zawſze niebezpieczne, tym zaś bardźiey niebezpiecznieyſze, im bardźiey z Roziątrzeniem płuc złączone, ile znaczy, iż ropa przednieyſze zyły w płucach poprzegryzała. Rowne niebezpieczeńſtwo tych śię tyka, ktorźy z Kaſzlem Flegmę śmierdzącą w grupkach Soczewicy lub grochowi rownych wyrzucaią; ći niech śię darmo nadźieią życia nie karmią, lubo kiedyś niekiedyś zdrowſzemi być śię zdadzą, y z lepſzym apetytem iedzą, śmierć nie iako w garku połykaiąc, ile częſtokroć trzećiego dnia nad mniemanie z tym światem żegnać śię muſzą. Gdźie zaś płuca zdrowe, tam rwanie śię z nich krwi bez wielkiego niebezpieczenſtwa, chyba by w wielkiey obfitośći upływać miała.

Jeżeli zaś krew z womitami lub ſtolcem odchodźi, ta z płuc nie ſplywa, lecz z inſzych częśći, w ktorych zgęsnąwſzy śię, gdy przez wątrobne zyły przećisnąc śię nie może ku sledźionie śćiąga

 śię,

ſię, a potym przez nazwane po Anatomicku Vas breve (ktore od pełnośći krwi pękać ſię muśi) do żołądka, zlana, w ſztukach czarnoczerwonych rwię ſię, y wyrzuca. Rzekłem w ſztukach czarnoczerwonych, abyś wiedźiał rozność tey krwi, ktora z płuc wyrzucona wysoko czerwonym kolorem nędzę pacyenta kſztałći, y ordynaryinie rzadka bywa; z żołądka zaś gęſta; przyczyna tey z gęſtośći kwasność w żołądku panuiąca z nieſtrawnośći.

Trafia ſię częſtokroć, iż przez ſtolec czarna krew odchodźi. Wtym przypadku Chypokondrykom lub na sledzionę y wątrobę choruiącym nie bardzo ſobą trwozyć trzeba, tym bardźiey, gdy po takich ſtolcach folgę w ſwey doległiwośći czuią. Jeżeli zaś ta krew ſmrodliwa ieſt, to ſmierć zapaſem. Te pryncypalne okolicznośći wyraźiwſzy; inne ſubtelne czyli dowćipne wtym punkćie

ćie Sentymenta Doktorow dobrowolnie opuſzczam, ile nie tak do kuracyi iak do szkoł Doktorſkich relacyą maią.

Początek kuracyi wupływaniu krwi zpłuc od otwarcia żyły na nodze zaczęty być powinien, przez co krew gwałtownym impetem w gorne wzbiiaiąca ſię części, nadoł ſprowadzona bywa, a to tym ſkuteczniey, gdy ćiepłemi chuſtami członki ku dolnym częśćiom, ſcierać będźieſz. Jeżeli Cyrulika w prędce mieć nie możeſz do krwi puſzczenia, to nogi w ćiepłą wodę pokolana włoż, y bierź naſtępuiący Proſzek:

Weźmi, Rakowych Oczu,
Skorup Jaiowych.
Preparowaney Salitry, każdego Połłota.

Zmięſzawſzy na mialki Proſzek, daway co 3. godźiny na koniec noża. Ten Proſzek oſobliwſzą cnotę w uśmierzeniu y zatamowaniu burzącey krwi zawiera. Niemniey naſtępuiąca Emulſya wielce ſkuteczna.

Weźmi *Naśienia Ostowego,*
Naśienia Melonowego,
Naśienia Ogorkowego, każdego Połłota.
Maku białego, Łot 1.
Naśienia Psiego Języczka, Cwierć Łota.
Migdałow, - - 7.
Wody z Psiego Języczka, Połkwarty.

Zrob Emulsyą według daney w pierwszych rozdźiałach informacyi o naśieniu Konopnym. Potym do zrobioney tey Emulsyi przyday:

Ostrzyg preparowanych, Połtorey *ćwierći Łota.*
Saccari Saturni, *Gran* 20.
Julepku Maczkowego, lub Julepku Slazu wielkiego, Syrupus Dialtheæ *nazwanego,* 2. *Łoty.*

Zmięszawszy wszystko dobrźe, daway co 4 godźiny, po 2. y 3 łyżki zawsze zmięszaiąc dobrźe. A ieżeliby to płynienie krwi, uskromić się niechciało tym lekarstwem, to do pierwszego Proszku przyday ieszcze Krwawniku Kamienia, Koralow czerwonych każdego ćwierć Łota, y zażyway w zwyż wspomionym sposobem. Gdy zaś świeży Krwawnik,

Pśi Języczek, Miętę Saracenſką (Menta Saracenica) mieć możeſz, ſtłucz te źioła, y ſok znich wyćisnąwſzy, daway choremu po kilka łyżek. Krwawnik wtym razie nawet ſam przez ſię niewypowiedźianego ſkutku. Możeſz też źioła uſuſzywſzy, y ſtarſzy w Proſzku dáwać. Weźmi tego Proſzku Połłota, Proſzku z Lulek nowych z Piany morſkiey (iak mowią) robionych Lot ieden, zmięſzay, y daway choremu po 2 lub 3. razy na dźień, po dwa konce noża.

Niemniey dobra rzecz powierzchownie dać choremu Krwawnik w ręku trzymać, a żabę uſuſzoną pod pachę w ſzmateczkę uwinąwſzy, włozyć. Jeżeli nie ſympatya, przynaymniey przez mocną imaginacyą natury alteracya krew zaſtanowi.

Tymże ſpoſobem Womity Krwawe leczyć możeſz z nie iaką iednak roznośćią, to ieſt, żebyś pod czas konſtupacyi zadnych mocnych Purganſow niezażywał,

ale tylko lekką Enemę wźiął, lub Proszek z Rhabarbarum y Cremor Tartari zmięszany; to uczyniwszy, dopiero potym tamuiące bierz lekarstwa.

Weźmi Proszku Ostrzyg Morskich, Połłota.
Piany Morskiey,
Preparowaney Salitry, każdego ćwierć Łota.
Extracti de Cynoglosso, *Gran* 10.

Zmięszawszy na drobny Proszek, y rozdźieliwszy na 10. części, daway co 3. lub 4. godźiny ieden takowy Proszek. A gdy temi lekarstwy choroba zwyciężona legnie, to zmacniay osłabione siły mocnemi Rosołami, Kleikiem owsianym y jęczmiennym, mięso cielęce y nozki wtym Paroxyzmie zdrowią y krzepią Pacyenta. Wina się wystrzegay bo szkodzi; ztym wszystkim biały chłeb wstarym dobrym winie maczaiąc po trosze, y iedząc nie zaszkodźi. Dla Prezerwatywy pożyteczna wielce białogłowom krew znogi pusczać; męszczyznom zaś Hemoroidy piiawkami otwierać. Ta ostatnia operacya zwielu miar niewystawiona. Do Prezerwatywy także naleczy

brać

brać przynaymnicy dwa razy w rok lekkie Laxativum z Senesu y Rhabarbarum. Także następuiące Ziołka często piy.

Weźmi Kwiatu Krwawnikowego,
Ziela Barwinku lub Zanklu, każdego trzy Garśći.
Drzewa Sassafras, Połłota.

Pokraiawszy y zmięszawszy, co poranek piy iak Herbatę po 2. lub 3. fiżanki: proste to, lecz nieoszacowane lekarstwo. Po Paroxyżmie wspomionemi w Rozdźiale o Suchotach rosołami, ziołami Skancerowane płuca wygaiay, y żołądek zmacniay. Na rozwolnienie zgęstey krwi w płucach pozostałey następuiący bierz Proszek:

Weźmi Rakowych Oczu,
Antimonii Diaphoretici,
Olbrotu świeżego, każdego ćwierć Łota.
Mumii, *połćwierći Łota.*

Zmięszawszy wszystko na Proszek, codźiennie dwa razy na koniec noża w następuiącey Herbacie zażyway.

Weźmi Weroniki,
Wężowego źiela,
Bluſzczu,
Zanklu,
Kwiatu Krwawnikowego,
Maczku polnego,
Stokroćiu, każdego Garść iedną.
Wielkich Rozynkow, trzy Łoty.
Anyżku,
Kopru Włoſkiego, każdego Połłota.
Lukrecyi, - - Łot 1.

NB. Te źiołka ſuche być powinny, ktore pokraiawſzy drobno, y zmięſzawszy, gotuy y piy zamiaſt Herbaty. O krwi płynieniu przez ſtolec, y o Hemoroidach niżey w oſobliwych Rozdziałach opiſzę.

* * *

ANNOTACYA.

1mo. *Jako wtym Paroxyżmie z nogi krwi puszczenie niewypowiedziany ſkutek ſprawuię ieszcze przy ſwoiey mocy zoſtaiącemu Pacyentowi, tak przećiwnym ſpoſobem nierozumnie ći poſtępuią, ktorży choremu z krwi y ſił wyniszczonemu, krew pusczać rozkazuią, a ponieważ przez upływanie krwi chory w niebezpieczenſt-*

czenſtwie zoſtaie: ſtratę iey, Emulſyami, Mlekiem Krowim, polewkami z żołtkow Jaiecznych robionemi nadgradzać trżeba. Naſtępuiąca Emulſya wielce pożyteczna.

Weźmi Maku białego.
Naśienia Oſtropeſowego, alias Cardui Mariæ, *każdego dwa Łoty.*
Migdałow ſłodkich 30.

Stłukſzy drobno, naley na te Species.
Wody Skabiozy,
Wody Kwiatu Lipowego,
Wody z Weroniki, każdey 2. *Łoty.*
Wody Czereſniowey z Jąder dyſtyllowaney, 4. *Łoty.*
Wody Cynamonowey bez Wina dyſtyllowaney, Łot I
Salitry preparowaney, ćwierć Łota.
Koralow białych,
Antimonii Diaphoretici, *każdego połćwierći Łota.*

Lodowatego Cukru cokolwiek dla oſłodzenia, komu ſię podoba, po 2. *lub y* 3. *Łyżki zażyway według upodobania. Niemniey naſtępuiące* 2. *Proszki, y Herbate z źiołek wielce pomocne.*

Weźmi Zęba Konia Morſkiego, alias dentis Hyppopotami,
Lapidis Manati, *kazdego ćwierć Łota.*

Salitry preparowaney, połćwierći Łota.
Kamfory, Gran 4.

Zmięſzawſzy na miałki Proſzek, daway na koniec noża, co 3. godżiny w Herbaćie lub w Wodźie letniey. Item

Weźmi Naſienia Maku białego,
Naśienia Biełunowego białego, każdego 4. Łota.
Rubryki,
Koralow czerwonych, każdego połćwierći Łota.
Kamfory, Gran 10.

Zmięſzawszy, daway rano y wieczor ćwierć Łota.
Zamiaſt Herbaty.

Weźmi Kwiatu Rumianku polnego,
Kwiatu Krwawnikowego, każdego Garść iednę.
Maczku polnego, 3. Garśći.
Skorki Kaſkarylli, 3. Cwierći Łota.
Skorki Pomeranczowey, Połłota.
Badyanu lub Anyżku Moſkiewſkiego (wnie doſtatku) ſwoiſtego ćwierć Łota.

Zioła pokraiawſzy, y Anyżek ſtłukſzy, gotuy y piy iak Herbatę, przerzeczony Proſzek w niey biorąc. Kamfory wtych Proſzkach niech ſię nikt nie obawia, Kamfora bowiem z Salitrą w wſzelkim krwi płynieniu wielkiego ſkutku ztey oſobliwie przyczyny iż ćiężkie krwi ćieczęnie lub rwanie ſię z wewnętrznych

przy-

przyczyn pochodzące, iako to z Kurczu y Sciśnienia wnętrzności y kresek, iak wyborne Antyspazmotyczne lekarstwo, zastanawia, y przeszkadza.

2do. *W Paroxyzmie samym żołądek Enemą z samego Oleiu Migdałowego, lub Lnianego świeżego otworzyć potrzebna. Aloesu y innych gwałtownych Purgansow wystrzegać się trżeba. Kto się zaś Enemę brać brżydźi, ten przynaymniey następuiący laxuiący Trunek wziąc może.*

Weźmi Manny Kalabryny, 3. *Łoty.*
Rhabarbari veri, *Połłota.*
Liqvoris Terræ foliatæ Tartari, *lub zamiast tego* Cremor Tartari, 3. *Cwierći Łota.*

Gotuy w wodźie Hizopowey, lub Skabiozowey, albo Weronikowey, *y piy ćiepło. Wody zaś według upodobania weźmi.*

3tio. W *tey chorobie nadewszystko wystrżegać się trżeba wszelkich prędko tamuiących krwi Cieczęnie lekarstw. Także z Opium preparowane lekarstwa wielce szkodliwe, ponieważ ciężką duszność, y nudność w* Pierśiach *sprawuią. Też lekarstwa w nieuleczone suchoty cichym pędem Pacyenta w trącaią: chorobę, y zatkanie wnętrznych części rozmnażaiąc.*

4to.

4to. Sal volatile oleosum Anisatum *lubo niektorży bardzo ganią, z tym wszystkim sławnym iest lekarstwem; daie się po 20. kropli przed przypadaiącym Paroxyzmem; y skutecznie Charchanie Krwi bez wszelkiey szkody tamuie.*

Recipe Liqvoris Terræ foliatæ Tartari, *Połłota Essencyi z Skorek Pomaranczowych,*
Salis volatilis oleosi Anisati, *każdego* 60. *kropli.*
Oleyku Cynamonowego, kropli 4.

Zmieszawszy, daway po 20. *lub* 25. *kropli w wodźie źimney, Kleiek owsiany y Jęczmienny z Syropem Fiałkowym zmieszany, y często zażywany w tym raźie wielce pomaga. Dekokt z Skorzonery, z Kwiatu Rumianku polnego, Rozynkow małych, trochy Salitry, niechay Pacyent piie zamiast piwa, dozna skutku.*

5to. *W Paroxyzmie tym między innemi lekarstwy* Proszek *Sympatyczny Doktora Digbeusza wielce doświadzony.* Tego Proszku *ćwierć Łota lub więcey wziąwszy, wsyp w naczynie polewane, y spluway w nie na proszek krew z pierśi wycharchaną, mieszaiąc drewienkiem pospołu. Tym sposobem nieiednego iuż opuszczonego, czyli z desperowanego od śmierći zachowałem. Toż lekarstwo także zaleca sławny Doktor* Stahlius in Methodo curandi, & Collegio magno

de

de Hæmorrhagiis, *mowiąc: Tamuiące lekarstwa w małey porcyi dane wtym razie żadney choremu nie przynoszą folgi, nazbyt zaś dawane zatwardzenie wnętrznych części sprawuią, y chorego suchot nabawiaią, czego z Sympatyczney Kuracyi nie trzeba się obawiać.*

6to. *Gdy cię Paroxyzm opuści następuiący Proszek y* Pigułki *złotem nieprzeplacone do zażywania zalecam:*

Recipe Antimonii Martialis Cachectici,
Nitri purificati,
Arcani duplicati, *każdego ćwierć Łota.*
Rozdzieliwszy na 3. *części daway codziennie, iеden takowy* Proszek *z rana wspomioney Herbacie.* Pigułki *są tę:*

Weźmi Extraktu lub Powideł *Rhabarbarowych (o ktorych preparacyi w Domowey Aptece obszernie.)*
Extraktu Pomurnego *ziela,* alias Fumariæ.
Extraktu Agrimoniæ.
Extraktu Centuryowego,
Extraktu Cardui Benedicti.
Zelaza Piłowanego.
Mirry,
Bursztynu białego, każdego Gran 20.
Soli Bursztynowey, alias Salis Succini volatilis, *Gran* 10.

Bobro-

Bobrowego Stroiu, *Gran* 6.
Kamfory, *Gran* 5.

Zmięszawszy, *y przydawszy trochę Terpentyny Weneckiey zrob Massę, z ktorey Pigułki formować możesz pieprzowemu Ziarku rowne, daway co wieczor* 12. *poki chory zupełney nie dozna folgi. Te Pigułki zwolna ostrość żołci sprowadzaią, konkokcyą dobrą sprawuią y krew czyszczą. Między innemi domowemi lekarstwy Sok Ziela Mięta Saracenska* (alias Mentha Saracenica) *nazwanego, także Sok z Zagawek; Stokroćiu polnego, Bluszczu z Bulionem albo Rosolem według upodobania zażywany, mocno w płucach zsiadłą krew rozwalnia. Kozłowa Krew z Rakowemi Oczami w Winie moczona zgęstą krew rozrzadza, y płuca od iątrzenia zachowuie.* NB. *Lecz Likwor Winny zniey zlać trzeba, gdy iey masz zażywać.* Jtem *Dębowe Drżewo w Winie gotowane*, tam curative qvam præservative *służy. Pączki czerwoney Roży*; Olibanum *w winie gotowane wielce pomocne. Kto się Suchot z Charchania krwi obawia, dla prezerwatywy niechay Emulsyą* cum rubino Sulphuris *w Annotacyach Rozdźialu XXIX. pija.*

* § *
* § *

ROZD. XXXI.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ROZDZIAŁ XXXI.

O Zapaleniu Płuc, Kolkach y wrzodzie *Empyema nazwanym*.

W ſamey rzeczy Zapalenie Płuc Rożą wewnętrzną nazwać ſię może; albowiem iako Roża poſpolićie powierzchowne członki ćiała napaſtuie, tak toż zapalenie na błonce Płuc ſię oſadza, tym bardźiey: gdy człowiek rozpalony gorącośćią wodę źimną nie pomiarkowanie piie, albo ſię źimney aeryi nieuważnie na ſztych naraża. Ztąd zatkanie krwi w Płucach pochodzi zniepochybną Febrą, albo febryczną alteracyą, prędkim pulſem. Pod czas do tego krotki oddech, Kolki, ciężka pierśi oppreſſya przyłącza ſię, y owſzem pod czas ledwie odetchnąc mogą Pacienći. Starym ludźiom ta cho-

choroba wielce niebezpieczna. Młodzi zaś wybrnąć mogą łatwiey ztego niebezpieczeńſtwa, oſobliwie, gdy trźećiego lub 4 dnia. Charchanie materyi uśmierzać ſię poczyna. Jeżeli zaś zamiaſt Charchania Flegmy Biegunka panować zacznie, wielkim niebezpieczeńſtwem groźi, y ordynaryinie tacy Pacyenći ztym ſię żegnać muſzą ſwiatem. Niektorźy zaraz pierwſzego dnia flegmę z krwią zmięſzaną w obfitośći charchaią. Drugich zaś dźien po dniu uſtawicznie Biegunka trapi, y ſiły do ſzczętu wątli. Co znakiem ieſt głębokiego Płuc rozpalenia, y całey ſtrony płucney opanowania.

Puls wtym Paroxyzmie niepomiarkowany dla ſwoiey odmienności, ani zniego lekarz może być upewniony o ſzczęśliwym lub nieſzczęśliwym ſkutku choroby. Uryna cokolwiek lepſzym znakiem ieſt; gdy brunatno czerwony reprezentuie kolor. Przećiwnym Spoſobem uryna żołtego, niby pomarańczowego koloru (oſobliwie, gdy przytym

Pacy-

Pacyent nieznośne pragnenie, y okrutną malignę ćierpi) znakiem ieſt śmierći. Jeżeli zaś uryna czwartey lub ſiodmey nocy Sedyment znakowity zoſtawuie; dobra nadźieia.

Tą Chorobą złożonemu Pacyentowi radzę bez odwłoki zręki krew puśćić w obfitośći. Purganſu zaś iak trućizny ſtrzeć ſię tżeba, ieżeli ſię chceſz ſmierći uſtrzeć. A ieżeli drugiego dnia po krwi puſzczeniu okrucienſtwo choroby bynaymniey nie sfolguie, to drugi raz ieſzcze zyłę day otworzyć tżećiego dnia. Po czwartym zaś dniu krwi Puſzczenie wielce ſzkodliwe. Przytym puśćiwſzy krew zażyway naſtępuiącego Proſzku:

Weźmi, Kłu dzika preparowanego,
Naśienia Oſtrepeſtowego, alias Cardui Mariæ.
Oſtrzyg preparowanych,
Antimonii Diaphoretici, *każdego ćwierć Łota.*
Salitry preparowaney, połćwierći Łota.

Zmięſzawſzy na drobny Proſzek, daway co 3. godźiny choremu na koniec

 noża

noża w dekokćie ordynaryinym lub w wodźie wyleconey. A ieżeli ćię na to ſtanie.

Weźmi Kłu Dźika preparowanego,
Macicy Perłowey,
Antimonii Diaphoretici, *każdego ćwierć Łota.*
Saletry preparowaney, Połćwierći Łota.
Cynobru, Gran 20.

Rozdźieliwſzy na ſiedm porcyi, daway opiſanym dopiero ſpoſobem. Zaleconą na koncu przeſzłego Rozdźiału Herbatę częſto piy, albo Weronikę z Szałwią; Te źiołka lekką tranſpiracyą ſprawuią, ktora zgęſłą krew przedźiwnie rozwalnia. Jeżeliby gorączka y niepohamowane pragnienie bez folgi choremu dopiekało; na to:

Weźmi Naśienia Ogorkowego,
Naśienia Melonowego,
Naśienia Arbużowego,
Naśienia Oſtowego,
Maku białego, każdego Połłota.
Migdałow, 20.

Stłukſzy naſiona te, weźmi według proporcyi Wody Kwiatu Bzowego, Wody z Car-

z Cardui Benedicti, Wody Kwiatu Maczku polnego; y zrob Mleko opiſanym wyżey ſpoſobem; daway po łyżce co godźina. Maiąc zaś na dorędziu Oley ſwieży lniany, day choremu zaraz z Początku parę łyżek, przydawſzy do tegoż Oleiu

Olbrotu, Połćwierći Łota.
Oleyku Anyżkowego, 10. kropli.
Cukru, ćwierć Łota.

Wielkiey folgi ztego lekarſtwa doznaſz. Jeżeli zaś ta Recepta dla ćiebie za droga, albo dla Oleyku Anyżkowego nieco gorąca: maſz inną przećiw wſzelkim tego Paroxyzmu okolicznośćią preſkrypcyą.

Weżmi, *Swieżego Lnianego Oleiu.*
Oliwy ſwiężey białey, każdego 2. Łyżki.
Białek z Jaia iednego,
Cukru Lodowatego na koniec noża.
Szafranu, Gran 10.

To wſzyſtko dobrźe rozbiwſzy, daway trzy razy na dźień po łyżce. Powierzchownie także tym Oleiem pierśi ſmarować możeſz. Jabłko przygniłe, nieco

przypieczone wtym Oleiu; niemniey owieś ciepły w worku przykładany na mieysce boleiące, ratunek przynoszą. Jeżeli pragniesz mocno rozwalniaiącey Maśći, naśći

Weźmi Maśći Slazu wielkiego, (vulgo Unguentum de Alchea) *Łot* 1.
Oleyku Anyżkowego,
Oleyku Jałowcowego, każdego 20. *kropli*.
Oleyku Kopru Włoskiego, 10. *Kropli*.
Oleyku Bursztynowego, 6. *Kropli*.
Kamfory, - - 3. *Grana*.

To wszystko zmięszawszy, smaruy ćiepło boleiące częśći. Albo weźmi 5. lub 6. głowek Cebuli, pokraiawszy drobno w lnianym Oleiu upraż, y ćiepło na śćiśnione dolegliwośćią mieysca przykładay. Domową Enemę (ile potrżeba wyćiągać będźie) możesz sobie zrobić z wody y kwiatu Rumiankowego, ten uwarzywszy, y oleiem dobrże omaśćiwszy. Takie Enemy niezmiernie wiatry pędzą, y wielki pożytek choremu czynią. A ponieważ okrutność tey choroby Pacyentom mało ieść pozwala, nie pić

zaś

zaś lecz złopać dla wielkiey gorączki y pragnienia niewytrzymanego każe, dla tego wiatry mnożą ſię dużo, y ſzrednią błonę Diaphragma anatomice zwaną przytłaczaiąc, płucom wolność biorą gwałtem, zkąd Pacyenći wielką oppreſſyą, y nieledwie zaduſzenie cierpią; przećiw tey nieſzczęśliwośći naylepſza pomieniona Enema, y inne. Niemniey Veſicatoria pożyteczne, iako doſwiadczenie nauczyło, w Roku 1731, ktorego w Alzacyi zapalenie Płuc poſpolitą wſzyſtkim prawie obywatelom było chorobą; z wielą nieſzczęśliwemi przymiotami (iako to Letargiem, Biegunką &c.) złączoną. Pacienći niektorży boiąc ſię zaduſzenia nigdy ſię nie kładli, uſtawicznie ſiedźieli; z tym wſzyſtkim z pomocą Bożą wielu ich ſmierći z gardła wyrwałem tym ſpoſobem: kazałem Veſicatorium na obiedwie łytki przykładac, a kiedy pęcherze zrobiło, rozerznąwſzy ie, y materyą wyćiſnąwſzy niewypowiedźianey oſtrośći, ran przez Veſicatorium zrobionych nie

zagaiałem nagle, lecz przez kilka dni wyciekać niemi materyi pozwoliłem, przykładaiąć ſwieże kapuśćiane liśćie: A kiedy przez nieoſtrożność te rany powyſychały, to inſze Veſicatoria bez odwłoki applikować kazałem; przez co prawie w oczemgnieniu pacyenci zdrowie odbierali. Jednakże na ſamo Veſicatorium nie trzeba ſię ſpuſzczać, lecz przytym pierśi y inne powierzchowne częśći ćiepłemi chuſtami rozcierać, y rozwalniaiących wzwyż wſpomionych lekarſtw zażywać. Naſtępuiący Oleiek wielkiego w tym razie ſzacunku.

Weźmi Migdałowego Oleyku ſwieżego, 2. Loty.
Olbrotu, Połtorey ćwierći Łota.
Julepku Fiałkowego, Łot 1.

Zmięſzawſzy, daway co dwie godźiny łyżkę. Jzby nierozpalay, ponieważ choroba przez zbytnią gorącość bardźiey ſię ſzerzy. Gorące Trunki, korzenne potrawy wielce ſzkodliwe wtey affekcyi; Zamiaſt tych Kleiek owſiany, ięczmienny z Roſołami dobremi wielce pożyteczny.

Gdy

Gdy zaś rozpalenie płuc ugaśic śię nie da, ani śię materya z Charchocinami wyrzuca; nie omylna konſekwencya Rozjątrzenia płuc naſtępuie, y ropa w pierśi śię zlewa, z ktorey wrzod empyema nazwany formuię śię. Znaki tego wrzodu ſą naſtępuiące: pierwſzy że nieznośne kłocie w pierśiach uſtaie. Drugi iż cięzſza oppreſſya z krotſzym oddechem pierśi od godźiny do godźiny pomnaża śię: żebra chorego ropa rozpiera; ani na zdrowey ſtronie leżec może, a przewracaiąc śię na drugą, w pierśiach przelewaiącą śię ropę czuie. Jeżeli w tak nie ſzczęśliwym przypadku uśiłuieſz poratować zycie, to bez odwłoki rożumnemu Cyrulikowi między czwartym albo piątym żebrem każ pierśi twoie przebić, y ropę powoli wypuśćić. Po Operacyi tey Dekokt zźioł goiących dla chędożenia rany z gotuy. Takowey operacyi nie trzeba śię obawiać, y owſzem iey zaniedbawſzy, ſamoboycą zyćia twego będźieſz. Dalſzą o tym informacyą w Annotacyach przeczytaſz.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Krwi Puſzczenie w tey affekcyi iak młodym tak podeſzł go wieku ludźiom wielce pożyteczne. Według potrzeby y okoliczności tey choroby może dwa y 3. razy (iako Francużcy Doktorowie ſądzą) powtorzyć otwarcie żyły. Oſobliwie krwiſtym, ponieważ płuca od zgęſtey krwi przez to prędzey uwolnione bywaią. Incyzya zaś żyły być powinna obſzerna, żeby krew z chumorami tym lepiey upływała. Wprzed zaś, nim ſię żyła da otworzyć; powinien ſię chory napić Herbaty z Weroniki lub z Czosnkowego źiela z Łodowatym Cukrem. Także źiołka* in Annotationibus *o Charchaniu krwi zalecone, wtym Paroxyżmie wielce pomocne.*

2do. *Po krwi Puſzczeniu powinien Chory ſpokoynie leżec, y lekki pot utrzymywać. Na poty pożądane ſławna Mixtura:*

Weźmi Wody dyſtyllowaney kwiatu Bzowego,
Wody Cardui Benedicti,
Wody z Skabiozy,
Octu dyſtyllowanego, każdego 2. *Łoty.*
Rakowych Oczu, ćwierć Łota,
Kołaczykow Salitrowych, Gran 10.

Spiritus

Spiritus Salis Armoniaci Anisati, *kropli* 20.
Diascordii Fracastorii, *Połćwierći Łota*,
ieſt to Konfekt ktorego kompozycyą w Domowey Aptece znaydźiesz.)
Julepku lub Miodu Rożowego, ile ći ſię podoba dla oſłodzenia.

Tey Mixtury daway co 3. *lub* 4. *godźiny po łyżce iedney. Jtem co poranek każdego dnia pić Herbatę z Kwiatu Maczku polnego z iegoż Syropem wielce pomocna, mięſzaiąc naſtępuiącą Mixturę:*

Recipe Mixturæ Simplicis non Camphoratæ, 3. *Cwierći Łota.*
Spiritus nitri dulcis, *Cwierć Łota*,
Kamfory, - - *Gran* 3.
Syropu Maczku polnego, Cwierć Łota.

Zmięſzawſzy, daway po 3. *kropel co Poranek wſpomioney Herbaćie; gdy zaś wzwyż wſpomioną Mixturę wypotrzebuiesz, to lekko poprzedzoncych Proſzkow zażywać niezaniedbay. Naſtępuiący Proſzek, tak zpoczątku tak przez cały czas choroby z Skutkiem znacznym zażywa ſię:*

Weźmi, Antimonii Diaphoretici,
Zębu Konia Morſkiego, alias Hypopotami.
Rakowych Oczu, każdego ćwierć Łota.

Sali-

Salitry preparowaney, Połćwierći Łota.
Cynobru, Gran 10.

Zmięszawszy, day co 4. *godźiny na koniec noża z Wodą Bzową, Maczkową, lub Emulsyą Migdałową.*

3tio. *Uśmierzaiące lekarstwa iak powierzchownie, tak y wewnętrznie starym ludźiom bardziey szkodliwe, niż pomocne, osobliwie gdy inflammacya głęboko się osadźi, y respiracyą tamuie, ponieważ w Szalenstwo z Zatamowania materyi wpadaią ordynaryinie. Tym bardźiey pomienione lekarstwa szkodzą, niż Trucizna, gdy w siodmym dniu choroby dawane bywaią. Jeżeli zaś boleść nieznosna Pacyenta niezmiernie trapi y wątli mianowićie w młodym wieku będącego, to* Diascordium Fracastorii *służyć będźie za lekarstwo. Rowną Ostrożnośćią strżeć się trzeba około czwartego dnia krwi Puszczenia, ponieważ przez to tamuie się Charchanie materyi spaloney, y Pacyent niebezpieczenstwu zyćia podany bywa. Powierzchownie Oleiek Biełunowy z naśienia tegoż wybity z Maśćią Slazową, cokolwiek Kamfory y Spirytusu* Salis Armoniaci Lavendulati *przymięszawszy, wielce służy. Także weźmi Oleyku Rumiankowego z Oliwą preparowanego Łot ieden, Oleyku Rumianku dystyllowanego, kropli* 10. *Kamfory, Gran* 20. *Zmięszay, zmięszawszy*

ćiepło

ćiepło boleiące częśći ſmaruy. Ztym wſzyſtkim ſtarym ludźiom, y tym ktorży z ćiężkośćią od kaſzliwaią y charchaią z tłuſtośćiami oſtrożnie. Spiritus Kamforowy z Eſſencyą Szafranową zmięſzany według upodobania powierzchownie w chuſtach przykładany dalſzemu zapaleniu przeſzkadza, y inflammacyą tłumi, iednakże y tu zbytku wyſtrżegać ſię trżeba, żeby gorączka przez ten gorący Spiritus nie była pomnożona, y tylko go przez 4. dni powierzchownie zażywać należy moderative.

4to. Ponieważ w ſiodmym dniu według przyzwoitośći y natury wſzelkich inflammacyi, (ktory ſzczęśliwy Prognoſtyk ominuią) ta choroba także odmieniać ſię zwykła, dla tego w tym czaſie ile możnośći ſpokojnie bez przeładowania żołądka zachowywać ſię powinien Pacyent, ani laxuiących, ani uśmierzaiących boleść lekarſtw zażywać. Niemniey iżba, w ktorey leży w pomiernym ciepłe trżymana być powinna; gorącość w iżbie wielce ſzkodźi.

5to. Gdy 3. lub 4. dnia ślina z krwią zmięszana odchodźi, to wſzyſtkie pędzące pot lekarſtwa porzucić trzeba, raczey rozwalniaiących chwycić ſię pożyteczna. Naſtępuiące lekarſtwo w wyrzucaniu materyi folgę czyni:

Weźmi

Weźmi Oleyku Migdałowego świeżego, Łot 1.
Olbrotu, Połćwierći Łota.
Cukru Lodowatego białego, 2. Łoty.
Oleyku Anyżkowego
Oleyku Drżewa Sassafras prawdźiwego, każdego 6. kropli

Daway po 60. kropli na raz. Gdy się zaś Charchanie materyi czwartego dnia tamuie; zażyway następuiącey mixtury:

Weźmi Wody dystyllowaney z Hyzopu.
Wody Czosnkowego źiela.
Wody Cardui Benedicti,
Wody Skabiozy, każdey 2. Łoty.
Syropu Kapillerowego,
Syropu Fiałkowego, każdego 4. Łoty.
Miodu z Octem Cebuli Morskiey, albo Oximelis simplicis, Połłota.
Spiritus Vitrioli, 20. kropli.

Daway Choremu co dwie lub 3. godźiny po Łyżce. Jeżeli zaś materya na pierśiach zaległa tak gęsta y obsita, żeby się rozwalniaiącym lekarstwom poruszyć niedała; to w tak zdesperowanym przypadku według moiey y sławnego Doktora Wedelliusza rady dać Choremu połgranum Tartari Emetici z Łotem iednym Fiałkowego Julepku, dodawszy połćwierći Łota Olbrotu, potym wypyi ze dwie lub 3. fizanki nie słonego Rosołu. To lekarstwo 2. lub 3. razy Womity sprawi, y chorego z niebezpieczeństwa

śmier-

śmierći wybawi, o podobnych Przypadkach vide Amœnitates Med Vedellii pag. 291. et pag. 380. *Powtarzam to dla przestrogi, żeby tey kuracyi dopiero w ostatnim rażie się chwycić, gdźie lepiey ostatnich sposobow zażyć, niż mizernego Pacyenta marnie stracić.*

6to. *Wszelkich gorących lekarstw, Essencyi, y Mixtur w tey chorobie po przyiaćielsku zażywać nie radzę.*

7mo. *Naśienie Ostropesowe*, alias Cardui Mariæ *iest osobliwsze specificum, tak w Rozpaleniu Płuć, iak w Kolkach, ktore uśmierza, y oddech wolny czyni. Mnie zawsze, iak z początku, tak do konca tey choroby następuiąca służyła Emulsya.*

Weźmi Naśienia Ostropesowego, Łot 1.
Naśienia Maku białego, Połtora Łota.
Migdałow z Skorek ociągnionych 20.
Stłukszy pospołu w Mozdzerzu naliy na tę Massę:
Wody z Kwiatu Bzowego,
Wody z Ziela Ostropesowego,
Wody z Kwiatu Maczku polnego,
Wody z Jąder Czeresniowych, każdey 4. *Łoty.*
Wody Cynamonowy bez Wina dystyllowaney Łot 1.

Przy-

Przyday Antimonii Diaphoretici, *ćwierć Łota.*
Koralow białych,
Proszku Margraffskiego, każdego 40. *Gran.*
Salitry preparowaney, Gran 20.

Zmieszawszy, osłodz Scropem Słazu wielkiego alias Syrupo Diaithea. Designetur *uśmierzaiąca Kolki Emulsya według upodobania co dwie godźiny iedna lub dwie łyszki dawać się mogą. Skorka Kaskarilla czyli w Dekokćie czy w Extrakćie choremu po ćwierći Łota na raz z innemi lekarstwy dwa razy na dźień dawana, w tey affekcyi wielce pożyteczna. Następuiące Species zamiast Herbaty, przez całą chorobę zażywane niewypowiedźiany sprawuią skutek:*

Weźmi Brodki Aronowy, alias Radicis Aronis. *Omonu,*
Korźenia Biedrzęcu białego, każdego 2. *Łoty.*
Korźenia Łukrecyi,
Korźenia Paproći, każdego Łot 1.
Ziela Matki Bożey Włoskiey, alias Capilli Veneris herba.
Melissy,
Czosnkowego źiela,
Ziołka Wilczy Stop, alias Arnica vera Svedensis.
Weroniki, każdego Szczyptę iednę.
Kwiatu Rumianku polnego,

Kwiatu

Kwiatu Krwawnikowego, każdego dwie Szczypty.
Kwiatu Stokroćiu polnego,
Kwiatu Maczku polnego, każdego Garść 1.
Skorki Drzewa Saſſafras,
Skorki Kaſkarilli, każdey połłota.
Naśienia Anyżku Moſkiewſkiego albo Badyanu, 3. *Cwierći Łota.*
Daktylow, 6.
Figę 1.

Pokraiawſzy zioła, y naśiona z Skorkami grubo ſtłukſzy daway rano y wieczor do pićia zamiaſt Herbaty, ktora oſtodzić ſię może Syropem Maczku polnego. Tinktura z Kwiatu Maczku polnego y Proſzek Katarowy Doctoris Pelargi *w Annotacyach o Febrach* Katarowych *wyrażony, wielkiego w tym razie ſkutku. Tynktura ta tak ſię robi:*

W*eźmi Kwiatu Maczku polnego* 2. *Garśći, pokraiawſzy z Skrop go kilką kroplami Spirituſu Vitrioli, y nalawſzy wrzącey wody z tegoż ſamego kwiatu dyſtyllowaney, poſtaw na ćiepłym mieyſcu, niechay ſtoi przez* 24. *godźin, potym przecedziwſzy przez chuſtę przymięſzay Syropu Maczku polnego* 5. *Łotow. Spirituſu* Nitri dulcis, 6. *Łotow, Takowa Tynktura w wſzelkich malignach zarażaiących, w Petociach, w Roſpale-*

spaleniu Płuc, w Rozy, y pleurytcznych Febrach &c. *rano y wieczor po dwie lub trzy łyszki zażywana, wielce skuteczna.* Doctor Störchius Pelargus in Tractatu Medicinæ Militum pagina 523 *upewnia że nayniebezpiecznieysze choroby łożne, y inflammacye tą samą tynkturą leczył, gdy Pacyent wstrzemięźliwość zachował.*

Ja także szczęśliwym Skutkiem w podobnych Paroxyzmach lekarstwa tego doświadczyłem.

8vo. *Miedzy innemi powierzchownemi lekarstwy, następuiącego nieopuszczay.* Weźmi *Mleka y zgotuy go z Rumiankiem, Krwawnikowym Kwiatem, przymięszawszy trochę Szafranu y Miodu prasnego. Ten Dekokt iak nayćiepłey wley w pęcherz wołowy, y zawiązawszy go, na boleiące przykładay mieysce. Kto zaś więcey powierzchownych żada lekarstw Aptekarskich, znaydzie ich (ieżli się podoba szukać)* in Compendio Medico, *y* Vade mecum; *ile ia tylko Specifica zalecam, y po Doktorsku nauki daię, obszernośćią zaś nie przeliczonych lekarstw łaskawego Czytelnika bawić niechcę.*

9no. *Co się tycze wrzodu, ktory Empyema nazywa się od wrzodzienić ktore* Vomicæ Pulmonum *rzeczone ruźni się: krotko rzecz zbiorę: upewniaiąc; iż wrzod ten z rospalenia Płuc wynikaiący przez wspomione w Rozdźiale*

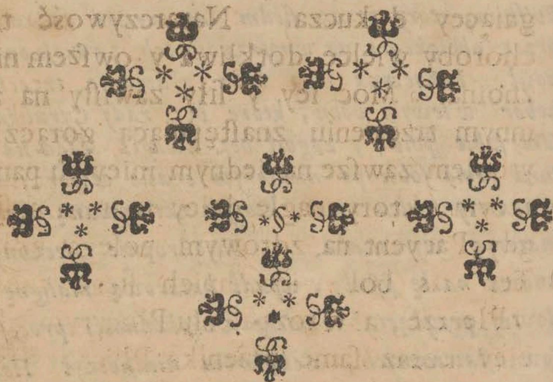
prze-

przebicie Pierśi szczęśliwie uleczony być może; rozumnego iednak do tey Operacyi mieć trżeba Cyrulika, iak ia niegdyś w woysku Austryackim miałem, y 4. takie operacye szczęśliwie wykonałem. Wrzod zaś albo Empyema spurium ktory z powierzchowney gwałtowney przyczyny z wolna wźiął początki swoie, y w błonce otoczony na iakieykolwiek częśći wewnętrzny zawiesił się; iest nie uleczony; ile znim Pacienći przez kilka lat zycie prowadzić mogą bez dotkliwych znakow. Jedyny wrzodu tego znak być może, że Pacienći ordynaryinie na tey stronie, na ktorey ten wrzod leży, sypiać nie mogą: owoż nieszczęśliwy excytarz. Mam to zdowodu na pewnym znacznym Kawalerze Polskim, ktory przez siedm lat wrzod takowy przez obćiążenia na wnętrznośćiach zawieszony nośił. Przyczyna iego była złamanie trzech żeber w lewym boku, ktore bez rady Cyrulika sam sobie spoił, y zagoił bez uwagi. Ztąd natura sama sobie po niektorym czaśie otworzyła w prawey nodze meat, ktorym zatrzymaną ostrą materyą wyrzucała. Nieostrożnie leczony znowu na tę fistułę, wpadł katarową malignę, do tey przyłączył cholerę z okoliczności processow ustawicznych, z cholerom ziednoczył Hektykę, y w krotkim processie smierć nad nim przewiodła prawo. Szukano przecię przyczyny

śmierći, y między przerzeczonemi po Exenteracyi znaleźiono wrzod pomieniony w błonce swoiey na tym samym mieyscu, na ktorym żebra złamane niebacznie spoił. Niektorzy Medykowie ostawiali się ztym iż tegoż Kawalera mogliby byli uzdrowić, lecz, judicent rationales Practici, *czy mogł być poratowany? Ta Annotacya służy także następuiącemu*

Rozdźiałowi XXXII.

o Pleurze.

***************.***************

ROZDZIAŁ XXXII.

O Pleurze albo Kolkach formalnych.

Boleść cierpiącym wiadoma, niebezpieczenstwo z Pleury wynikaiące doswiadczone. Pleura od zapalenia Płuc tym się rozni, iż nie samym płucom lecz błonce pierśi y zebra obćiągaiącey dokucza. Natarczywość tey choroby wielce dotkliwa y owszem nieznośna. Moc iey y siły zawisły na źimnym trzęśieniu znastępuiącą gorączką y bolem zawsze na iednym mieyscu panuiącym, ktory nagle daley rozmnaża się, gdy Pacyent na zdrowym polega boku. Ten zaś bol wierzchnich sięga częśći w Pleurze, a w rozpaleniu Płuc tym głębiey coraz same przenika Płuca. Jeżeli zaś źimno y gorączka nie bardzo choremu dosadza, y bol nie na iednym mieyscu się osadza, lecz tam y sam po

barkach, grzbiecie, pacierzach, pod żebrami biega, to falſzywą Pleurę znaczy; ktorą Doktorowie Medycyny Pleuriſim ſpuriam nazywaią. Ten Paroxysm łatwo Proſzkiem w przeſzłym dopiero Rozdźiale y Maśćią uleczony być może. Jednakże niezawadzi, zaraz z początku Pacyentowi krwi upuśćić. A ieżeli konſtupacyą ćierpiſz, weźmi lekkie Laxativum.

Prawdziwa Pleura większego dozoru wyciąga w ktorey wzwyz wſpomione przymioty, iako to krotki oddech od godźiny do godźiny, kłocie w pierśiach, Kaſzel wielki gdy w ſwey obroty weźmie, ani leżeć, ani ſpać, ani na płakać ſię choremu nie da.

W Pleurże formalney Paciencı krwią nie charchaią, chyba ſię okoliczność przyłączy, że Błonka pierśi otaczaiąca z płucami ſię zrosnie, y zapali. Wtym Przypadku zapalenie tey Blonki na dobre chorego materyą krwiſtą zbiera, y do wyrzutu z flegmą podaię. Z tym

wſzyſt-

wſzyſtkim nie zawſze dobrym znakiem takowy wyrzut, ile częſtokroć zapaleniu płuc bywa rowny. Jeżeli 3. lub 4. dnia Pacyent taką materyą charcha, to nadzieia zdrowia; po czwartym dniu zły znak. Niemniey oſychać na nadźiei trzeba, gdy z początku choroby obfitą materyą Pacyent wyrzucał, a potym cale nic.

Uſiłuiący tedy to rozpalenie do ſzczęśliwego przywieść konca, nade wſzyſtko ſtarać ſię powinien, żeby inflammacyą rozwolnił, albowiem nie rychle zopieżałośći rozwolnienie iey, niepomyslne za ſobą poćiąga konſekwencye, to ieſt: iż ſię takowa materya iątrzy, y rozdarſzy lub przegryſzy Błonkę, w ſame pierśi ropę zlewa, y wrzod w przeſzłym Rozdziale opiſany Empyema, formować zaczyna.

Unikaiąc tak niebezpiecznego Przypadku day ſobie wcześnie krew puśćić, y uſtawicznie wolne poty zachowuy

 trzyma-

trzymaiąc się ćiepło, y przyzwoitych na nie zażywaiąc lekarstw, ktore inflammacyą y krew rozwalniaią.

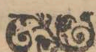
Początek kuracyi pierwszego dnia krwi puszczeniem z ręki zacząc powinieneś. Jeżeli po nim Pacyent folgę czuie, y krew niby białą Błonkę na sobie reprezentuie; dobra nadzieia, dla lepszey wygrany twoiey możesz drugiego lub 3. dnia krwi puszczenie powtorzyć. To zrobiwszy w przeszłym Rozdziale zalecone Proszki, Ziołka, Maśći, y inne lekarstwa bierż, a ieżeli ćię na nie nie stanie, to weźmi trzy Raki żywe, garść iednę Trybuli, stłukszy ią z Rakami, naley Kieliszek Octu Winnego, y przez chustę przecisnąwszy, wypiy ćiepło.

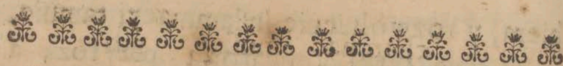
Przytym boleiącą stronę smaruy Maśćią wprzeszlym Rozdźiale zaleconą trochę do niey Wodki Kamforowey przymięszawszy, oraz przykładay owies ćiepły w worku. Jeżeli zaś afflux krwi ku pierśiom śćiągniony wolność tchu odbiera,

biera, y rozwolnienie inflammacyi tamuie, to na obie łytki Veficatoria przyłoż, a doznafz folgi. Zamiaft ordynaryinego trunku, weźmi Garść iednę Kwiatu Lipowego, z Wodą zgotowawfzy, piy według upodobania. Jednakże lepfzy Dekokt pektoralny; oraz naftępuiący:

Weźmi: Omonu,
Korżenia Lepiecznikowego, każdego Łot 1.
Korżenia Dzięgielowego, Połłota.
Ziela Lepiecznikowego,
Ziela Skabiozy,
Weroniki, każdego połgarśći.
Lukrecyi, Połłota.

Pokraiawfzy gotuy iak Herbatę, y piy. Migdałowy Oleiek z Olbrotem zmięfzany w Pleurze fławnym lekarftwem ieft; lecz że drogi, to dla ubogich fwieżego Lnianego Oleiu z początku choroby co 2. lub 3. godziny po łyżce iedney daway; tym proftym lekarftwem za pomocą Bofką zwyciężyfz chorobę; czego ći zyczę.

ROZDZIAŁ XXXIII.

O Dychawicy.

Dychawica ieſt ſucha inna, inna wilgotna. Pierwſza z ſuchym Kaſzlem brata ſię, y pochodźi albo z ſzkodliwego fetoru z wągli albo z ſwierbu wcześnie wpędzonego y innych przyczyn, przez ktore krew ku pierśiom ſpędzona ſucho żyłowate częśći płuc y pierśi ſciąga y gnębi, a czym większy afflux tak ſzkodliwey materyi ieſt, tym większy kurcz w pierśiach rodźi oſobliwie, gdy Pacyent agitacyi zażywa, większą dolegliwość ćierpi, y ledwie go nie zaduſzy.

Wilgotna zaś Dychawica ſtarym ludźiom przyzwoita ieſt, ktorży to gęſtą y ſzłamowatą krew maią; ta płuca y meaty płucne zatyka. Wilgotno Dychawiczny oppreſſyą pierśi ćierpią, y uſtawicznie

wicznie charchać muszą, gdźie zaś w suchey Dychawicy przećiwnym sposobem, morderstwo okrutne czasami w ktruszeniu się bez wyrzutu materyi Pacyenta trapi.

W suchey Dychawicy dobrźe zważać trzeba, ieżeli albo z zatrzymanego mięsięcznego czasu lub Hemoroidow, albo z świerbu wczesnie wpędzonego, lub krost iakich, albo z pedogry wpędzoney wnętrzne częśći nie przypada?

W pierwszym gatunku naylepiey dawać choremu Proszek Betzuartowy. Poktorym trzeba się Pacyentowi ćiepło trzymać dla zapocenia. Po tym krew z ręki puśćić możesz; lepiey zaś Białogłowom z nogi. Hemoroidy przysadzeniem Pijawek otworzyć zalecam. Ta operacya naywybornieyszym lekarstwem staie się. Kąpiele nog na wielu mieyscach, zalecone wtym razie także wielce pożyteczne.

Dla Pedogrykow w Dychawicy z doświadczenia Vesicatoria na Łytki applikowane skuteczną medycyną. Przykładem probuię tego. Miałem Pacyenta wieku podeszłego po 64. lat maiącego, ktory blisko trzech lat Dychawicą mordowany naybardźiey o pułnocku; szukałem roznych sposobow, osobliwie przez Ipekakuhannę, Migdałowy Oleiek, Olbrot, Sok Cebuli Morskiey wykorźenić chciałem; lecz wszystkie lekarstwa na mało się przydały; dopiero Vesicatoria na obiedwie łytki przyłożone skutek ten sprawiły, że nie tylko Dychawicę zniosły, ale też Pedogrę na dolne częśći sprowadziły; ktora przez dziesięć dni okrućieństwo swoie wywierała; potym ustała, gdy materya przez otworzone Vesicatoria, a nie zagoione przez dni iedęnaśćie wyprowadzona była.

Oprocz tego lekka Laxacya, Doktorey Proszek przestępu białego zalecam 2. razy na koniec noża brany, wielce pożyteczna. Albo zamiast tego Pro-

Proszku, 3. Loty Manny Kalabryny w Dekokcie pektoralnym rozpuściwszy, przymięszay Oleyku Migdałowego swieżego dwie łyżki, y wypiy na raz. Nasienie z Zagawek prędką pomoc przynosi w miękko gotowanym Jaiu zażywane raz na dzień w ćwierći Lota, z trochą Szafranu zmięszane.

Rownym skutkiem Spiritus Salis Armoniaci Anisatus Dychawicę uśmierza, osobliwie w następuiącey mixturze.

Recipe Aqvæ Hysopi, cum Vino destillatæ, 3. *Loty.*
Aqvæ Asthmaticæ, *Lot* 1.
Spiritus Salis Armoniaci Anisati. *kropli* 20.
Oximelis Sqvillitici, *Lot* 1.

Zmięszay y daway często gęsto po łyżcę. Jeżli zaś Dychawica prawie cie duśi, to co rychley każ sobie mocną Enemę applikować, ktorą w Rozdźiale o rozpaleniu głowy opisałem in Annotationibus. Potym zwolna po 4. lub 5. kropli Wodki Kamforowey w gardło w pusz-

czay;

czay; a wolny oddech mieć będźieſz. Pierśi y Ramiona ćiepłemi chuſtami rozcieray, y naſtępuiący Proſzek 3. razy na dźień na koniec noża choremu daway

Weźmi Oſtrzyg Morſkich preparowanych,
Tartari Vitriolati,
Salitry preparowaney, każdego połćwierći Łota.
Cynobru, ćwierć Łota.

Zmięſzawſzy na miałki Proſzek, daway 3. razy na dźień po połćwierći Łota. Jeżeli cię na to ſtanie, to naſtępuiące lekarſtwo ſkutecznieyſze.

Weźmi Korzenia Paraeira brava, *Łoty* 2.

Pokraiawſzy drobno gotuy w połkwarćie Wody Kryniczney poty poki w poł niewywre, potym przyday Seneſu 2. Łoty Rożowego Kwiatu z liśćiem połgarśći; Anyżku ćwierć Łota; Manny Kalabryny dwa Łoty; znowu przegotowawſzy trochę y przecedziwſzy, piy ćiepło co Poranek ſzklonkę iednę. Potym zażyway naſtępuiących Pigułek:

Weźmi Stonog na Proszek startych, Połłota.
Olibanum,
Bursztynu białego,
Mastyxu, każdego połćwierći Łota.
Szafranu,
Balzamu Jndyiskiego czarnego, każdego Gra 15.
Terpetyny Weneckiey, 20. Kropli.

Zmięszay wszystko na Massę, y zrob Pigułki pieprzowemu źiarku rowne; daway choremu każdego poranku po 21. W godźinę po Pigułkach następuiący Trunek pektoralny ćiepło pić możesz.

Weźmi Korzenia Kaparowego,
Perzu,
Korzenia Barwinkowego, alias Rubiæ Tinctorum.
Korżenia Mikolaiek nazwanego [alias Eryngium] *każdego ćwierć Łota.*
Korżenia Fiałkowego,
Omonu, każdego po połłota.
Weroniki,
Jeleniego Języka,
Ziela Panny Maryi, (alias Capillus Veneris) *każdego Połgarśći.*
Kolędru, Połłota.

Po-

Pokraiawſzy, gotuy w garcu wody przez Kwadrans. Ten Dekokt tak długo pić, poki Pigułek przerzeczonych ſtaie. Cebula w popiele pieczona ćiepło ią iadaiąc rano y na noc oddech wolny ſprawuie. Przytym także lekarſtwa (o ktorych w Rozdźiale o Kaſzlu ſuchym) brać możeſz z pożytkiem.

Dychawica wilgotna lub Aſthma humidum więkſzey wyćiąga attencyi, ponieważ ordynaryinie po tey Dychawicy ſuchoty naſtępuią. Dla ſprowadzenia tey kleiowatey Materyi y chomorow bezpiecznie lekkie Vomitorium wziąć możeſz; y upewniam że folgę uznaſz. Choć przykre lekarſtwa, dla zdrowia być powinny przyiemne. Po Womitach nie ſzukay pomocy zdrowia wſłodkich lekarſtwach, lubo te łatwiey materyą odwilżać ſię zdaią; iednakże więkſzą fermentacyą w żołądku czynią, y więkſzy affiux do pierśi ſprowadzaią; y żołądkowi ſzkodzą. Raczey

Weźmi Ziołek pektoralnych, 4. Łoty.
Omonu, Połłota.
Naśienia Gorczycy, Połtorey ćwierći Łota.
Seminis Sophiæ, *Połćwierći Łota.*

Zmięſzawſzy wſzyſtko drobno, zażyway iak Herbatę; Albo

Weźmi Omonu,
Dzięgielu,
Korżenia Lepiecznikowego, każdego 2. Łoty.
Lukrecyi, Łot 1.
Korżenia Aronowey Brodki, Połłota.
Weroniki, 2. Garśći.
Lepiecznikowego Ziela,
Bluſzczu,
Szałwii Ogrodney, każdego po Połgarśći.
Anyżku, połtorey ćwierći Łota.

Pokraiawſzy drobno, piy zamiaſt Herbaty tak ćiepło, iak możeſz wytrzymać.

Jeżeli Omon y Dzięgiel ſwieży mieć możeſz, to wyćisniy Sok z Oboyga, y piy zrana iednę lub 2. łyſzki na czczo. Gumi Ammoniacum w tey affekcyi wielce pomocne. Weźmi tegoż połćwierći Łota, y rozpuść w kieliſzku ſtarego

Wina

Wina, wypiy na raz; a ieźli ći śię podoba, możesz w ziołkach pektoralnych toż Gumi rospuśćić y dwa razy na dźień według potrzeby pić. Niemniey toż Gumi w Pigułkach służy:

Weźmi Gummi Amoniacum purificatum, *Połłota*,
Extraktu Rhabarbarowego,
Konfektu Omonowego, każdego ćwierć Łota,
Szafranu, *Gran* 10.

Uformuy sobie Pigułki na kształt grochu małego, y zażyway rano y wieczor w następuiącey wodźie. NB. Extrakt znaczy powidła z ktorey rzeczy zrobione.

Weźmi Wody Kwiatu Czerniowego, Łotow 8.
Wody z Weroniki z Winem dystyllowaney.
Wody Hyżopowey, każdey 4. *Łoty*.
Wody przećiwko Dychawicy, alias Aquæ Asthmaticæ, *Łot* 1.
Hyzopowego Syropu, 2. *Łoty*.

Zmięszawszy, nietylko biorąc Pigułki, lecz oprocz tego ktory raz w dźień bierz po łyżce iedney. Syrop z Cebuli Mor-

Morſkiey (alias Oximel Sqvilliticum) ieſt Arcyſławnym lekarſtwem, ktore iak w ſuchey tak wilgotney Dychawicy zniemałym pożytkiem zażywać zalecam.

Weźmi: Syropu Cebuli Morſkiey, 4. Łoty.
Proſzku Aronowey Brodki, Połtorey ćwierći Łota.
Proſzku Lukrecyi,
Naśienia Gorczycznego,
Naśienia Rzerzuchowego, na Proſzek ſtartego, każdego Połćwierći Łota.

Zmięſzawſzy, zrob Konfekt, rano y wieczor porcyą gałce Muſzkatowey rowną zażywaiąc, Olbrot wgorącym pektoralnym Dekokćie, lub Roſole nieſłonym roſpuſzczony w poł, lub całey ćwierći Łota Dychawicę leczy: Kleiek Owśiany y Jęczmienny kilka razy na dźień ćiepło popiiany tęż chorobę uśmierza. Abyś ſprowadźił kleiowatą materyą, czaſem lekkie Laxativum brać nie zawadźi; do ktorego Mercurii dulcis trochę przymięſzać trżeba. Naylepiey zaś ſłużą Pigułki w 28. Rozdźiale zalecone. Rowną laxuiącą cnotę w ſobie zawiera

Korżen Przeſtępu białego, ktory z Pektoralnemi lekarſtwy zmięſzany być powinien.

Weźmi Korżenia Aronowey Brodki, Łot 1.
(NB. Tenże Korżen przez dwie godźiny w Otcie maceruy, nim go na Proſzek zetrzesz.)
Korżenia Omonowego, Połłota.
Korżenia Przeſtępu białego, Cwierć Łota.
Muſzkatowego Kwiatu, 20. *Gran.*
Białego Lodowatego Cukru, 2. *Łoty.*

Wſzyſtko na drobny Proſzek ſtarſzy, rano y wieczor zażyway, biorąc 3. razy ná koniec noża. Albo

Weźmi Korżenia Aronowey Brodki, Łot 1.
Hyzopu,
Lukrecyi,
Przeſtępu białego, każdego ćwierć Łota.
Cukru Lodowatego białego, połtora Łota.

Z ſtarſzy na Proſzek, zażyway namienionym dopiero Spoſobem. Przy tych Proſzkach naſtępuiące źiołka ſłużą:

Weźmi Stokroćiu,
Hyzopu,
Trybuli, każdego 2. *Garśći.*
Jałowcu ſwieżego, Połgarśći.

Rozyn-

Rozynkow małych, 2. Łoty.
Lukrecyi, - Łot 1.
Figę iednę.
Kopru Włoſkiego, Cwierć Łota.

Pokraiawſzy, naley proporcyonalnie wody na to; niechay ſtoi dobrze nakrywſzy, w gorącym popiele lub piaſku przez kilka dni, potym przygotuy trochę; y piy rano y wieczor ze dwie fiżanki. Zamiaſt Cukru możesz oſłodzić Miodem praſnym, y znowu trochę przygotować; a wielkiey z tego lekarſtwa folgi doznaſz.

Dieta na tym zawiſła, abyś oſobliwie zrana lekką tranſpiracyą zachował ktorą łatwo ćiepłemi Dekoktami popędziſz. Korżenne, ſłodkie y kwasne potrawy ſzkodliwe, iednakże kieliſzek wina ſtarego dla konkokcyi nie zaſzkodźi. Aeryi mgliſtey, grubey, wyſtrzegay ſię. A ieżeli tego dla trudnośći iakich uniknąc nie możeſz, to Cukrem y Omo-

nem iżbę, w ktorey leżysz wykadzay. Albo rzuć w Ośku iarzęcego na wągle, y parę z niego wolno połykay; a znaczną ztąd mieć będźiesz prezerwatywę.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Jeżeli ta choroba z Szpetnośći chumorow początek swoy wźięła; to krwi puszczenie w niey wielce pożyteczne y koniecznie potrzebne, Po krwi puszczeniu Enemy z samego Oleiu świeżego iakie kolwiek nad zamiar pomocne. Jeżeli zaś Dychawica z obżarstwa y piianstwa pochodźi, to bez odwłoki zamiast krwi puszczenia* Vomitorium *choremu dać trzeba, a gdy Chory zbyt krwisty iest, drugiego dnia żyłę niech da otworzyć na nodze. Następuiące* Vomitorium *w tym raźie wielce służy:*

Weźmi Soli na Womity alias Tartari Emetici, *Gran 2.*

Dla mocney natury y 3. Grana.

Salitry preparowaney, Gran 8.

Wody z Anyżku dystyllowaney, Łot 1.

Syropu Fiałkowego, połtora Łota.

Zmieszawszy, day na raz. Biały Koperwas alias Gilla Paracelsi *w połćwierći Łota, z dwiema*

ma Łotami Syropu Omonowego dawany bez Natarczywości Womity z wielkim ulżeniem sprawuie. Następuiąca Mixtura zalecona:

Weźmi Gumi Ammoniaci, *Połłota. Rospuściwszy w połtoru Łotach Octu Cebuli Morskiey, doday:*

Wody Hyzopowey,

Wody z Weroniki, każdey 3. Łoty.

Miodu Cebuli Morskiey, 2. Łoty.

Zmięszawszy, daway co godźina 2. Łyżki. To Remedium *iest nieoszacowane, lekko przez Laxatywę, y womity bez osłabienia Pacyenta niezmierną moc szłamowatości sprowadza. Następuiąca Mixtura także osobliwsza:*

Weźmi Wody dystyllowaney z Hyzopu.

Wody Kopru Włoskiego.

Wody Dragonowey, albo Tragonii Hortensis, *każdey 4. Łoty.*

Spiritus Salis Armoniaci Anisati.

Liqvoris Cornu Cervi succinati, *każdego 30. kropli.*

Essencyi z Lukrecyi, Połłota.

Syropu Fiałkowego, Łot ieden.

Zmięszawszy, daway, co 2. Godźiny po łyżce, w czasie potrzeby, co godźina.

2do. *Cieplice y kwaśne Wody w Dychawicy zalecic się mogą wilgotney w suchey zaś ktora z konwulsyami pierśi złączona, albo z puchliną, iak trućizny wystrzegać się trzeba.*

3tio. *Z gwałtownemi Purgansami, w tey affekcyi bardzo ostrożnie, a to tym bardźiey ieżeli z Rozy, Podogry, y z Swierzbu wpędzonego początek wzięła.*

4to. *W Dychawicy wilgotney śćisłe umartwienie od obżarstwa, piianstwa wielki pożytek przynośi. Zamiast ordynaryinego Trunku mogą sobie chorzy Dekokt* ex Ligno sancto; *z drzewa Dębowego, z Drzewa Jałowcowego,* Korźenia *Chiny, z Skorki Sasafras, Omonu, y małych Rozynkow według upodobania sporządzić, ktorzy zaś kuflem śię bawić nieprzestaią y namiętnośći swoich na wodzy trzymać nie umieią: także y ći,* qvi qvotidie veneri litant, *żadnego skutku w lekarstwach nie znaydą, y owszem tak rozwiozli więcey sobie medykamentami zaszkodzą; niż pomogą; dla tego takowi Pacyenci nazwać się powinni* Crux Medicorum,

5to. Przećiwnym *sposobem Pacyenći w spokoynym umysle, y wesołym, z ukontentowaniem bez apprehensyi zycie swoie wiodący, pożądanego z przerzeczonych lekarstw zdrowia spodziewać*

się

ſię powinni. A gdy choroba ta z zatamowaney w płucach materyi pochodźi; wſzyſtkie ſłodkie lekarſtwa zarzucić trzeba. *Raczey Likworem Betzuartowym Hoffmanna* ſub Annotat. febris *Tertiannæ opiſanym złe wykorzenić. Także Likwor Betzuartowy* Busſii *z dobrym Proſzkiem Betzuartowym złość materyi pedogryczney, lub inney gruntownie wyprowadza.*

6to. Opiata *y inne gwałtownie bol uśmierzaiące lekarſtwa w Dychawicy wilgotney kwitować trżeba, ponieważ łatwo chorego w pucblinę wprowadzić mogą.*

7mo. *Między innemi naſtępuiące lekarſtwo z doświadczenia mego kilkokrotnego zalecam. Weźmi* Gummi Ammoniacum *połłota, roztop w Winie Hiſzpanſkim ſłodkim lub innym dobrym naprzykład wiedney kwaterce, przymięſzay Syropu Omonowego dwa Łoty, dawaiąc choremu po łyżeczce od* Kaffy, *poki niewynidzie z biedy.* Balſamus Sulphuris Aniſatus 5. 10. 15. *kropli w Miodźie Cebuli Morſkiey, lub w Syropie Omonowym, 2. lub 3. razy na dźień dawany, płuca wielce zmacnia.* Extractum incidens liquidum Doctoris Stahlii *niewyſławioney cnoty po* 30. *lub* 40. *kropli w wodźie Kwiatu Kopru Włoſkiego, lub w Wodźie Omonowey Syropem*

Omonowym osłodzoney. Bierże się dwa y trzy razy na dźień, ale NB. *tylko w Dychawicy wilgotney. Ten Extrakt iest następuiący:*

Weźmi Gumi Ammoniaci, *ćwierć Łota.*
Gumi Galbani,
Mirry Weneckiey,
Gumi Elemi,
Gumi Carannæ, *każdego połćwierći Łota.*
Omonu,
Biedrzęcu białego.
Dźięgielu, każdego ćwierć Łota.

Stłukszy na Proszek, naley nan Spiritum Vini rectificatissimi, *ile potrżeba; niechay stoi przez kilka dni w ćiepłym piasku w Alembiku szklanym. Potym* Spiritum Vini *przedystylluy przy wolnym ogniu, a strzez się przypalić; Ten Extrakt rospuść* in Spiritu Salis Armoniaci Vinosi *ile potrżeba. Dosis tey medicyny* 30. *lub* 40. *kropli dla starszych w Syropie Omonowym, lub Fiałkowym, albo Hyzopowym daię się* 2. *lub* 3. *razy na dźień. Następuiące Pigułki w Dychawicy wilgotney, niemniey y w suchey z Konwulsyami w mnieyszey porcyi dawane także sławne, y mogę to o nich twierdźić, iż wielu Dychawicznych prawie zgardła smierći wyrwały.*

Weźmi: Gumi Ammoniaci,
Zywicy Benzoes,
Mirry,

Aloe-

Aloesu preparowanego,
Szafranu, każdego połćwierći Łota.
Cynobru,
Merkuryuszu osłodzonego, alias Mercurii dulcificati.
Stonog,
Salitry preparowaney, każdego Gran 20.
Kamfory, - - *Gran* 6.

Zrob Massę, y formuy zniey Pigułki ad Granum unum. *Połćwierći Łota raz na dzień dla mocney natury, po ktorych piy coraz Herbatę z źiołek pektoralnych, ktore masz tam y sam zalecone. Cebula Morska ostrożnie y rozumnie zażywana nad wszystkie lekarstwa w Dychawicy z Gumi* Ammoniacum; *o niey sławny* Professor Schulce in Prælectionibus in Dispensatorium Brandeburg. pag. 26. *następuiące swiadectwo daie: Cebula Morska naywybornieysze rozwalniaiące lekarstwo w Dychawicy wilgotney; w Katarże duszącym, puchlinie nog, y nadećiu ćiała, naypożytecznieysze. Daią się tey Cebuli* 3. *lub* 4. *Grana. Ocet iey z Gumą Amoniacką y z Miodem iey innym prym bierze. Między innemi domowemi lekarstwy (ktore się w Rozdziale zaleciły) zalecam ieszcze Sok z Omonu y swieżego Dzięglu w Winie lub w Piwie ćiepłym biorąc; momentalnie albo wiem oddech wolny czynią.*

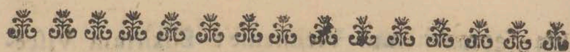
8vo. *W Dychawicy ſuchey Salitra preparowana, y Sol Angielſka, lub Sol Siedlicka z Cynobrem w Obfitośći zmieſzana, y na koniec noza 2. lub 3. razy na dźień, zażywana w wodźie Lepiecznikowey, lub Omonowey albo w wodźie* Kopru *Włoſkiego, wielce pomaga.* Doctor Franciſcus Oswaldus Krembs *upewnia iż* cum Cinabari Antimonii in Aqua Aſthmatica, *po połćwierći Łota na raz choremu daiąc, za mieſiąc niebezpiecznych Dychawicznych wyſtawiał. Jeſt ieſzcze ieden Dychawicy Gatunek, ktory Doktorowie Aſthma* Convulſivum *nazywać zwykli. W tym Paroxyzmie rozćiągnionemi rękami na Krzyz, wyłamanym nie iako karkiem Pacyenći powietrze chwytaią, przytym wielką Serca Palpitacyą ćierpią; źimny pot z czoła ſpływa; mdłośći niepoſkromione morzą, a potym Paraliż Pacyentow porywa. W tym razie lekarſtwa o wielkiey chorobie zalecone ſłużą, oraz naſtępuiąca Mixtura:*

Weźmi, Liqvoris Cornu Cervi ſuccinati,
Eſſentiæ Caſtorei, *każdego* 60. *kropli.*
Eſſentiæ Anodynæ vel Liqvidi Anodyni Sydenhami, 30. *kropli.*

Zmieſzawſzy 20. *lub* 30. *kropli daway choremu w wodźie Konwaliowey po kilka razy na dźień Poty, poki* Paroxyzm *nie sfolguie. Wiatry pędzące Enemy; (o ktorych w Annotacyi o affekcyach żołądka mieć będźieſz] dobre.* Elixirium

um Stomachicum Viennenſe: Elixirium Viſcerale Hoffmanni, Elixirium Aſthmaticum Furſchtii, *ktore w porzonney Aptece znaydźieſz, wielce pomocne w tym Paroxyzmie.* Eſſentia Antiſcorbutica *Neumanna Profeſſora y Konſiliarza Krola Pruſkiego, bardzo* tam curative quam præſervative *wſtawiona. Preparacya takowych lekarſtw* Tomo Imo *w Aptece naſzey Domowey doſtatecznie ſię wyraźi.*

9no. *Gdy w Dychawicy Puchlina Pierśi* alias Hydrops Thoracis *opanuie Pacyenta: To iedyna nadźieia pomocy pokładać ſię może, w Operacyi, ktora* Paracentheſis *od Operatorow nazywa ſię. Ta operacya zawiſła na otworźeniu pierśi inſtrumentem Trocar rzeczonym.* Przy *teyże operacyi dobrźe uważać trźeba ieżeli pluca ieſzcze nie naruſzone ſą; y ieżeli chory niezbyt na śiłach zwątlony: bo gdy płuca nadgniłe to operacya na nic ſię nie przyda. Na koniec przeſtrzegam powtornie, aby ſię chory ſtrzegł cieplic y gorąca; kwaśnych wod, ponieważ ſię przez nie bardźiey Dychawica rozmnaża y chory w Puchlinę pierśi nieomylnie wpędza. Także Womity zbytnie, Purganſe gwałtowne, krwi Puſzczenie niepomiarkowane, y Opiata ſzkodliwemi ſą.* Liqvor Betſuarticus Buſſi; Liqvor Betſuarticus Hoffmanni *po 30. Kropli* præſervative *w wodźie Omonowey, lub Szałwiowey wielce ſłuży.*

ROZDZIAŁ XXXIV.

O Palpitacyi Serca.

Ta choroba nic innego nie ieſt, iak Kurcz Serca, ktory dotkliwe bićie, y wzdryganie Serca ſprawuie. Pod czas wynika z polipu rodzącego ſię na ſercu; ordynaryinie zaś zbytniey krwiſtośći. Gdy Polip tey affekcyi przyczyną ieſt; Pacyenci zawſze bledinieią na twarzy, y nigdy ſpoczynkiem zupełnym ćieſzyć ſię nie mogą, oraz nagle umieraią nad mniemanie y opinią ludzką.

Gdy Palpitacya z Zatamowanego mieśięcznego czaſu lub Hemoroidow przypada, lub z wielkiey krwiſtośći pochodźi, to wielce ſobą trwozyć nie trzeba.

Kuracya od krwi puſzczenia z ręki Mężczyznom, z nogi białogłowom zacząć ſię powinna. Po krwi puſzczeniu

Kąpielami nog krew zgorńych częśći ſprowadzać trźeba. W konſtupacyi Enemą dopomagać naturźe. Dla ochłodzenia krwi zażyway naſtępuiącego Proſzku kurcz uśmierzaiącego:

Weźmi Oſtrzyg Morſkich preparowanych.
Salitry preparowaney,
Tartari Vitriolati,
Skorup Jaiecznych, każdego ćwierć Łota.
Cynobru preparowanego, połćwierći Łota.

Zmięſzawſzy na drobny Proſzek co 3. lub 4. godźiny, daway na koniec noża, lub na dwa konce w wodźie Kryniczney lub Herbaćie.

Eſſencya Bobrowa wtym rązie wielce pomocna ieſt po 40. lub 60. kropli w kieliſzku wina dawana. Drzewo Saſſafraś z Omonem w wodźie gotowane ćiepło y źimno piiąc, także bardzo ſkuteczne. Na dołek ſerca naſtępuiący Plaſter przykładać. Weźmi Meliſſy garść iednę, pokraiawſzy drobno, y ſkropiwſzy Octem Winnym ćiepło przykładay. Z Palpitacyą Serca częſtokroć mdłośći nie-

niezmierne łączyć ſię zwykły, w tym razie przenikaiącemi wonnośćiami naturę wzruſzyć należy czymprędzey, iako to Octem Winnym, Rućianym, Konwaliowym; łub Wodkami rożnemi, uſta ſołą naćieraiąc, pierśi y inne członki ćiepłemi chuſtami trzyi. Ocuconemu czyli otrzezwionemu po mdłośćiach Pacyentowi day Eſſencyi Bezuartowey w Rozdźiale o Malignach opiſaney pod Tytulem Eſſencya Alexypharmaca po 45. lub 50. kropli w łyżce Meliſſowey Wody. Możeſz także kieliſzek dobrego Wina wypić, ponieważ takowe Confortativum naylepiey dla ubogich ſłuży. Dla lepſzego ſkutku nie zawadźi przydać do Wina ſwieżey Meliſſy, y pić według upodobania. Albo

Weźmi: *Gozdźikow Ogrodnych, 2. Garśći.*
Meliſſy, Garść iednę.
Kwiatu Rozmarynowego,
Kwiatu Rożowego, każdego po połgarśći.
Skorek Cytrynowych ſwieżych, połłota.
Kardamomow małych,
Cynamonu, każdego połćwierći Łota.

Po-

Pokraiawszy, y zmięszawszy zażyway iak Herbatę. Albo

Weźmi Radicem Doronici,
Skorzonery, każdego Łot I.
Melissy, Garść iednę.
Gozdźikow Maćicznych, ćwierć Łota.
Szafranu, Połćwierći Łota.

Pokraiawszy ugotuy w winie na poł z Wodą zmięszanym, y piy według upodobania rano y wieczor.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo *Dla uśmierzenia Kurczystych y Konwulsyi pełnych agitacyi Serca, niemniey dla rozrzedzenia zgęstey w Serce zgromadzoney krwi lekarstwa służą te, ktore w Rozdźiale o Kaduku y o Zawroćie Głowy zaleciłem. Woda z Kwiatu Konwaliowego y Melissy z Winem przedystyllowana także służy.* Liqvor Anodynus Mineralis Hoffmanni *dobrże preparowany, y z ostrośći Oleiu Koperwasowego, lub Oleiu* Vitrioli *utemperowany, po* 20. *lub* 25. *kropli w Konwaliowey wodźie skuteczny iest. Niemniey następuiąca Preskrypcya;*

Reci-

Recipe: Liqvoris Anodyni Mineralis.
Spiritus Cornu Cervi Vinosi, *każdego 60. kropli.*
Tincturæ Antimonii acris, *Połłota.*
Olei de Cedro veri, *Kropli* 6.

Zmięszawszy, day w Wodźie Konwaliowey Melissowey, lub Szałwiowey po 20. *kropli dwa razy we* 24. *godzinach. Następuiący Proszek zawsze mi wielce służył.*

Weźmi Hippomanes *lub Sledzionki Kobyli [o ktorey w Annotacyach o Kaduku obszernie się pisało]* Łot ieden.
Korźenia Piwoniowego,
Naśienia Piwoniowego,
Glistow źiemnych,
Koralow czerwonych, każdego Połłota.
Extraktu lub Powidel *Maczku polnego, ćwierć* Łota.
Antimonii Diaphoretici, *Gran* 40.
Salitry preparowaney, 3. *ćwierći* Łota.
Cynobru, 10. *razy sublimowanego lub przepalanego,* 4. Łoty.

Zmięszawszy na Proszek *miałki,* designetur *Proszek osobliwy,* Konwulsye, Kurcz, *y Burzenie krwi uśmierzaiący,* 3. *razy na koniec noża w* 24. *godźinach w źimney wodźie, lub w wodźie Piwoniowey, Konwaliowey, albo Melissowey zażywaiąc. Dla ubogich Salitra pre-*

preparowana, glisty ziemne z Jaiecznemi skorupami, y Cynobrem wrowney części zmięszane służą Kto zaś prawdziwą Koralową Tynkturę cum Oleo Vini *preparowaną ma, ten prawdźiwie nieoszacowany skarb wtey affekcyi dziedźiczy: ponieważ ta tynktura nie tylko cudowny prawie skutek w Palpitacyi serca sprawuie, ale też w Biegunce Krwawey z podźiwieniem niewypowiedźianie zaleconym lekarstwem się staie. Wodka Melissowa* alias l'eau des Carmes *iest także w Palpitacyi wielkiego skutku; lecz że iest gorący,* Spiritus, *to Cholerycy y krwiśći zbytkować nią, wystrzegać się powinny; po pięć; 10. lub piętnaśćie kropli w kieliszku Wody Piwoniowey, albo Konwaliowey zażywać mogą. Cynamonowa Woda bez Wina dystyllowana z Syropem* Kwiatu *Goźdźikowego sławnym* Kordyałem. *Syrop Cytrynowy zalecony:* Confectio de Hyacintho cum osse de corde Cervi. Vide Helvig Lexico Physico-Medico pagina 315. *Woda z Serca Jeleniego dystyllowana z Syropem* Koralowym, *lub z Syropem Kwiatu* Krwawnikowego *zmięszana, y dawana serce zmacnia.* Powierzchownie *następuiące smarowidło dobre,*

Weźmi: *Octu Konwaliowego z Bobrowym stroiem preparowanego,*
Octu Rożanego, każdego 4. *Łoty.*

Wodki Rozmarynowey, albo Wengierskiey, lub Aquæ Anhaltinæ, *lub* l' eau des Carmes, 2. *Łoty.*

Zmięszawszy ciepło z chustkami na serce przykładay. Rownego Skutku

Weźmi Konfektu *Alkiermesowego bez* Piżma *preparowanego.*

Wodki Apoplektyczney, każdego według upodobania.

Zrob Maść, y smaruy na Szkarłatowy płatek; przykłada się tetnio na dołek serca. Vide Doctorem Etner Tractatu Pharmacevtico, pag. 706. *Balzam Bursztynowy niemieyszey cnoty, ciepło dołek serca, nim smaruiąc. Albo*

Weźmi: Muszkatelowey Maści, 3. Cwierci Łota.

Oleyku Bursztynowego białego, kropli 10.
Oleyku Rumianku polnego,
Oleyku Kwiatu Krwawnikowego, *każdego* 15. *kropli.*
Oleyku Muszkatowego kwiatu, 10. *kropli.*
Kamfory, - - Gran 2.
Bobrowego Stroiu przedniego, Gran 3.

Zmięszawszy, designetur, *kurcze y konwulsye uśmierzaiący Balzam, ktorym dołek serca ciepło smarować trzeba.* Balsamus Vitæ Hoffmanni, *w Bibule skropioney, na dołek serca przyłożony wielce*

wielce pomocny. Essentia dulcis Halensis *prawdźiwa wewnątrz y powierzchownie z Spiritusem Konwaliowym y Rożanym w rowney częśći zmięszana, ćiepło w chustkach na dołek Serca przykładana, albo po kilka kropli w wodźie Krwawnikowey zażywana chorych ratuie. Niemnieyszey rekommendacyi godne* Pulveres Solares Richteri.

2do. *Jeżeli palpitacya serca z Kwasnośći w żołądku leżącey pochodźi, ktory* Paroxyzm *Chypokondrykom y na Macicę choruiącym przyzwoity bywa, w tym razie* Pulvis absorbens Wedellii *na koniec noża zażywany, skutek oczywisty przynośi. Niemniey następuiąca preskrypcya skuteczna:*

Weźmi: *Maćicy preparowaney Perłowey.*
Ostrzyg Morskich,
Rakowych Oczu,
Antimonii Diaphoretici,
Jeleniego Rogu, piłowanego,
Cynobru kilka razy przepalanego, każdego Połłota.
Salitry preparowaney, 3. *Cwierći Łota.*
Extracti Castorei, *Grana* 3.

Zmięszawszy na drobny Proszek, zażyway, na koniec noża w źimney wodźie 3. *lub* 4. *razy na dźień według upodobania. Tu niechay mi*

się żaden ciekawy Aptekarz nie dźiwy, że pretenduię miec 10. *lub* 15. *razy sublimowany lub przepalany Cynober. Racya tego iest:* Quo enim magis subtilisatum est, aliquod medicamentum, eo efficacius. *Ten Proszek także służy tym, ktorzy się niepomiarkowaną z irrytowali cholerą: ile ostrość żołći tłumi, y inne pochodzące z Cholery affekcye uśmierza.*

3tio. *W długo trwaiącey Palpitacyi Serca na wiosne y w iesieni krew z nog, obficie ma być puszczona. Co krwistym osobliwie za naylepsze stanie lekarstwo; ieszcze tym bardźiey krwi puszczenie pożyteczne gdy choroba zmiesięcznego czasu, lub Hemoroidow wynika.*

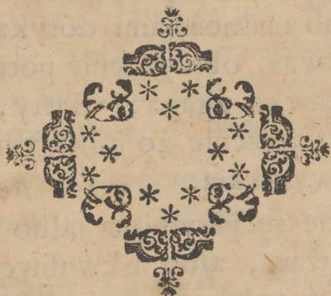
4to. *W Palpitacyi serca stabi y delikatney konstitucyi Pacyenći, Opiata, Wino stare, wodkę; ogołem mowiąc wszystkie rozpalaiące krew czy to Trunki, czy potrawy, czy lekarstwa powinni zarzucić.*

5to. *Tym Pacyentom, ktorym często* Palpita*cya serca dokucza, zalecam* Pigułki sub Annotat. 11ma *w Rozdziale o Głowy Boleniu, albo też w Annotacyach o Apoplexyi zaleconc; ktore to* Pigulki *lekko żołc, kwas, y niestrawność sprowadzaią. Przy tym* Elixirium Viscerale Hoffmanni: Elixirium temperatum Viennense,

Tinctu-

Tinctura Amaricans, y Liqvor Visceralis, in Dispensatorio Viennensi *opisany, wielce zmazniaią, pod czas obiadu po łyżce iedney w kieliszku Wina.*

6to. *Jeżeliby Polip okazyą Palpitacyi serca był, y choroba zastarzała być miała, żadną nadzieią życia karmić się nie trzeba, y owszem iak każdemu człowiekowi nie wiedzącemu dnia ani godźiny, tak szczegulnie takiemu Pacyentowy na śmierć zawsze gotowym być trzeba, ponieważ niespodźianie iak świeca zgasnie.* Z po*czątku zaś ieszcze się może kuśić o zdrowie chory przez pićie Wod Karlzbadskich, ktore rozwalniaiąc gęstość krwi Solą swoią Mineralną,* alias Sale Alcali subtiliore *pomoc y nadzieię zdrowia nie iaką czynią.*

****

ROZDZIAŁ XXXV.

O rożnych Zołądka Affekcyach.

Affekcye Zołądka między naywiękſze y naynieznosnieyſze choroby policzyć ſię mogą; bo ieżeli żołądek ſwoiey powinnośći zadoſyć czynić nie może, to wſzyſtkie inne członki przez to cierpiec muſzą. Słabi y delikatni ludźie częſtokroć mdłośćiami żołądkowemi trapieni bywaią. Ktorży, gdy tylko mały exceſs wiedzeniu lub piciu popełnią, zaraz ich żołądek dotkliwemi boleśćiami lub nudnośćiami dotyka. J ztąd oſtrość, kwas, obrzydżenie potraw, Womity, kczawka zgaga, wiatry, nieſtrawność, roziątrzenie żołądka y inne okoliczności wynikaią.

Wſzyſtkie te przymioty albo znieſtrawnych potraw, albo z kwaſnych y fermentuiących trunkow pochodzic zwykły.

Także

Także ſam żołądek zbytnie potrawami
y trunkami obładowany, ſłabieie, y roz-
tyka ſię, a niemogąc w ſwey porże we-
dług biegu natury byc ſkurczonym,
chorob nieznosnych przyczyną bywa.

Gdy Kwas y nieſtrawna materya z po-
traw lub trunkow żołądek zamuli, to
apetyt ginie, a na mieyſce iego obmirz-
łość naſtępuie. Zabiegać temu złemu
trżeba dobrze przez czas nieiaki dwa ra-
zy na koniec noża biorąc codziennie
Skorupy Slimakowe w rowney częśći
z Cremor Tartari zmięſzane. Potym lek-
kie Laxativum z Seneſu, Rhabarbaro,
albo Pigułki na wielu mieyſcach Trakta-
tu tego zalecone brać pożyteczna. Rha-
barbarum oſobliwſzym lekarſtwem
w wſzelkich żołądka przypadkach do-
ſwiadczenie ſamo zaleca z żołądkowemi
lekarſtwy zmięſzane; naprzykład

Weźmi: Rhabarbari veri,
Rakowych Oczu, każdego Połtorey ćwierći Łota.
Ziela Cardui Benedicti, *Połłota.*

Preparowanego Weynſzteynu, Połłota.
Skorek Pomeranczowych, Połtorey ćwierći Łota.

Wſzyſtko na miałki Proſzek zmięſzawſzy, daway 2. razy przed iedzeniem na koniec noża. A ieżeli cię na Rhabarbarum nie ſtanie, to naſtępniący Proſzek zamiaſt tego tyle dokaże,

Weźmi Ziela Cardui Benedicti,
Korżenia Aronowey Brodi, każdego Połłota.
Skorup Jaiowych,
Skorki żołtey z Kokoſzych żołądkow,
Soli Piołunkowey, każdego ćwierć Łota.
Preparowanego Weiſzteynu, albo
Cremor Tartari, *Połtorey ćwierći Łota.*

Zmięſzawſzy na drobny Proſzek, zażyway codżiennie przed obiadem, biorąc na koniec noża. Ten Proſzek oſobliwſzą cnotę wzmocnieniu żołądka, y uśmierzeniu Womitow zawiera w ſobie. Jeżeli w gębie gorycz czuieſz, y do Wymiotow ſkłonność, naylepiey ći poſłuży lekkie Vomitorium.

Weźmi

Weźmi Ipekakubanny, Połćwierći Łota.
Soli Piołunkowey, Gran 10.

Zmięſzawſzy na Proſzek day rano na czczo w Piwie ćiepłym, lub w Roſole nieſłonym. Powierzchownie ſmaruy żołądek mocną Gorzałką. Albo

Weźmi Piołunu ſwieżego,

Pokraiawſzy zgotuy znieſłonym maſłem; przecedziwſzy przez chuſtę, ſmaruy żołądek. Albo

Weźmi Chleba razowego tartego,
Piołunkowych Wierzchołkow, każdego Garść iednę.
Goździkow Kramnych,
Muſzkatowych Gałek,
Imbieru białego, według upodobania.

Gorzałką mocną ſkropiwſzy, przy wolnym ogniu gotuy, aż ſię wyſmazy, zrob plaſter, y na żołądek ćiepło przykładay. Niemniey naſtępuiące Vinum medicatum wielce pomocne

Weźmi Piołunu trochę przeſuſzonego,
Ziela Cardui Benedicti,
Trifolium febrinum,
Skorek Pomaranczowych, każdego Łot ieden.
Iałowcu ſwieżego, Połgarśći,

Pokraiawſzy, y ſtłukſzy, naley wina trzy kwarty: niechay poſtoi w gorącym popiele lub Piaſku przez 2. dni. Piy dwa razy na dźień po 2. lub 3. Kieliſzki.

Częſtokroć okrutny bol ztorſyami y ſzarpaniem w dołku ſerca wielu Pacyentow trapi; co znakiem ieſt obładowania żołądka, ktore kleiowate z żołćią pomięſzane chumory rodźi, te chumory ſucho zyłowate błonki żołądka dręczą, y kurczu lub ścisnienia wielkiego przyczyną bywaią. Czaſem y Womity z tym bolem wſpołeczność wchodzą; ktore mieyſzey ſą apprehenſyi. Jeżeli zaś Womity y Biegunka ztą ſię nie łączą chorobą; to znakiem ieſt, iż materya tak ſię zpiekła w żołądku, że iey żołądek przezwyćiężyć nie może. Taż ſama materya ieſt przyczyną kurczu żołądkowego y nieznośnych bołeśći w dołku ſerca. Ten bol napaſtuie nawet nayzdrowſzych ludźi, gdy pod czas kolacyi żołądek zbytniemi y nieſtrawnemi ciążą potrawami: z kąd taka Kcliwość y nudność ogarniac zwykła Pacyentow,

entow, iż ſię rozumieią być zycia niebezpiecznemi. Wtym raźie gotuy czym prędzy Herbaty y day pić ćiepło choremu kilka fiżanek: albo zamiaſt Herbaty piy Wodę z Betoniką, Szałwią y Karulkiem gotowaną; a ieźli ten Trunek Womitow nie ſprawi, to przymięſzay do Herbaty lub tego Dekoktu Karulkowego parę łyżek Oliwy ſwieżey; będźieſz miał Womity. Na żołądek zaś Worek z Owſem ćiepłym przykładay, a ſpokoynie leżąc prędką odbierzeſz folgę. Jeżeli ten bol tylko w dołku ſerca ſię oſadził,

Weźmi Muſzkatelowego Oleyku, 15. *Kropli*
Soli Piołunkowey, *Połćwierći Łota.*
Szafranu, *Gran* 10.

Zmięſzawſzy, day w kieliſzku Wina. Na uśmierzenie zbytnich Womitow day Pacyentowi ćwierć Łota Dryakwi Weneckiey w Winie ćiepłym; a na żołądek Wodkę Kamforową ćiepło w chuſtkach przykładay.

W Kczaw-

W Kczawce y odbiianiu żołądka zażyway często gęsto Prośzku z Slimakow, z rowną Porcyą palonego Jeleniego Rogu zmięszawszy. Na żołądek, ćiepło przykładany Plaster z rożnych żioł Wodką tegą skropiony pomocny iest. Także Plaster z Dryakwi zrobiony z Oleykiem Anyzkowym, lub z Oleykiem Kopru Włoskiego skuteczny. Jeżeli masz Wodkę mocną Spiritus rectificatissimus nazwaną, to po kilka kropli zwolna połykay, w momenćie uśmierzy Kczawkę. Czym zaś mocnieyszy Spiritus Vini, tym prętsza pomoc.

Gdy ćię zgaga piecze, zrob sobie Proszek z nowych lulek z Piany Morskiey zrobionych; z Skorup Slimakowych wrowney częśći, y zażyway w potrzebie, biorąc dwa razy na koniec noża. Albo

Weźmi, Palonego Jeleniego Rogu,
Paloney Słoniowey Kośći,
Rakowych Oczu, każdego ćwierć Łota.
Muszkatowey Gałki, ćwierć Łota.

Zmię-

Zmięſzay y zażyway pomienionym dopiero ſpoſobem. Przytym rekommenduię ći częſto pić Herbatę z Kwiatu Krwawnikowego. Jądra Brzoſkwiniowe po obiedźie brane dla Prezerwatywy ſłużą.

Wiatry także wielce dokuczać zwykły; na te ſłuży zalecona Herbate z Kwiatu Krwawnikowego, oraz Eſſencya z tegoż Kwiatu, ktorą ſam ſobie zrobić możeſz:

Weźmi Kwiatu Krwawnikowego, 2. Garśći
Skorek Pomaranczowych, Garść iednę.
Biedrzęcu białego, Połgarśći.
Karulku, ćwierć Łota.
Cynamonu, Połćwierći Łota.

Pokraiawſzy drobno, y ſtłukſzy, naley z cztery razy przepalaney Wodki tyle, żeby ſię te Ingredyencye dobrźe zamoczyły; obwiąż flaſzę pęcherzem, niechay ſtoi na ſłoncu przez kilka tygodni; zażyway w czym ſię podoba, po poł, lub y całey łyżce; wielkiego doznaſz ſkutku. Albo każ ſobie naſtępuiącą mixturę zrobić:

Weźmi Eſſencyi Kwiatu Krwawnikowego,
Eſſencyi Korżenia Biedrzęcu białego,
Eſſencyi na wiatry, alias Eſſentiæ Carminativæ Wedellii, *każdego* 30. *kropli.*
Eſſencyi Cytwarowego Korżenia.
Spiritus Carminativi, *albo na wiatry, każdego,* 20. *kropli.*

Zmięſzawſzy, daway po 45. lub 50. kropli w Wodźie Pigwowey, lub Meliſſowey: doznaſz folgi. A gdy wielką gorączkę w żołądku czuieſz, to weźmi dwa Łoty Korźenia nazwanego China; ugotuy w garcu Kryniczney Wody, y piy według upodobania. Albo weźmi ſwieżego ſzczawiu, pokraiawſzy naley nan ſtarego Wina y piy według upodobania. Albo

Weźmi Palonego Jeleniego Rogu, połłota.
Macicy Perłowey preparowaney,
Soli preparowaney, każdego ćwierć Łota.

Zrob miałki Proſzek; y bierz trzy razy na koniec noza w Wodźie, co dwie lub 3. godźiny. Przytym Wodka Kamforowa w chuſtkach ćiepło na żołądek przykładana, pomocna. Naſtępuiący Proſzek potężnie wiatry pędźi:

Weźmi

Weźmi Kolędru w Otcie winnym macerowanego Łot ieden.
Karułku,
Anyżku, każdego Połłota.
Skorek Pomaranczowych, Łot ieden.
Ostrzyg Morskich, ćwierć Łota.
Cukru na Cytrynach tartego, połtora Łota,
Muszkatowego Kwiatu, Cwierć Łota.

Zmięszay na drobny Proszek y daway według potrźeby na koniec noża w wodźie Melissowey, lub w Wodźie Tatarskiego źiela; albo w Winie Herbacie.

* * *

ANNOTACYA.

1mo. *Wtey chorobie, ktora* Cardiaca *lub* Cardialgia *nazwana albo Kurcz żołądkowy, nieznosne w dołku serca oppressye sprawuię, nay-bardźiey pilności przyłozyć trzeba, aby okrutność, bolu uśmierzyć, mniey zważaiąc na wyrok Medykow:* Medicus magis causæ eradicandæ, quam Symptomatibus debellandis inhæreat. *I tego się w tym razie mniey trzymać należy.* Causa sublata, aufertur effectus;

Ponie-

Poniewaž zarzucenie uśmierzaiących lekarſtw, w tym bolu, byłoby przyczyną mdłośći, konwulſyi niebezpiecznych, albo Szalenſtwa. Gdy tedy bol cokolwiek uśmierzysz, to bez odwłoki materyą chorobſka te rodzącą uſiłuy ſprowadzić, czyli wykorženić. Oſłabione wnętrznośći zmocnić powinieneś także. Tego wſzyſtkiego naſtępuiącemi lekarſtwy dokazesz.

Weźmi Bobrowey Eſſencyi, Połłota.
Liquidi Anodyni Mineralis, 4. *Łoty.*
Kamfory.
Extraktu Szafranowego, každego Gran 10.

Zmięſzawſzy, daway choremu po 40. *lub* 50. *Kropli w wodźie Meliſſowey, lub w Wodźie Miętki* Kędzierzawey, *lub w Wodźie* Konwaliowey 2. *razy na dźień. Naſtępuiący Proſzek przytym zažywać wielce pomocna:*

Weźmi Antimonii Diaphoretici,
Specifici Cephalici Michaelis, *albo Cynobru dobrźe preparowanego, każdego połćwierći* Łota.
Theriacæ Cœleſtis, *Gran* 2.
Salitry preparowaney, Gran 12.
Oleyku Muſzkatowego Kwiatu, *krople* 2.

Zmięſzawſzy, rozdziel na 3. *częśći rowne, y day wſzyſtkie* 3. *Porcye w* 24. *godźinach wſpomioney wodźie. Proſzek* ex Hypomane

w Anno-

w Annotacyach o wielkiey Chorobie zalecony wielkiego wtey affekcyi skutku. Niemniey nastę- puiąca Mixtura:

Weźmi Wody z Miętki.
Wody z Skorek Pomaranczowych świeżych z Winem dystyllowaney.
Wody Kwiatu Lipowego, każdey 3. Łoty.
Essencyi na Wiatry, alias Essentiæ Carminativæ, *Połłota.*
Syropu z Skorek Pomaranczowych, 2. Łoty.

Zmięszawszy, designetur *Mixtura bole uśmierzaiąca co 2. lub 3. godźiny. Niechay iey chory zażywa po łyżce iedney. Następuiącą Maść sławny* Konsiliarz *Hoffmann wielce zaleca:*

Weźmi Oleyku Lilii białey z Oliwą preparowanego.
Oleyku z Naśienia Bielunowego, każdego Połłota.
Oleyku dystyllowanego karulkowego.
Oleyku Miętki Kędzierzawey,
Oleyku Lewandowego, każdego 30. kropli.
Kam*fory,* - - *Gran* 10.
Spiritus Salis Armoniaci Lavendulati, *to iest z Oleykiem Lewandowym lub Szałwiowym, kropli* 30.

Zmięszawszy, designetur *Maść uśmierzaiąca ktorą dołek serca, cały żywot, y* Spinam Dorsi, *czyli pacierze ciepło smarować.*

2do. *Gdy* Kardyaka *złożnemi chorobami iako to powietrzem, Petociami, żarnicami y innemi krostami łączy się, to bez wszelkiey odwłoki do Betzuartowych, y iadowi przećiwnych lekarstw [ktore Alexipharmaca nazywaią] udać się potrżeba. Te lekarstwa są:* Liqvor Betzuarticus *Hoffmanna, w Annotacyach o febrże Tercyannie opisany:* Liqvor Betsuarticus Busfii, *po* 20. *lub* 30. *kropli według proporcyi wieku dawany: Dżiećiom po* 10. *lub* 15. *kropli.* Spiritus Nitri dulcis cum Spiritu Cornu Cervi *w trżeciey częśći zmięszany, po* 20. *lub* 25. *kropli, w Wodżie z* Cardui Benedicti *lub z Skabiozy wielce zalecony. Te Likwory tak wielkiey są cnoty, iż Petocie y inne krosty na wierzch ćiała wysadzaią z niezmierną chorego folgą. Powierzchownie dołek serca smaruy* Balsamo Vitæ Hoffmanni, *lub* Balsamo Vitæ *moiey kompozycyi.* L' eau des Charmes, *y* Spiritus *Konwaliowy według upodobania z Balzamem Jndyiskim czarnym, to ieśt* Balsamo Peruviano nigro, *z Dryakwią y trochą Kamfory zmięszany; ćiepło na dołek serca przykładany; znacznie Kardyakę uśmierza.*

3tio. *Jeżeli* Kardyaka *z Trućizny pochodźi, to czymprędzey day choremu ćiepłego Mleka lub Wody z Migdałowym lub lnianym Oleiem w obfitośći zmięszaney; możesz Dryakwi do tegoż Mleka lub Oleiu przymięszać.*

4to. *Gdy bol* w Kardyace *długo trwa na iednym mieyscu osadzony, albo gdy bol takowy na czas tylko dokazuie siła, co ordynaryinie z obstrukcyi wątroby y meatow z żołćią kommunikacyą maiących przytrafia się, [ktore po łaćinie* Ductus Cholidochi *y* Biliarii *nazwane,] to w tym bolu gorżkawe lekarstwa, iako to* Elixirium Viscerale Hoffmanni; Elixirium temperatum Viennense *po łyżce iedney w ćiepłym piwie lub winie zażywane wielce pomocne są. Jnne licznieysze Lekarstwa na ten Defekt znaydźiesz w Rozdziale o Zatkaniu wątroby w Tomie drugim.*

5to. *W Bolu dołek serca opprymuiącym z obfitośći chumorow w żołądku y kiszkach zaległych, albo zniepomiarkowaney Diety; Lekkie* Vomitorium *nie zaszkodźi.* Jeżeli *zaś nieznośne bole dosadzaią Pacyentowi, a przytym powierzchowne częśći źimnem przerażone są;* Vomitorium *Trućizną się staie. Po Paroxyzmie zaś, gdy chory nieco potem spływać zaczyna; Womity pożyteczne.*

6to. *Wteyże ſamey* Kardyace, *ktora z pełnych żołći chumorow wywiera ſrogość ſwoię w żołądku, wielce oſtrożnie z chorym lekarzowi poſtępować trzeba; y Boże uchoway! Opiata w tym razie dawać.* Jeżeli *zaś w Maciczney affekcyi Kardyaka przypadnie, to eſſencya Bobrowa z zaleconemi wyżey* ſub numero 1mo. *lekarſtwy pomaga ſkutecznie. VVięcey lekarſtw w tym Paroxyzmie mieć żądaiący, znaydźie w Rozdźiale o Maćiczney affekcyi, w Tomie drugim.*

7mo. *W każdym rodzaiu* Kardyaki *Enemy pomocne mianowićie z ſamego Migdałowego Oleyku, lub z ſwieżego Lnianego Oleiu, połſunta go na raz wźiąwszy.* Komu *ſię zaś podoba, może do Oleiu przymięſzać Mleka, Kwiatu Rumianku polnego, Slazu, Krwawniku* &c. *Lecz* NB. *w Kardyace z Malignami złączoney kryſterow ſtrzeć ſię trzeba.*

8vo. W Kardyace *wſzyſtkie gorące Trunki y Medykamenta iako to Spirituſy wielce ſzkodliwe, oſobliwie, gdy choroba z oſtrośći żołći początek wźieła. Także Krwi Puſzczenie nie może ſię w tey chorobie zalecać, ponieważ przyczyna dolegliwośći naybardźiey w żołądku zaległa. Kto prawdźiwy Betzuar Oryentalny lub Zachodni*

dni ma, ten wtey chorobie ſtawnym ſię lekarſtwem ſzczyćić może. Daie ſię na raz 10. 15. *y* 20. *Gran w VVodźie Konwaliowey.*

9no. *Uśmierzaiące lekarſtwa, ktore z początku Annotacyi* w Kardyace *zalecone ſą, ſłużą także w Szczkawce. Niemniey pożyteczna żołądek Enemą otworzyć. Mocne przepaſanie ſię Ręcznikami Szczkawkę uśmierza.*

10mo. Szczkawce *zoźiębienia pochodzącey ćiepła Herbata z kilką kropłami* Salis Volatilis Oleoſi Sylvii *ſtaie ſię lekarſtwem. Po zażyćiu tego lekarſtwa niechay ſię ćiepło chory włożku trzyma, aby ſię ſpocił. Szczkawka zranami iakiemi złączona, rownym ſpoſobem być powinna leczona.*

11mo. *Jeżeli kto znieoſtrożnie danych gwałtownych Purganſow y lekarſtw na womity Szczkawki ſię nabawił, ten niechay zaraz kilka łyżek wody Cynamonowey lub Maſtyxowey wypiie rozpuśćiwſzy w niey* Theriacæ Cæleſtis *Gran* 2. *Także Dryakiew VVenecka na Koniec noża w ćiepłym winie zażywana ſkuteczna ieſt. Grzane wino z Cynamonem y Goźdźikami Szczkawkę uśmierza. Ubodzy zas mogą wźiąc białego Imbieru na koniec noża w ćiepłym Piwie, albo wody z Miętki Kędźierzawey, lub Rumian-*

kowey, lub Krwawnikowey. A ieżeli ich na to stanie, to cokolwiek wodki Anyżkowey przymięszać mogą.

12mo. Szczkawka *z zadaney Trucizny rownym sposobem leczy się, iak Kardyaka Oleiem y Mlekiem.*

13tio. Szczkawka *z Pedogry wpędzoney, lub przy inflammacyi żołądka przypadaiąca naylepiey leczy się Likworem Betzuartowym Hoffmanna w Annotacyach o Febrże Tercyannie zaleconym. Rownego skutku Likwor Betzuartowy Bussyusza po 25. kropli, w Wodżie Krwawnikowey, Miętkwianey lub* Konwaliowey *dawany. Bardźiey mi zaś służyła następuiąca Mixtura nawet w zdesperowaney Szczkawce:*

Recipe Liqvoris Anodyni Mineralis Hoffmanni,
Spiritus Nitri dulcis, *każdego Połłota.*
Spiritus Cornu Cervi Vinosi.
Essencyi Bobrowey, każdego ćwierć Łota.
Kamfory, *Gran* 3.

Zmieszawszy, daway po 20. *lub* 25. *kropli,* 3. *lub* 4. *razy w* 24. *godźinach.*

14to *Gdy* Szczkawka *z ostrośći żołci leżącey w kreskach, żołądku y kiszce* intestinum duodenum

denum *nazwaney wynika; daway Pacyentowi Proszku zaleconego* sub num. 2do *na koniec noża; tym ostrość żołci uśmierzywszy, y Szczkawkę uśmierzysz.*

15to. Chypokondrycy *to iest na Sledźionę choruiący, ktorym* Szczkawka *wielce dokucza, wrozsądnym y wczesnym krwi* Puszczeniu Remedium *naylepsze znaydą. A ieżeli tym wszystkim zaleconym lekarstwom ukoić się nieda Szczkawka gwałtowna, to nawet wsamym* Paroxyzmie *krwi obficie upuśćić możesz.* Po *tym osobliwie wparoxyzmie porywaiącym daway wspomione Likwory Betzuartowe.* Po Paroxyzmie *Pigułki* Annotatione 11ma *o Boleniu Głowy zalecone.* Elixirium Viscerale Hoffmanni: Elixirium temperatum Viennense *często gęsto zażyway, ktore słabą naturę wielce zmacniaią. Essencya* Pomaranczowa *z* Pomaranczy *niedoyrzałych gorżkich z winem starym preparowana; po łyżce zażywana zalecenia godna; bo prawie prym innym żołądkowym lekarstwom bierże.*

16to. Szczkawce *spokoyne leżenie* Pacyentowi *wielce pożyteczne. Dla czego do Kczawki skłonni ludźie zbytniey agitacyi wystrzegać się powinni, oraż źimna y źimnego pićia. Przećiwnym sposobem ćiepłe pierśi y zywota trzyma-*

nie staie się lekarstwem. Remedia *zaś od ro-żnych Doktorow zalecone w Szczkawce są między innemi* Syrupus Menthæ Doctoris Mesue vide Helwig Physico Medico Lexico pag 37. *Oleiek Jmbierowy; Niemniey Jmbier smażony w tym razie wielce pomocny. Tenże Author* pag. 337.

Albo weźmi: Oleyku dystyllowanego Kopru Ogrodnego.
Oleyku Kam*fory; każdego według upodobania, w rowney części;*

Smaruy ćiepło pępek. Możesz także y na Cukrże tegoż Oleyku zażyć kilka kropli; doznasz nieomylney folgi. Tenże Author pag. 162. *Melissa zamiast Herbaty wielcę się w tym raźie zaleca zdaniem Hipokratesa* Aphorismo 13. Sect. 6ta.

Singultit Stomachus, grata Melissa veni.

Tenże sławny Medycyny Patryarcha rekommenduie w Szczkawce kichaiące lekarstwa mowiąc: Singultu detento, si Sternutamenta supervenerint, singultum tollunt. *Niedźiwuy się łaskawy czytelniku memu w tey Annotacyi rozszerzeniu; potrzeba tego wyciąga; ktora mi ieszcze następuiący Trunek zalecić każe:*

W*eźmi Wody* Kwi*atu Rumiankowego,*
W*ody z* Kor*źenia Cytwarowego, każdey* 2. *Łoty.*

Wo-

Wody na Wiatry, alias Aquæ Carminativæ.
Dorncreicli, *połtora Łota.*
Wodki Miętkwianey, alias Spiritus Menthæ essentificati suo proprio Oleo, *trzy ćwierći Łota.*
Spiritus Nitri dulcis, 40. *Kropli.*
Theriacæ Cœlestis, *Gran* 2.
Syropu Maczku polnego, 2. *Łoty.*
Zmięszawszy, designetur *uśmierzaiący, Szczkawkę Trunek po łyżce iedney co godźina, lub y* 2. *razy w godźinę pod czas wielkiey potrzeby.*

17mo. *Lubo w Rozdźiale na zgagę rożne zalećiły się lekarstwa, przecięż przydać ich więcey niezawadźi.*

Weźmi Ostrzyg Morskich preparowanych bez ognia.
Ossis Sepiæ, *albo* Kośći *Słoniowey paloney.*
Krysztalu *preparowanego*, *każdego ćwierć Łota.*
Muszkatowey Gałki, Połćwierći *Łota.*
Zmięszawszy na miałki Proszek, zażyi na koniec noża w Herbaćie ćiepłey. Albo

Weźmi Lodowatego Cukru, 4. *Łoty.*
Kredy, dwa Łoty.
Muszkatowey Gałki, Połłota.
Zmięszawszy, daway rano y wieczor na koniec noża w ćiepłey Herbacie. Vide Doctorem

Helvig in Amœnitatibus Medicinæ pag. 300. Oleum Tartari per Deliquium, *to ieſt Oleiek z Soli Weinſzteynowey preparowany, wielce zalecony; daię ſię go po* 20. *lub* 25. *kropli w ćiepłey Herbaćie, winie, ćiepłym* Piwie. *Jeżeli zgaga ztłuſtych potraw pochodźi, to ią kieliſzkiem wodki zgładziſz: Krwiſtym y do zgagi ſkłonnym ludźiom lekkie* Vomitorium *y krwi Puſzczenie na wioſnę y w ieśieni pomocne.* Proſzek *z niedoyrzałych gorżkich Pomaranczy, oraz Eſſencya z nich z winem preparowana w tym razie wielkiego ſkutku. Jeżeli zaś zgaga przymiotem Chipokondryczney affekcyi, w tey* Vomitoria *y gwałtowne Purganſe wielce ſzkodliwe. Pragnieſz podobno ſympatycznych lekarſtw, te znaydźiesz* in Tractatu Doctoris Agricolæ in ſüa Chirurgia parva, pagina 251. *Także* vide Theatrum Sympatheticum Digbæi. Tractatum de Magia naturali Nicolai Martii. Item Curioſum Medicum Magicè curantem Doctoris Kreutermanni Germanico Idiomate.

18vo. *W zaſtarſzałym od wiatrow wzdymaniu takie oſobliwie Chipokondryakom zalecaią ſię lekarſtwa; ktore kiszki y żołądek chędożąc, zmacniaią, zbytkuiący kwas temperuiąc y niſząc, odbiianie żołądka uśmierzaią; wiatry rozpędzaią. Do tego ſłużą* Pigułki, *ktore w Rozdźiale o Głowy Boleniu* num. 11mo *y w Rozdźiale*

dźiale o Apoplexyi zaleciłem. Następuiące Pigułki także wielkiego szacunku.

Weźmi: Extraktu kwiatu Centuryowego,
Extraktu Piołunowego,
Extraktu Rhabarbarowego,
Aloes depuratæ.
Gumi Ammoniaci.
Mirry przedniey, każdego ćwierć Łota.
Piłowaney Stali,
Salis Succini Volatilis,
Extracti Alhandali, każdego Połćwierći Łota.
Extraktu Bobrowych Stroiow,
Kamfory, każdego Gran 20.

Zmięszawszy z Balzamem Jndyiskim czarnym ile potrzeba, zrob Massę, y formuy Pigułki małemu grochowi rowne; na raz po 14. lub 20. zażywaiąc. NB. Przy zażywaniu tych Pigułek konna agitacya koniecznie potrźebna przez godźinę iednę y drugą. Kto zaś zupełnego skutku doznać zechcę tych Pigułek, ten powinien przez niektory czas, to iest przynaymniey przez dwa tygodnie dźień po dniu ich zażywać. Albo

Weźmi Massæ Pilularum Avicennæ, Gran 20.
Auri fulminantis,
Florum Salis Armoniaci simplicium,
Nitri depurati, ana Gran. 6.

Cam-

Camphoræ, Granum unum.
Olei deſtillati de Cedro, Guttas 3.

Zrobiwſzy Pigułki, y rozdźieliwſzy na dwie części, dźień po dniu zażyway, zaleconey niezapominaiąc agitacyi.

Naſtępuiący Likwor wiatry wielce rozpędzaiący nie oſzacowany:

Weźmi, Korźenia *Cytwarowego*, 2. *Łoty*.
Ziela Tatarſkiego.
Korźenia Gałganu mieyſzego, każdego Łot 1.
Skorek Cytrynowych ſwieżych.
Skorek Pomaranczowych *ſwieżych, każdego Łot ieden.*
Kwiatu *Szałwii czarney*, alias Flores Hormini.
Kwiatu *Szałwii ordynaryiney, każdego* 3. *Szczypty.*
Oleyku prawdźiwego dyſtyllowanego z Kwiatu *Rumiankowego.*
Oleyku Karulkowego,
Oleyku Anyżkowego,
Oleyku z *Miętki* Kędzierzawey, *każdego* 20. *kropli*
Bobrowych Stroiow, 3. *ćwierći Łota.*

Wodki

Wodki lub Spirtusu z Kwiatu Rumiankowego Rzymskiego, lub ogrodnego.

Spiritus Nitri dulcis rectificati, *każdego 2. Łoty.*

Naley na te Species *Wina według proporcyi; wstaw w Alembiku szklanym w ćiepły piasek, y niechay stoi przez kilka dni w ćieple; potym przecedźiwszy (ieżeli ći się podoba) możesz dodać trochę* Liqvoris Anodyni Mineralis *naprzykład* 2. *Łoty. Daway po łyżce, ile razy chcesz. Albo*

Weźmi, Essencyi Cytwarowego Korżenia.

Essencyi Skorek Pomaranczowych, lub Essencyi zniedoyrzałych gorzkich Pomaranczy z winem preparowaney.

Spiritus Salis Armoniaci Anisati, *każdego ćwierć Łota.*

Salis Volatilis Oleosi Sylvii,

Spiritus Nitri dulcis, *każdego 60. kropli.*

Oleyku dystyllowanego prawdźiwego Cytrynowego.

Oleyku Kwiatu Muszkatowego, każdego 4. krople.

Zmięszawszy, daway po 20. 25. kropli w Wodźie Miętkwianey, Rumiankowey, Krwawnikowey. A *kto Wodę Cynamonową z Sokiem Pigwowym dystyllowaną mieć może, lub Mastyxową; niech w niey tych kropli zażywa.* Aqua Carminativa Dorncrejeli *w Aptece naszey* Tomo Imo

Imo *opisana*, *do zażywania tey Mixtury pożyteczna. Niemnicy następuiąca Mixtura żołądek zmacniaiąca y wiatry rozpędzaiąca.*

Weźmi Wody *dystyllowaney z winem z Mięki ogrodney Kędzierzawey.*
Wody *Korżenia Cytwarowego.*
Wody Kardamomow mieyszych.
Wody Melissowey z Winem przepalaney, każdey 3. *Łoty.*
Wody Cynamonowey z Sokiem Pigwowym dystyllowaney, Łot 1.
Essencyi Pomaranczy niedoyrzałych gorżkich z Winem preparowaney, 3. *ćwierći Łota.*
Spiritus Nitri dulcis,
Elixirii Vitrioli Mynsichti, *każdego ćwierć Łota.*
Oleyku prawdźiwego dystyllowanego kwiatu Muszkatowego,
Oleyku Skorek Cytrynowych,
Oleyku Skorek Pomaranczowych, każdego 3. *krople.*

Temi Oleykami skropiwszy kawałek Cukru, przyday Syropu Skorek Pomaranczowych 3. *Łoty. Zmięszawszy, daway choremu po łyżce według upodobania. Niemnieyszey sławy następuiąca Essencya.*

Weźmi

Weźmi Essencyi Kardamomow,
Essencyi Kwiatu Muszkatowego, każdey Łot 1.
Spiritus Nitri dulcis,
Spiritus vel Liqvoris Anodyni Mineralis, *każdego Połłota.*
Salis Volatilis Oleosi cum puro Oleo Corticum Aurantiorum & Cardamomorum semine parati, 3. *ćwierći Łota.*

Zmięszawszy designetur *sławna wiatry pędząca Essencya, po* 15. 20. 25. *kropli w winie, w ćiepłym Piwie, w wodźie Skorek Pomeranczowych, lub w Cynamonowey zażyway. Albo*

Weźmi: Spiritusu lub Wodki Mastyxowey,
Spiritus Nitri dulcis, *każdego Połłota.*

Zmięszawszy, daway po 25. *lub* 30. *Kropli.* Vide plura apud Doctorem Abellium in Tractatu Medico Practico Studiosorum pag. 286.

Kołaczyki z Anyżku preparowane Doktora Messue: Essencya kwiatu Krwawnikowego, lub z kwiatu Rumianku polnego: Essencya Naśienia Kardamomowego: Essencya korżenia Cytwarowego, Essencya Skorek Pomaranczowych swieżych; Essencya Pomaranczy niedoyzrzałych gorzkich Spiritus Nitri dulcis, Spiritus Nitri Aromatisatus Dekieri: Essentia Carminativa Wedellii, Balsamus vitæ Hoffmanni, Balsamus vitæ Docto-

ris

ris Sachs Strasburgensis, Aqua Mastichina composita Dispensatorii Viennensis, Aqua Chamomillæ Doncreieli *zaleconemi lekarstwy. Więcey kompozycyi lekarstw znaydźiesz w Aptece Domowey; oraz w drugim Tomie Medyka Domowego o kolce y rożnych ieszcze żołądka affekcyach. Kto zaś kocha Enemy, mieć może wtym raźie następuiącą wielce pożyteczną.*

Weźmi Korżenia *Slazu wielkiego*, 2. Łoty.
Jałowcu,
Bobkow,
Karulku, *każdego połłota.*
Kwiatu Rumianku polnego.
Kwiatu Rumianku Rzymskiego lub ogrodnego.
Kwiatu Bzowego,
Kwiatu Centuriowego, każdego 3. *Szczypty.*

Zgotuy w kwarcie wody; wźiąwszy połkwarty tegoż Dekoktu, doday:

Oleyku Kopru ogrodnego z Oliwą preparowanego.
Oleyku Rumiankowego, każdego Łot 1.
Cukru, Połłota.
Oleyku dystyllowanego Karulkowego, *kropli* 10.
Salitry preparowaney, 3. *ćwierći Łota.*

Zmięszawszy zwyczaynym sposobem applikuy choremu. Następuiąca Maść powierzchownie wielce pomaga y wiatry rozpędza,

Weźmi

Weźmi Oleyku dyſtyllowanego Karułkowego,
Oleyku Miętki Kędzierzawey,
Oleyku z Anyżku Moſkiewſkiego lub Badyanu.
Oleyku wybiianego z Naśienia Bielunowego,
każdego Połłota.
Tłuſtośći wytopioney z Bobrowych Stroiow.
Sadła człowieczego, każdego Połłota.
Kamfory, - - Gran 40.
Spiritus Salis Armoniaci Aniſati, kropli 20.
Zmięſzawſzy, ſmaruy żołądek ćiepło.

19no. A ponieważ wzaſtarzałym wzdymaniu wiatrow Kiſzki y wnętrzności wielce oſłabione ſą, to na zmocnienie ich lekarz oko miec powinien. Wtym razie Medykamenta z ſtali preparowane [alias Medicamenta martialia] ſiła dokazać mogą. Ztym wſzyſtkim wtym ći oſtroznym być trzeba, żebyś ſamych przez ſię takich nie dawał lekarſtw chybaby wielki kwaś w żołądku czuł Pacyent. Między innemi Stalowemi Medycynami ſławny Likwor, ktory z piłowaney Stali preparowany w rowney części z Cremor Tartari zmięſzany, z Wodą Kryniczną robiony bywa. Tinctura Martis Tartariſata Ludovici, Tinctura Martis Cydoniata, Tinctura Martis cum Succo Pomorum Borſztorfianorum Zwoelferi. Ten Likwor y Tynktury mogą być zażywane po 30. 40. lub 50. kropli w Winie dobrym 2. razy na dźień, lub w zaleconych Wodach na wiatry. Naſtępuiący Proſzek wielce wnętrzności zmacnia:

Weźmi, Proszku Korżenia Brodki Aronowey,
Łot 1.
Korżenia Tatarskiego Ziela,
Biedrzęcu białego, każdego Gran 40.
Rakowych Oczu,
Croci Martis aperitivi Doctoris Stahlii, *każdego ćwierć Łota.*
Cynamonu, Połłota.
Soli Jatowcowey,
Soli Piołunkowey, każdey Gran 40.
Cukru Łodowatego tyle, ile waży Proszek wszystek.

Designetur *Proszek na Zatkanie wnętrzności służący, y zmacniaiący, ktorego bierże się na koniec noża, na dźień* 2. *lub* 3. *razy.*

Przy zażywaniu lekarstw Stalowych agitacya konna lub poiazdowa przez godźinę iednę y drugą potrżebna. Przy tymże samym zażywaniu Stalowych Medycyn, Elixiria, *Essencye wzwyż zalecone; oraz prawdźiwa Essencya Rhabarbarowa z wodą Rozchodnikową y Weinszteynem preparowana wielce służy. Nayskutecznieysza zaś kuracya zastarżałych wiatrow na tym osobliwie zawista mianowićie u Chipokondrykow, lub na sledzionę y wątrobę schorzałych; żeby kwasnych wod Mineralnych, Cieplic, także Kąpiel ordynaryiney wody zażywali częstokroć; a potym agitacyą konną według sławnego Sydenhama*

hama Angielſkiego Medyka bawić ſię nie zapominali; ile ten ſpoſob nayſkuteczniey wſzelkie obſtrukcye wnętrzności rozwalnia, y wzdymanie oraz odbiianie wiatrow uśmierza.

20mo. *Na koniec o pewnym przymiocie Chypokondrykom, lub na sledźione chorym częſtokroć przyzwoitym milczeć nie mogę. Przymiot ten przypadkowy uſtawicznie prawie ich trapi, y nazywa ſię* Morbus Ructuolus Hipocratis: *Hypokrateſa chorobą rzeczony że zzaſtarzałey affekcyi* (Morbus Erigmathodæus & Ructuolus) *w wietrzną chorobę odrodzoney, Patryarcha Medycyny do domu wieczności uczynić muśiał przenoſiny. Ta choroba ieſt naywiękſzym Medykow utrapieniem;* Crux atqve Tortura Medicorum *nazwać ſię może, oſobliwie, dla nieſtateczności Pacyentow, ktorym żaden chocby też naydoſkonalſzy Doktor dogodzić nie może. Ani żadnego ſię u nich honoru ni eſtymacyi doczeka. Ci albowiem ſą iak kołowrotek, ktory za powionieniem wiatru tam y ſam lata; tak ći Pacyenci za radami rożnemi Medykow rożnych lecą; a dźiś kwaſne iutro ſłodkie, raz gorące, raz chłodzące medykamenta biorąc, ſami ſię wgłębſze niebezpieczenſtwo wtrącaią. Do wytrzymania kuracyi konieczne chwilę czaſu, potrzebuiącey ſą trudni, lubo wſzyſtkich nayſławnieyſzych Medykow zdanie*

 wiedzą

wiedzą, że w zastarzałych y upornych chorobach Kuracya choć nayskutecznieyszemi lekarstwy przedłużyć się muśi. Oni ćierpliwośći niemaią Ztym wszystkim czy chcą być Pacyentami? Czy wolą być impacyentami? wynurzam im zdanie moie względem kuracyi tey affekcyi. Zalecaiąc krom zażywania Wod Mineralnych, y agitacyi następuiące dwie Recepty:

Recipe, Tinctur æ Tartari *lub Tynktury z Soli Weinszteynowey preparowaney,*
Essencyi Skorek Pomaranczowych swieżych,
Spiritus Nitri dulcis, *każdego Połłota.*
Essencyi Bobrowey, 30. *Kropli.*
Kamfory, - - *Gran* 10.

Zmięszawszy, daway po 50. *lub* 60. *Kropli* 3. *razy na dźień w wodźie Mastyxowey, lub w Wodźie z Skorek Pomaranczowych z winem dystyllowaney. Albo*

W*eźmi Rakowych Oczu,*
Antimonii Diaphoretici,
Salitry Preparowaney, każdego ćwierć Łota.
Kamfory, - *Gran* 10.
Oleyku dystyllowanego prawdźiwego Rumianku polnego,
Oleyku Krwawnikowego, każdego 3. *Krople.*

Zmięszawszy daway na koniec noża 2. *razy na dźień wczym ći się podoba.* Vide Celeberrimum

mum Fridericum Hoffmannum in ſuis Opuſculis varii argumenti, Decuria 2da diſſ. 4ta, de Camphoræ uſu interno ſecuriſſimo & præſtantiſſimo pag. 372. paragr. 30. *Gdźie tak piſzę: Te dwa wielkiey mocy lekarſtwa, ktore w uśmierzaniu Chypokondryi, y pomięſzaniu z myſtow wſzyſtkie inne przeſzły, albowiem te ſame oprocz cnoty zmacniaiącey y wiatry rozpędzaiącey, oraz uśmierzaiącą y zawieraią, ktora w takich przypadkach naypożądanſza. Kto zaś w tey upartey y nieledwie z deſperowaney affekcyi więcey lekarſtw żąda: Uczynię żądzy iego za dosyć w Tomie drugim Medyka Domowego o wietrzney Puchlinie traktuiąc.*

*************.*************

ROZDZIAŁ XXXVI.

O Inflammacyi lub Rozpaleniu Zolądka.

Rozpalenie żołądka wielu ludźiom nieznaioma lubo niebezpieczna choroba. Zaczyna wywierać siły swoie z lekką gorączką w dołku serca, potym go rozpała tak dalece, iż się zda Pacyentom tak, iakby im kto zarzewia nasypał. Bol szarpiący przenika niby ogien Pacyenta. Chorzy ci nie mogą ćierpiec ani smarowania, ani Plastrow. Pragnienie nieugaszone im dopieka; źimno pić szkodliwa, ponieważ po takowym trunku tym większa okrutność boleśći następuie. Częstokroć gwałtowne Womity prawie wnętrznośći wyrywaią z wyrzutem ostrey, czarney, y z żołćią pomięszancy materyi.

Tę chorobę zwyczaynie rodzą gwałtowne y iadowite Purganſe, cholera lub gniew w ſobie ſtrawiony; gdy ſię kto po nim źimno napiie. Częſtokroć ieſzcże ta inflammacya pochodźi z oſtrośći żołći w żołądku, y kiſzkach zaległey, ktora orificium żołądka, kiſzki oſobliwie w Krwawey Biegunce, w Kolkach, albo Morzyſkach rozpala.

Pod czas ta inflammacya tak ſię rozſzerza y głęboko gruntuie, że piekielny ogien z ſkancerowaniem wznieca. W tak nieſzczęśliwym przypadku pożegnać ſię z fortuną y tym ſwiatem Pacyentowi trzeba. Jeżeli zaś ieſzcze nie głęboko w korzenione Rozpalenie Żołądka, nadźieia życia przy pilnym y umieiętnym ſtaraniu Medyka. Tym czaſem da radę y ratunek domowy ſwemi lekarſtwy:

Weźmi Oſtrzyg Morſkich preparowanych,
Proſzku z Skorup Slimakowych,
Salitry preparowaney,

Ziemi białey pieczętowoney (Terra Sigillata) *każdego ćwierć Łota.,*
Kamfory, Gran 6.

Zmięſzawſzy, daway 2. lub 3. razy po połćwierći Łota w łyżce Wody Krynicżney wyleconey. Przytym także możeſz krew z nogi puśćić w Obfitośći, aby ią na doł ſprowadzić, y burzeniu iey przeſzkodzić. Tym pożytecznieyſze krwi puſzczenie, gdy choroba z zatamowanego mieſięcznego czaſu lub Hemoroidow początki wzięła. Wodka Kamforowa w chuſtach na dołek ſerca ćiepło przykładana; y workiem z ćiepłym owſem nakryta wielce pomocna. W niepohamowanym pragnieniu zażyway Emulſyi z naśienia Konopnego, Migdałow &c. iak ſię wyżey zaleciło. Niemniey w tey niebezpieczney chorobie doświadczyłem Soku Wisniowego, Rućianego częſto go po łyżce dawaiąc. Jeżeli palenie w dołku ſerca niezmiernie dokucza, y dogara: bierź po łyżce Eſſencyą Pigwową w Rozdźiale o Malignach y

Skwi-

Skwinancyi zaleconą. Dieta wtey chorobie na tym zawiſła; żeby ſię chorży ćiepłemi Roſolami, Kleikiem Jęczmiennym y Owſianym z Roſołem z ćielęcych Nog poſilali; Dla ordynaryinego Trunku Korżen Cykoryi, Rozchodnikowy z naśieniem Kopru Włoſkiego w Wodźie gotowany ſłużyć może. Gorących Trunkow, Wina, Miodu, Wodki wyſtrzegać ſię trzeba, ile arcyſzkodliwe, nawet do Recydywy przyczyną bywaią tym, ktorzy tey chorobie podległemi byli. Ztym wſzyſtkim piwo lekkie dobrże wyſtałe ſzkodźić nie będźie, gdy wnim Proſzku z Łupin zposrzodku Orzechow Włoſkich preparowanego zażywać nie zaniechaſz. Herbatę z Weroniki y Kwiatu Krwawnikowego ćiepło piiąc, y ćiepło ſię dla ſprowadzenia lekkich Potow trzymaiąc, wielce ſobie w tey affekcyi poradziſz.

* * * * * * * * *

ANNOTACYA.

1mo. *Nade wſzyſtko w tak niebezpieczney chorobie potrzebne ieſt u krwiſtych krwi Pu-*

 ſzcze-

ſzczenie znogi zaraz z początku, a to tym bardźiey, gdy takowa choroba z zatamowanego mieſięcznego czaſu, lub z zaſtanowionych Hemoroidow wybuchła, iak ſię w Rozdźiale rzekło. Lecz, gdy powierzchowne częśći źimnem przerażone człowiekiem trzeſą, Puls ſłabo biie, ſiły wątleią znacznie; y choroba gorę bierźe, to wtey okoliczności krwi puſzczenia nie radzę. Także gdy inflammacya żołądka z powierzchownych okazyi y trucizny zazytcy pochodźi; krwi puſzczenie ieſt ſzkodliwe.

2do. Wtey chorobie wſzyſtkie gorące Trunki; chłodzące lekarſtwa kwasne y oſtre tak potrawy, iak Trunki, Purganſe gwałtowne; Sciągaiące Medycyny; niemniey z Opium preparowane lekarſtwa wielce ſzkodzą; ponieważ Rozpalenie rozmnażaią, y do Skancerowania żołądka przyczyną bywaią. Daley ieſzcze przeſtrzegam Pacyenta; żeby napoiem wyleconym pragnienie ſwoie poſiłał; oźiembienia y paſſyi pilno ſię wyſtrzegał; żołądek ćiepło konſerwuiąc, y wolny pot utrzymuiąc.

3tio. Jeżeli z gniewu żapalenie żołądka wyniknie, to lekkie Vomitorium z Korżonka Jpekakuhanny cum Syrupo Emetico Viennenſi zaraz z początku wielce pożyteczne. Naprzykład

Weźmi

Weźmi: Korżonka *Jpekakuhanny*, *połćwierći* Łota, *dla mocnieyszego Gran* 40.
Salitry preparowaney,
Rhabarbari Veri, *każdego Gran* 20.
Oleyku Kwiatu *Muszkatowego*, 2. *Krople*.
Antimonii Diaphoretici, *Gran* 10.
Syropu Rhabarbarowego, 2. *Łoty*.

Zmięszawszy, *day na raz*. *Albo*

Weźmi: Tartari Emetici, *Gran* 2. *lub* 3.
Syropu Malinowego, 2. *Łoty*.
Oleyku Kwiatu Krwawnikowego *prawdźiwego dystyllowanego*, *Krople* 3.

Zmięszawszy, *day raz*. NB *Gwałtowne* Womity *sprawniących lekarstw także się wystrzegać trźeba*; *osobliwie gdy inflammacya wielce się rozszerza*, *ponieważ większe Rozpalenie sprawuią*: Pożyteczniejsza *iest Enema* z *nog ćielęcych* z *Krwawnikiem sporządzona*, *y* z *Oleiem obfićie* zmięszana. Rhabarbarum z *Manną* Kalabryną *według upodobania choremu dane*, *także Syrop* z *Manny Kalabryny*; *Pigułki Beccherowe*, *Pigułki Stalowe polichrestowe wielce w tym razie pomocne*. *Lekkich Laxatyw nie trźeba się obawiać w rozpaleniu żołądka*, *ponieważ ostrość żołći zwolna sprowadzaią*, *y inflammacyą uśmierzaią*. *W ćiężkiey Konstupacyi połgarśći Soli ordynaryiney przymięszać możesz do Enemy*. *Mocnych zas* Krysterow *zażywać niebezpieczna*.

4to. *W Rozpaleniu żołądka z gwałtownych Purgansow y Womitow wznieconego, bezpiecznie* Theriacæ Cælestis *Gran 2. lub 3. w* Wodźie *Mastyxowey lub* Krwawnikowey *wźiąc możesz. Niemniey Dryakiew* Wenecka; *Woda z Skorki* Kaskarylla *dystyllowana wielkiego skutku w tym rozpaleniu. A lubo wino stare z Goździkami, y Cynamonem Purganse y Womity uśmierża; z tym wszystkim w rozpaleniu żołądka szkodliwe, ile bardźiey inflammacyą rozmaża.*

5to. *Zapalenie żołądka z trućizny pochodzące Mlekiem ćiepłym obfitym Oleiem Migdałowym, Lnianym, Rzepianym, przymięszawszy, cokolwiek Dryakwi szczęśliwie ugaszone bywa.*

6to. *Gdy zapalenie żołądka w żarnicach, Petoćiach, lub innych łożnych chorobach przytrafi się; strzeż się pilno gorących y kwasnych lekarstw. Daway tylko choremu Jęczmienny lub Owsiany Kleiek z Betzuartowemi Medycynami.*

7mo. *Zapalenie żołądka z Ostrey dyssenteryczney materyi wynikaiące leczy się tym sposobem, ktory w Rozdźiale o Dyssenteryi namieniłem.*

8vo. W*zapaleniu żołądka od wpędzoney Pedogry wznieconego potrzeba choremu wcześnie*

z nogi

z nogi krew puśćić, y lekkiemi laxuiącemi lekarſtwy, Enemami, y Betzuartowemi Medycynami kontynuować.

9no. *A ponieważ nieznosna dotkliwość wrozpaleniu żołądka przyczyną bywa do zwrocenia lekarſtw; więc lepiey po troſze ie dawać częſto gęſto; piiąc po nich coraz ćiepły Dekokt z Krwawniku lub innych ziol.*

10mo. *Między innemi lekarſtwy w zapaleniu żołądka ſławnemi naſtępuiący Likwor Fryderyka Hoffmanna doświadczony:*

Weźmi: Spiritus Nitri dulcis, *Łot.* 1.
Kamfory, - *Gran* 6.

Zmięſzawſzy daway codźiennie 20. *lub* 30. *kropli po połnocku w Wodźie Maſtyxowey lub Krwawnikowey tak długo, poki folgi nie uznaſz. Naſtępuiąca Emulſya przez dźień kilka razy zażywana po łyzce wielce ſłuży:*

Weźmi: Naśienia Oſtropeſowego alias Cardui Mariæ, 2. *Łoty.*
Naśienia Maku białego, Łot 1.
Migdałow ſłodkich z Skorek oćiągnionych, Num. 20.

Stłukſzy miałko, przyley Wod naſtępuiących:

To ieſt:

Wody z Jąder Czeresniowych alias Ceraſorum nigrorum, *Łotow* 6.
Wody Skabiozowey,
Wody Kwiatu Bzowego,
Wody Kwiatu Lipowego,
Wody Cynamonowey bez wina dyſtyllowaney, każdey 2. *Łoty.*

Przecedziwszy przez chuſtkę czyſtą przymięſzay do tey Emulſyi:

Salitry preparowaney, Gran 40.
Antimonii Diaphoretici,
Białych Koralow preparowanych, każdego Gran 20.
Proſzku Margraffſkiego, Gran 40.
Kamfory, - *Gran* 4.
Cukru Łodowatego białego, wiele ći ſię podoba do przyięmney ſłodyczy.

Zmięſzawſzy deſignetur: *Rozwalniaiące y rozpalenie uśmierzaiące Mleko lub Emulſya, co* 4. *godźiny po Łyżce iedney choremu daiąc. Albo*

Weźmi Proſzku Margraffſkiego, ćwierć Łota.
Salitry preparowaney, Gran 6.
Kamfory, - *Gran* 2.
Theriacæ Cœleſtis, Granum unum.

Zmięſzawſzy, rozdźiel na 3. *częśći rowne,* deſignetur: *Oſtrość uśmierzaiący Proſzek, co* 4. *godźiny ieden zamiaſt Emulſyi.* Vide Celeberrimi

rimi Domini Doctoris Woyt Gazophilacium Medicum pag. 457. *Jeżeli zaś kto Kamfory wtym Spirituśie Salitrowym znośić nie może, ten zamiast iego Likworu Vitrioli według upodobania z Syropem Maczku polnego, niech zmięsza. To lekarstwo w febrże rozpalaiący, ktora ordynaryinie w zapaleniu wnętrzności panuie, wielce sławne.*

IImo. *Między innemi powierzchownemi lekarstwy, następuiąca* Mixtura Doctoris Reimanni Celeberrimi Physici Ulmensis. *Zalecić się może.*

Weźmi Wodki Kamforowey 4. *Łoty.*
Oleyku dystyllowanego z Gałki Muszkatowey, 30. *kropli.*
Balzamu Jndyiskiego czarnego 60. *kropli.*
Szafranu,
Opium, *każdego Gran* 20.

Zmięszawszy, ćiepło z chustami na dołek Serca lub żołądek przykładay. Zaleca to Doktor Woyt in Gazophilacio Medico pag. 457. *Albo*

Recipe, Aquæ Anhaltinæ, 2. *Łoty.*
Oleyku Muszkatowey Gałki, Połłota,
Kamfory, Połćwierći Łota.
Balzamu Jndyiskiego czarnego 60. *kropli.*
Szafranu, - *Gran* 20.
Opii, - - *Gran* 10.

Zmię-

Zmięſzawſzy przykładay, iak ſię rzekło.
NB. *Powierzchownie ſame przez ſię gorące dyſtyllowane Oleyki ſzkodliwe, ponieważ przez nie rozpalenie ſzerzyć ſię zwykło. Kto zaś ſmarowidła nie lubi; ten może naſtępuiący Plaſter ſobie zrobić:*

Weźmi: *Miętki Ogrodney,*
Czosnkowego źiela alias Scordii, *każdego Garść iednę.*
Bobkow,
Jałowcu,
Karulku, każdego Łot 1.
Muſzkatowey Gałki,
Kubebow, *każdego 3. ćwierći Łota.*
Kwiatu *Bzowego,*
Roży Czerwoney,
Kwiatu Lipowego, każdego 3. Szczypty.
Kwiatu Lewandowego, 2. Szczypty.
Szafranu, - Cwierć Łota.

Pokraiawſzy, y ſtłukſzy te Species *ſucho lub z Mlekiem gotowane, ćiepło na dołek ſerca przykładay.*

12mo. *Gdy to Rozpalenie kiſzki opanuię,* [*ktore Doktorźy* Cacoſplanchniam *nazywaią*] *to do leczenia wielce ciężkie, y Pacyent w wielkim niebezpieczenſtwie zoſtaie, ponieważ wſzyſtkie lekarſtwa przez Wymioty wyrzuca. A ieżeli ieszczę ztey Toni wybrnie; nie omylnie w Hektykę, ztey do grobu w krotkim czaśie w padnie.*

3tio. *Gdy Rozpalenie kiſzek z Rozpaleniem żołądkowym od Ruptury* [alias Hernia incarcerata] *początki weźmie, y kiſzki w rozdartą wypadną ſparę; to żadney inney w tym rażie lepſzey nie znaydźiesz kuracyi, iako znaiącemu ſię Cyrulikowi pozwolić Kiszki wypadłe na ſwoie ſprowadzić y złożyć mieyśće; y utrzymywać przez rozwalniaiące Dekokty Slazu, Rumianku polnego z Mlekiem gotowane. Uſtawicznie zaś Womity, odbiianie żołądka, Szczkawka, y krruſzenie ſię, ſą nie omylnemi zaplećionych kiſzek znakami.* Plura vide Tomo 2do *Medyka Domowego w Rozdźiale o Miſerere. Albo ieżeli ſię podoba* vide plura apud celeberrimum Boerchave in Inſtitutionibus Medicis. Item vide Opera Terapevtica Michaelis Alberti celeberrimi Profeſſoris Halenſis. Item Opus practicum celeberrimi Archiatri Cæſarei Doctoris Loew.

ROZDZIAŁ XXXVII.

O Zranieniu y Rożiątrzeniu *wnetrzney Błonki Zoładka.*

Nie tylko obmirzła, ale też niebespieczna choroba Roziątrzenie błonki żołądek obtaczaiącey. Ta ordynaryinie z gwałtownych y iadowitych Purgansow, z gorących Trunkow y innych ostro, gwałtownie, pałących rzeczy, początki swoie bierze. A tym bardźiey choroba opłakana, że liczni tey affekcyi za Roziątrzenie uznawac niechcą; rozumieiąc, że tylko kwas y Szłamowatośći żołądka przyczyną bywaią wywartey wtym Paroxyzmie dolegliwośći. Niektorży sądzą wtym razie osobliwszym być ratunkiem laxuiące lekarstwa: inni zaś żołądek zmacniaiącemi lekarstwy, zmacniać radzą; lecz to wszystko bardźiey gorączkę y bol rozmnaża.

Pier-

Pierwſze znaki tey choroby ſą, uprzykrzona wielce w dołku ſerca boleść, częſtokroć powierzchownie częſtokroć głębiey, po ktorey nieznosna zgaga; palenie y rozdymanie żołądka oſobliwie w 4. lub pięć godźin po iedzeniu napaſtuie. Rownym Spoſobem odbiianie wiatrow znudnośćiami przyłącza ſię. Ordynaryinie bowiem wiatry wtym razie zawierać ſię zwykły; y ćiężkiemi mękami trapić Pacyentow. Te przypadki, gdy ſą zaſtarzałe, nieomylnie z Roziątrzenia żołądka wynikaią. Ztym wſzyſtkim nad mniemanie ludzkie wtey affekcyi apetyt do iedzenia nie zgorſzy, lecz iak prędko potrawy oſobliwie nieſtrawne, kwaſne, ſłone żołądek obćiążą, to w cztery lub pięć godźin po iedzeniu kwasnąc y fermentować zaczynaią: y ztąd Błonka żołądkowa (alias tunica nervea Ventriculi) natarczywie napaſtowaną zoſtaiąc, z wſczętey fermentacyi wiatry, y kurczyſte burźenie żołądka ſprawuie poty, poki żołądek ciężaru potraw nie pozbędźie.

W tym prawdźiwie nieſzczęśliwym przypadku miec oſtrożność trzeba od Womitow y gwałtownych lekarſtw, raczey kuracya zwſzelką uſilnośćią iedynie na ten koniec kierowana być powinna, żeby żołądek wygoic, y zapalenie iego uśmierzyć. Do tego (oſobliwie co do potraw należy) ſłuży Kleiek owſiany, Jęczmienny, Ryż, ſwieże Młeko, miękko gotowane Jaia, Cielęce nożki, Kaſza z Mlekiem gotowana, y inne lekkie do ſtrawienia potrawy. Trunek twoy być powinien Woda z Koprem Włoſkim gotowana: Wina ſię wyſtrzegay, ponieważ bole rozmnaża. Dla utemperowania oſtrośći naſtępuiący Proſzek ſkuteczny.

Weźmi Jeleniego Rogu niepalonego,
Jeleniego Rogu palonego,
Ziemi pieczętowaney, alias Terræ Sigillatæ,
każdego ćwierć Łota.

Zmięſzawſzy na Proſzek, daway po połćwierći Łota rano y wieczor w dekokćie ordynaryinym. Nie poslednym także (lubo podła rzecz) lekarſtwem Błonki

ki żołądkow Kokoſzych w nieſłonym Roſole co Poranek po połćwierći Łota brane. Albo zgotuy Korżenia Slazu wielkiego, Zywokoſtu, Naśienia Lnianego, Jąder Pigwowych, ſtłukſzy ugotuy w wodźie według Proporcyi; tegoż Kłeiku częſto gęſto zażyway. Niemniey pomocna zażywać po łyżce iedney lub dwoch Oliwy ſwieżey z trochą Szafranu y Lodowatym Cukrem białym zmięſzaney. Powierzchownie ſmarowanie żołądka wielkiey pomocy. Weźmi Oleyku Piołunkowego; Miętkwiowego, Oleiu ſwieżego Lnianego, Niedzwiedziego Sadła, Gęśiey Tłuſtośći, zmięſzawſzy, ſmaruy żołądek, ćiepłemi obkładaiąc chuſtami. Zebyś zaś tym doskonaley wygoił żołądek, piy naſtępuiącą Herbatę

Weźmi Kwiatu Krwawnikowego, 4. Garśći.
Barwinku [ſcilicet Herbæ Vinca per Vinca] *dwie Garśći.*
Drzewa Saſſafras, Połłota.

Pokraiawſzy, piy przez 3. lub 4. niedźiele, a z Łaſky Boſkiey doznaſz ſkutku.

Rowną goiącą cnotę Miod Rożany wſo-bie zawiera codżiennie zamiaſt Cukru wnaſtępuiącey Herbaćie pity:

Weźmi Zanklu,
Weroniki, każdego Łot 1.
Herbæ Sophiæ, *Połłota.*

Zrob Konfekt z Miodem Rożanym; lub zamiaſt Herbaty piy. Albo

Weźmi: Radicis Ariſtolochiæ longæ,
Ziela Wężowniku,
Zanklu,
Pſiego Jezyczka,
Zieła Głowienkowego (alias Prunella)
wrowney części.

Pokraiáwſzy, naley Wina według upodobania; wyćisnąwſzy mocno; piy po parże łyżek na dżień kilka razy. W zaſtarzałey affekcyi ſkutecznieyſze ieſzcze naſtępuiące Mleko.

Weźmi: Figow 6.
Korżenia Slazu wielkiego,
Slazu ordynaryinego, każdego Połgarśći.

Zgotuy w Kwarćie Mleka, y piy ćiepło co Poranek zamiaſt Herbaty.

Przytym także kilka razy na dźień bierź ten Kleiek:

Weźmi Korzenia Slazu wielkiego, Korzenia Zywokostowego, każdego Łot 1. Jąder Pigwowych, Połłota.

Stłukszy, wyćiągniy Kleiek Wodą gorącą; y piy. Kto zaś Domowemi mniey się kontentuie lekarstwy; temu zalecam Balzam Commendeur de Peru po 50. Kropli, Balzam Locatella po Łyżce w Mleku przerzeczonym lub w Herbaćie.

Jeżeli zaś ta Affekcya tylko z natarczywośći wiatrow, lub kiszek pochodźi (ktory defekt Chipokondrykom przyzwoity) to ostrość prędkie fermentacye sprawuie z dotkliwośćią. W tym razie naylepiey, zdrowiu twemu poradzisz lekkiemi laxatywami żołądek chędożąc. Po tym

Weźmi: Dzięgłu, Skorek Pomaranczowych, każdego Połłota. Ostrzyg Morskich preparowanych, Połtorey ćwierći Łota.

Zmięſzawſzy na Proſzek; daway dwa razy na dźien w winie Piołunkowym, biorąc na koniec noża. A gdy cię na to nie ſtanie; gotuy ſobie Piołun w wodźie, y piy ćiepło. Gorzkie prawda, lecz dla zdrowia być powinno przyięmne to proſte lekarſtwo, ktore w bolu żołądka y pędzeniu wiatrow wielce pomocne. Oprocz tych w przeſzłym Rozdźiale zalecone lekarſtwa brać możeſz. Powierzchownie ſmaruy żołądek Wodką Kamforową. Muſzkatowa Gałka na Proſzek ſtarta z Sadłem Wieprzowym zmięſzana do ſmarowania żołądka ſłuży. Beciki z Łabędziego puchu na dołek ſerca przykładane Boleść żołądka y Rozpalenie uśmierzaią. Jeżeli zaś na wſzyſtkie te lekarſtwa ſkutku nieodbierzeſz, y mało co w zdrowiu profituieſz; znaczy, że wątrobna żyła Vena Portæ nazwana Zatkana ieſt; W tym Przypadku otwarćie Hemoroidow wielce pomocne. O tym więcey w Rozdziale, o Affekcyach Sledźiony.

ANNO-

****

ANNOTACYA.

1mo. *Krom zaleconych w Rozdziale lekarstw goiących, następuiący Syrop wielkiey cnoty:*

Weźmi Soku świeżego z Owocu Pigwowego,
Soku z Fruktu Granatowego kwasnego,
Mięty Kędźierzawey suchey, każdego poł Funta.
Roży Czerwoney, 3. Łoty.

To wszystko zmięszawszy, Roże y Miętę pokraiawszy, postaw na ćiepłym mieyscu przez 24. *godźin: Potym przymięszay ze cztery Łoty przedniego Cukru, y gotuy przy wolnym ogniu do potrzebney Syropu konsystencyi. Doktor* Schmidius *w Roziątrźeniu żołądka nad inne wszystkie lekarstwa ten Syrop przekłada; albowiem żołądek wielce zmacnia, goi, nudność y odbiianie iego z Szczkawką uśmierza. Balzam* Meibomii *w Dekokćie o Roziątrzeniu płuc zaleconym brany; w Roziątrzeniu żołądka sławną Medycyną. Lecz zażywaiąc tych lekarstw Mleka się choremu wystrźegać trźeba: Rosoły z Cielęcych nog; Galarety w tym Paroxyzmie nayzdrowszym pokarmem.* Millefolium *lub* Krwawnik *Źiele co do Oka liche, lecz Roziątrzeniu płuc, nerek, żołądka nieoszacowane, ieżli go zamiast Herbaty Poty być będźiesz, poki folgi nie uznasz.* Vide a Fonseca Tom. 2. Consiliorum Medicorum & Joanem Prevotium in Medicina Pauperum.

Toż ziołka zalecaią sławny Doktor Simon Pauli in qvadripartito Botanico: Hollerius Lib. 2. Cap. V. Institutione Chyrurgica. Renodæus in Materia Medica. Zwingerus et Lonicerus in Herbariis suis. *Także Syrop ztegoż Kwiatu nie tylko w tey, ale też w wszelkich żołądka affekcyach rekommenduie Fryderyk Hoffmann. Weźmi Wody Krwawnikowego* Kwiatu, *Wody Cynamonowey z* Pigwami *przepaloney według upodobania; y z tym Syropem zmięszawszy piy po łyżce iedney y drugiey.* Vide Celeberrimi Domini Doctoris Friderici Hoffmanni Opuscula varii argumenti Decuria 2da, Dissert. 3. de Millefolio.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Rozdział XXXVIII.

O Konſtupacyi, lub Zatwardzeniu żołądka.

Przez Konſtupacyą nie rozumiem tu zatwardzenia żołądka w chorobach łożnych, iako to Malignach, Petoćiach &c. wynikaiącego lecz rozumiem zatwardzenie, lub ciężar ſtolca u zdrowych ludźi, ktorży wiele iedząc; z niedbalſtwa lub iakiey inney okoliczności zachodzącey powinnośći natury nie obſerwuią, przetrzymuiąc ſtolec. Wiadomo każdemu doświadczonemu iż każda Konſtupacya, gdy gorę weźmie; rożne affekcye niepomyslne rodźi. W chorobach Zatwardzenie żołądka Enemą rozwolnione bywa. Jeżeli zaś Konſtupacya z zepſowania żołądka pochodźi; to rekommenduię na rozwolnienie iey naſtępuiący Proſzek:

Weźmi, Rhabarbari veri,
Cremor Tartari, *każdego Połłota.*
Cardui Benedicti,
Rakowych Oczu, *każdego ćwierć Łota.*

Zmięszawszy, na miałki Proszek, bierz na koniec noża dwa razy, w połgodźiny przed obiadem. Czasem niektorych Pacyentow tak słaba iest natura, iż bez lekarstwa swoiey powinnośći zadosyć uczynić niezdolna bywa. Wtym razie:

Weźmi, *Stali* Piłowaney, 2. *Łota.*
Korżenia Aronowey Brodki, *ćwierć Łota.*
Preparowaney Perłowey *Maćicy*, *Gran* 40.
Oleyku prawdźiwego Muszkatowego kwiatu, *kropli* 4.
Oleyku Cynamonowego, *kropli* 2.
Cukru Lodowatego białego, *Połtora Łota.*

Zmięszay na miałki Proszek, y daway co Poranek na konice noża w kieliszku Wina. NB. Po Zazyciu tego Proszku z godźinę czasu darować agitacyi trzeba. Dla zmocnienia żołądka zażyway Essencyi zniedoyrzałych. Pomaranczy po łyżce iedney w Kieliszku Wina. Albo

Weźmi

Weźmi, Essencyi Korżenia Biedrzęcu białego, Połtorey ćwierći Łota.

Essencyi korżenia Troieśćiowego, [Vince Toxicum] *Cwierć Łota.*

Esseneyi Cytwarowego korżenia, Połćwierći Łota.

Essencyi Muszkatowego kwiatu, Połłota.

Zmięszawszy daway w godźine przed obiadem po 30. kropli w winie. Ta Essencya żołądek zmacnia, y Konstupacyą z Słabośći iego wynikaiącą gubi.

Gdy Sedentarya konstupacyi przyczyną iest; to naylepszym lekarstwem staie się agitacya konna lub wozkowa. Także folgę czyni ordynaryine do stolca godźiny obserwowanie. Naśienie Slazowe sławnym lekarstwem w każdey konstupacyi, na koniec noża zażywane na Proszek starte. Tym lepiey sobie poradźisz, gdy spać idąc zamiast kolacyi Jabłko wydrożone naśieniem Slazowym y małemi Rozynkami napełnione w dobrey Oliwie upieczone ziesz. Niemniey Liśćie Slazowe, żiołko pomurne (inaczey sklenicznik, po łaćinie parietaria) nazwane,

zamiast

zamiaſt Herbaty zażywane żołądek otwiera. Kto do Enemy przyzwyczaiony, niech ią ſobie z tych ziołęk ſporządzi z Solą y Lnianym Oleiem. Dziewanowy Oleiek także pomocny, gdy nim żywot naſmaruiesz. Nadewſzyſtko wolność ſtolca bez lekarſtw mieć będźieſz, ieżeli potrawami odwilzaiącą cnotę w ſobie zawieraiącemi żołądek nakarmisz: Te ſą Szpinak, Liśćia Cykoryi, Jarmuż, Rozynki, Sliwy &c. Trunki gorące także wtey Okoliczność szkodliwe. Dekokt z czyſtego zyta gotowany pomocny. Albo weźmi Burſztowkę iednę, y nalawſzy ſzklankę Wina na nię, niech ſtoi aż do obiadu, przed obiadem ſamym to Wino wypiy. Gdy zaś ſtolec tak zatwardźiały, że ſię tym lekarſtwom ruſzyć nie da; Weś kurzych pior garść iednę, y z Maſłem nieſłonym zmięſzawſzy, ziedz. Albo

Weźmi Seneſu, 3. Cwierći Łota.
Salitry preparowaney, Połćwierći Łota.

Naley

Naley Wody wrzącey na to, niech ſtoi przez noc; rano wypiy, doznaſz pomocy. Czopek z Hałunu Oliwą poſmarowany ſkutecznie żołądek otwiera. Niemniey ćienkie Trunki w obfitośći pite wolność ſtolca ſprawuią; Te częſto gęſto piiąc nie trżeba ſię obawiać konſtupacyi.

*** *** ***

ANNOTACYA.

1mo. *W wſzelkim Zatwardzeniu żołądka z wielkim ſkutkiem doſwiadczyłem czopka z Hałunu. Albowiem w nayupornieyſzey* Konſtupacyi *Rozwolnienie znakomitą folgą Pacyentom ſprawował.* Plura vide apud Doctorem Etnerum Tractatu Circumforanei delarvati, pag. 247.

2do. W *konſtupacyi w zwyczay wchodzącey zbytnich* Purganſow *ſtrżeć ſię trżeba, oraz* Enemow. *Sławny Doktor* Nenterus Argentoratenſis in ſuis Fundamentis Medicinæ *ſwiadczy, iż miał pewną Damę w* Kuracyi, *ktora nigdy nie mogła mieć ſtolca, aż poki* Pigułek, *ktorych przedtym codżiennie zażywała, nie wzięła. Wielce zła przyzwyczaić do czego nie dobrego naturę. Ja ſam znałem pewnego w ſwym*

wieku ſławnego Kardynała, *ktory zprzyzwyczaienia nigdy wolnośći ſtolca bez Enemy mieć nie mogł.*

3tio. *Naylepſze przećiw konſtupacyi lekarſtwo łekki Trunek w Obfitośći pić, y Agitacyi zażywać. Sedentaryą bawiący ſię ludzie, a mało piiący dobrowolną zatwardźenia żołądka ſami ſobie przyczyną bywaią.* Cremor Tartari, *Sol Angielſka na koniec noża w źimney wodźie ſpać idąc brane; Także Dekokt z Rozynkow małych z Migdałowym Oleykiem; Kryſtery z ſamego Migdałowego Oleyku, z Oleiu Lnianego ſporządzone, wolność ſtolca ſprawuią,*

4to. *Powierzchownie nieoſzacowane lekarſtwo Maść Topolowa: to ieſt: Weźmi Maśći Topolowey,* Konfektu [alias Confectio Hamech) *nazwanego w rowney częśći, ſmaruy podeſzwy; w nayupornieyſzey konſtupacyi folgi doznaſz. Także Maść w Aptekach nazwana* Arthanita *podobnym ſpoſobem zażywana też ſame ſprawuie ſkutki. Niemniey y* Emplaſtrum purgans mirabile in Miſcellaneis Naturæ Curioſorum *na pępek przykładane naywiękſze obſtrukcye rozwalnia. Ten Plaſter* Tomo Imo *w Aptece Domowey opiſzę. Oleiek z Pączkow Topolowych y ſwieże Gęśie Sadło, naſmarowawſzy nim Pępek, żywot y krzyże, wolność w ſtolcu ſprawuią.*

ROZDZIAŁ XXXIX.
O Biegunce lub Diarei.

Sama przez ſię Biegunka nie ieſt ſzkodliwa, gdy niezbyt długo trwaiąca. Gdy pod czas wioſny lub Jeśieni Biegunkę kto ćierpi; zdrowia nabywa. Biegunka ordynaryinie wynika ztąd, gdy kto nieſtrawnemi, tłuſtemi potrawami, lub młodym piwem, albo owocem zbytnie żołądek obładuie. Wczesnie Biegunkę tamować, zguba zycia; ponieważ wiele dolegliwośći za ſobą pociąga. Jeżeli zaś ta Rozwiozłość żołądka nie wſtrzymana wielce chorego ſłabi; Weźmi Połćwierći (dla mocnieyſzey natury) całe ćwierć Łota Rhabarbari veri; to ćię wolno przelaxuie, y żołądek nieco zawrźe. Lekkie Vomitorium także znamięnitego ſkutku wtym razie; ktorym nie tylko motus periſtalticus, ale też Kiſzki do ſwoiey bywaią przyprowadzone pory. Znie prze-

liczoney experyencyi Korźen Jpekakuanny w każdym wieku ludźiom wielce służy; gdyż nie tylko Womity sprawuie, ale też szkodliwą wyrzucaiąc materyą wnętrzności zmacnia, y obstrukcye wątroby, lub sledźiony wykorźenia. Po tym dopiero zaweraiących żołądek lekarstw zazyć możesz: naprzykład Mastyxu z Muszkatową Gałką wrowney części w miękko gotowanym Jaiu. Albo

Weźmi, Miętki Ogrodney,
Muszkatowey Gałki,
Naśienia Psiego Języczka wielkiego, alias Seminis Plantaginis maioris,
Naśienia Łopianowego, każdego po połćwierći Łota.

Zmięszawszy, wszystko na Proszek, y wziąwszy dwa razy na koniec noża; usmaż wrozbitym Jaiu z Mastem, y ziedz.

Albo weźmi: Kredy preparowaney.
Muszkatowey Gałki w Otcie macerowaney.
Ziemi Pieczętowaney, białey każdego ćwierć Łota.

Zmię-

Zmięſzawſzy na Proſzek, daway dwa lub 3. razy na dźień w wodźie Miętki Ogrodney, lub w wodźie kwiatu Rumiankowego. Rownego ſzacunku Jagody Mirtowe ſuſzone z winem nakſztałt Kaſzy gotowane y pozyte. Albo naley na też Jagody mocney wodki, y piy Eſſencyą ich; zatamuieſz Biegunkę. A ponieważ wtey chorobie wiele należy na Trunku pomocnym zdrowiu; zalecam kilka.

Weźmi Liśćia Jeżynowego, Garść iednę.

Zgotny w połgarcu Wody, y piy według upodobania. Albo

Weźmi Skorek Granatowych,
Jąder Myſzlowych, każdego Garść iednę.
Kwiatu Granatowego, Połłota.
Maſtyxu, Cwierć Łota.

Zgotuy w proporcyi Wina czerwonego, y piy ćiepło. Liśćie dębowe z czerwonym winem gotowane, także zaſtanawiaiącą zawieraią cnotę, lecz w dekokt ten Grzankę Muſzkatową Gałką obſypaną włożyć trźeba. Taż Grzanka w Anyżkowey lub Karulkowey wodce zamoczona y na pępek przykładana pomocna

ieſt, tym bardźiey, gdy na nię worek z ćiepłym owſem przyłozysz. Albo weźmi chudego Mięſa Wołowego ſwieżego Plaſter, poſyp Gałką Muſzkatową, źiemią Pieczętowaną (alias Terra Sigillata) Karulkiem; y przykładay na pępek, a doznaſz ſkutku. Palony Jeleni Rog rano y wieczor po połćwierći Łota zażywany; Także y Gałka Muſzkatowa palona, w Miętkim Jaiu brana ſkutecznym w tym raźie ſtaie ſię lekarſtwem. Naſtępuiąca Maść przedźiwnie Biegunkę leczy.

Weźmi: Herbæ Matricariæ, *albo Maruny Ziela.*
Wierzchołkow Piołunowych,
Miętki Kędzierzawey ogrodney,
Herbæ Cardiacæ, *każdego garść iednę,*
[NB. *te źioła ſwieże być powinny.*]
Gozdźikow, - 9.
Muſzkatową Gałkę iednę.

Stłukſzy, źioła pokraiawſzy, z ſwieżym nieſłonym maſłem uprasz; y przećisnąwſzy przez chuſtę, ſmaruy żołądek: oraz

oraz w piwie ćiepłym lub w Roſole, winie czerwonym piy, biorąc na raz iak Orzech Włoſki, porcyą. Z Pigwow preparowane konfitury także ieść możeſz za lekarſtwo przeciw Diarei, w przod ſię Rhabarbaro lub Ipekakuanną przepurgowawſzy.

Oziembienie w Dyarei wielce ſzkodliwe ćiepło pomocne. Potraw kwaśnych, nieſtrawnych, owocow wyſtrźegay ſię. Zamiaſt tych Jęczmienny Kleick, Ryż, Kaſza z białego chleba z Maſtem gotowane; pośilnemi ſą. Grzanka chłeba, Cynamonem, Muſzkatową Gałką, Cukrem natarta, w ſtarym winie zamoczona, y wnętrzności zmacnia, y Biegunkę zaſtanawia.

ANNOTACYA.

1mo. *Gdy Biegunka chorego nie bardzo oſłabia, to nie trzeba ſię kwapić do prętko tamuiących lekarſtw, oſobliwie pod czas Wiosny lub Jeśieni, ponieważ natura tym ſpoſobem wiele złego*

z człowieka wyrzucá. Jeżeli záś kto zdaniu temu w kontr idźie; y w uporże umyſłu ſwego nieprzełamany Biegunkę prędko zaſtanowi, wielkie nieſzczęśliwości na Kark ſwoy zwali. Tak o tym Hipocrates *ſądźi* Aphoriſmo 15. 16. 17. 32. Sectione V. Jtem Aphoriſmo 4. & 14. Sectione VI. *y codźienne uczy doświadczenie. Biegunki, ktore w Sierpniu przypadaią zniezno snemi torſyami ſą znakiem bliſkiey dyſſenteryi dla czego mieć ſię trżeba na baczności. Biegunki położnic żołći pełne, ordynaryinie ſmiercią życie kończą. Między tyśiącem iedyny* Phænix *położnica, ktora moc takowey Biegunki pokona.* Więcey *o tym* Tom. 2do *Medyka Domowego o chorobach położnic.*

2do. *Między naylepſzemi lekarſtwy w Biegunce dla ſprowadzenia żołći y ſzłamowatości policzyć ſię może* Rhabarbarum *w Proſzku dawane, lub Tynktura* Rhabarbarowa *z wodą Rozchodnikową, preparowana. Także* Rhabarbarum toſtum *lub palone wtym razie pomocne.* Pilulæ Becheri veræ, Pilulæ Polichreſtæ Stahlii, Pilulæ Balſamicæ noſtræ, *Pigułki tam y ſam zalecone oſobliwie w Rozdźiale o Apoplexyi, ſłużyć mogą. Kryſztał z gor kopany,* [alias Cryſtallus montana] *Korale czerwone;* Species de Hyacyntho *według upodobania zmieſzawszy; y przydawſzy trochę* Antimonii Diaphoretici *w wſzelkim gatunku Biegunki zalecone.* NB. *Lecz lekar-*

lekarstwa te w małey porcyi często gęsto dawać trżeba. Celeberrimus Boyle *rekommenduie wtym razie* Gumi Arabicum *y* Gumi Dragacanthæ, *ktore według upodobania zpreparowanemi czerwonemi Korolami, y z zaleconym dopiero Kryształem zmięszawszy, dawać trżeba.* Helmontius *rekommenduie żołtki z Jaiec twardo gotowanych. W wszelkim rodzaiu y gatunku Biegunek Enemy z Kleiku Owsianego, lub Jęczmiennego na poł z Oleikiem Migdałowym; lub z Oleykiem Rhabarbarowym; Lnianym, Rzepianym wielce służą. A gdy tym sposobem materya ostra, zgryzliwa, roziątraiąca y rozpalaiąca częścią utemperowana, częścią sprowadzona będźie; to dla zmocnienia wnętrzności może chory zażywać Jmbieru białego smażonego. Gałka Muszkatowa smażona; Skorki* Pomaran*czowe, Cytrynowe, niemniey Pigwy smażone, piiąc na nie Wodę Mastyxową z Syropem Cynamonowym lub Pomaranczowym wielce pomocne. Konfekt z Skorki Kaskarylli na koniec noża w czerwonym winie, lub w wodźie Cynamonowey z Sokiem Pigwowym przepaloney skutecznie Biegunkę leczą. Naśienie Pśiego Języczka po ćwierći Łota brane w Proszku miałkim z winem lub z wodą* Karułkową, *Krwawnikową wielkiego skutku. Dryakiew Wenecka, także Konfekt Hyacyntowy z pontakiem, lub innym czerwonym Winem zażywany zalecenia godne*

lekarstwa. A lubo z Opium preparowane Medycyny tu y owdzie przezemnie nieiako zakazane, iednakże Tynktura Opii Langieloti cum Succo Cydoniorum per Fermentationem preparata. *W Biegunce lekarstwem się staie pomiernie zażywana, daiąc starszym po* 15. *lub* 20. *kropli; dżiećiom zaś po pięć,* 6. *kropli według proporcyi lat.* W *wodźie Cynamonowey z Sokiem Pigwowym przepalaney, lub w wodźie z Miętki, lub w Wodźie* Krwawnikowey, *albo w Winie Tynktura Koralowa z Oleiem Winnym preparowana po* 40. *lub* 50. *kropli dawana w wszelkiey Biegunce zbawiennym filarem nazwać się może. Także następuiąca Mixtura w wszelkiey Biegunce z doświadczenia nie oszacowana.*

W*eźmi* W*ody Kwiatu* Krw*awnikowego.*
W*ody Rumiankowey, lub* Aqvæ Carminativæ Dorncreieli.
Wody Mastyxowey,
Wody Cynamonowey z Pigwowym Sokiem dystyllowaney, każdey 2. *Łoty.*
W*ody Skorki* K*askarylli.*
W*ody z Skorek Pomaranczowych świeżych. Każdego łot.* 1.
Essencyi Bobrowey, Kropli 10.
Kamfory, - - *Gran* 3.
K*onfektu* Diascordii Fracastorii, *Cwierć Łota.*
K*ryształu preparowanego,*

Kora-

Koralow czerwonych preparowanych,
Species de Hyacyntho incompletas, *każdego*
20. *Gran.*
Syropu z Kwiatu Krwawnikowego, ile potrżeba do przyięmnego ostodżenia.

Zmięszawszy designetur *uśmierzaiąca Biegunkę Mixtura po łyżce co dwie godżiny. Kogo zaś na tę Mixturę nie stanie, ten niechay weźmie Wody Kwiatu Krwawnikowego, Wody Kwiatu Rumianku polnego, Wody Cynamonowey w rowney częśći, y Syropem Krwawnikowym niechay sobie ostodżi; y potym pite.*

Kwiat Krwawnikowy, kwiat Rumianku polnego ubogim zamiast Herbate wtym razie służyć może. W Biegunce, ktora przymiotem łożnych chorob bywa następuiąca Emulsya wielce pożyteczna:

Weźmi: Naśienia Ostropestowego alias Cardui Mariæ, *Łot* 1.
Maku białego, ʒ. *Cwierći Łota.*
Migdałow słodkich, z Skorek ociągnionych 20.

Stłukszy, nakrop Wodą Rumianku polnego.
Wodą kwiatu Krwawnikowego,
Wodą z Jąder Czeresniowych,
Wodą z Skorki Kaskarylli,
Wodą Cynamonową z Sokiem Pigwowym prepalaną, wżiąwszy każdey, po 4. *Łoty.*

Kryształu preparowanego,
Koralow białych,
Proszku Margraffskiego,
Antimonii Diaphoretici, *każdego Gran* 20.
Kamfory, Gran 5.

Zmięszawszy wszystko, osłodź Cukrem Lodowatym białym y daway choremu po łyżce iedney lub dwoch. Sławny Doktor Helwig in Lexico Physico-Medico pag. 37. *zaleca Syrop z Mięki Doktora Messue. Jakoż wszystkie lekarstwa preparowane z Mięki [krom kwiatu Krwawnikowego, Rumiankowego y z Skorki Kaskarylli] między naywybornieysze w dolegliwośći żołądka y wnętrznośći pokładać się mogą. Powierzchowne Medycyny w tym razie mało pomocne; poki przyczyny wewnętrzney nie zniesiesz. Z tym wszystkim Wodka Kamforowa w chustach ciepło na żołądek przykładana, wodka Mastyxowa, wodka Maćierzankowa z Dryakwią y Essencyą Bobrową zmięszawszy według upodobania; niewypowiedźianą folgę przynosi. Chleb Razowy, z Gozdźikami, Pieprzem, Gałką Muszkatową, Jmbierem, Kwiatem Muszkatowym, Szafranem według upodobania zmięszany, y z Octem Rucianym lub. ordynaryinym do konsystencyi kaszy gotowany ćiepło iak Plaster na żywot przyłożywszy, nie zmiernie pomaga: tylko to zachować trzeba, żeby zawsze ćiepło przy-*

kładać

kładać y kontynuować: albo Kamien Serpentynowy na ten Plaster przykładać, lub Talerże gorące.

Następujący Plaster także nieoszacowanego skutku:

Weźmi Dryakwi starey, 6. Łotow.
Maści Muszkatelowey, alias Olei Nucis Moschatæ expressi, Łot 1.
Oleyku dystyllowanego prawdziwego z kwiatu Rumianku polnego.
Oleyku kwiatu Krwawnikowego,
Oleyku kwiatu Muszkatowego,
Oleyku Miętkwianego,
Oleyku Pomaranczowego, każdego 12. kropli.
Balzamu Jndyiskiego, czarnego kropli 30.
Kamfory, Gran 6.

Zmięszawszy, na chustce lub Skorce cienkiey rozetarszy, przykładay na żywot doznasz skutku.

Albo weźmi Plastru z Bobkow Kramnich preparowanego.
Plastru z Gumi Takamahaca, każdego Łot 1.
(O tych Plastrach w Domowey Aptece)
Przymięszay.
Oleyku kwiatu Rumianku polnego,
Oleyku kwiatu Krwawnikowego,
Oleyku Miętkwianego,
Oleyku kwiatu Muszkatowego.

Oleyku

Oleyku z Skorek Cytrynowych,
Oleyku z Skorek Pomaranczowych,
Oleyku Karulkowego,
Oleyku Anyżkowego, każdego 6. kropli.
Balzamu Indyiſkiego czarnego kropli 20.
Zmięſzawszy, y rozćiągnąwſzy na ſkorce, przyłoż na żołądek.

Oleiek Bobrowy, Oleiek Maſtyxowy; oraz naſtępuiąca Maść powierzchownie wielce Pacyentom ſłużą:

Weźmi *Maśći Muſzkatowey,*
Oleyku Rumianku polnego,
Oleyku kwiatu Krwawnikowego,
Oleyku Miętkwianego,
Oleyku Karulkowego, każdego 10. *kropli.*
Sadła Bobrowego z woreczkow wytopionego, ćwierć Łota lub Połłota.
Kamfory, - - Gran 10.

Zmięſzawſzy, deſignetur *Maść uśmierzaiąca, ktorą żołądek ćiepło ſmarować* 2. *razy na dźień; przykładaiąc ćieple chuſty, Karulkiem lub Muſzkatowym kwiatem ćiepło nakadzone.*

3tio. *Gdy po zażywaniu doſtatecznych lekarſtw Biegunka uſtała lub przeſtaie ćię trapić; dla zmocnienia wnętrzności zażyway z Stali preparowanych lekarſtw. Między temi ieſt ſławna Tynktura* Martis Ludovici Tartariſata. Tinctura Martis Hoffmanni in Obſervationibus Chymicis *opi-*

opiſana: ktora wielkiego zalecenia godna. Rownego ſzacunku ieſt ta:

Recipe Tincturæ Martis Ludovici,

Eſſentiæ Ligni Aloes, *ćwierć Łota.*

Zmięſzay, ta Eſſencya z czernieie iak inkauſt, z ktorey pod czas obiadu 30. *lub* 40. *kropli w wodźie Cynamonowey, lub w winie dobrym; albo w czym ći ſię podoba dawać możeſz.*

4to. Lienteria *ieſt Biegunka, w ktorey potrawy nieſtrawione z nieznosnym bolem częſtokroć przez ſtolec lecą; po łaćinie nazywa ſię* Diaræa aſumptorum. *Liczni Medykowie* Lienteryą y Celiakę *iednym być gatunkiem Dyſſenteryi rozumieią; lecz wielka między niemi roznośċ; iako niżey wyrażę, y tu namienię.* W Lienteryi *albowiem nienaſycony apetyt do iedzenia łakome bardźiey ſzkodliwie niż pożytecznie wiedzie żądze, ktory w* Celiace *przećiwnym ſpoſobem bardzo mały. Sławny Doktor* Gohlius *zaleca w tey chorobie zaraz z początku lekkie* Vomitorium; *ktore zdanie moim doświadczeniem utwierdzam; rekommenduiąc korżonek Ipekakuhanny, ktory y lekkie Womity ſprawia, y żołądek zmacnia. Tenże dopiero namieniony Doktor po zażytym* Vomitorium *Skorkę z żołądka Kokoſzego z Koralami czerwonemi w rowney częśći zmięſzawſzy, brać każe na koniec noża*

według

według upodobania w wodźie Mastyxowey, lub Cynamonowey z Pigwowym Sokiem przepalaney; lub w winie dobrym. Ja *zaś w tym razie daię z początku* Pigułki *prawdźiwe Beccherowe, lub* Pilulas Stahlii Polichrestas, *albo* Balsamicas meas. *Komu się zaś* Pigułki *mniey podobaią, niech pije* Vinum medicatum *na wielu mieyscach w tey Książce zalecone. Albo*

Weźmi *korżenia Encyanny Czerwoney, Łot* 1.
Korżenia Gałganu mieyszego,
Korżenia Cytwarowego, każdego Połłota.
Korżenia Brodki Aronowey, 3. Cwierći Łota.
Rhabarbarum *prawdźiwego, 2. Łoty.*
Skorek Pomaranczowych, Łot 1.
Anyżku,
Kopru Włoskiego,
Cynamonu, każdego Połłota.
Soli Piołunkowey lub Weinszteynu *ordynaryinego, połtora Łota.*

Pokraiawszy, y stłukszy ingredyencye; naley wina starego ile potrżeba. Niechay stoi w nakrytym naczeniu przez 24. godźiny na ćiepłym mieyscu. Designetur Vinum medicatum *po kwaterce: pije się godźiną przed obiadem. Pigułki zaś co wieczor po 30. lub 40. brać możesz; lecz* NB. Vinum medicatum *w ten czas pić nie trżeba. A iako lekkie Laxatywy z rozwalniaiącemi lekarstwy wielki pożytek w tey choro-*

chorobie ſprawuią, tak przećiwnym ſpoſobem gwałtowne Purganſe ſzkodzą: Opiata, *gwałtownie zaſtanawiaiące y ściągaiące lekarſtwa także ſzkodliwe; bo w Hektykę, Puchlinę y inne* Paroxyzmy *wtrącaią. Naſtępuiący konfekt zaleca ſię:*

Weźmi Roży Smażoney czerwoney,
Kwiatu Centuryowego Smażonego, każdego 2. *Łoty.*
Proſzku Aronowey Brodki,
Proſzku z Skorek Pomaranczowych,
Gałganu Mieyſzego na Proſzek ſtartego, każdego ćwierć Łota.
Syropu Cardui Benedicti, *wiele potrzeba do zmięſzania Konſektu.*

Deſignetur *żołądek zmacniaiący Konſekt* 3. *razy na dźień w wielkośći orzecha włoſkiego.* Item Elixirium Viſcerale Hoffmanni, Elixirium temperatum Viennenſe, Elixirium Boekloeri, *Eſſencya z Skorek Pomaranczowych: Eſſencya z Pomaranczy gorzkich niedoyrzałych z winem ſtarym preparowana: Eſſencya Kwiatu Muſzkatowego, z Bobrowym ſtroiem,* Eſſentia amara Halenſis, Eſſentia dulcis Halenſis, Pulvis Stomachicus Birckmanni: Pulveres Solares Richteri *naylepſzemi w tym razie lekarſtwy. Niemniey ta Mixtura nieoſzacowana.*

Weźmi

Weźmi wody z Miętki,
Wody Połeiowey,
Wody Psiego Ięzyczka, każdey 2. Łoty.
Wody Cynamonowey z Sokiem Pigwowym przepalaney, Łot 1.
Specifici Stomachici Poterii, *Gran* 10.
Konfektu *z Kaskarylli, Gran* 20.
Syropu Pigwowego, Łot ieden.

Zmięszawszy, daway co 5. *lub* 6. *godźin*: [*a ieżeli potrżeba wyćiąga y częśćiey*] *po łyżce. Biegunka z Robakow wynikaiąca iak się leczy; znaydźiesz w Rozdźiale o Robakach w Tom.* 2.

5to. Celiaka *Biegunka obmirzła y niebezpieczna; ktora ordynaryinie suchoty za sobą pociąga. Od Lienteryi tym się naybardźiey rożni; że wtey surowe potrawy żołądek przez* Sedes *wyrzuca*; w Celiace *zaś strawione pokarmy podobne kaszy niby z Likworem mlecznym* [alias cum chylo] *to iest z pierwszą substancyą krwi upływaią.* Przyczyna *tey choroby nie tak na osłabieniu żołądka zawisła; iak bardźiey na obstrukcyi mlecznych żyłek* (*ktore* Vasa lactea & Glandulæ mesenterii *nazywaią się*) *bo gdy żyłki mleczne y gruczołki w kreskach zatkanemi zostaią; to* Chylus *lub Substancya potraw do obrocenia się* in Substantiam aliti *znayduie przeszkodę, dla tego razem z Exkrementami zbiega. Przećiwko temu Paraxyzmowi też same lekarstwa,*

ktore w Lienteryi *zalecone, służą: To iest Pigułki y* Vinum Medicatum; *ktoremi początek kuracyi zacząc naypożytecznieysza.* Rhabarbarum cum Terra foliata Tartari *w rowney części brane na koniec noża wczym się podoba, także zalecam.* Gummi Ammoniacum *w słodkim winie rozpuszczone co poranek na czczo po ćwierći Łota zażywane, w czym się podoba, iest osobliwszym lekarstwem wtey chorobie. Dla Zmocnienia żołądka y kiszek następuiący Proszek zażywany być powinien:*

Weźmi: Korźenia Aronowey Brodki, alias Radicis Ari.
Cardui Benedicti,
Skorek Pomaranczowych,
Soli Piołunkowey,
Soli Centuryowey, każdego połtorey ćwierći Łota.
Croci Martis aperitivi Stahlii, *Gran* 20.

Zmięszawszy na Proszek, daway 2. razy na dźień na koniec noża w wodźie Miętkwianey, lub Mastyxowey, lub Pomaranczowey. Tinctura Martis Ludovici *dla dźieći w Dyarei doświadczonym lekarstwem po* 15. *lub* 20. *kropli w Herbaćie lub w Piwie. Powierzchownie Oleiek z Bobkow wyciśniony; Oleiek z Lilii białey: Oleiek Tamaryskowy; Oleiek z Topolowych Pączkow z Oliwą preparowany, ćiepło zywot smaruiąc, pożyteczny iest.*

 Uu ROZD. XL.

*************.**************

ROZDZIAŁ XL.
O Krwawey Biegunce.

Wszyſtkie iadowite y zaraźliwe choroby pochodzą większą częśćią z zarazy powietrża, taż ſama częſtokroć bywa krwawey Biegunki przyczyna. Naybardźiey zaś napaſtuie ludźi pod czas Jeśieni, w ktorey powietrze rożnym odmianom podległe, w dźień ćiepłem pory otwiera, w nocy nagłym źimnem tak zawiera, iż potrźebną tranſpiracyą tamuie. Ztąd pochodźi że przy przypadaiącey alteracyi powietrźa chumory y oſtrość kiſzki obćiązaią, y tam z żołćią zmięſzawſzy ſię nie tylko żołądek, ale też delikatną iſtność kiſzek pſuią, zaiątrźaią, a tym ſamym nader wielkie obćiążenie żołądka ſprawuią znieznosnemi wſzyſtkich wnętrzności prawie torſyami. Taż przyczyna ieſt inflammacyi z częſtemi ſtolcami; y bolesnym nędzeniem.

Do

Do tego nieſzczęśćia, co większa! częſtokroć przydaie ſię, zaraźliwa (że tak rzekę) iadowita febra albo maligna, ktora dyſſenteryą tym niebezpieczinieyſzą czyni.

Czaſem dyſſenteryą niedoyrzałe owoce, oſobliwie zarażoną roſą napoione, rodzą.

Bez febry ta dyſſenterya mniey ſzkodliwa; y mogą wniey Pacyenći przez rozumną kuracyą bydź przywroceni prędko do pierwſzego zdrowia.

Dyſſenterya dwoiakiego ieſt gatunku czerwona y biała. Pierwſza częśćiey ſię przytrafia. Druga barźiey niebezpiecznieyſza, y chociasz w czerwoney Biegunce wiele ſzpetney krwi upłynie, to tym lepiey bo ta Materya nie tak ſzkodząca zdrowiu ieſt, y chumorow uplenia: w białey zaś Biegunce Materya niezmiernie oſtra y iadu pełna.

Gdyć ſię tedy (uchoway Boże!) ta choroba przytrafi, bądź wielce na to

baczny, żebyś iey nagle nie zatamował, ponieważ wwiększe byś się niebespieczenstwo wprowadźił y dobrowolnie na żyćiu zabił.

Leczenie tey choroby następuiącym purguiącym Proszkiem może być zaczęte: naprzykład weźmi na proszek startego korzenia Hipekakuhanna nazwanego połćwierći Lota. Betzuartici Mineralis cztery Grana. Wypiy w Herbaćie naraz.

Ten Proszek ma osobliwszą w dyssenteryi cnotę, ile że trzy lub cztery razy lekkie Womity sprawuie; szkodliwą materyą wykorżenia. Nad to zmacnia wnętrznośći; ani zaszkodźi, chociaż na zaiutrz drugi raz go zażyiesz, ile bardzo lekko y prędko bez wszelkiego niebezpieczenstwa ruguie paroxyzm. Jeżeli się niezbyt czuiesz słabym, nawet trżećiego dnia zażyi Proszku tego: lubo nie zawsze potrżebna rzecz iest. Połćwierći Lota pro Dosi dosyć: Mocnym naturom y ćwierć Lota niezaszkodźi. Słabym na-

turom dosyć, kiedy drugiego dnia tylko dwadźieśćia Gran, a trzećiego piętnaśćie przymięszawszy trochę Proszku Cynamonowego, zażyią.

A ieżeliby ten Proszek tylko gorą, a nie dołem swoię operacyą sprawił, to następuiącego dnia weźmi ćwierć Łota Proszku Rabarbarowego, y zazyi naraz. Jeżeli zaś kto bardzo słabey iest natury, to połowę niech weźmie.

Oleiek Rhabarbarowy z Migdałowym Oleykiem preparowany wielce także skuteczny dla utemperowania ostrey materyi, uśmierżenia bolow, albo torsyi, niemniey dla sprowadzenia ostrośći nad mniemanie ludzkie sławne lekarstwo. Daie się tego Oleyku dziecięciu połćwierći Łota: do rosłemu iedna albo dwie ćwierći Łota. Jeszcze dla utemperowania teyże wzwyż pomienioney materyi, zażyway następuiącego Proszku:

Weźmi: Gumi Arabicum,
Jeleniego Rogu palonego,
Ostrzyg Morskich,

Rogu Jeleniego ſamego przez ſię,
Skorki Kaſkarylla *nazwaney,*
Korżenia Pſi Język albo Cynogloſſæ Radicis.

Każdego po połćwierći Łota, y zrob ztego wſzyſtkiego ſubtelny Proſzek, zmięſzawſzy, y rozdźieliwſzy na cztery częśći y zażyway trzy razy na dźień lub cztery w czaſie potrżeby. Jeżeli z Dyſſenteryą mięſza ſię maligna, to do wſpomionego Proſzku, przymięſzay Antimonii Diaphoretici połćwierći Łota. Przytym zażyway w naſzey Domowey Aptece opiſaney Betzuartowey Eſſencyi, co rano po czterdźieśći pięc lub pięć dźieśiąt kropli w Herbaćie, lub Kaffe, lub Trunku ordynaryinym tu opiſanym.

Trunek w teyże chorobie tak ſporządzony być powinień żeby nie tylko pragnienie gaſił, ale też oſtrość materyi w kiſzkach tempił, oraz przywiązaną febrę uśmierzał. Więc Wina y Piwa pić wyſtrzegay ſię, lecz tylko Wodę zgotowa-

towaney owśianey Kaſzy, lub Jęczmienney, z ſkrobanym Jelenim rogiem y Tamaryndami zmięſzawſzy, piy. Albo

Weźmi Semen Plantaginis,
Ziarnek Pigwowych, każdego po Połłota.
Migdałow z Skorki oćiągnionych Łot ieden.
Naśienia Szczawiego, ćwierć Łota.
Melonowych y Ogorkowych źiarnek, każdego po połćwierći Łota.
Białego Maku, ćwierć Łota.

Zrob ztego wſzyſtkiego z Wodą, (wygaſiwſzy w niey w przod kilka razy ſtal rozpaloną) zwyczaynym ſpoſobem Emulſyą; do ktorey przyday:

Palonego Jeleniego Rogu,
Kryſztału preparowanego,
Gumi Arabicum, *każdego po połćwierći Łota.*

Y oſłodziwſzy Cukrem Lodowatym, piy ile pragnienie wyćiąga po połſzkłanki.

Kiedy zaś tym ſpoſobem przez pięć lub ſześć dni leczyłes nie moc ſwoię, y oſtrey Materyi nie mało ſię wyprowadźiło tak dalece, że przyłączona febra

wmocy ſwoiey wywieraniu nieco oſłabiała, dopiero pozwalam ći zaſtanawiaiące y balzamiczne lekarſtwa brać, ktorych doſtateczną przydaię liczbę, a żebyś miał y mogł wczym bez trudnośći wybrać.

Między innemi tamuiącemi y goiącemi tę zarazę lekarſtwy, pſie łayno białe, vulgo Album Græcum nazwane, wielce pomocne, ktore wnaſtępuiącym zaraz Proſzku zażywać możeſz:

Weźmi, Białego Łayna, ćwierć Łota.
Rozy czerwoney, na Proch ſtartey,
Proſzku z Skorki Kascarylli,
Gębki Rożowey, każdego po połćwierći Łota.
Extraktu de Cynogloſſo, 7. *Gran.*

Zmięſzay to wſzyſtko poſpołu, zetrzyi na drobny Proſzek, y zażyway trzy razy na dźień po połćwierći Łota. Jeżeli zuboſtwa nie ſtanie ćię na ten Proſzek to dwa lub trzy razy na dźień biorąc na koniec noża zażyway Roży czerwoney na Proch ſtartey.

Doſta-

Dostatnieyszi zaś następuiącą Mixturę mogą sobie dać w Aptece sporządzić:

Recipe: Aqvæ Menthæ,
Bursæ Pastoris, *każdego 4. Łoty.*
Plantaginis Zeduariæ, *każdego 3. Łoty.*
Cynamomi Cydoniatæ, *Łot. 1.*
Electuarii Diascordii Fracastori.
Species de Hyacintho.
Corallia rubra præparata,
Boli Armenæ præparatæ,
Terræ Cathechu, *każdego połćwierći Łota.*
Syrupi Cydoniorum, *2. Łoty.*

Zmięszawszy wszystko dobrźe zażyway co dwie godźiny po łyżce iedney.

W zbytecznych Toryach y Biegunce weźmi połćwierći Łota Dryakwi Weneckiey w ćiepłym Winie, albo zamiast Dryakwi sadzy na koniec noża subtelno startych, wypyi w łyżce wodki dobrey, albo weźmi Grzankę chleba y posmarowawszy ią tłustośćią Nerki Skopowey, ziedź.

Także weźmi dwie szczypty źiela Krwawniku; pokraiawszy drobno usmaż z ia-

iem w ſwieżym Masle, y ziedź ćiepło; Przytym co wieczor ze dwa razy na konicc noża Proſzku z Skorup Jaiecznych zrobionego, z ktorych niedawno kurczęta ſię wykloły, zażyway w łyzce wody Czeresniowy. Albo weźmi między tym łyzkę ſwieżego Oleiu Lnianego, lub Orzechowego. Ztym wſzyſtkim ſtrzeſz ſię zażywać Oleiu tego pod czas Maligny. Oliwy także wyſtrzegay ſię, ile dła ſwoicy oſtrośći w tym paroxyzmie bardźiey ſzkodźi, niż pomaga.

Tormentilla y Biſtorta vulgo Węży Korźeń oſobliwſzym ſą w białey y czerwoney Biegunce lekarſtwem. Też Korzonki naſtępuiącym Spoſobem zażywać możeſz.

Weźmi Korźenia Tormentylla nazwanego.
Biſtorty albo Wężowego,
Naśienia Pſiego Języczku, każdego po połtora Łota.
Hæmatydis *albo kamienia Krwawnikowego,*
Muſzkatowey Gałki.
Skorki Kaſkarylli, każdego ćwierć Łota.

Wſzy-

Wſzyſtko to na Proſzek miałki ſtarſzy, weźmi na parę koncy noza w miękko zgotowanym Jaiu, wypiy. Albo weźmi ſwieże Jaie Białek wytoczywſzy zmięſzay z wyżey pomienionym Proſzkiem połćwierći Łota, y nakrywſzy Wierzchołkiem od Jaia odłupionym, upiecz to Jaie w popiele gorącym, y ziedz.

Zołtek z Jay twardo gotowanych w otcie ſkutecznym, bywa lekarſtwem w białey y czerwoney Biegunce. Chleb Pigwowy codźiennie dwa razy pozyty zaſtanawia żołądek, y pragnienie uśmierza, ktore w tym Paroxyzmie zwyczaynie nieznosne bywa. Do tego

Weźmi Korźenia Tormentylli,
Biſtorty,
Suchych Ciarek,
Pigwow, każdego Połgarśći.
Jeleniego Rogu palonego, Połłota.
Kopru Włoſkiego, ćwierć Łota.

Wſzyſtko to zmięſzawſzy z proporcyonalną doſtatecznośćią Wody ugotuy, y piy według potrźeby. A ieżeli tych Species

Species mieć nie możesz, to sporządz sobie następuiący Trunek:

Weźmi Wody Kryniczney, dwie kwarty.
Mleka Krowiego, kwartę iednę.
Oszrodku białego chleba, Garść iednę.
Palonego Jeleniego Rogu, Łot ieden.
Mastyxu, Połłota.

Gotuy zmięszawszy wszystko, y piy według upodobania.

Mleko wteyże chorobie bez przypadku spolnego Febry arcydobre, lecz wprzod potrżeba ostrość materyi w żołądku utemperować, y nie iako wykorzenić. Jeżeli tedy miarkuie kto żołądek swoy od zbytniey ostrośći Materyi wolny, niech weźmie swieżego Krowiego Mleka według upodobania, w ktorym kilka razy Krzemien rozpaliwszy, wygaśić potym włoż wto Mleko iak naydelikatnieyszego Papieru arkusz ieden lub dwa, a zagotowawszy trochę; piy przed iedzeniem rano y wieczor po fiżance, Cukrem osłodźiwszy.

Także

Także możeſz ſobie z Mleka regoż ſamego Enemę zgotować lecz krzemienie rozpalone tak długo w Mleko klaść trżeba, poki ſię nie zagotuie, w ktore dobrże z bite dwa zołtki iaiec włozyć oraz:

Jeleniego Łoju, dwa Łoty.
Pśiego Łayna, białego Łot ieden.
Cukru, trzy Łoty.

Taż Enema nie tylko ci boleśći uśmierzać, ale też roziątrzone kiſzki wygaiać będźie.

Oprocz tego arcywyſmienite ieſt naſtępuiące lekarſtwo:

Weźmi: Całą głowkę czoſnku, drobno pokray, włoż w kieliſzek, naley tyle wodki dobrey; poki Czosnek pływać nie zacznie, y wypiy naraz. O tym lekarſtwie wielce ſławny człowiek mi donioſł, ztym ſię oświadczaiąc, że w Dyſſenteriy wnim ſamym panuiącey, gdy wſzyſtkie inne nic niepomagały Recepty, to ſkutek uczyniło prawie w momencie.

W nie

W nieomelanym prośie nieſpodźiana cnota znayduie ſię na uleczenie dyſſenteryi. Weźmi według upodobania tego proſa, y ſtłucz na Mąkę; zażyway po dwa razy na koncu noża w Winie czerwonym rano y wieczor.

Wteyże chorobie znakomićie wſtrzemięzliwość (vulgo Dieta) zachować ſię powinna. Wſzyſtkiego owocu ieść wyſtrźegay ſię. Wisnie iednak ſuche ſkromnie iedzone nie ſzkodzą. Potrawa zaś za ſpecyał naywyſmięnitſzy (co do zdrowia) zaleca ſię Jęczmienny lub Owſiany kleiek. Ryzowa, piwna polewka, lub z Skopowego Mięſa, albo z kośći (vulgo z oſtatniego) Roſol, poſilny ieſt. Od wſzyſtkich Jarzyn wſtrzęmięźliwość mieć należy. Oprocz tego ćiepło zawſze trzymać ſię trźeba, y mieć na Bacznośći zachowanie ćiała w Uſtawiczney lekkiey tranſpiracyi, ile zbytnia gorącość y poty tęgym ćiepłem wycisnione ſzkodliwe są. Jeżeli zaś w panuiącey dyſſenteryi natura ſama przez ſię, obfity pot wylewa, to

bardzo

bardzo dobrźe, albowiem ten ſam pot umnieyſza, a częſtokroć wykorźenia chorobę.

Nieznosne torſye w kiszkach, ktore wtymźe chorobſku zwyczaynie dotkliwie Pacyentow trapią, przez w zwyż temperuiący Proſzek y Emulſyą Migdałową, albo Mleko Migdałowe uśmierzone zoſtaią; tym barziey zaś uſkromiaiące przez powierzchowne Remedia; między temi naylepſze ſą naſtępuiące:

Weźmi Wodki z Miętki przepaloney według upodobania, zmięszay z rowną częśćią Wodki dobrey y zgrzawſzy, chuſtkę w tym zmoczywſzy, przyłoż na pępęk y na to worek z ćiepłym owſem.

Albo co lepszego:

Weźmi Rumianku Polnego,
Wierzchołkow od Piołunu, każdego Garść.
Maſtyxu, Szafranu, każdego po dwadźieśćia Gran.
Octu Winnego kieliſzek ieden,

Zgo-

Zgotowawſzy to na kſztałt kliiu od kaszy, y między dwie chuſty wyłożywſzy przyłoż na żołądek tak gorąco, iak tylko Pacyent wytrzymać może, y powtarzay to ſamo częſtokroć.

W tymże Paroxyzmie trzeba ſię na czas wielce biedzić z ſtolcem, albo nadimać ktore nędzenie łatwo oddaliſz, ieżeli garnek gorącą wodą napełniony w ſtolcu twoim poſtawisz, albo na darnie ſwieżey rozgrzaney uſiądziesz. Niemniey ſkutek czyni tarcica dębowa Oleiem iakimkolwiek byle ćiepłym polana, gdy kto na niey uſiądzie wtym razie. Albo

Weźmi: Rozchodniku,
Dębowego Liśćia,
Ziela Gęſiego, [vulgo Anſerina,] *każdego w rowney częśći według upodobania.*

Zgotowawſzy z Wodą, w ktorey wprzod żelazo rozpalone wygaſić trzeba, y wytłoczywſzy między dwiema talerzami, Sok ztych źioł, uſiądź na tym Para Kapuſty Włoſkiey w tym raźie ſkutek czyni; Niemniey Gębka w ćiepłym Mleku maczana,

na, y na mieyſce tylne przyłożona, bywa pomocna. Rowną cnotę ma Kwiat cierniowy tym ſpoſobem przykładany, albo zamiaſt Herbaty pity. Jeżeli maſz Jeleni Rok na doręDziu, zrobiwſzy zniego Proſzek, zażyi ćwierć Łota; a zaraz to nędzenie przeſtanie.

Przytym nakadzay ſię nad rozpaloną cegłą, polewaiąc ią Octem winnym. Także Kadzidła z Burſztynu, Maſtyxu lub Zywicy pod ſię kłać; y nakadzay ſię. Jeżeliby zaś z ćiebie ielito wyſzło, y bardzo ſtwardniało, to weźmi Kwiatu Dziewanowego z liśćiem, ugotuy w Mleku y częſto gęſto przykładay ćiepło na mieysce, ktorym ſtrawionych potraw ciężar, żołądek ſkłada; ieżeliby ſię ieſzcze nie wroćiło tam, zkąd wyſzło, to poſmaruy maſłem nieſłonym ſwieżym, y poſyp Pśiem Laynem białym na Proch ſtartym, albo też Proſzkiem z korżenia Wężownik nazwanego, y wtłocz ręką w ſiebie; potym uſiądź na ćiepłą deſkę dębową łoiem Jelenim, lub kozłowym

Xx do-

dobrźe naſmarowaną; to tym lepiey pomienione Jelito do ſwey pory przyidźie. Pod czas ćierpią Pacyenći bardzo nieznośne ſwierbienie y palenie w złotey zyle, w takim Przypadku zrob ſobie Maść źieleniego Łoju, z ſwieżey Smietany, Bleywaſu y kredy, zrobiwſzy naſmaruy zewnątrz y wewnątrz zadek.

Przy Konkluzyi tego Rozdziału ieſzcze raz uśilnie przeſtrzegam, żebyś ſię nieważył z początku Dyſſenteryi tamuiących zażywać lekarſtw; bo ſię nieomylnie własną zabiieſz ręką; dopiero, gdy z początku żołądek przez lekkie Purganſe wyżey opiſane wyczyśćiſz, to z Bożą pomocą lekarſtwy tu doſyć obſzernie wyrażonemi ſzczęśliwie kuracyą ſkonczysz; ktoraby tym pomyslnieyſza y ſkuteczznieyſza dla ćiebie była, ieszcze przydaię: iż Kafa (a ieżeli tey niemasz) to kaſza Perłowa zamiaſt Kafy upalona, y do Picia ſporządzona wyśmienitym tak w białey, iak czerwoney Dyſſenteriy trunkiem

kiem ieſt, y nad mniemanie ludzkie ſkutek ſprawuie. Słodkie Mleko (iako iuż namieniłem) z pułgarca zgotowawſzy, y dźiewięć lub dźieſięć krzemieni w nim wygaſiwſzy, piiąc ćiepło, iak można wytrzymać, ſkutecznym lekarſtwem bywa.

ANNOTACYA.

1mo. *Gdy w krwawey Biegunce potrźebne zważaſz być* Vomitorium, *dayże go pierwey, nim ſię do niey maligna przyłączy; albo (Boże uchoway!) Inflammacya wnętrzności lub żołądka przyda. Także w tym wielką oſtrożność mieć powinieneś, żebyś choremu z ſił wyniſzczonemu niedawał* Vomitorium. *Jeżeli Dyſſenterya z obładowania żołądka owocem, winem młodym lub piwem nie wyſtałym wſczęła ſię to zapewne w tym raźie Vomitorium naylepſzym lekarſtwem ſię ſtaie, y do ſzczętu niſzczy chorobę. Tak ſądźi ſławny Doktor* Hoffmann in ſua Medicina Syſtematica Tom. IV. Parte III. pag. 455. *Między inſzemi lekarſtwy na Womity zaleca ſię korzonek Jpekakuanna ktory na Proſzek ſtarty dawany być powinien a granis* 12. 16. *aż do* 20. *Gran według lat y natury mocniey-*

ſzey lub ſtabſzey Pacyenta. Ten Proſzek lekkiemi wymiotami przodem, przez Purgans tyłem złośliwą materyą wyprowadza z wielkim zdrowia pożytkiem. Toż lekarſtwo w 6. lub 8. Godźin powtorzyć ſię może, y owſzem gdy potrzeba wyćiąga; 3. razy dane bynaymniey nie zaſzkodźi, ni oſtabi. Niektorży tylko co poranek przez 3. dni daią raz po raz ten Proſzek. To zażywanie tak dyſſenteryą uśmierza; iż po kilku Enemach applikowanych przytym całe Paroxyzm niszczy. Zkąd widźisz iak koſztowne to lekarſtwo w Dyſſenteryi. Francużi Korzonek *ten nazywaią* Mine d' Or. *Portugalczykowie y Hiſzpani z kroleſtwa Peru tu go ſprowadzaią. Szarego koloru ieſt naylepſzy. Tego Korzonka przed kilkunaſtą lat dopiero Krolowi Francuzkiemu pewny kupiec przywiozł pewną kwotę; y zaraz w* Paryżu *po lazaretach Lekarze uczynili cnoty iego probę. Za to zaś, że w Dyſſenteryi ſkutecznym lekarſtwem* Jpekakuanna *aſſekurował Krola naypierwſzy* Doctor Helvetius, *udarowany ſto Luidorami.* Vide Ephemerides Naturæ Curioſorum in appendice Decuriæ Tertiæ. W *dalſze zażywanie z rownym ſkutkiem wprowadźił toż lekarſtwo ſławny Doktor* Scheid. *Strazburſki* Profeſſor Senior & Regius Archiater. *Przed kilką lat w tym mieście y garnizonie graſſuiąca Dyſſenterya Jpekakuanną ſkutecznie leczona była. A ponieważ ten Korżonek*

wnętrz-

wnętrznośćiom wielce pomocny, to zapewne między innemi Womity ſprawuiącemi lekarſtwy, prym trzyma. A nie tylko w Dyſſenteryi ale też w Katarże zaduſzaiącym alias Catharo ſuffocativo *oſobliwſzą ſtaie ſię pomocą. W czarney żołtaczce y zatkaniu wątroby wielkiego ſzacunku ieſt; ktoby zaś ten Korżonek tak preparować umiał, żeby Womitow nieſprowadzał; ten by miał w wſzelkich zaſtarzałych obſtrukcyach nieoſzacowane lekarſtwo;* Plura vide *w Aptece Domowey naſzey* Tomo II. de Vomitoriis. *Tamże o lekarſtwach zatkanie wnętrzności ſkutecznie rozwalniaiących.* Item confer Acta Medica Berolinenſium Decuria Prima Volumine quarto, pag. 31.

Weźmi Korżonka Jpekakuanny, Połćwierći Łota.
Salitry preparowaney, Gran 10.
Oleyku Muszkatowego, kroplę iednę.

Zmięſzawſzy, deſignetur *Proſzek na Womity na raz dla mocnieyſzey natury. Kto zaś woli Konfekt: ma*

Weźmi Roży Smażoney, ćwierć Łota.
Proſzku Jpekakuanny, Gran 26.
Syropu z Kwiatu Brzoſkwiniowego, lub Rhabarbarowego, ile potrzeba.

Zmięszawszy, day na raz, y będźiesz miał lekkie Womity. Po Womitach trżeba się ćiepło trzymać dla sprowadzenia Potow wolnych, czego dobremi Betzuartowemi lekarstwy łatwo dokażesz. Jeżeli zaś kto Womity sprawuiących lekarstw nie lubi; ten niech następuiących lekkich Laxatyw zażywa:

Weżmi Rhabarbari veri,
Rogu Jeleniego piłowanego, każdego Gran 20.
Oleyku Muszkatowey Gałki, kropli 6.

Zmięszawszy, day na raz choremu. Takich porcyi 3. *w iednym dniu dać możesz. A ieżeli okoliczności tego wyćiągaią, y drugiego dnia powtorzyć nie zawadźi. Jeżeliby Ipekakuanna purgansu niesprawiła sama przez się, day drugiego dnia z Rhabarbarum zmięszaney: Dopnie swey imprezy. Niemniey z doswiadczenia zalecam prawdźiwe Pigułki Becherowe y Stalowe. Moie Pigułki Balzamiczne przez kilka dni co Poranek zażywane po* 15. *lub* 20. *nayniebezpiecznieyszą Dyssenteryą leczą:* NB. *Zaraz z początku brać ie trzeba. Enemy z Owsianego lub Jęczmiennego Kleiku, z Rosołu Cielęcych Nożek z Oleykiem Migdałowym, Lnianym lub Rzepikowym Tłusto preparowane wielce służą dla sprowadzenia złośliwey materyi, a to nie tylko w dyssenteryi ordynaryiney, ale też z Petoćiami złączoney y innych łożnych chorobach.*

2do. *Przećiw uśmierzeniu ostrośći złey materyi następuiący Proszek sławny:*

Weźmi Jeleniego Rogu niepalonego,
Antimonii Diaphoretici,
Rubryki, każdego ćwierć Łota.
Theriacæ Cœlestis, *Gran* 6.
Oleyku Cynamonowego,
Oleyku Muszkatowego Kwiatu, każdego 3. *krople.*

Tego Proszku daie się na koniec noża co 4. *godźiny w wodźie Pigwowey; lub Mastyxowey, lub Rumiankowey.*

3tio. *W dyssenteryi zwszelką pilnośćią wystrzegać się trżeba, z* Opium *preparowanych, y nagle tamuiących lekarstw nie zażywać. Gdy zaś iuż dyssenterya nieco ustaie, y materya złośliwa dostatecznie sprowadzona iest; to w małey Porcyi Opiata chorym dawać możesz; a to tym bardźiey w ćiężkich Torsyach.* Tinctura Betzuartica Michaelis; Mixtura simplex *z trochą Kamfory zmięszana, iako y Essencya* Alexypharmaca Stahlii *w rowney częśći,* cum Tinctura Anodyna Langielotti ex Opio cum Succo Cydoniorum per fermentationem parata *bezpiecznie zażywać się może; y Skutek przyniesie nieomylny.*

4to. *Włożney, y zarażaiącey Dyssenteryi wystrzegay się krwi Puszczenia; chybaby tego zbytnia krwistość potrzebowała;* NB *Lecz y wtym razie wcześnie się trżeba z otwarćiem żyły zakrzątnąć, poki maligna gory nie weźmie. Także nim Maligna panować zacznie włożney dyssenteryi lekkie* Vomitorium *lub Laxatywa z samego początku pożyteczna. Jeżeli zaś zaraz z pierwatku Maligna trapi Pacyenta; Laxatywy y* Vomitoria *porzucić trżeba; raczey Betzuartowemi lekarstwy kuracyą prowadzić, pod czas lekką daiąc Enemę dla sprowadzenia ostrośći. Proszek Betzuartowy włożney dyssenteryi doświadczony:*

W*eźmi rysztułu Kopanego preparowanego,*
Pulveris Pannonici rubri,
Koralow czerwonych,
Rakowych Oczu, każdego Gran 20.
Wątroby ze żmii lub W*ęża, Gran* 40.
K*amfory, - - Gran* 4.
Olcyku z Kwiatu Muszkatowego, kropli 2.

Zmięszawszy, designetur *Proszek Betzuartowy co* 4: *godźiny w Trunku ordynaryinym. Na dedniem daway choremu Essencyi Betzuartowey* Num. 3tio *zaleconey. Emulsya z* K*amforą w Annotacyach o Biegunce opisana między tym Proszkiem może być zażywana.*

5to. *Wszelkie lekarstwa w Dyssenteryi tym skuteczniey swego dokazuią, im częściey w małey Percyi dawane bywaią.*

6to. *Dyssenterya tym się rożni od Hemoroidow formalnych, że w Hemoroidach krew czysta bez utrapienia i owszem z wielką folgą y pożytkiem zdrowia upływa; w Dyssenteryi zaś przećiwnym sposobem torsye nieznośne z* Kurczem *dotkliwym wnętrzności dręczą;* Krew *(że tak rzekę) rozlewaiąc. O Dyssenteryi z Robakow pochodzącey;* Tomo 2do *Medyka Domowego znaydźiesz.*

7mo. *Nadewszystko Dyssenteryą ćierpiący Pacyent starać się powinien o* Pokoy, *a w spokoynym leżeniu lekką transpiracyą zachować. Nad to czym mniey chory wtey chorobie iada, y czym bardźiey Dietę zachowuie; tym prędzey pożądanym zdrowiem ćieszyć się będźie. Oźiębienie w Dyssenteryi wielce szkodliwe; ile źimno pory śćiągaiąc ostrą y słoną materyą w Kiszki wpędza, y chorobę rozmnaża; Dla czego ćiepło zawsze trzymać się choremu należy.*

8vo. *Także zbytnie gorąco w Dyssenteryi szkodzi; zgoła* omne nimium vertitur in vitium; *dla tego zbytnią pośćielą, izbami rozpalonemi, lekarstwy gorącemi chorego trapić nie trzeba, osobliwie gdy Petocie z Dyssenteryą są złączone.*

9no. *Ordynaryiny Trunek w Biegunce Krwawey niech będzie następuiący Dekokt sławnego Doktora Reimana Fizyka Ulmienskiego* in sua Praxi Clinica.

Weźmi Chleba palonego, Garść iednę.
Korzenia Jeleniego, (latine Priapi Cervi.)
Jeleniego Rogu piłowanego, każdego 4. Łoty.
Cynamonu,
Mastyxu,
Muszkatowey Gałki, każdego 3. Cwierci Łota.
Jeleniego Rogu palonego,
Ziemi Pieczętowaney białey, każdego Łot 1.

Do Garca Wody bierze się Połowa tych ingredyencyi. Ten Dekokt nie tylko ostrość wyniszcza; ale też pragnienie gaśi z wielką chorych folgą. Dawać go choremu letnio potrzeba. Dekokt sławnego Sydenhama także wielkiey cnoty.

Weźmi Jeleniego Rogu Piłowanego,
Chleba białego, każdego 4. Łoty.

Gotuy w trzech Kwartach Wody Kryniczney poty, poki się połkwarty niewygotuie: osłodź Cukrem Lodowatym: y piy ile każe pragnienie. Jęczmienny y Owsiany Kleiek pić w obfitości, zdrowo. Galareta z Jeleniego Rogu wielce chorych wtym raźie ratuie; złośliwą tłumiąc materyą. Powierzchownie przećiw kurczowi użyć możesz następuiącey Maśći:

Weźmi

Weźmi Oleyku z Kwiatu Lilii białey,
Oleyku Bielunowego, alias Olei Hyoſciami expreſſi, *każdego Łot* 1.
Oleyku dyſtyllowanego z Miętki Kędzierzawey,
Oleyku dyſtyllowanego z Muſzkatowey Gałki,
Oleyku Karuikowego, każdego 30. *Kropli.*

Zmięſzawſzy, ſmaruy ćiepło żywot, doznasz ſkutku. Skorka Kaſkarylla pożądany ſkutek wykonywa. Kwiat Rumianku polnego, Kwiat Krwawnikowy; Skorki Pomarańczowe według upodobania z Kaſkaryllą zmięſzane w Dekokćie, lub zamiaſt Herbaty, pite wielce pomocne; y niemaią ſobie rownego lekarſtwa præmiſſa Expurgatione materiæ peccantis. *Eſſencya Skorki Kaſkarylli, Eſſencya z Kwiatu Krwawnikowego, wprzod przelaxowawſzy ſię, w panuiącey Dyſſenteryi wybornym lekarſtwem. Kwiat Krwawnikowy oſobliwie zaleca* Mathiolus, *iako y* Gabriel Falopius in ſecretis pag. 73. et pag. 77. *Kto zaś prawdźiwą Tynkturę Koralową* cum Oleo Vini *preparowaną ma; ten w Affekcyi dyſſenteryczney* Specificum *nieoſzacowane dźiedźiczy. Na oſtatek radzę, żebyś w Dyſſenteryi oſtrożnie y nieodwłocznie kuracyą prowadźił.* Principiis obſta, ſero Medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras.

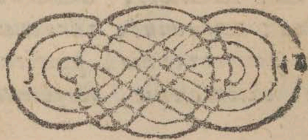
Na

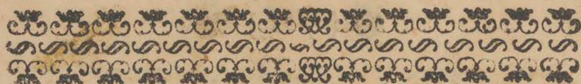
* * *   * * *   * * *

Na tym Sentymenćie Tomowi pierwſzemu Medyka Domowego termin zapiſuię; życząc Łaſkawemu Czytelnikowi dobrego zdrowia od początku aż do oſtatniego Kreſu zyćia, w ktorym niech ćię Pan zyćia y ſmierći iako naydoſkonalſzy lekarz konſerwuie; że zaś Pan naywyżſzy bez wielkich przyczyn cudow nie czyni; poſtanowiwſzy ordynaryinie ſtoſować ſię z biegiem natury według uczonego Filozofii przyſłowia: *DEus ſe accommodat exigentiis rerum*; dla tego, gdy ćię przyrodzone naturże; podległcy Skazytelnośćiom, przywary, lub okoliczności w iaki wtrącą Paroxyzm, ſzukay wtym Domowym moim y Twoim Medyku lekarſtwa; y znayduy zawſze pożądany ſkutek. Jeżeliby ſię zaś komu ta praca moia iedynie zprzychylności ku Narodowi Polſkiemu podięta niepodobała; niech zrobi lepiey dla pożytku Oyczyzny ſwoiey. Ja ſię przećiw Zoilom zgryźliwym trzymam zdania Hipokrateſa Patry-

Patryarchy Medycyny: *Medicus ratione utens, nunqvam alterum invidiosè calumniabiur; Sic enim animi impotentiam prodet.* J znowu Libro de Arte piſze: *Solis Artium ignaris hoc Opus competit, qvi ambitioſius qvidem contendunt, neq; tamen improbitate ſua ullo modo præſtare poſſunt, ut aliorum Opera vel recta calumnientur, vel non recta reprehendant.* Jeźli zaś Łaſkawy Czytelniku ta ſzczera praca moia ſwoy ſzacunek u ciebie mieć będzie; ochota do wydania drugiego Tomu we mnie nie ſtanieie; iakoż nie omięſzkam. Vale, et Authori fave.

AD M. D. G. B. V. M. J. C. H. SS. OO. Cultum.

Błędy Drukarskie.

W Przemowie na Karcie ostatniey:

Zamiast: *iedny*, czy. *iedni*. Zam: *tę*, *te*.

Z początku tey Xięgi naywięcey pokawili w Ortographii Drukarze: dla czego (ogołem mowiąc) gdzie kolwiek znaydziesz w pierwszym, w drugim lub y trzecim Rozdziale, czytay zamiast Frebra, Febra; zamiast Frebry, Febry; Febrom, Febr.

ROZDZIAŁ I.

O ordynaryinych Malignach niezaraźliwych.

Pag. 8. *Zamiast*: *Caley*, czyt. *Całey*.
za: *lekkię*, *lekkie*.
za: *Gorycza*, *Goryczą*.
za: *Paroxysm*, *Paroxyzm*.

Pag. 11. *Zamiast*: *ziembiony*, *oziębiony*.
za: *Kczawki*, *Szczkawki*.
za: *zdrowius*, *zdrowiu*.

Pag. 13. *Za*: *powierzchnie*, *powierzchownie*.
za: *oziembienie*, *oziębienie*.

za: Dźiwie, dziwić.
Pag. 15. Za Połłyszki, Połłyżki.
Za przecadziwſzy, przecedziwſzy.
Pag. 16. Za: Za twardzia łość, Zatwardźiałość.
Pag. 18. za: w wielkiey, wielkiey.
Pag. 19. za: ſzkodliwe, ſzkodliwy.
Pag. 20. za: Sczawiego, ſzczawiego.
Pag. 21. za: pułtory, czy. połtorey.
za: Wentſzteynu, Weynſzteynu.
za: Oſrodku, Oſrzodku.
Pag. 22. za: oźiembiſz, oźiębisz.
Pag. 23. za: włyſzce, włyżce.
za: Antimonyi, Antimonii.
za: preparowaaych, preparowanych.
Pag. 24. za: Czosnikowego, Czosnkowego.
Pag. 25. za: Paroxiźmie, Paroxyzmie.
Pag. 28. za: zdnuchuią, zdmuchuią.
Pag. 29. za: odmieni, odmień.
Pag. 30. za: czkawka, Szczkawka.
za: Zoziembienia, oziębienia.
zamiaſt: Miętkwi, Miętki.
Pag. 31. za: Maieronu, Maieranu.
Pag. 32. zamiaſt oszrodku, ośrzodku.
Pag 33. zamiaſt: nad to, na to.
Pag. 34. zamiaſt: przyzwyczaiąc, przyzwyczaiać
zamiaſt, ochłodziwſzy, oſtudziwſzy.
Pag. 35. zamiaſt Kanfory, Kamfory.
zamiaſt kanforowey, kamforowey.

zam-

zam: *kanforze*, *kamforze*.
zam.: *pytacie*, *pytocie*.
zam. *wypędzilem*, *wypędziłem*.
zam. *Bezuartici*, *Betzuartici*.
Pag. 36. zam. *pramie*, *prawie*.
Pag. 37. zam. *poziomkomey*, *poziomkowey*.
zam. *Acetositatis Litri*, *Citri*.

ROZD. II.
O Petociach.

Pag. 39. zam *dokliwa*, *dotkliwa*.
Pag. 42. zam. *az*, *acz*.
Pag. 43. zam. *łyszki*, *łyżki*.
Pag. 45. zam. *tak*, *ta*.
Pag. 47. zam. *Cieczenia*, *Cieczenie*.
Pag. 48. zam. *rozszedioną*, *rozrzedzoną*.
zam. *Gradusie*, *Stopniu*.
zam. *kanfora*, *kamfora*.
zam. *Salnitra*, *Salitra*.
Pag. 49. zam. *oziembienia*, *oziębienia*.
zam *Truczizne*, czytay *Trucizne*.
zam. *warszoną*, *warżoną*.
Pag. 50. zam. *ztłukszy*, *stłukszy*.
Pag. 51. zam. *łykki*, *łytki*.
Pag. 53. *iudźie*, *ludzie*.
Pag. 56. zam. *nieoźiembic*, *ożiębić*.
Pag. 57. zam. *zarnice*, *żarnice*.
zam. *ostowego*, *ostopesowego*.

Pag.

Pag. 58. *zam. Pułtory, połtorey.*
zam: przecadziwszy, przecedziwszy.
zam. łyszce, łyżce.
zam: dwu, czytay dwoch.

Rozd. III.

O Ospie y Odrze.

Pag. 61. *zam. niepowciągliwa, niepowściągliwa.*
Pag. 62. *zam. siedm dnia, siodmego.*
Pag. 65. *zam. doswiadczenię, doswiadczenie.*
zam. ćiepłiey, ćiepłey.
Pag. 69. *zam. łyszce, łyżce.*
Pag. 76. *zamiast: y zachowuię, zachowuie.*
Pag. 77. *zam. wrozy, czyt. wrzody.*
Pag. 79. *zam. droono, drobno.*
Pag. 80. *zam: wilgeo, czyt. wilgoe.*

Rozd. IV.

O Zarnicach.

Pag. 86. *zam: latwo, czytay: łatwo.*
Pag. 92. *zam: Szalwii, czytay Szałwii.*
zam. Szalwiowey, czyt: Szałwiowey.

Rozd. V.

O Febrach Katarowych.

Pag. 95. *zamiast kliowatą, czytay kletowatą*
Pag. 96. *zam: dokliwi, dotkliwi.*

Pag. 97. *zam. zaktaną, czytay zatkaną.*
Pag. 98. *zam. dokliwy, czytay dotkliwy*
Pag. 105. *zam. Szrodku, czytay, Srzodku.*
Pag. 108. *zamiast: doknę, czytay, dotknę.*
zamiast kly, czytay kiey.

Rozd. VI.

O Rozpaleniu Głowy y Szalenstwie Phrænitis lub Phrænesis nazwanym.

Pag. 118. *zam. Kapie*, czytay *kanie.*
Pag. 122. *zam: ren głowy, czytay ran głowy.*
Pag. 123. *zam: z siedzie, siądzie.*
Pag. 124. *zam: Koloqwintow, Kolokwintow.*
Pag. 125. *zam. dziwie, dziwic.*

Rozd. VII.

O Febrże Tercianie.

Pag. 133. *zam: szredniego, czyt: srzedniego.*

Rozd. VIII.

O Kwartannie.

Pag. 152. *zam: włoszku, czyt. włożku.*
Pag. 154. *zam: zakatnia, czyt: zatkania.*
Pag. 157. *zam. Czosnowego, czyt: Czosnkowego.*
Pag. 161. *zam: zapewnę, czyt. zapewne.*

ROZD. IX.

Rozd. IX.

O Hektyce.

Pag. 168. *zam: iſcze, czyt. ieſzcze.*
Pag. 169. *zam: rozlątrzenie, czyt. roziątrzenie.*
Pag. 170. *zam. Chrachanie., czyt. Charchanie.*
Pag 181. *zam: naſtępuica naſtępuiąca.*
Ibid. *zam: ſporządżicą, czyt. ſporządzić.*
Pag. 184. *zam: mieſiey, czyt: mieſięcy.*
Pag. 189. *zam. ſollatæ, czyt. foliatæ.*

Rozd. X.

O Boleniu Glowy.

Pag. 192. *zam. ktore, czyt. ktorą.*
Pag. 194. *zam: połtory, połtorey.*
Pag. 195. *zam. zaſkodzi, czyt. zaſzkodzi.*
Pag. 196. *zam. ſzrodkiem, czyt. ſrzodkiem.*
Pag. 200. *zam. materacich, czyt. materacik.*
Pag. 201. *zam. słuſzi, czyt: służ.*
Pag. 204. *zamiaſt przday, czytay przyday.*
Pag. 207. *zam.* Aqvæ Lanativæ, *czyt:* Species Aquæ Lanativæ Wiennenſis.
Pag. 208. *zamiaſt Truncku, czyt. Trunku.*
Item, *ſrednicy, czytay ſrzedniey.*
Pag. 219. *zam. Cnema, czytay Enema.*
Pag. 220. *zam. Sredniego, czytay ſrżedniego.*

Rozd. XI.

O Zapaleniu Oczu.

Pag. 233. *zam. wda, czytay: woda.*
zam. oczow, czyt: oczu.

Rozd. XII.

O Skazach y inſzych Przypadkach oczu.

Pag. 238. *zam: pozwane, czyt. poźwane.*

Pag. 241. *zam: y Garnek, czytay w garnek.*

Pag. 246. *zam. płu, czytay, płuca.*

Pag. 247. *zam. Cukru Kandaru, czyt. Kanaru.*

ROZDZ. XIII.

O Boleniu Zębow y Dziąſeł.

Pag. 256. *zam. wymiy, wymyi.*

Pag. 270. *zam. do wpadnienia*, czyt. *do wypadnienia.*

Pag. 272. *zam. Balſami* Peruviani *Nitri*, czyt. *Nigri.*

ROZDZ. XIV.

O Boleśći Uſzu, y Przypadkach ich.

Pag. 280. *zamiaſt, w ſchłuchu*, czyt. *w ſłuchu.*

ROZDZ. XV.

O Defektach lub Chorobach Noſa.

Pag. 290. *mami*, deleatur et non legatur.

ROZDZ. XVI.

O Affekcyi Języka y Wargow.

ROZD. XVII.

O Puchlinie w Gruczołach y Spadnieniu Języczka.

Pag. 311. *zamiaſt ſtrzeżąc, ſtrzegąc.*

Pag. 313.

Pag. 313. *zamiast: szkodz:, szkodźi.*
Pag. 321. *zam. Rirurgia, Chirurgia.*

ROZD. XVIII.

O Skwinancyi y Slynogorzu.

Pag. 331. *zam. koreby, ktoreyby.*

ROZD. XIX.

O Zawrocie Głowy.

Pag. 348. *zamiast calo, ciało.*
Pag. 352. *zam od glowi, głowy.*
Pag. 353. *zamiast Tabaki* delcatur.

ROZD. XX.

O Apoplexyi.

Pag. 376. *zam. przeto czytay, przez to.*

ROZD. XXI.

O Paraliżu.

Pag 379. *zam. Hæmiplenia, Hæmiplexia.*
Pag. 385. *zam. Artrytyczuych, Artrytycznych.*

ROZD. XXII.

O Letargu.

Pag. 340. *zam. Korżenia Lewandowego,* czyt. *kwiatu Lewandowego.*

ROZD. XXIII.

O Manii, albo Szalenstwie Formalnym

Pag. 417. *zam. wyciżdanych, wyuzdanych*
zam: W*eisenchamska,* W*eisenh-*

Pag. 420. zam. um, czytay, im.
Pag. 423. zam. Goelferi, Zwoelferi.

ROZD. XXIV.

O Melancholii.

Pag. 426. zam. Luſ.uta, Cuſcuta.

ROZD. XXV.

O Kaduku lub wielkiey Chorobie.

Pag. 441. zam. wypełnił, czyt. wyplenił.

ROZD. XXVI.

O Ukąſzeniu wſciekłey Beſtyi, y iadowitey Gadziny.

Pag. 464. zamiaſt: radzaiu, czyt. rodzaiu.

ROZD. XXVII.

O Sapce.

Pag. 411. zam. ożiembili, ożiębili.
zamiaſt przezto, przez to.

ROZD. XXVIII.

O Kaſzlu.

Pag. 493. zam. Lukreyi, Lukrecyi.

ROZD. XXIX.

O Roziątrzeniu Płuc, albo Phtyſi.

ROZD. XXX.

ROZD. XXX.

O Charchaniu Krwi, po łacinie Hæmophtysis.

ROZD. XXXI.

O Zapaleniu Płuc, Kolkach y Wrzodzie Empyema nazwanym.

ROZD. XXXII.

O Pleurze albo Kolkach formalnych.

Rozd. XXXIII.

O Dychawicy.

Pag. 569. *zam. w ktruszeniu, czyt. krztuszeniu.*

Rozd. XXXIV.

O Palpitacyi Serca.

Rozd. XXXV.

O rożnych Zołądka Affekcyach

Pag. 623. *zamiast Dekieri, Dekeri.*
Pag. 624. *zam. Doncreieli, Dorncreieli.*

Rozd. XXXVI.

O Inflammacyi lub Rozpaleniu Z

Pag. 641. *zam. ktruszenie, krztusze*

ROZD.

Rozd. XXXVII.

O Zranieniu y Roziątrzeniu, wnętrzney Błonki Żołądka.

ROZD. XXXVIII.

O Konstypacyi lub Zatwardzeniu Żołądka.

Rozd. XXXVIIII.

O Biegunce, lub Diarei.

Rozd. XL.

O Krwawey Biegunce.

Pag. 681. *zam. Toriach, czytay Torsiach.*

Daie się do wiadomości Introligatorom a żeby Papieru tych Exemplarzy nie tłukli ani moczyli.

